تەفسیری رەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی [١٥]

نووسینی

مەلا مەحمودی گەلاڵەیی

جزمی ٢٩

تەفسیری ڕەوان

بۆ تێگەیشتنی قورئان

بەرگی پانزەهەم

نووسینی
مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

جزمی (٢٩)

بسم الله الرحمن الرحيم

- تەفسیری ڕەوان بۆ تێگەیشتنی قورئان.
- نوسینی : مەلا مەحموودی گەلاڵەیی.
- چاپی یەکەم.
- چاپخانەی ئۆفسێتی تیشک.
- تیراژ: (٥٠٠) دانە.
- ژمارەی سپاردن: (٣٦٩)ی ساڵی ٢٠٠٢

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (تبارك)

(سورة تبارك) یان (سورة الملك). سی ئایەتەو دوای سورەتی (الطور) نازلّ بووه، لەسورەته مەككەییەكانه.

ناونراوه سورەتی (الملك) چونكه بە تەعظیم و تەقدیسی خودا دەستی پێكردووه . ئەوه رادەگەیەنێ : كه مولّك و سەلّتەنەتی هەموو بوونەوەر بەدەست خودایەو دەسەلاّتی رەهای هەیە. بە ویستی خۆی لە بوونەوەردا ئالّو گۆڕ دەكاو چۆنی بوێ ئاوا هەلّیان دەسورێنێ. ژیان دەبەخشێ و دەمرێنێ ، هەندێ كەس بالاّ دەست دەكا و هەندی زەلیل، هەندی دەولّەمەند دەكاو هەندێ هەژار ، دەبەخشێو دەگرێتەوه.

ئەم سورەته پێشی دەوترێ (الواقیة)و (المنجیة) چونكه خوێنەری لەعەزابی قەبر دەپارێزێو شەفاعەتی بۆ دەكا، ئیبنو عەباس ناوی سورەتی (المجادلة)ی لیّ ناوه، چونكه لە گۆڕدا داكۆكی لە خوێنەرەكەی دەكا.

سورەتی (الملك) وەكو باقی سورەته مەككیەكانی تر گرنگی دەدا بەبنەمای عەقیده: كه بریتییه له (هەبونی خوداو تاك و تەنهایی زاتی پاكیو دەسەلاّتی رەهای، هەروەها رابوونی رۆژی قیامەت و زیندووبونەوه).

سەرەتا باسی تەمجید و گەورەیی خودا دەكا، تاك و تەنیایی لە ملك و سەلّتەنەتیدا، بالاّدەستی بەسەر كەون و كائینات دا، ئەمجا بەلّگە لەسەر

هــەبوون و دەسەلاّتی خودا دێنێتەوە بەوەی کە حەوت ئاسمانەکانی بــەدی هێناون و ئاسمانی دونیــای بەئەستێرە ڕازاندۆتــەوە، ئـەو ئەستێرانەی ڕام کردون بۆ ڕاوەدونانی شەیاتینی ...

هـەندێك لـە دیاردەکـانی دەسـەلاّتی خودا ئامـادەکردنی دۆزەخـە بــۆ تاوانــباران ، ئامــادە کردنـی بەهەشـتــە بــۆ خواپــەرستان، هــەروەها بڕێکی تر لەنموونـەی دەسـەلاّت و زانیـاری ڕەهـای، ئاگاداربیـەتی بەسـەر هـەموو نـهێنیو ئاشـکرایەك دا، دروسـتکردنی ئـادەمیزادو رزق و رۆژی پێدانیـەتی . هـەروا ڕاگرتنـی ئاسمانـە لــەوەی بڕوخــێ بەســەر زەویــدا، هەروەهـا پـارێـزگاری ئادەمیزاد دەکـا لـەوەی زەوی قـوتـیـان بـدا.

بەکورتی ئەم سورەتە، لە تـەوەری سـەلماندنی هـەبوونی خـوداو تـاك و تەنـهایی پـەروەردگار لـە زات و صیفـاتی دا دەســوڕێتەوە، ئامــاژە بــۆ زانیاریو دەسەلاّتی بیٚسنوری خــودا دەکـا، بەباسـی ڕابوونـی قیامـەت و زیندو بوونەوەی ئادەمیزاد دەکا، لە عەزاب و تەنگ و چەڵەمەی قیامەت دەیانترسێنیٚ، باسـی نـازو نیعمـەتی جۆراوجــۆری خــۆی دەکــا بەســەر بەندەکانیدا .

ئایـەتی سـەرەتای سـوڕەتەکە کلیـل و دەروازەیەکـە لێیــەوە دەچینــە ناویەوە، ئەو ئایەتە کورتــە هـەموو مانـای سـوڕەتەکەی لـەخۆ گرتــووە ، هـەرچی حـەقائیق و وەقـائیعێك کـە لەسـوڕەتەکەدا بـاس کــراوە ، لــەو ئـایەتـە کورتەدا ئاماژەی پیٚکراوە .

خوێنەری هێژا سەرنجی ئایەتی یەکەمی سوڕەتەکە بدەو لیٚی وردبەرەوە ﴿تبارك الذي بيده الملك وهو على كل شيئ قديـر﴾ بـۆت دەردەکـەویٚ: کە لەحەقیقەتی موڵك و سەڵتەنەتەوە و لەحەقیقەتی دەسەلاّتەوە هــەموو دیمەنەکانی ئاماژەپێکراوی ناو سوڕەتەکە بـەرجەستــەبوون ، لـە موڵـك و قــودرەتـی خــوداوە مــردن و ژیــان ســەریان هـەڵداوە، دروسـتکردنی

ئاسمانەکان و جوانکردنیان بەئەستێرەو بەکارهێنانی ئەستێرە بۆ راوەدونانی شەیاتینی دیاردەو نەتیجەی ئەو دوو سیفەتە جەلالییەی پەروەردگارن ..

هەروەها ئامادەکردنی دۆزەخ بەهەموو شێوەو چەندییەت و چۆنیەتییەوە ، هەروەها ئاگاداریی خودا بەسەر هەموو نهێنیو ئاشکرایەك دا ، رامکردنی زەوی بۆ ئەوەی ئادەمیزاد بتوانن لەسەری هەڵبکەن ، راگرتنی باڵندە بەحەواوە ، رژاندنی رزق و رۆژی بەسەر زیندەوەران دا ، بەخشینی ئامێری بیستن و بینین و ئامێری تێگەیشتن، بلاوکردنەوەی ئادەمیزاد بەناو زەوی‌دا، پاشان مراندن و زیندوکردنەوەیان، زانیاری دەربارەی قیامەت و کاتی‌هاتنی ، عەزابدانی کافرەکان و رژاندنی ئەو ئاوەی مایەی.ژیانی.زیندەوەرانە لەسەر زەوی.. ئەمانەو گەلێ شتی تر : کە لەسورەتەکەدا ئاماژەیان پێ‌کراوە بڕێکن لەدیاردەو موڵك و دەسەلاتی خودا.

بەکورتی هەموو حەقائیقەکانی ناو سورەتەکەو سەرباسەکانی، هەموو دیمەن و رەنگدانەوەیەکیان ، لەروانگەی مانای یەکەم ئایەتی سورەتەکەوە سەرچاوەی گرتووە شەرح و راڤەی ئەودوسێ رستەو وشانەن.

بڕێ لەبەڵگەو نیشانەی دەسەلاتی خودا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَٰرَكَ ٱلَّذِى بِيَدِهِ ٱلْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْمَوْتَ وَٱلْحَيَوٰةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفُورُ ﴿٢﴾ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا مَّا تَرَىٰ فِى خَلْقِ ٱلرَّحْمَٰنِ مِن

تَفَٰوُتٍ فَٱرۡجِعِ ٱلۡبَصَرَ هَلۡ تَرَىٰ مِن فُطُورٖ ﴿٣﴾ ثُمَّ ٱرۡجِعِ ٱلۡبَصَرَ كَرَّتَيۡنِ يَنقَلِبۡ إِلَيۡكَ ٱلۡبَصَرُ خَاسِئٗا وَهُوَ حَسِيرٞ ﴿٤﴾ وَلَقَدۡ زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنۡيَا بِمَصَٰبِيحَ وَجَعَلۡنَٰهَا رُجُومٗا لِّلشَّيَٰطِينِۖ وَأَعۡتَدۡنَا لَهُمۡ عَذَابَ ٱلسَّعِيرِ ﴿٥﴾

﴿تبارك الذي بيده الملك وهو على كل شيئ قدير﴾ پاك و مونەززەهە لەهەموو عەیب و خەوشێك ئەو خودایەی موڵك و سەڵتەنەتی هەموو بوونەوەری بەدەستە ، بەویستی خۆی بوونەوەر هەڵدەسوڕێنێ ، ئاڵ و گۆڕی تێدا دەکا. دەسەڵات و توانای رەهای هەیە، هیچی لێ یاخی نابێ، هەندێ کەس عەزیزو هەندێ زەلیل دەکا، هەندێ بەرز دەکاو هەندێ نزم ، هەندێ دەوڵەمەند دەکاو هەندێ نەدارا، ژیان دەبەخشێ بەئەم و ئەو دەمرێنێ، کەس نیە حوکم و بڕیاری هەڵوەشێنێتەوە ، یان بتوانێ کۆسپ و تەگەرە بخاتە بەردەم ویستەکانی، هەموو کارێکی لەحیکمەت و داناییەوە هەڵدەقوڵێ و هەموو بڕیارێکی بەجێیەو بەسەر هەموو شتێك دا باڵادەست و فەرمانڕوایە.

﴿الذي خلق الموت والحياة ليبلوكم أيكم أحسن عملاً وهو العزيز الغفور﴾ خودایەکی وەهایە مردن و ژیانی بەدیهێناوە، لەئەزەل دا نەخشەی کێشاون و مەزەندەی گرتوون .

مردن: مردنی پێش ژیانی دونیاو مردنی دواژیانیش دەگرێتەوە. ژیانیش شامیلە بۆ ژیانی دونیاو ژیانی قیامەتیش، هەردوو جۆرە مردنەکە و هەردوك جۆرە ژیانەکە دروستکراوی خودان، خۆی لەئەزەل دا ماوەی مردن و ژیانی هەموو زیندەوەرێکی دەست نیشان کردوە،.

خودایـەکی وەهایـە ئـادەمیزادی دروسـتکردوە عـەقلْ و هۆشـی پـێ بەخشـیوە ، بـۆ ئـەوەی مانـای ئـەرك و پێداویسـتی سەرشـانیان بزانـن و ئەنجامی بدەن، بۆ ئەوەی دەربکەوێ کێتان کردەوەی جوان و پەسەند ئەنجام دەداو پاداشتی لەسەر وەربگرنەوە ، بۆ ئەوەی ئەوەی لەزانیاریی خودا دا چەسپاوە لەئەزەل دا،بێتـە وجـود، بیانناسـێنێ: کێیـان طاعـەتی زیـاترەو دڵسۆزترە بۆ خوداو کردەوەی باشترە . خودا بالاْ دەست و خاوەن دەسەلاْتە هیچی لیْیاخی نـابیْ و هـەرچی بیـەویْ ببـیْ دەبـیْ. لیْخۆشـبوونی زۆرەو تاوانپۆشە، تۆبە قبولْ دەکا لەوانـەی لەتاوانـەکانیان پەشـیمان دەبنـەوە .
واتە: پەروەردگار ویْرای بالاْدەستی و دەسـەلاْتی رەهـای خـاوەنی رەحم و بەزەییـەو لیْخۆشـبوونی بیْشمـارە .. وەکـوو لەئایـەتیْکیتردا دەفـەرمویْ:
﴿نبئ عبادي اني انا الغفور الرحيم﴾(الحجر/٤٩) .

ئایەتەکـە بـەڕونی ئـەوە دەگەیـەنی: کـە مـردن ئـەمریْکی وجوودیـەو دروسـتکراوە، بەپیْچەوانـەی ئەوانـەوە : کـە دەلْیـْن: مـردن ئـەمریْکی عـەدەمییە...

مردن بریتییە لە دابڕانـی گیـان لەجەسـتەو لیْجیابوونـەوەی .ژیـانیش بریتییە لەپەیوەست بوونی گیان بەجەستەوە. دروستکردنی ژیـان بریتییـە لەبەدیـهیْنانی رۆح لـەو شـتانەدا کـە ئامادەباشـی ئـەوەیان تیْدایـە گیـان پەیوەندییان پیْوەبکا...

﴿الذي خلق سبع سموات طباقا، ماترى في خلق الرحمن من تفـاوت، فارجع البصر هل ترى من فطور﴾ پەروەردگار خودایەکی وەهایە حـەوت تەبەقەی ئاسمانەکانی بەدیهیْناون، چین لەسەر چـین، هـەموو ئاسمـانیْك لـە ئاسمانیْکی تر جودایە، بۆشاییەکی زۆریان لەنیْوان دایە، هەر خودا دەزانیْ نیْوانیان چەندەو چۆنە.

ئەی بینەر! ئـەتۆ لەدروسـتکراوانی خـودا دا هیـچ نـارێکو پێکی‌یـەك نابینی ، دەجارێکی تر چاو بگێڕەوە بەدروستکراوانی خـودا دا ئایـا هیـچ درزو قەڵشاوی‌یەك دەبینی؟ نەخێر چەندێك چـاوبگێڕی هیـچ درزو کـون و کەلەبەرو نارێك و پێکی‌یەك نابینی .

ئەمـەش نیشـانەی گـەورەیی‌و بـەتوانایی بەدیهێنەرەکەیانـە، بەڵگەیـە لەسـەر ئـەوە: کـە خـودای بەدیهێنـەر خـاوەنی زانیـاری رەهـاو توانـای بێسـنوورە، هـەموو کردەوەیـەکی بێ‌عـەیب و لەککەیـە، کاردروسـت و کاربەجێیە. وەکوو لەئایەتێکی‌تردا دەفەرموێ: ﴿**الله الذي رفع السموات بغير عمد ترونها، ثم استوى على العرش، وسخر الشمس و القمر كل يجري لأجل مسمى**﴾(الرعد/٢) .

جا: کە تۆ لەسـەرنجدان و چـاوگێڕانی جـاری پێشـووت دا هیـچ لەکـەو عەیبێکت نەبینی، کۆڵ مەدە بەڵکوو﴿**ثم ارجـع البصـر كرتـين ينقلـب اليك البصر خاسئا وهو حسير**﴾ پاشان سەرنج بدەرەوە، هەمیسـان ورد بەرەوە ، جـار لـەدوای جـار سـەرنجدانەکەت دووبـارەو سـێبارە بکـەرەوە، چاوت دەگەڕێتەوە بۆ لات بەماندوویی‌و سەرشۆڕی ، هیچـی لـەو شـتانە دەست ناکەوێ کە بۆی گەڕاوە، هیچ عـەیب و کـەم و کورییـەك لەدیمـەنی ئاسمان نابینێ، هەر ماندوبوون و پەککەوتەیی بۆ دەمێنێتـەوە، بـەکورتی هیچ کەس و بەهیچ جۆرێك چەندێك سەرنج بدات و لـەئاسمان وردبێتـەوە، نـارێك و پێکـی نـابینێ، کەواتـە باملکـەچبی‌و گوێڕایـەڵی فـەرمان و جڵەوگیریەکانی خودای زاناو داناو باڵادەست بێ.

﴿**ولقـد زينـا السـماء الدنيـا بمصـابيح و جعلناهـا رجومـا للشياطين وأعتدنا لهم عذاب السعير**﴾ بێگومان ئێمە ئاسمانی دونیامـان بـە ئەسـتێرە رازاندۆتـەوە ، ئاسمـانی نزیـك لـەئێوەمان بەئەسـتێرەی جۆراو جۆر ئارایشت داوە .

بێگومـان دیـەنی ئەسـتێرەکان لـەئاسمان دا جـوان و قەشـەنگە، جوانیەکـەیان سـەرنج راکێشـە. هەردەمـەو جـۆرە جوانیـەك دەنوێنـن، بەگوێرەی کاتەکان جوانیەکەیان دەگۆڕێ، دەمـی بـەیانی جیاوازە لەگـەڵ سەرەتای شەودا،شـەوی مانگەشـەو جوداوازە لەگـەڵ شـەوی تـاریك دا ، شەوی هەساو جوداوازە لەگەڵ شەوی هەورو هـەڵا، بـەڵکوو سـات بەسـات دیمەنەکـەیان دەگـۆڕێ، هـەموو کاتـەکانیش جـوان و رازاوەن، ئەسـتێرەی واهەیـە بەتاقەوەیـە، ئەسـتێرەی واهەیـە لیـك نزیکـن و دوو دوو دەڵێـی دوو چـاوی کـەژاڵن دەدرەوشێنەوە، هـی واهەیـە کـۆن، دەڵێی هێشـوە ترێی زلکەن.

هـەتا سـەیری ئاسمـان بکـەی و لـەو ئەستێرانە وردبیتـەوە جوانییـان لێدەتکێو فەرەح بەخشن، تێکـڕای ئەسـتێرەکان بـەکۆو بڵاویـان، دەڵێی لەکۆڕی رابواردن و فیستیڤاڵی ئاسمانیدا شەو بەخەبەرن و جوانی بەیـەکتر دەبەخشـن و پێکـەوە ئاخاوتنیانـە. دوودوو سـێ گفـت وگـۆ دەکـەن و سەرگوزەشتەو نەزیلان بۆ یەکتری دەگێڕنەوە.

وێڕای جوانیو رازاندنەوەیان بۆ ئاسمان، گـەلێ سـودی تریشـیان هەیـە، وەکوو ئەوە تیرە ئەستێرەیان لێدەبێتەوەو راوەدوی شەیاتینییەکان دەنێ، هەرکات شەیاتینی بیانەوێ نزیك ببنەوە لەئاسمان و هەواڵی (ملأ الأعلى) بدزن، بەتیر ئەستێرە رەجـم دەکرێـن، ئێمـە لـەرۆژی قیامـەت دا عـەزابی کوشندەمان بۆ ئەوانە ئامادەکردوە، پاش ئەوەی لەدونیادا بەتیر ئەسـتێرە دەیانسـوتێنین لــە قیامـەتیش دا دەیانخەینــە نـاو ئـاگری دۆزەخــەوە، چونکەخۆیان گومڕان و کەسانی دیکە گومڕا دەکەن.

سـودێکی تـری ئەسـتێرەکان ئەوەیـە، ئـادەمیزاد لـەناو دەریـاو سـاراو بیابـان دا، ریــڕەوی خۆیــانی پێدەدۆزنــەوە. وەکــوو لــە ئایەتێکیتردا دەفەرموێ: **﴿وعلامات وبالنجم هم يهتدون﴾(النحل/١٦)**

لەسورەتی (الصافات) دا دەفەرموێ: ﴿**إنا زينّا السماء الدنيا بزينة الكواكب وحفظا من كل شيطان مارد لايسمّعون الى الملأ الأعلى و يقذفون من كل جانب دحوراً ولهم عذاب واصب الا من خطف الخطفة فأتبعه شهاب ثاقب**﴾(**الصافات**/٦-١٠).

سزادانی کافرو یاخی بوان

وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٦﴾ إِذَآ أُلْقُوا۟ فِيهَا سَمِعُوا۟ لَهَا شَهِيقًا وَهِىَ تَفُورُ ﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ ٱلْغَيْظِ ۖ كُلَّمَآ أُلْقِىَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا۟ بَلَىٰ قَدْ جَآءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ مِن شَىْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِى ضَلَٰلٍ كَبِيرٍ ﴿٩﴾ وَقَالُوا۟ لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِىٓ أَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴿١٠﴾ فَٱعْتَرَفُوا۟ بِذَنۢبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴿١١﴾

لەوە پێش ئەوەی بەیانکرد کە شەیاتینییەکان وێڕای ئەوەی بەتیر ئەستێرە لە دونیادا دەیانسوتێنێ، لە قیامەتیش دا سزای سەختی بۆ داناون، ئەمجار هەڕەشەی عەزابی دۆزەخی ئاڕاستەی هەموو کافرو بێ بڕوایەك دەکاو دەفەرموێ: ﴿**وللذين كفروا بربهم عذاب جهنم وبئس المصير**﴾ ئامادەمان کردوە بۆ هەموو ئەوانەی ئینکاری هەبوون و تاك و تەنهایی خودا دەکەن، پێغەمبەرانی بەدرۆدەخەنەوە لە ئادەمیزادو جندۆکە،عەزابی دۆزەخ، بەراستی خراپ شوێنێکە بۆی دەچن و تێیدا دەحەوێنەوە .

ئەمجار چوار دیاردەو ڕەوشتی ئاگری دۆزەخ دیاری دەکاو دەفەرموێ:

١و٢- ﴿**اذا ألقوا فيها سمعوا لها شهيقاً وهي تفور**﴾ هەرکاتێ بێباوەڕان توڕدەدرێنە ناو دۆزەخەوە دۆزەخ دەنگێکی ناخۆشی لێدەبیسترێ دەڵێی لوشکە لوشك و پڕمەو سەرەتای زەڕینی گوێدرێژە: کە ئاڵف و ئالیکیان لێنزیك دەکەنەوە، چەند ئەو ولاخانە لەکاتی برسییەتیدا تامەزرۆی ئاڵف و ئالیکن، دۆزەخیش ئەوەندە بۆ تاوانباران تامەزرۆیە؛ یان دەنگێکی ناخۆشی رقاوی لێدێو لەرقان دا خۆی دەخواتەوەو لرفەی دێ، هەمیشە وەکوو مەنجەڵ دەکوڵێ !!

دیمەنەکە تابڵێی سەرنج ڕاکێشە، دۆزەخ وانیشان دەدا شتێکی زیندوەو لەداخا پیش دەخواتەوە،پرمەو لوشکەی دێ لەناو خۆیا وەکوو مەنجەڵ دەکوڵێ و ناخی پڕە لەرق و کینە بۆ بێباوەڕان، لەداخا خەریکە لەتلەت لەتلەت بێ، وێدەچێ تەعبیرەکە مەجازی بێو نیشاندانی دیمەنی رقاویی دۆزەخ بێو مەبەست ئامادەکردنی سزای سەخت بێ بۆ بێباوەڕان، وێشدەچێ تەعبیرەکە حەقیقەت بێ، چونکە بەگوێرەی قورئان هەموو شتێك جۆرە گیان و جۆرە هەست و شعورێکی هەیە تایبەت بەخۆیەوە، هەموو مەخلوقاتێك خودای خۆی دەناسێو تەسبیح و تەمجیدی دەکاو بەندایەتی پەروەردگاری دەکا، هەڵدەسڵەمێتەوە کە دەبینێ ئادەمیزاد بڕوا بەهەبوونی بەدیهێنەری ناکا ، رقی هەڵدەستێ: کەپێچەوانەی سروشت هەڵس و کەوت دەکاو خودای خۆی ناناسێ.

بەگوێرەی دەقی قورئان بونەوەر هەمووی تەسبیح و تەمجیدی خودا دەکا! ﴿**تسبح له السموات السبع والأرض ومن فيهن، وإن من شيئٍ إلا يسبح بحمده ولكن لاتفقهون تسبيحهم**﴾ (الإسراء/١٤).
دەی ئەگەر لەناو بونەوەری پان و پۆڕدا زێدە لەو هەموو حەشاماتە

بەدیارو نادیاریەوە، کۆمەڵە ئـادەمیزادێك لەکۆمـەڵ تـەرەبن و هاوکـاری بوونەوەر نەکەن لـە خـودا ناسـیدا، دیـارە ئـەو مەخلوقاتانـە رقیـان لـەو ئادەمیزادانە هەڵدەسێو لەرقاندا لەوانەیە لەت و پەت بن . ئەی ئەوە نیە قورئـان لەشـوێنێکی تـردا ئـەم راسـتییە رادەگەیـەنێو دەفـەرموێ: ﴿**تکـاد السـموات يتفطـرن منـه و تنشـق الأرض و تخـر الجبـال هـداً، أن دعوا للرحمن ولداً**﴾(**مريم/٩٠**).

٣- دۆزەخ هێندە رق و کینەی بۆ ئەو کافرانە لـەناخ دا کەڵەکـە بـووە ﴿**تكاد تميز مـن الغيـظ**﴾ نزیکـە دۆزەخ لـەرق و کینـەو داخ لـەدڵی خـۆی لەکافرەکان لێك بێتەوە و شەق و پەق بێ.

٤- ﴿**كلّمـا ألقـي فيـها فـوج سـألهم خزنتـها ألم يـأتكم نذيـر؟**﴾ هـەرکاتێك کۆمـەڵێك لـەکافرەکان تورپدرێنـە دۆزەخـەوە کاربەدەسـتان و زەبانییـەکانی دۆزەخ پرسـیاری گاڵتـە ئـامێزو سەرزەنشـت شـێوازیان لێدەکەن و پێیان دەڵێـن: ئـەرێ لـەژیانی دونیاتـان دا پێغەمبـەر نەهاتـە سەرتان و لەم رۆژە نەیترساندن؟ پێی نـەگوتن زینوبوونـەوە هەیـە و سـزاو پاداشـی کردەوەکانتـان وەردەگرنـەوە؟ کافرەکـان وەڵام دەدەنـەوەو راستی دەدرکێنن..

﴿**قالوا: بلى، قد جاءنا نذير فكذبنا وقلنا مـانزلّ الله مـن شـيءٍ ، إن أنتـم إلا في ضـلال كبـير**﴾ دەڵێـن: بێگومـان پێغەمبـەری خـودا هاتـە نـاومـان و ئامۆژگـاری کردیـن و لەعـەزابی ئـەم رۆژەی ترسـاندین، ئێمـە بڕوامان پێنەکرد، و بەدرۆمان خستەوە، وتمان: خودا هیچ پـەیامی نـازڵ نەکردوەو هیچ ئادەمیزادێکی نەکردۆتە پێغەمبەرو فروستادەی خۆی، تـۆ کـەلافی پێغەمبـەرێتی لێدەدەی درۆدەکـەیو هیـچ نیگـاو سروشـێکت لەبارەی غەیب و رابوونی قیامەت و زیندوبوونەوەی دوارۆژو شـەریعەت و یاسـای ئاسمـانیت بـۆ نـەهاتووە، ئێـوە ئـەی کۆمـەڵی پێغەمبـەران

ئێوە لەم دەعوایەتاندا: کە دەڵێن: ئێمە رەوانەکراوی پەروەردگارین، بەهەڵە چون و لەحەق و راستی لاتان داوە، گومڕاو سەرلێشێواون ....

نمونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە کە دەفەرموێ: ﴿**حتّی اذا جاؤوها فتحت أبوابها، وقال لهم خزنتها: ألم يأتكم رسل منكم يتلون علكم آيات ربكم، وينذرونكم لقاء يومكم هذا؟ قالوا: بلی ولكن حقت كلمة العذاب علی الكافرين**﴾(**الزمر/٧١**).

ئەمە بەڵگەیە لەسەر دادپەروەری خودا ، هیچ کەس و کۆمەڵێك عەزاب نادا تا ئیقامەی حوججەیان لەسەر نەکاو پێغەمبەریان بۆ نەنێرێ. وەکوو لەئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿**وماكنّا معذبين حتّی نبعث رسولا**﴾ (**الأسراء/١٥**).

ئەمجار کافرەکان دان بەتاوانباری خۆیان دا دەنێن و ﴿**وقالوا: لو كنّا نسمع أو نعقل ما كنّا في أصحاب السعير**﴾ دەڵێن: ئێمە سەرزەنشی خۆمان دەکەین و پەشیمانین لە هەڵوێست و کردەوەمان، ئەگەر ئێمە ئامۆژگاری پێغەمبەرانمان ببیستایەو گوێڕایەڵی فەرمان و جڵەوگیریەکانیان بوینایە، عەقڵ و هۆشمان ببوایە ئامادەباشی هیدایەت وەرگرتنمان تێدا بوایە، لەئەهلی دۆزەخ نەدەبووین، لەدونیا کافر نەدەبووین و بەگومڕایی ژیانمان بەسەر نەدەبردو ئێستاش نەدەبووینە سوتەمەنی دۆزەخ و ئەم جەحەندەمە نەدەبووە شوێن و جێگامان .

﴿**فاعترفوا بذنبهم، فسحقاً لأصحاب السعير**﴾ دان دەنێن بەتاوانەکانیان داو خۆیان بەشیاوی ئەوە دەزانن عەزابی دۆزەخ بچێژن، دەسا دووری لە خودا، لەرەحمەتی خودا بۆ ئەوانە بێ: کە ئەهلی دۆزەخن. ئای هاوار بۆ کەسانێ خودا دوعای شەڕیان لێبکا،

وای بۆ کەسانێ خودا لێیان نارازی بێو لەرەحمەت و بەزەیی خۆی دووریان بخاتەوە.

هەڵبەتە خودا ستەم لەبەندەکانی ناکا، ئادەمیزاد بۆ خۆی ستەم لەخۆی دەکا. خودا پێغەمبەرانی ناردون بانگەوازی ئادەمیزادیان کردوە بۆ بڕواهێنان، بەڵگەو نیشانەی جۆراو جۆری لە بونەوەردا داناوە، عەقڵ و هۆشی پێداون بۆ ئەوەی بەراورد بکەن و بیربکەنەوە، هەرچێ خودا داوای دەکا لەبەندەکانی دەتوانرێ ئەنجام بدرێ، ئەرکێکی وانیە لەتوانا دا نەبێ ئەنجام بدرێ، خودا شتێك داوا ناکا لەبەندەکانی نەتوانن رەدامی بێنن و لە وزەیان دا نەبێ. ئەو ئەرکانەی خستویەتیە سەرشانی بەندەکانی راست و گونجاون لەگەڵ سروشتی ئادەمیزاددا، دەی کەسێ وێڕای ئەوە ئیمان نەهێنێو ملکەچی شەریعەت و یاسای خودا نەبێ، دیارە مێشك بۆش و کەللە پوچە، بێ نرخ و نەفام و کەودەنە .. شیاوی ئەوەیە لەدۆزەخدا ببێتە سوتەمەنیو بۆ هەتا هەتایە سزای سەخت بچێژێ.

وادەدان بە خوداپەرستان بە لێخۆش بوون و هەڕەشەکردن لەکافرەکان

إِنَّ ٱلَّذِينَ يَخۡشَوۡنَ رَبَّهُم بِٱلۡغَيۡبِ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٞ كَبِيرٞ (١٢) وَأَسِرُّواْ قَوۡلَكُمۡ أَوِ ٱجۡهَرُواْ بِهِۦٓۖ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ (١٣) أَلَا يَعۡلَمُ مَنۡ خَلَقَ وَهُوَ ٱللَّطِيفُ ٱلۡخَبِيرُ (١٤) هُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ ذَلُولٗا فَٱمۡشُواْ فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُواْ مِن رِّزۡقِهِۦۖ وَإِلَيۡهِ ٱلنُّشُورُ (١٥)

دوای هەڕەشەکردن لــە کافرەکـان، پـەروەردگار وادەی لێخۆشـبون دەدا بەخوداناسان و ئەوە رادەگەیەنیّ: کە پاداشـی باشـیان دەداتـیّو دەیانخاتـە بەهەشتی رازاوەوە. ئەمجار دەگەڕێتەوە سەر هەڕەشـەکردن لـە کافرەکـان و ئەوەیان بەگوێدا دەدا: کە ئاگاداری هەموو نهێنیو ئاشکرایەکەو هیچـی لیّ گوم نابیّ. دەفەرمویّ:

﴿ان الذين يخشون ربهم بالغيب لهم مغفرة و أجـر كبـير﴾ بێگومـان ئەوانەی لەسزای خودای خۆیان دەترسن و نەشیان دیـوە، بڕوایـان بـەتاك و تەنهایی خـودا هێنـاوەو بەندایـەتی دەکـەن لەترسـی عـەزابی، بەنـهێنیو بەئاشکرا ترسی خودایان لەدڵ دایــە، ریبابـازیی ناکـەن، کەسـیش ئاگـای لیّنــەبیّ، لەترســی خــودا تـاوان ئــەنجام نـادەن، کەتاعـــەت دەکـــەن بــۆ خــودای دەکــەن. کــە تــاوان ناکــەن لەترســی خودایــە. ئەوانــە لێخۆشبوونی خودایان هەیەو تاوانیان چاوپۆشی لیّدەکریّ، پاداشی باشـی بەهەشتیان دەدرێتیّ.

لەفەرموودەی صەحیحی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرمویّ: (سبعة يظلهم الله في ظل عرشه، يوم لاظل الا ظله...) حـەوت کـەس، حـەوت تـاقم ڕۆژی قیامەت خودا دەیانخاتە ژێر سێبەری عەرش کــە هیــچ سێبەرێکیتر نیـە لەو ڕۆژەدا، یەکیّ لــەو حـەوت کەسـە (رجـل دعتـه امـرأة ذات منصـب و جمال، فقال اني أخاف الله) پیاوێك لەشوێنێکی چۆڵ و هـۆڵ، ئـافرەتێکی خـاوەن جێگـاو رێگـا، داوای دەسـت لەگــەڵ تێکـەڵکردنی لیّبکـــا، ئـەویش داواکــەی رەت بکاتــەوەو بڵــیّ: مــن تـرسی خــودام هــــەیەو شتی واناکەم ..

﴿وأسروا قولكم أو اجهروا بــه، إنـه عليـم بـذات الصـدور﴾ ئـەی بەندەکانم یەکسانە ئێوە قسەکانتان بەنهێنی بکـەن یـان بەئاشـکرا، خـودا ئاگادارەو دەزانیّ چی دەڵێن و نیازو مەبەسـتتان چییـە، نـەك هـەر ئـەوە

بەڵکوو خودا ئاگای لەخەتەراتی دڵەو هیچی لێ‌گوم نابێ، بەکورتی گوفتارو کرداری ئێوە بەهەر شێوەیەك بێتەدی خودا ئاگای لێیانەو پێیان دەزانێ. کەوابێ ئێوە خۆتان لەتاوان بپارێزن بەنهێنیو بەئاشکرا چونکە بەهەموو جۆرێك خودا ئاگای لیٚیە.

﴿هو الذي جعل لكم الأرض ذلولاً فامشوا في مناكبها وكلوا من رزقه واليه النشور﴾ بێگومان خودا ئەو خودایەیە: کە زەوی بۆ رام کردون و بەئاسانی دەتوانن لەسەری هەڵبکەن و گونجاوبێ بۆ تێدا ژیان، کێوی تێدا چەقاندون بۆ ئەوەی لەنگەر بگرێ، سەرچاوەو کانیاوی تێدا هەڵقوڵاندون، رێگاوبانی تێدا کردونەوەو ئامادەی کردوە بۆ سودلیٚوەرگرتن و تێدا ژیان، کشتوکاڵی تێدا بەدیهێناوە، بەروبوم بەدیدەهێنێ..

دەی ئێوەش پیٚیدا بگەڕێن و کون و کەلەبەری بپشکنن، هەوڵی بەدەستهێنانی رزق و رۆزیی تێدا بدەن، هاتوچۆی بازرگانیو گەشت و گوزار ئەنجام بدەن، هەرچی دەستتان بکەوێ لە خوداوەیەو بەیارمەتیدانی ئەو دەستەبەر دەبێ، لە رزق و رۆژی پەروەردگار بخۆن و شوکرو سوپاسی بکەن، لەسەر ئەوە ئەو رزق و رۆزییەی بۆ بەدیهێناون و واشی لیٚ کردوە سودی لیٚ وەربگرن، دەسەلاتی ئەوەی پێداون خێرو بێری ناو زەوی بۆ خۆتان دەستەبەر بکەن. دەی هەموو کاتێ خوداتان لەبیربێو لەیادی مەکەن ،دڵسۆزانە بەندایەتی بۆ بکەن، سەرەنجام گەڕانەوەتان بۆ لای ئەوە. ئەو زیندوتان دەکاتەوەو لەگۆڕەکانتان راستتان دەکاتەوە، کەوابێ خۆتان بپارێزن لەکوفرو تاوان بەئاشکراو بەنهێنی. بەهیچ کلۆجێك نافەرمانی خودا مەکەن !!

هەڕەشە لەبێبڕوایان و پەند وەرگرتن لەبەسەرهاتی گەلە پێشینەکان

ءَأَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ أَن يَخۡسِفَ بِكُمُ ٱلۡأَرۡضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمۡ أَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ أَن يُرۡسِلَ عَلَيۡكُمۡ حَاصِبٗاۖ فَسَتَعۡلَمُونَ كَيۡفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدۡ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ فَكَيۡفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ أَوَلَمۡ يَرَوۡاْ إِلَى ٱلطَّيۡرِ فَوۡقَهُمۡ صَٰٓفَّٰتٖ وَيَقۡبِضۡنَۚ مَا يُمۡسِكُهُنَّ إِلَّا ٱلرَّحۡمَٰنُۚ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَيۡءِۭ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾

لەوە پێش بەڵگەی لەسەر زانیاری رەهاو دەسەلاتی بێسنوری خودا هێنایەوە، بۆ ترساندنی کافرو بێبڕوایان، ئەمجار بەڵگەی تری هێنایەوە بەمەبەستی هەڕەشە کردن لێیان و دەفەرموێ:

﴿أأمنتم من في السماء أن يخسف بكم الأرض فأذا هي تمور﴾ ئایا دڵنیان وناترسن لەوەی کە بە فەرمانی خودا زەوی قوتتان بداو بەناخیدا بڕۆنە خوارێ ! وەکوو چۆن قارونی بەناو سکی خۆیدا بردە خوار! ئەو زەوییەی کە ئێستا لەروانگەی رەحمەتی خۆیەوە بۆ ئێوەی رام کردوەو دەتوانن کون و قوژبنی بپشکنن، ناترسن لەوەی کە لە ناکاوێك بەفەرمانی خودا بکەوێتە جونبوش وتەکان دان و هاتوچۆی نائاسایی بەجۆرێك نەتوانن خۆتانی لەسەربگرن؟!

مەبەست بەم جۆرە پرسیارانە هەڕەشەکردنەو هەواڵدانە بەوە: کە خودا دەتوانێ تەعزیبی بێ بڕوایان بدا بەجۆرەها عەزاب، وەکوو

لەئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿**قل هو القادر علی أن یبعث علیکم عذاباً من فوقکم ومن تحت أرجلکم**﴾(الأنعام/٦٥). وەلێ لەروانگەی رەحمەتی بێپایانی خۆیەوە پەروەردگار چاوپۆشی لەتاوانی بەندەکانی دەکاو دەسبەجێ سزایان نادا و دوایان دەخا بۆ رۆژی قیامەت، وەکوو لەئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿**ولو یؤاخذ الله الناس بما کسبوا ماترك علی ظهرها من دابة ولکن یؤخرهم الی أجل مسمیً، فأذا جاء أجلهم، فإن الله کان بعباده بصیراً**﴾(**فاطر/٤٥**) . ئیتر رۆژی قیامەت هەموو کەس بەگوێرەی کردەوەکانی خۆی سزاو پاداشتی دەدرێتەوە کەس تۆزقاڵێك ستەمی لیٚناکرێ.

﴿**أم أمنتم من في السماء أن یرسل علیکم حاصباً فستعلمون کیف نذیر!**﴾ ئایا ئێوە: کە بڕواتان نیە و نافەرمانی خودا دەکەن، دڵنیان لەو خودایەی لەئاسمانە (وەکوو دەڵێن)، ئەمینن لەدەسەلاٚت و قەهرو غەزەبی: کەبەردەبارانتان بکاو رەشەبای بەهێز بنێرێتە سەرتان و لەناوتان بەرێ ، وەکوو چۆن لەو جۆرە عەزابەی ناردە سەر گەلی لوط و ئەصحابولفیل. ؟!

جا: کە عەزابی لەو جۆرە یەخەی گرتن ئەو کاتە دەزانن سزای من بۆ تاوانباران چۆنەو چەند توندو تیژە. وەلێ ئەو دەمە زانینی چۆنیەتی عەزاب هیچ سودتان پیٚناگەیەنێ. کەس نیە بتوانێ پشتگیریتان بکا . وەکوو لەئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿**افأمنتم ان یخسف بکم جانب البر، أو یرسل علیکم حاصباً، ثم لاتجدوا لکم وکیلا**﴾(**الأسراء/٧٨**).

ئەمجار سزادان و لەناوچونی گەلەپێشینەکان باس دەکا، بۆ ئەوەی کافرەکان بترسێنێ لەهەمان سەرەنجام، ئەگەر بەردەوام بن لەسەر کوفرو بێدینی خۆیان.. دەفەرموێ: ﴿**ولقد کذب الذین من قبلهم فکیف کان نکیر**﴾ ئەو کافرانەی لەپێش رۆژگاری

ئەمان دا لەژیان دا بوون و پێغەمبەرانیان بەدرۆخستەوەو ستەم و ستەمکارییان نواند، خودا بەعەزابی توندو تیژ لەناوی بردن، سەیری سەرەنجامی گەلی عادو ثەمود بکەن، چۆن عەزابی خودا دەوری گرتن و لەناوی بردن، بیری لێبکەنەوە چ عەزابێکیان چەشت ؟

﴿**أو لم يروا الى الطير فوقهم صافات و يقبضن ما يمسكهن إلاّ الرحمن انه بكل شيء بصير**﴾ ئەوەبۆچی ئەوانە نارِوانن بۆ باڵندەکان لەژوریانەوە، دەمێ باڵیان لێك دەدەن و کاتێکیش راست باڵەکانیان رادەگرن، جگە لە خودا کەس نیە بتوانێ ئەو باڵندانە بەحەواوە بهێڵێتەوە، خودا بەدەسەلاتی خۆی کەش و هەوایەکی خولقاندوە، ئەو باڵندەیە لەهەوادا بفرێو خۆی راگیربکا، یاساو نیزامێکی بۆ فەراهەم هێناون، بتوانن خۆیان بەحەواوە بگرن و نەکەونە خوار. بێگومان خودا زاناو بینایە بەکاروباری هەموو شتێك، ئاگاداری وردو درشتی بوونەوەرە، هیچی لێ گوم نیە. نمونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: ﴿**او لم يروا الى الطير مسخرات في جو السماء مايمسكهن الا الله، ان في ذلك لآية لقوم يوقنون**﴾(**النحل**/٧٩).

سەرزەنشتکردنی موشریکەکان و سەلماندنی دەسەلاتی خودا

أَمَّنْ هَٰذَا ٱلَّذِى هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ ٱلرَّحْمَٰنِ ۚ إِنِ ٱلْكَٰفِرُونَ إِلَّا فِى غُرُورٍ ﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هَٰذَا ٱلَّذِى يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُۥ ۚ بَل لَّجُّوا۟ فِى عُتُوٍّ

وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِۦٓ أَهْدَىٰٓ أَمَّن يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾ قُلْ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ ٱلَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي ٱلْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِندَ ٱللَّهِ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيٓـَٔتْ وُجُوهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَقِيلَ هَٰذَا ٱلَّذِي كُنتُم بِهِۦ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾

لەوەپێش بەڵگەی لەسەر دەسەڵاتی ڕەهای پەروەردگار هێنایەوە : کە بڕێك لەدیاردەی ئەو دەسەڵاتە ڕاگیرکردنی باڵندەکانە لەحەوادا. ئەمجار سەرزەنشتی موشریکەکان دەکا لەسەر بێباوەڕیو بتپەرستییان، ڕەددی بیروباوەڕیان دەداتەوە، ئەوە ڕادەگەیەنێ: کە کەماڵی قودرەت و باڵادەستی هەر هی خودایەو، خۆی رزق و ڕۆژیدەرە، هەر خۆی ئادەمیزادی دروستکردوەو ئامێری بیستن و دیتنی پێبەخشیوە، عەقڵ و هۆش و دڵ و دەرونی بۆ فەراهەم هێناوە، هەر خۆی دەزانێ کەی قیامەت ڕادەبێ.

دەفەرموێ: ﴿**أمن هذا الذي هو جند لكم ينصركم من دون الرحمن إن الكافرون إلا في غرور**﴾ ئایا کێیە ئەو سەربازو یارمەتیدەرە: کە کۆمەکی ئێوە دەکاو لەسزای خودا دەتانپارێزێ، کێیە بتوانێ ئەگەر خودا عەزابی بۆ ئێوە نارد بەرگریتان لێبکا؟ لەڕاستیدا جگە لەخودا

کـەس نیـە سەرپەرشـتیارو یارمـەتیدەروپارێزەر. کـەوابێ کافرەکـان لەخشـتە بـراون و شـەیتان فێڵـی لێکـردون، هـەڵی خەڵـەتاندون بـەوە کـەوادەی پێـداون خـودا عـەزابیان بـۆ نـانێرێ. بـۆ خـۆی بـەرعودەی تاوانەکانیان دەبێ...

﴿أمن هذا الذي يرزقكم ان أمسك رزقه؟ بل لجوا في عتو و نفور﴾ کێیە ئەو کەسەی ئەگەر خودا رزق و رۆژی خۆی لێگرتنـەوە ئـەو بتوانـی رزق و رۆزییان بـۆ فەراهـەم بێنـێ؟ واتـە: کـەس نیـە بتوانـێ ببەخشـێو بگرێتەوەو رزق و رۆژیی بدا ، یارمەتیدەربێ جگە لە خودا، هـەر خودایـە دەتوانێ ئەو کارانە ئەنجام بـداو تـاك و تەنـهاو بێشـەریك و بـێ هاوەڵـە، ئەوان ئەو راستیە دەزانن، لێیان رونە ئەو بتانەی پەرستشـیان بـۆ دەکـەن هیچیان پێناکرێ، دەزانن هەر خودا رزق و رۆژیدەرە، کەچی عیبادەت بۆ غەیری خودا دەکەن، بەڵکوو ئەوان بەردەوامن لەسەر لوتبەرزیو سەرڕەقی خۆیان، پشتیان لەحەق و راستی کردوە، رێبازی گومڕایی خۆیان گرتـووە، بـەهیچ شـتێك پـەند وەرنـاگرن و تـەمبێ خـواردو نـابن ، بەدبـەخت و چارەڕەشی دونیاو قیامەتن .

﴿أفمن يمشي مكبا على وجهه أهدى، أمن يمشي سويا علـى صـراط مستقيم﴾ ئایا ئێوە بەراوردی حال و وەزعی موسوڵمان وکافرتـان کـردوە، دەزانن نموونەیان چیە؟ نموونەی کـافر وەکـوو کەسـێك وایـە بەگـاگۆڵـکێ بڕواو هەربکەوێو هەڵستێتەوەو چنگە کڕەی بـێ. نموونـەی موسـوڵمانیش وەکوو ئەوەوایەبەشێوەی ئاسایی‌و راست و رەوان بـڕواو چاوی‌لەبـەر دەمـی خۆی بێو بێپێچ و پەنا رێڕەوی خۆی دەرك بکا.

دەی باشە ئایا کەسێك بەگاگۆڵـکێ بڕوا بەڕێوەو هەر بڕواو بەسەر رودا بکەوێ و رێگاکەی چاڵ و چوێـڵ و سـەخت و دژواربـێ، ئایـا ئـەو کەسـە باشتر رێگا دەردەکا یان کەسێك بەڕێك و پێکی و بەشێوەی ئاسایی خـۆی

بـڕواو ڕێگـای ڕاسـت و ڕەوان بـێو ڕێـڕەوو بـەردەمی خـۆی ببینـێو کەندو لەندی لەپێش نەبن. گومانی تێدا نی‌یە ئەمیان باشتر ڕێدەردەکـا. لـەدونیاو قیامـەت دا بەختـەوەرو سـەرفرازە، چونکـە لـەدونیادا بـەگوێرەی بەرنامـەی خـودا هەڵسـوکەوت دەکـاو ڕێبـازی هیدایـەتی گرتـووە لـە قیامـەتیش دا بەڕێگایـەکی ڕاسـت و ڕەوان دا بـەرەو بەهەشت دەنێردرێ.

﴿قل هو الذي أنشأكم، وجعـل لكـم السـمع والأبصـار والأفئـدة، قليلاً ما تشـكرون﴾ ئـەی پێغەمبـەر! بـەو بتپەرسـتانە بڵـێ: خـودا ئـەو خودایەیە ئێوەی لەنـەبوو دروسـتکردوە، گوێچکـەی بـۆ دروسـتکردون بـۆ ئەوەی ئامۆژگاری پێ‌ببیسـن، چاوی بـۆ دروسـتکردون تـا دەسـتڕەنگینی پـەروەردگار ببینـن، عـەقڵ و هۆشـی پـێداون بـۆ وردبوونـەوەو تێفکریـن لەدروستکراوانی خوداو دەرك کردنی حەقیقەت.

وەلێ ئێـوە زۆر بەکـەمی ئـەم هەسـت و ئامێرانـە لەشـوێنی خۆیـان دا بـەکاردێنن، کـەم سوپاسـی خـودا دەکـەن، ئێـوە ئـەو ئـامێرو هێزانـە لەوبوارانەدا بەکارناهێنن کە بۆی دروستکراون، سوپاسگوزاری ڕاستەقینە ئەوەیە ئـەو ئەندامانـەی جەسـتەت لـە شـتێك دا بـەکار بێنـی: کـە بـۆی دروستکراوە، نەك بەسەر زارەکی سوپاسگوزاربی‌و بەکردەوە تـاوان ئـەنجام بدەی، ئەگەر ئێوە ئەو ئەندامانە لەپێناو بەدەستهێنانی ڕەزامەندیی خودا دا بەکار نەهێنن، مانای وایە سوپاسی نیعمەتەکانیتان نەکردوە.

﴿قل هو الذي ذرأكم في الأرض واليـه تحشـرون﴾ ئـەی پێغەمبـەر! بەبتپەرستەکان بڵێ: بێگومـان خودا ئێـوەی دروسـتکردوە و بـەناو زەویدا بـڵاوی کردونـەوە، کردونـی بەچـەند گـەل و نەتەوەیـەك ، بەچـەند زاراوەو زوبانی جیاجیا ئاخاوتن دەکەن، ڕەنگ و ڕوخسارتان جیاجیایە. سـەرەنجام دوای ئـەو بڵاوبوونـەوەو پەرتەوازەییـەتان، بـۆ لای خـودا دەگەڕێنـەوەو

لەسارای مەحشەردا گرد دەبنەوە بۆ حیساب و لێکۆڵینەوە. دەی با ئادەمیزاد ئەو راستیە بزانن: کە ئەوان بەناو زەوی‌دا بلاۆکراونەوە ، مەبەست و سەرەنجامێك هەیە ئەوان بەرەو روی دەچن، ئەویش کۆکردنەوەتانە لەدەشتی مەحشەردا بۆ حیساب و لێکۆڵینەوەو وەرگرتنەوەی پاداش و سزا لەسەر کردەوەکانیان .

ئەمجار باسی شك و گومانی موشریکەکان دەکا دەربارەی رابوونی قیامەت و زیندوبوونەوە، دەفەرموێ: ﴿**ویقولون متی هذا الوعد إن کنتم صادقین؟**﴾ بتپەرستەکان بەشێوەی گاڵتەو قەشمەری بە پێغەمبەرو موسوڵمانەکان دەڵێن: ئەوە ئەو قیامەتەی هەڕەشەمان پێ‌ڵێ دەکەن کەی رادەبێ؟ ئەو حەشرو نەشرو عەزاب و دۆزەخە کەی دەبێ؟ و چۆن یەخەمان دەگرن؟ ئەگەر راست دەکەن قیامەت رادەبێو حەشرو نەشرو حیساب و لێکۆڵینەوە هەن، دەپێمان بڵێن: کەی دەبن و بۆمان رون بکەنەوە؟

﴿**قل إنّما العلم عند الله، وإنّما أنا نذیر مبین**﴾ ئەی پێغەمبەر! پێیان بڵێ: زانیاری دەربارەی قیامەت و کاتی رابوونی هەر لای خودایە، کەس کاتی رابوونی قیامەت نازانێ، وەلێ فەرمانی پێ‌کردوم: کە هەواڵتان بدەمێ قیامەت هەردێو رادەبێ، خۆتانی بۆ ئامادەبکەن و لێی بترسن ، من ترسێنەرم بۆتان، دەتانترسێنم لە سەرەنجامی کوفرو بێدینی، من تەنها راگەیاندنم لەسەرەو پەیامی پەروەردگارم پێ‌ڕاگەیاندن .

ئەمجار پەروەردگار حاڵ و وەزعی کافرەکان لەکاتی بینینی عەزاب دا بەیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿**فلمّا رأوه زلفة سیئت وجوه الذین کفروا: وقیل: هذا الذي کنتم به تدّعون**﴾ کاتێك ئەو عەزابە وادە پێدراوەیان بینیو نزیك کەوتەوە لێیان و بینییان قیامەت رابووە، روخسارو دەم و چاوی کافرو بێ‌بڕوایان تاڵ و گرژ دەبێ، سام و ترس و

غەم و پەژارە دایـان دەگـرێ و رەنگیـان هـەڵدەبزرکێ‌و رەش دادەگیرسـێ، بەتوانجەوە پێیان دەگوترێ: ئەمە ئـەو عەزابەیـە ئێـوە لـەدونیادا پەلـەتان لـەهاتنی دەکـردو دەتـانگوت: دەکـوا ئەگـەر راسـتە بـابێ. ئـەوەبوو بـە پێغەمبـەریان دەگـوت: ﴿فأتنـا بمـا تعدنـا إن كنـت مـن الصـادقين﴾ (الأحقاف/٢٢).

دوعا کردنی کافرەکانی مەککە لە پێغەمبەرو موسوڵمانەکان

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ ٱللَّهُ وَمَن مَّعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَن يُجِيرُ ٱلْكَٰفِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ءَامَنَّا بِهِۦ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٩﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَن يَأْتِيكُم بِمَآءٍ مَّعِينٍ ﴿٣٠﴾

ریوایەتکراوە کافرەکان دوعایان لە پێغەمبەرو هاوەڵـەکانی دەکـرد بـۆ ئەوەی لەناو بچن، ئاواتەخوازی ئەوە بوون توشی چـورتم و بەلایـەك بـبن و سـەریان تێدا بچـێ. پـەروەردگار فـەرمان بـە پێغەمبـەر ﷺ دەکـا: کە وەڵامیان بداتەوە دەفەرموێ:

﴿قل: أرأيتم إن أهلكني الله ومن معي أو رحمنا فمن يجير الكـافرين من عذاب أليم﴾ ئـەی موحەمـەد بـەو کـافرو بتپەرسـتانە بڵـێ: ئەوانـەی ئینکاری هەبوونی خوداو تـاك و تەنـهایی دەکـەن، هـاوەڵی بـۆ دادەنێـن، ئینکـاری نیعمەتـەکانی دەکـەن . لەشـێوەی سەرزەنشـت و لۆمـەکردن دا پێیان بڵێ: چ سودێك بەئێوە دەگا ئەگەر خـودا مـن بمرێنـێ، یـان تەمـەنم درێژ بکاو مەرگم دوابخا؟ من و هاوەڵانم لەناوبـەرێ یـان مـەرگمان دوابخا

ئێوە چ قازانجێکتان پێ‌دەبڕێ، وای دابنێن خودا ئێمەی مراند، ئایا کێ ئێوە لەسزای خودا رزگار دەکا؟ بتەکانتان یان غەیری بتەکانتان فریاتان دەکەون ؟ بێگومان جگە لە خودا کەس نیە فریادرەس بێ. دەی کەوایە ئێوە بۆ رێبازێك ناگرنە بەر رزگاربوونی تێدابێ، بۆچی ئیمان ناهێنن و دان بەتاك و تەنهایی خودا دا نانێن.

﴿قل هو الرحمن آمنّا به و عليه توكلنا فستعلمون من هو في ضلالٍ مبين﴾ ئەی پێغەمبەر! بەو موشریکانە بڵێ: ئەوەی ئێمە پەرستشی بۆ دەکەین و بە خودای خۆمانی دەزانین و هیچ شتێك ناکەینە هاوەڵ و شەریکی ، لە هەموو کارێکمان دا پشت بەئەو دەبەستین، هەموو کارێکمان هەواڵەی ئەو دەکەین، لەوە بەولاوە دەردەکەوێ کێ لەگومڕایی دایەو رێبازی هەڵەی گرتۆتەبەر، لێتان مەعلوم دەبێ ئێمە یان ئێوە کاممان راست دەکەین و سەرەنجامی باش و بەختەوەریی لەدونیاو قیامەت دا بۆ کێمانە ، ئێوە پشتتان بەماڵ و سامان و خزم و کەس و کارو هۆزو عەشرەت بەستووە، پێتان وایە ئەوانە لەعەزابی خودا دەتانپارێزن. لەمەش دا ئەوپەڕی هەڵەن.

﴿قل: أرأيتم إن أصبح ماؤكم غوراً، فمن يأتيكم بماء معين﴾ ئەی پێغەمبەر؛ پێیان بڵێ: هەواڵم بدەنێ ئەگەر ئەو ئاوەی سەرچاوەی ژیانتانەو خودا لەکانیاو و بیرو چۆم و جۆباردا بۆی رەخساندون و بۆ هەموو شتێك سودی لێ‌وەردەگرن، ئەگەر ئەو ئاوە بەزەویدا رۆچوو بەجۆرێك نەتوانن بەهیچ شێوەیەك سەری‌خەنەوە بۆ سەر زەوی‌و سودی لێ‌وەربگرن، ئایا کێ هەیە بتوانێ ئاوی رەوان و شیرینتان بۆ دەستەبەر بکا؟؟

بێگومان کەس نیە جگە لە خودا بتوانێ ئاوی پێویستتان بۆ دابین بکا، جگە لە خودا کەس ناتوانێ باران ببارێنێ،

ئاو لە زەوی هەڵدەقوڵێنێ، ئەوە لەفەضڵ و گەورەیی خوداوەیە: کە ئاوی بۆ ئێوە دابین کردوە ، کانیاوو سەرچاوەی ئاوی شیرینی بۆ بەدیهێناون ولەهەموو بوارێکی ژیانتان دا سودی لیوەردەگرن .

دەی کەوایە بۆچی خودا ناناسن و بەندایەتی بۆ ناکەن و گوێڕایەڵی فەرمان و جڵەوگیرییەکانی ناکەن؟!

بسم الله الرحمن الرحیم

سورەتی (القلم)

ئەم سورەتە ناونراوە سورەتی(القلم) چونکە لەسەرەتای سورەتەکەدا پەروەردگار سوێند بە قەڵەم دەخوا. دەفەرموێ: ﴿ن، و القلم ومایسطرون﴾ چونکە قەڵەم گرنگییەکی تایبەتی هەیە، سود و قازانجی قەڵەم لە ژمارە نایەن، زۆربەی موفەسسیرین پێیان وایە: مەبەست بەقەڵەم جینسی قەڵەمە، واتە سوێند بەهەموو پێنوسێك: کە لەئاسمان و زەوی‌دا پی‌ی دەنوسرێ.

ئەم سورەتە مەککییە جگە لەئایەتەکانی (١٧) تا(٣٣) هەروا ئایەتەکانی (٤٨) تا(٥٠) ئەمانە مەدەنین . ژمارەی ئایەتەکانی (٥٢) ئایەتە.

پەیوەندی ئەم سورەتە بەسورەتی پێشوویەوە لەدوو لایەنەوەیە:

١- لە کۆتایی سورەتی (الملك) دا هەڕەشەی لە بتپەرستەکان کرد، بەوەی ئاوی سەر زەوی نغرۆ بکاو هێندەی بەزەوی‌دا بەرێتە خوارێ

کە نەتوانرێ سودی لێوەربگیرێ. لەم سورەتەش دا بەڵگەیەك دەهێنێتەوە لەسەر ئەو تواناو دەسەلاتە رەهایەی خودا، کە دیاردەیەکی ئەوەیە لەشەوێك لەشەوان دا بەروبوومی باخێکی بەئاگرێکی ئاسمانی سوتاند: خاوەنەکانی لەشیرین خەودا بوون، کە بەیانی لەخەو هەڵسان ئاسەواریشی نەمابوو.

٢- لەسورەتی (الملك) دا بەڵگەی لەسەر دەسەلاتی خوداو زانیاریی بێ سنووری هێنایەوە، هاتنی قیامەت و زیندوبوونەوەی سەلماند، هەڕەشەی لە موشریکەکان کردبەسزای بەئێش لەدونیاو قیامەت دا..

ئەمجار لەسەرەتای ئەم سورەتەدا پەروەردگار پێغەمبەر ﷺ تەبریئە دەکا لەهەموو ئەوبوختان و قسە پڕوپوچانەی کە موشریکەکان پاڵ پێغەمبەریان دەدا ، دەمێك دەیانگوت: ساحیرە، شاعیرە، شێتە.. بۆیە پەروەردگار ئەو رەوشتانەی لێدوور دەخاتەوەو ئەخلاق و رەوشتی جوانی بۆ دەچەسپێنێو دەفەرموێ: ﴿وإنك لعلى خلق عظيم﴾.

لە خاتو عائیشە پرسیارکراوە لەبارەی رەوشتی پێغەمبەر ﷺ لەوەلآم دا وتی: (کان خلقهُ القرآن) ئەمجار بە کابرای پرسیارکاری گوت: ئەوە تۆ قورئان ناخوێنیتەوە؟ ئەمجار لەسورەتی (المؤمنون) دە ئایەتی یەکەمی بۆ خوێندنەوە . بۆ ئەوەی بەکورتی رەوشتی پێغەمبەری بۆ رون بکاتەوە؛

دەربارەی ئایەتی دووەمیش ئیبنولمونزیر لە ئیبنوجورەیجەوە روایەتی کردوە دەڵێ: موشریکەکان بە پێغەمبەریان دەگوت: شێتە، ئیتر ئایەتی ﴿ما أنت بنعمة ربك بمجنون﴾ نازڵ بوو.

سورەتی (القلم)

بسم الله الرحمن الرحيم

نٓ وَٱلْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَآ أَنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ﴿٥﴾ بِأَييِّكُمُ ٱلْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾

دەفەرموێ: ﴿ن﴾ وشەی (ن) لە حروفی (مقطعة) یە وەکوو (ص،ق...) و باقی حروفە (مقطعة) کانیتر.

﴿والقلم وما يسطرون، ما أنت بنعمة ربك بمجنون﴾ سوێند بەقەڵەم: کە پێی دەنوسرێ، واتە سوێند بەهەموو قەڵەمێك لەئاسمان و زەویدا: کە ئامێری نووسینە. فریشتەکان پێی دەنووسن، ئادەمیزادان پێی دەنووسن، ئەتۆ ئەی موحەممەد؛ بەهۆی نیعمەتی خوداوە: کە پێی بەخشیوی و کردویتی بەفروستادەی خۆی و نیگاو سروش بۆ تۆ دەنێرێ و لەسەر رەوشتی جوان پەروەردەی کردوی، شێت و ویٚت نیت، موشریکەکانی مەککە : کە ئەو جۆرە رەوشتە ناشیرینانەت پاڵ دەدەن درۆ دەکەن و لەروانگەی حەسودی و دوژمنانایەتیان بۆ تۆ ئەو بوختانانەت بۆ هەڵدەبەستن ..

سوێند خواردن بەقەڵەم و نووسین ئاماژەیە بۆ گەورەیی ئەو دوو نیعمەتە: کە دوای نیعمەتی ئاخاوتن و بەیانکردن گەورەترین نیعمەتن بەسەر ئادەمیزادەوە، قەڵەم و نووسین هۆی رۆشنبیری و بڵاوبوونەوەی

زانست و زانیارین لەناو کۆمەڵ و گەل و نەتەوەکان دا، بەڵگەن لەسەر پێشکەوتن و شارستانیەت.

سوێندخوارن بەقەڵەم و نووسین ئاماژەیە بۆ بەنرخیو گرنگیو بایەخ پێدانیان، بۆ ئەوەی ئەو گەلە دواکەوتووە نەخوێندەوارە راچڵەکێنێو لەخەوی بێداری وەئاگایان بێنێ، هەڵسن بەو ئەرکە مێژووییەی خودا بۆی بڕیارداون، ئەو بیرباوەڕە بڵاوبکەنەوە: کە مەنهەج و پڕۆگرامی ئادەمیزادە لەسەر زەوی. ئەمجار ببنە رابەری ئادەمیزادو بەرەو بەختەوەری بیان بەن.

ئاشکراشە قەڵەم و نووسین لایەنێکی سەرەکین بۆ ئەنجام دانی ئەو ئەرکە گرنگە. ئەوەی کە جەخت لەسەر ئەم راستیە دەکاتەوە ئەوەیە: کە سەرەتای نیگاو سروش بەرستەی ﴿إقرأ بإسم ربك الذي خلق ...﴾ دەستی پێکردوەو قەدەری خودا وەهابوو: کە ئەو خیطابە ئاڕاستەی پێغەمبەرێکی نەخوێندەوار بکرێ،پێغەمبەرﷺ نەخوێندەوارەو سەرەتای نیگاو سروشی بەفەرمان پێکردن بە خوێندن و نووسین دەستی پێکردوە، ئەمجار لەم سورەتەدا ئەو سەرنجەی جەخت کردۆتەوەو فەرمووی: سوێند بەقەڵەم و بەنووسین.

ئیبنو عەساکیر لە ئەبوهورەیرەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ: لە پێغەمبەرمﷺ ژنەوت دەیفەرموو: **(إن أول ماخلقه الله القلم، ثم خلق النون وهو الدواة ثم قال: اكتب ما هو كائن من عمل أو أثر أو رزق أو أجل فكتب ما هو كائن وما كان الى يوم القيامة، ثم ختم على القلم فلم يتكلم الى يوم القيامة).**

ئەمجار سوێند لەسەر خوراوەکە تەواو دەکاو دەفەرموێ: ﴿وإنّ لك لأجراً غير ممنون﴾ بۆ تۆ هەیە ئەی پێغەمبەر! پاداشی گەورەو بەنرخ لەسەر ئەنجامدانی ئەو ئەرکە پیرۆزەی ها لەسەرشانت : کە

گەیاندنی پەیامی خودایە، چەشتنی ئەزیەت و نارەحەتیە لەو پێناوەدا، ئەو پاداش و بەهرەیەی پێت بەخشراوەو پێت دەبەخشرێ برانەوەی نیەو ئادەمیزادیش منەتت بەسەردا ناکەن، چونکە لەخوداوەیە.

﴿وإنك لعلى خلق عظيم﴾ ئەتۆ ئەی پێغەمبەر! خاوەنی رەوشتی بەرزی، ئەو ئەخلاقەی خودا لەقورئان دا فەرمانی پێکردوی پابەندی بووی. خاوەنی صەبرو خۆگریو دلفراوانیت، بەرامبەر هەلوێستی ناشیرینی نەتەوەکەت پشوو درێژیو خۆراگری. ئەدەبی کاملت تێدایە، خاوەنی رەوشتی لێبوردەییو ئازایەتیو مەردایەتیو سەخاوەتی. هەرچی رەوشتی جوان هەیە تێتا رەنگ دەداتەوە، خودا ئەدەبی داداوی و جوانت وەرگرتووە.

پێغەمبەرﷺ بۆ خۆی دەفەرموێ: (إن الله بعثني لأتمم مكارم الأخلاق) پەروەردگار منی رەوانە کردوە بۆ ئەوەی رەوشتی جوان پەیرەو بکەم و بلاوی بکەمەوە، رەوشتی جوان وەربگرم و فێری ئادەمیزادانی بکەم.. لە فەرمودەیەکیتردا دەفەرموێ: (أدبني ربي فأحسن تأديبي) خودا ئەدەبی داداوم و جوانی فێرکردوم، بەرێکو پێکی پەروەردەی کردم.

لە صەحیحی موسلیم و بوخاریدا فەرمودەیەك لە ئەنەسەوە ریوایەتکراوە، دەلێ: دە سالی تەواو خزمەتی پێغەمبەرم کرد، رۆژێك لەرۆژان نەیفەرموو: داخ لەدەست تۆ، نەیفەرموو دەربارەی شتێك کردبێتم بۆچی کردت؟ شتێکم نەکردبێ بفەرموێ بۆچی نەتکرد؟

ئەحمەد لە عائیشەوە ریوایەت دەکا، دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ قەت لەخزمەتکارو خێزانی خۆی نەداوە، بەدەستی خۆی لەکەسی نەداوە مەگەر لەجیهادو شەڕ لەگەل کافران دا! هەرکاتێکیش سەرپشك کرابێ لەنێوان دوو شت دا لایەنە سوك و ئاسانەکەی هەلبژاردوە، تا گەیشتۆتە رادەی ئەوە بەتاوان بژمێردرێ، کە گەیشتبێتە رادەی

تاوان ، ئەوە لەهەموو کەس پتر لیّی دوور بووە، قەت تۆڵەی بۆ بەرژەوەندیی خۆی نەستاندۆتەوە، مەگەر ئەو شتە پیرۆزیی ئاینی تیّدا پیشێل کرابیّ، ئەو کاتە لەبەر خاتری خودا تۆڵەی ستاندۆتەوە.

﴿فستبصر ویبصرون بأیکم المفتون﴾ لەوە بەولاوە تۆ ئەی موحەممەد دەزانیو کافرەکانیش دەزانن، کامتان شیّت ووێتە ، کامتان گومڕاو سەرلیّشیّواوە، رۆژی قیامەت دەردەکەوی کیّتان عەقڵ و هۆشی لەدەست داوە، کیّ خەسارەتمەندو رەنج بەخەسارە؟!

هەڵبەتە ئەوان مەبەستیان ئەوەنەبوو: کە پیغەمبەر ﷺ شیّتی عەقڵ لە دەست چوو بیّ، بەڵکوو مەبەستیان ئەوەبوو: کە جندۆکە هاوکاری دەکەن و ئەو کەلامە بەلیغ و رەوانەی فیردەکەن، وەکوو چۆن پیّیان وابوو هەموو شاعیریّك شەیتانیّکی هەیەو فیّری قسەی جوانی دەکا.

﴿إن ربك هو أعلم بمن ضل عن سبیله وهو أعلم بالمهتدین﴾ خودای تۆ دەزانیّ لەڕاستیدا کیّ گومڕایە؟ کیّ ریّبازی راستی لیّگوم بووە، تۆ یان ئەوانەی گومڕایی پاڵ تۆ دەدەن . ئەو دەزانی کیّ هیدایەتدراوەو ریّبازی بەختەوەری گرتۆتەبەر ، بەکورتی گومڕاو سەرلیّشیّواو ئەوانن نەك تۆ. چونکە پیّچەوانەی بەرژەوەندیی دونیاو قیامەتی خۆیان هەڵسوکەوت دەکەن .

تیبینی: رەوشتی جوان مەلەکەیەکی نەفسانییە، هەرکەسیّك ئەو مەلەکەی تیدابیّ ، دەتوانی بەئاسانی کرداروو رەفتاری جوان بکا ، بیّکولفەت و جەخت لەخۆ کردن ئاکاری جوانی لیّدەوەشیّتەوە . تیرمیزی لە ئەبوزەرەوە ریوایەت دەکا، دەڵیّ پیّغەمبەر ﷺ فەرمووی: لەهەر شویّنیّك بووی تەقوای خودا بکە، لە خودا بترسە، بەشویّن خراپەدا چاکە

ئـەنجام بـدە دەیشـواتەوە، بەڕەوشـتی جوانـەوە هەڵسـوکەوت لەگـەڵ ئادەمیزاد بکە.

لە ئەبودەرداوە ڕیوایـەتکراوە دەڵـێ: پێغەمبـەر ﷺ فـەرمووی: ڕۆژی قیامەت هیچ شتێك بەئەندازەی ڕەوشـتی جوان لەتـەرازوودا قـورس نیـە، بێگومان خودا ئادەمیزادی ڕەوشت ناشیرین و قسە ترنی خۆش ناوێن.

ئەبوهورەیرە دەڵێ: پرسیار لە پێغەمبەر ﷺ کرا چ کردەوەیەك زیاتر بەهۆیـەوە ئـادەمیزاد دەچنـە بەهەشـتەوە؟ پێغەمبــەر ﷺ فەرمــووی: (تقوى الله وحسن الخلق).

ڕەوشتە ناشیرینەکانی بتپەرستەکان

فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَّشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَن كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾ سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ ﴿١٦﴾

لەوەپێش ئـەوەی بـەیانکرد: کـە پێغەمبــەر خـاوەنی ڕەوشـتی جـوان و بەرزە ، ئەمجار ئـەوە ڕادەگەیـەنێ: کـە بتپەرستەکان ڕەوشـتی ناشـیرین و ئاکاری قێزەونیان هەیە، پێغەمبەرو موسوڵمانان هەڵدەنێ: کـە بـەجیددی دژایەتیان بکەن و مەبدەئیانە هەڵسوکەوتیان لەگەڵ دا بکەن، دەفەرموێ:

﴿فلا تطع المكذبين﴾ ئەی پێغەمبەر بەردەوام بە لەدژایەتی کردنت بۆ ئەو کافرو بتپەرستانەی پەیامەکەت رەت دەکەنەوە هەڵوێستت رەق و توند بێ، نەرم ونیانی لەگەڵ سەرانی کوفرو بتپەرستاندا مەنوێنە، سازش لەسەر عەقیدە مەکە، تۆزقاڵێك لەبواری بیروباوەڕدا تەنازولیان بۆ مەکە، نەکەی بەتەمای ئەوەی ئەوان تۆزێك لەهەڵوێستی خۆیان بێنە خوار ، ئەتۆش لەبواری عەقیدەو بیرو باوەڕدا کەمێك تەنازولیان بۆ بکەی .

ریوایەتکراوە: کە بتپەرستەکان داوایان لە پێغەمبەر ﷺ کرد: کە ماوەیەك عیبادەتی خودا بکاو ماوەیەکیش عیبادەتی خوداکانی ئەوان بکا، لەبەرامبەری ئەوەش ئەوان ماوەیەك عیبادەتی خودا بکەن و ماوەیەکیش خوداکانی خۆیان بپەرستن، بتپەرستەکان ئامادە بوون واز لەزۆر هەڵوێستی خۆیان بێنن لەبەرامبەر تەنازولکردنێکی کەم لەلایەن پێغەمبەرەوە.

چونکە لەواقیع دا ئەوان خاوەنی بیرو باوەڕی حەق و راست نین، هەر بەرواڵەت و لاسایی کردنەوە ببتپەرستی دەکەن مەبدەئی نین بۆیە ﴿ودّوا لو تدهن فیدهنون﴾ ئاواتەخوازی ئەوەن ئەتۆ تۆزێك بۆیان نەرم بی، تا ئەوانیش نەرمی بنوێنن. بەم جۆرە ئەتۆ دەستێك لەبتەکانیان بدەی و کەمێك بەندایەتیان بۆ بکەی، ئەوانیش دان بەهەبوونی خودای تۆدا بنێن.

واتە: ئەوانە وادەزانن ئایین موساوەمەی تێدا دەکرێو سەنگ و سوکی تێدا ئەنجام دەدرێ، وەکوو چۆن لەمامەڵەو بازرگانیدا موساوەمە دەکرێ. نەخێر ئەوان بەهەڵە چون، جوداوازی نێوان تیجارەت و عەقیدە زۆر فراوان و گەورەیە، خاوەنی عەقیدە دەبێ مەبدەئی بێ، سازش لەسەر

عـەقیدە نـەکا، تـەنازولکردن لەشـتی بچکۆڵـە لـە عـەقیدەدا وەکـوو تەنازولکردن لەشتی گەورە وەهایە.

بەڵکوو لەعەقیدەدا بچوك و گەورە نیە، چونکە عەقیدە یەك حەقیقەتە پارچەپارچە ناکرێو نابێ خاوەن باوەڕ لەسەر حیسابی بیروباوەڕ، سازش بۆ هەندێ کەس بکاو تەنازول لەهەندێ بیروباوەڕی خۆی بکا.

نابێو ناگونجێ ئیسلام و کوفر لەنیوەی ڕێگـادا بەیـەك بگـەن، بـەڵکوو هەر بەیەك ناگـەن و پێکـەوە کۆنابنـەوە. ئیسـلام و کوفـر ناچنـە قوتـوی هیچ عەتارێکەوە، ئیسـلام و کوفـر هێنـدە لێـك دوورن هیـچ شـتێك نیـە بتوانـێ لێکیـان نزیـك بکاتـەوە. هیـچ پردێـك نیــە بتوانــێ پێکیانــەوە ببەستێتەوەو یەکیان بخا.

ئەگـەر مێـژووی بانگـەوازی ئیسـلامی سـەیر بکـەین لەسـەردەمی مـەککیدا دەزانــین بتپەرسـتەکان چـەندە موراهەنـەی پێغەمبـەریان دەکـردو چـەندە ئامادەباشـی موسـاوەمە بـوون لەگـەڵیدا، بـەڵام پێغەمبـەرﷺ تۆزقـاڵێك لـە هەڵوێسـتی خـۆی دانەدەبـەزیو سازشـی لەگەڵ نەدەکردن...!

ئـەوان ئامـادەبوون گوێڕایـەڵی پێغەمبـەربن و ئیمـانی پێبێنـن بـەس ئەوەندە پێغەمبەر ﷺ واز لەرەخنـەگرتنی بتـەکانیان بێنـێ. ئامـادەبوون بەکـەمترین تـەنازولی پێغەمبـەر بۆیـان، زۆرتریـن تـەنازول بکـەن، هـەر ئـەوەندە لـەپێش چـاوی عەرەبـەکانی دەوروبـەریان دا حـەیایان نـەچێ. ئامادەبوون ساڵێك شوێن پێغەمبەر ﷺ بکەون بەمـەرجێ پێغەمبـەر ﷺ رۆژێك بچویایە بۆ ناو کەعبـەو دەسـتێکی بەسـەر بتـەکانیان دا بێنایـە. وەلێ هەڵوێسـتی پێغەمبـەر ﷺ لــەوبارەوە مەبدەئیانــە بــوو، تۆزقـاڵێك سازشـی بـۆ نـەکردن، نەکـەم و نـەزۆر داخوازییەکـەی ئـەوانی جێبەجێ نەکرد!

ئەمە لەکاتێك دا سەرەتای بانگەوازی ئیسلامی بوو، هاوەڵانی کەم و بێهێز بوون لەهەموو لایەکەوە زەختیان لەسەر بوو دەچەوسێندرانەوە، ئەزیەت دەدران، دەرفێندران، جۆرەها ئیهانەو سوکایەتی بەخۆیو هاوەڵانی دەکرا. کەچی وازی لە بانگەوازیی نەهێناو لەسەر حەقگۆیی خۆی بەردەوام بوو..

تەنانەت قورەیشییەکان ئامادەبوون بیکەنە پاشای خۆیان ئەوەندەی ماڵ و سامان بدەنێ ببێتە دەوڵەمەندترین کەسی مەککە، ئامادەبوون هەموو نازو نیعمەتێکی ژیان و پلەو پایەو مەنصەب و فەرمانڕەوایی بۆ دابین بکەن، بەمەرجێ واز لە بانگەوازیی خۆی بێنێ، یان بەلانی کەمەوە غەیبەتی بتەکانیان نەکا، چونە لای ئەبوطالبی مامیو ئەویشیان لێڕاسپارد بەو هیوایە قسەی ئەو کاری تێبکاو بڕێ لە داخوازییەکانیان بێنێتە دی، ئەبوطالب بانگی پێغەمبەری کردو وتی:

برازای خۆشەویستم؛ هۆزو عەشرەتەکەت هاتوونەتە لام و زۆر گازەندەو گلەییان لێت هەیە، زۆر نارەحەت و تەنگەتاون بە هەڵوێست و بانگەوازییەکەت، پیاوی چاکبە منیش و خۆشت توشی دەردەسەریو نارەحەتی مەکە، ئەرکێك مەخە سەرشانم : کە نەتوانم ئەنجامی بدەم، پێغەمبەرﷺ وای زانی ئیتر ئەبوطالب پشتگیری لێناکاو ڕێگا بۆ قورەیش بەرەڵلا دەکا چی لێبکەن لێی بکەن، بەلام پێغەمبەر ﷺ هیچ سازشی نەکردو فەرمووی:

(یا عم والله لو وضعوا الشمس عن یمینی والقمر عن یساري علی أن أترك هذا الأمر ما ترکته، حتی یظهره الله أو أهلك فیه ماترکته)
ئەی مامی خۆم، سوێندم بە خودا ئەگەر هێندەم دەسەڵات بدەنێ خۆر لەلای شانی ڕاستمەوە بێو مانگ لەلای شانی چەپمەوە بێ، لەبەرامبەر

ئەوەدا واز لەم پەیامە بێنم، وەڵڵاهی وازی لیَناهێنم تا خودا سەرم دەخـا یان لەپێناویدا تیَدا دەچم، ئیتر ئـەبو طـالب کـە زانـی وایـە، وتـی: رۆڵـە بـەئارەزوی خـۆت بکـە، چیـت دەویَ بیلـێ بیلـێ، مـن دەسـتت لیَ بەرنادەم...

ئەمە نموونەیەك بوو لەهەڵوێستی پێغەمبەر ﷺ لەناسـکترین کـات و ساتی بانگەوازیدا .

ئـەوەتا لەوکاتـەدا: کـە پێـی وایـە ئـەبو طـالبی مامیشـی دەسـتی لیَبەرداوەو لایەنگری قورەیشییەکان دەکا، ئەو لەهەڵوێستی خۆی نایەتـە خوارو هیـچ حیسـابێك بـۆ گەلـە کۆمـەکی قورەیشـییەکان ناکـاو سـوورە لەسەر بانگەوازیی خۆیو راگەیاندنی پەیامەکەی!

﴿ولاتطع کل حلاّف مهین﴾ ئـەی پێغەمبـەر؛ ئـەتۆ گوێڕایـەڵی هیـچ کەس مەبە، لەوانـەی زۆر سـوێندی بـەدرۆ دەخـۆن و نـەفس نـزم و دەنـی سروشتن، راوبۆچونیان سەرسەری بازانەیە، لەخودا غافلٚ و گومڕان.

﴿همّازٍ مشّاءٍ بنميم﴾ رەخنە بازو تانەدەرە، بـەرەورووقسـەی ناشـیرین بەخەڵك دەڵیَ، فیتنەجۆو ئاشوبگێڕە، هەمیشە لەهەوڵی ئەوەدایە ئـاژاوە لەناو خەڵکیدا بەرپاببیَ.

﴿منّاع للخير معتـد أثيـم﴾ رژدو دەسـت قوچـاوە، هیـچ خێروبـێرێکی لەدەست نابێتەوە، نە بـە مـاڵ و نـە بـە دەسـت و زمـان بـە هیـچ شـتێك یارمـەتی کـەس نـادا. ستەمکارو سنوور بەزێنـە، پابـەندی فـەرمان و جڵەوگیریەکانی خودا نیە.

﴿عتـل بعـد ذلـك زنيـم﴾ وێـڕای ئـەو هـەموو رەوشـتە ناشـیرین و نامەردانـەی روتـرش و تونـد تەبیعەتـە، سـەرەڕای ئـەوەش حـەرامزادەو بیَئەصل و فەصلە. لە شەڕەنگێزیو خراپەکارییدا بەناوبانگە.

﴿أن كان ذا مال وبنين﴾ ئایا هەر لەبەر ئەوەی خودا هەندێ ماڵ و چەند کوڕێکی پێداوە، کافرو یاخییە بڕوای بەتاك و تەنهایی خودا نیەو پێغەمبەر بەدرۆدەخاتەوە؟ لەپاداشتی نیعمەتەکانی خودا دا ئەو کافرو بێدینە؟ با دڵنیا بێ ئەو کوفرو ئینکاری‌و سپڵەیی یەی دادی نادا.

زانایانی تەفسیر دەفەرمون: ئەم ئایەتانە دەربارەی وەلیدی کوڕی موغەیرە نازڵ بوون.

زومەخشەری دەفەرموێ: ﴿أن كان ذا مال ....﴾ پەیوەستە بە﴿ولاتطع﴾ ەوە واتە: لەگەل هەبوونی ئەو هەموو رەوشتە ناشیرینانەی، ئەتۆ گوێڕایەڵی قسەکانی مەبە.. هەر لەبەر ئەوە: کە خاوەنی سامان و منداڵەو بەش و بارێکی لەدونیا هەیە.

﴿إذا تتلى عليه آياتنا قال: أساطير الأولين﴾ کاتێ ئایاتی قورئانی بەسەردا بخوێندرێتەوە، دەڵێ: ئەوە چیرۆکە کۆنی پێشینانە، پێی وایە: ئەو قورئانە لەچیرۆك و ئەفسانەی پێشینان وەرگیراوەو لە خوداوە نەهاتووە.

﴿سنسمه على الخرطوم﴾ لەوە بەولاوە سەری لوتی داخ دەکەین، ئەوەبوو ئەم وادەیەی خودا هاتەدی‌و لە شەڕی بەدردا شمشێرێکی لەسەری لوتی دراو سەری لوتی قرتاند. بێگومان ئەمە موعجیزەیەکی مێژوویی قورئانە، دەبوایە وەلید بیتوانیایە نەهێڵێ لوتی لەککەدار ببێ. بەڵام بڕیاری خودا بوو، کێ دەتوانێ خۆ لەبڕیاری خودا رزگار بکا.

لەشەڕی بەدر دا سەری لوتی قرتاو تا مرد ئەو نیشانەی پێوە بوو، هەندێ لەموفەسیرین پێیان وایە: مانای ئایەتەکە ئەوەیە: رۆژی قیامەت سەری لوتی داخ دەکرێ‌و لەناو خەڵکی‌دا دیار دەبێ.

چیرۆکی خاوەنەکانی باخەکە

إِنَّا بَلَوْنَٰهُمْ كَمَا بَلَوْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا۟ لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَٱلصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا۟ مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ ٱغْدُوا۟ عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰرِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَٱنطَلَقُوا۟ وَهُمْ يَتَخَٰفَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا ٱلْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ وَغَدَوْا۟ عَلَىٰ حَرْدٍ قَٰدِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوٓا۟ إِنَّا لَضَآلُّونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَ رَبِّنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَلَٰوَمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا طَٰغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَىٰ رَبُّنَآ أَن يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَآ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا رَٰغِبُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ ٱلْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ ٱلْءَاخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

لەوە پێش ئەوەی ڕاگەیاند: کە وەلیدی کوڕی موغەیرە یان یەکێکی‌تر لەبەر ئەوەی خاوەنی سامان و کوڕو منداڵە، سوور بوو لەسەر کوفرو بێدینیو یاخی بوون لە خودا لەجیاتی ئەوەی کە سوپاسگوزار بێ، کەچی سپڵەو پێ‌نەزان بوو، ئەمجار لەم ئایەتەدا ئەوە ڕون دەکاتەوە، کە پەروەردگار ماڵ و سامان و کەس و کارو منداڵ دەدا بەیەکێك بۆ

تاقیکردنەوەو ئیمتیحانە بۆ ئەوەی دەربکەوێ ئاخۆ ئەو بابایە شوکری خودا دەکا یان کوفرانی نیعمەتی دەکا..

نموونەی وەلیدی کوڕی موغەیرەو قورەیشییەکان وەکوو ئەو کۆمەڵە میراتگرە وان: کە باخێکیان بەمیرات بۆ بەجێ مابوو، باخێکی پۆشناخ و خاوەن بەروبوومی زۆرو هەمەجۆر، داوایان لیٚ کرابوو شوکرانە ژمێربن و مافی هەژاران لەبەروبوومەکەی بدەن، کاتێك ئەو خاوەنانە سپڵەییان کردو هەژارانیان بێبەش کرد، خودا هەمووی لیٚ بڕین و نەباخی بەپێوە هێشتەوە نەبەروبوومی بۆ هێشتنەوە.

ریوایەتکراوە پیاوێکی خوداناس لەهۆزی سەقیف باخێکی ئاوەدان و بەرداری هەبوو لەنزیك شاری صەنعا، هەموو ساڵێك لەکاتی چنین و رنین دا، بەشی هەژارانی لیٚدەردەکرد، کە خاوەنەکەی لەدونیا دەرچوو، باخەکە کەوتە دەست کوڕەکانیو بەمیراتیان گرت. لەناوخۆیان دا بڕیاریان دا بەشی هەژارانی لیٚنەدەن وتیان: خۆمان خاوەن ماڵ و خێزانی زۆرو ورگ دڕاوین، ناتوانین وەکوو باوکمان بەشێکی لیٚببەخشین . ئیتر خودا باخەکەی سوتاند.

دەفەرموێ: ﴿إنّا بلوناهم كما بلونا أصحاب الجنّة إذ أقسموا ليصرمنّها مصبحين ولا يستثنون﴾ ئێمە کافرەکانی قورەیشمان بەتاقیکردنەوە، بەبرسییەتیو کەمبارانیو بانگەوازیکردنی پێغەمبەر بۆیان، وەکوو چۆن خاوەنانی ئەو باخە ناودارەی: (کە لای قورەیشییەکان دەنگوباسی زانراو بوو) بەتاقیکردەوە..

کاتێك سوێندیان خواردو تەئکیدیان کردەوە لەبەیانی زوودا بەروبوومی باخەکەیان دەچنن و دەڕنن، ئەم سوێندەیان خواردو هیچ بیریان لە خودا نەکردەوە، نەیانگوت: (إنشاء الله) یان سوێندیان خوارد: کە ئیتر بەشی هەژارانی لیٚنەدەن . بڕیاریان دا بەیانی زوو باخەکەیان بچنن و نەهێڵن

هەژاران پێیان بزانن، بێن و داوایان لیٚبکەن و بەشی خۆیان لیٚ وەربگرن، ئەوان دڵنیا بوون لەوەی: کە بەیانی هیچ کۆسپ و تەگەرەیەکیان نایەتە پێش و بەئاسانی ویستەکەیان دێتەدی بۆیە هیچ ئینشائەللایان نەکرد.

هەندێ موفەسیرین رستەی ﴿ليصرمنّها مصبحين ولا يستثنون﴾ یان وامانا کردوە دەڵێن: سوێندیان خوارد: کە هەموو بەروبوومی باخەکە بۆ خۆیان بچنن و برنن، هیچی لیٚچەرت نەکەن بۆ هەژاران، ئەو ئەندازەیەی کاتی خۆی باوکیان دەیدا بەهەژاران ئەوەش بۆ خۆیان بەرن.

ریوایەتکراوە ئەم باخە لەیەمەن بووە دوو فەرسەخ لەشاری صەنعاوە دوور بووە، هی پیاوێکی صالحٚ و خوداپەرست بووە، هەموو ساڵیٚ بەرێك و پێکی بەشی هەژارانی لیٚدەدا، کە کابرا مرد، کوڕەکانی وتیان: ئەگەر ئێمە وەکوو باوکمان بکەین هیچمان بۆ نامێنێتەوە، ئێمە هەموومان خاوەنی خێزان و منداڵین. تەگبیریان کردو بڕیاریان دا: کە دەمەو بەیانی زوو بەدزی هەژاران باخەکەیان بچنن و بەشی هەژارانی لیٚنەدەن.

ئیتر خودا لەتۆڵەی رژدیو چروکیان دا باخەکەی سوتاندن و هیچی بۆ نەهێشتنەوە، بەکورتی ئێمە قورەیشییەکانمان بەتاقی کردنەوە بەو نازو نیعمەتەی بەسەرمان دا رشتون، بەو ئاسایش و رزق و رۆزییەی پێمان داون، بۆئەوەی دەربکەویٚ هەڵسو کەوتیان چۆنەو چۆن نیە، ئایا سوپاسگوزاری خودا دەبن لەسەر نیعمەتەکانی و مافی هەژارانی لیٚدەدەن؟ بەخۆیان دا دەچنەوەو ئیمان دێنن و شوێن پەیامی پێغەمبەر دەکەون: کە خودا رەوانەی کرد بۆ هیدایەتی ئادەمیزاد، یان کوفرانی نیعمەتەکان دەکەن و ئینکاری حەقی خودا دەکەن بەسەریانەوە، ئیتر خودا موبتەلایان دەکا بەعەزابی سەختی خۆیو ئەو نازو نیعمەتانەیان

لیٚدەگریٚتەوە، وەکوو خاوەن باخەکەی لای صەنعامان بەتاقی کردەوە، کاتیٚ بڕیاریان دا مافی هەژاران لەبەروبوومی باخەکەیان دەرنەکەن. ئیتر خودا لەتۆڵەی ئەوەدا باخەکەی ویٚران کردن.

ئەوەبوو: ئەوان بەو نیازو بڕیارە نامرۆڤانەوە نووستن و بیٚئاگابوون لەقەزاو قەدەری خودا دەربارەی باخەکەیان، ﴿**فطاف عليها طائف من ربك وهم نائمون فأصبحت كالصريم**﴾ دەردو ئافەتیٚك لەلایەن خودای تۆوە دای بەسەر باخەکەدا، ئاگریٚکی خودایی بەشەو لەباخەکەیانی دا کردی بەکۆی زوخاڵ، باخی بەردارو پۆشناخ بوو بە پارچە زەوییەکی ویٚرانەو سوتەمەڕۆ، ئاداری بەسەر پاداریەوە نەما. ئەم کارەساتە بەسەر باخەکەدا هات و خاوەنەکانی لەشیرینی خەودا بوون، و ئاگایان لەو بەسەرهاتە نەبوو.

ئیبنو ئەبوحاتەم لە ئیبنو مەسعودەوە ریوایەت دەکا: دەڵیٚ پیٚغەمبەرﷺ فەرمووی: خۆتان بپاریٚزن لەتاوان، چونکە زۆر جار بەندە تاوان دەکاو خودا رزقی لیٚدەگریٚتەوە، ئەمجار ئایەتی ﴿**فطاف عليها طائف من ربك.....الآية**﴾ ی خویٚندەوە.

بەهەرحاڵ خاوەنانی باخەکە شەوەکی زوو لەخەو هەڵسان و سوور بوون لەسەر بەئەنجام گەیاندنی بڕیارەکەی رۆژی پیٚشوویان، یەکتریان بەخەبەر هیٚناو بەهەڵەداوان بۆ رنین و چنینی باخەکەیان رۆیشتن، ﴿**فتنادوا مصبحين أن اغدوا على حرثكم إن كنتم صارمين**﴾ هەندیٚکیان بانگیان لەهەندیٚکیان کرد، فەرمانیان بەیەکتری کرد: کە لەبەرە بەیان دا بکەونە ڕیٚ بۆ لای باخەکە، ئەگەر دەیانەویٚ بەروبوومی باخەکەیان زوو بەدزی هەژارەکان لیٚبکەنەوە.

﴿**فانطلقوا وهم يتخافتون الاّ يدخلنها اليوم عليكم مسكين**﴾ بەڵیٚ لەبەرە بەیان داو زوو بەهەڵەداوان و بەدزیەوە بەرەو باخ و

بەهەشتەکەیان ڕۆیشتن، قسەو ڕاوێژیان بەسرتەسرت دەکرد، بەئەسپایی بەبن گوێی یەکتریان دا دەچرپاند:کە دەنگە دەنگ نەکەن بۆ ئەوەی کەس پێیان نەزانیێو نەهێڵن هەژاران بێنە ناو باخەکەوە داوای بەش و بارێکیان لیّ بکەن: کە لەوەپێش باوکیان بۆی بڕیبوونەوەو ساڵانە دەیدانیێ.

﴿وغدوا علي حرد قادرين﴾شەوەکی زوو ڕۆیشتن و بەدڵنیاییەوە پێیان وابوو: دەتوانن بەروبوومی باخەکە بڕنن و عەزم و جەزمیان وابوو: کە بەشی هەژاران نەدەن. بەڵام خۆیان بیێبەش بوون، کوردی وتەنی: (ئەوەی لای بەندە خەیاڵە لای خودا بەتاڵە) خەسارەتمەند خۆیان و مایە پوچ خۆیان بوون، ئای لەو دیمەنەی کە لەو بەیانیەدا بینییان، کە چاو بڕوا ناکا، بەخەیاڵیش شتی وایان بەسەر دڵ دا نەهاتووە، باخ و باخاتێك دوێنیێ ئاوەدان وپۆشناخ و بەر بەدارەوە، بۆتە پارچە زەوییەکی وێران و سوتەمەڕۆ، ئاداری بەسەر پاداریەوە نەماوە، هەرچی کەڵەك و شوراو پەرژین و جۆگاو جۆبارو نیشانەی هەیە بەسەر یەك دا ڕوخاوەو تێك ترشاوە. تەنانەت کەوتنە گومانەوە : کە ئەوە باخەکەیان بیێ، بۆیە..

﴿فلّما رأوها قالوا: إنّا لضالّون﴾ کە گەیشتنە لای باخەکەیان بینیان بوەتە سوتەمەڕۆ، کەوتنە مقۆ مقۆ، وتیان: ئەریێ ئەمە باخەکەی ئێمەیە یان ڕێگەمان لیێگوم بووە؟ ئەمجار : کەتیێفکرین و بۆیان دەرکەوت: کە ئەمە باخەکەی خۆیانە وای بەسەر هاتووەو خودا وێرانی کردووەو هیچ سودێکی لیێنابیندریێ، وتیان :

﴿بل نحن محرومون﴾ بەڵکوو لەراستیدا ئێمە لەبەروبوومی باخەکەمان بیێبەش بووین، چونکە عەزمان جەزم بوو لەسەر ئەوەی بەشی هەژارانی لیێنەدەین، خودا خۆمانی لیێبیێبەش کرد، خۆزگە وامان نەکردایەو وەکوو باوکمان بەشی هەژارانمان

لێدەربکردایە، خۆشمان لیێ بەهرەمەند بوینایە. ئێستا پەشیمانین بەلاّم پەشیمانی چ سود ؟!

﴿قال أوسطهم : ألم أقل لكم لولا تسبّحون﴾ ژیرترین و باشترینیان وتی: ئەوە من پێم نەگوتن بۆچی شوکرو سوپاسیخودا ناکەن لەسەر نیعمەتەکانی؟ داوای لێخۆشبوون لەخودا بکەن لەسەر ئەو بڕیارەی کە داوتانە: کە بەشی هەژاران ببڕن، چەندم پیێگوتن ئەو نیازەی ئێوە شتێکی هەڵەیەو کاری کردن نیە؟ ئەوەتا ئەوە ئاکامەکەیەتی. ئیتر هەموویان دانیان بەتاوانی خۆیان دا ناو خودایان بیرکەوتەوە.

﴿قالوا: سبحان ربّنا إنّا كنّا ظالمين﴾ وتیان: پاك و مونەززەهی بۆ خودایە، ئەو حالەتی بەسەر باخەکەمانی هێناوە دادوەریو حیکمەتە، هیچ ستەمی نەکردوە، ئێمە ستەمکار بووین بەوە: کە بڕیارمان دا بەشی هەژارەکان ببڕین. وەلیێ کاتێك ژێوان بوونەوە کە ژێوان بوونەوە سودی نەبوو.

ئەمجار دەمیان تێك ژەنیو ﴿فأقبل بعضهم على بعض يتلاومون﴾ دەستیان کرد بەسەرزەنشت کردنی یەکتری، هەر یەکەیان خەتاکەیان دەخستە سەر ئەوی تریان و دەیگوت: ئەتۆ بیرۆکەی ئەوەت داهێنا: کە بەشی هەژارەکان نەدەین، ئەویان وەلاّمی دەدایەوەو تاوانەکەی دەخستە سەرشانی ئەوی تریان ، هیچ چاریان نەما جگە لەوەی دان بەتاوانەکەیان دا بنێن و دوعای نەمان لەخۆیان بکەن .

﴿قالوا ياويلنا إنّا كنّا طاغين﴾ وتیان: ئای بەدبەخت و چارەرەش خۆمان، ئێمە خۆمان تاوانمان کردو فەرمانی خودامان پشت گویێ خست و مافی هەژارەکانمان بڕی ؛ بۆیە توشی ئەم حاڵە هاتین و باخەکەمان ئەوەی بەسەر هات!

﴿عسی ربّنا أن یبدلنا خیراً منـــها إنّـا الی ربّنـا راغبـون﴾ هیواداریـن پەروەردگار چاوپۆشیمان لیّبکاو باخەکەمان بەباشتر بۆ بژمێرێو باخێکی چاکترمـان بداتـێ. ئێمـە لەبڕیارەکـەمان پەشـیمانین و تۆبـەو سـەد تۆبــە جارێکی تر ئێمە هەڵوێستی وانانوێنین.

﴿کذلك العذاب، ولعذاب الآخرة أکبر لو کانوا یعلمون﴾ ئەو جۆرە عەزابـەی خاوەنـانی باخەکــەمان پیّبـــەتاقیکردەوەو تۆڵـــەی بڕیـــارە ستەمکاریيەکەمان لیّستاندن هەروەها ئەو عـەزابـەی توشـی دانیشـتوانی مەککەمان کرد لەقات و قڕی و بیّبارانیو نائارامیو شەڕو هەرا لـەنێوان خـۆیان داو لـەگـەڵ خێڵ و نەتەوەی تــردا ئـەوە عـەزابی دونیایـان بـوو، سزای سەرپێـچیـکردنیان بوو بۆ فەرمانی خودا، بەخیلیو چــروکیان بـوو لەسەر ئەو نیعمـەتـانـەی خودا بەسـەریدا رشتبوون، سزای بیّبەشکردنی هــەژاران بــوو لــەماڵ و ســامانیان، بێگومــان عــەزابی قیامــەت زۆر بەئازارو ئێش ترە.

ئەگەر موشریکەکان ئەوەیان بزانیایە بەخۆیان دا دەچونـەوە، ئیمانیـان دەهێناو شوێن پەیامی پێغەمبەر دەکـەوتن و وازیـان لـەکوفرو گومڕایـی دەهێنا، بەڵام ئەوان نەفام و کەودەنن ئەو راستیە نازانن، بیّئاگاو گێـل و گـەلحۆن ، دورن لەحـەق و راسـتی.. ئـەگینا خۆیـان دەپاراسـت لەهــەموو کردەوەیەك کە سەر بکێشیّ بۆ سزای سەختی خودا.

پــەروەردگار ئــەو چیرۆکــەی گێڕایــەوە بــۆ ئــەوەی بتپەرســـتەکانی قورەیش و هەموو کافرو بیّ بڕوایەك بەئاگا بێنێتــەوەو بزانـن: کـە داب و نەرێتی خودا لەبوونــەوەردا نـەگۆڕە دەربـارەی رابـردوو ئێسـتاو داهـاتوو. هەرکەسیّ لەفەرمانی خودا دەربچیّ با چاوەڕوانی عەزابی سـەختی خـودا بکا لە دونیاو قیامەت دا .

لەهەمان کاتدا بڕواداران ئاگادار دەکا لەوەی: کە ئەو ماڵ و سامان و نازو نیعمەتەی خودا رشتویە بەسەر بێبڕوایان دا هەمووی بۆ تاقیکردنەوەو ئیمتیحانە.

پاداشی خوداپەرستان و وەک یەکنەچوونی گوێڕایەڵ و یاخی بوان

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ ٱلْمُسْلِمِينَ كَٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَٰبٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ أَيْمَٰنٌ عَلَيْنَا بَٰلِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُم بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَآءُ فَلْيَأْتُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ إِن كَانُوا۟ صَٰدِقِينَ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾ خَٰشِعَةً أَبْصَٰرُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا۟ يُدْعَوْنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ وَهُمْ سَٰلِمُونَ ﴿٤٣﴾

لەوەپێش کافرو بێبڕوایانی ترساندو هەڕەشەی لێکردن بەعەزابی دونیاو عەزابی بەشیددەتی قیامەت. ئەمجار لێرەدا باسی حاڵ و وەزعی خوداپەرستان دەکاو ئەوە روون دەکاتەوە: کە باخ و بەهەشتی رازاوەی بۆ داناون، پاشان رەددی ئەو کافرانە دەداتەوە: کە پێیان وایە رۆژی قیامەت موسوڵمان و ناموسوڵمان بەیەك چاو سەیر دەکرێن و یەك حیسابیان لۆدەکرێ.

دەفەرموێ: ﴿إن للمتقين عند ربهم جناتِ النعيم﴾ بێگومان ئامادە کراوە بۆ هەموو خوداپەرستێك و لەخوداترسێك بەهەشتی رازاوەو شوێنی لەززەت و خۆشی: کە هەرگیزاو هەرگیز ئەو خۆشیەی نابڕێتەوەو لیێ وەڕ ز نابن.

موقاتیل دەڵێ: کە ئەم ئایەتە نازڵ بوو قورەیشییەکان وتیان: ئێمە لەدونیادا خودا ڕێزی لیێناوین و نازو نیعمەتی پێداوین، ئێمە لەموسوڵمانەکان بەختەوەرترین، حەتمەن لەقیامەتیش دا لەوان زیاتر ڕێزمان دەبێ، خۆ ئەگەر هیچکە نەبێ یەکسان دەبین. ئیتر پەروەردگار بەم ئایەتەی دوایی ڕەددی دانەوە. فەرمووی:

﴿أفنجعل المسلمين كالمجرمين؟﴾ ئێمە چۆن یەکسانی دەخەینە نێوان کافرو موسوڵمانەوە؟ چۆن کەسێك خوداپەرست و لەخوداترس بێ وەکوو تاوانبارو یاخیبوو حیسابی بۆ دەکرێ. نەخێر هەرگیز کەسێك گوێڕایەڵی فەرمانی خودا بێ یەکسان نابێ لەگەڵ کابرایەکی یاخی بوو، هیچ بەڵگەیەکی عەقلێ و نەقلی نیە ئەوە بچەسپێنێ: کە کافرو موسوڵمان ڕۆژی قیامەت وەکوو یەك مامەڵەیان لەگەڵ بکرێ. هەرکەسێ شتی وا بڵێ: داوای بێبەڵگە دەڵێ.

﴿مالكم كيف تحكمون﴾ ئێوە بەچ عەقڵێك ئەو گومانە دەبەن و ئەو حوکمە دەدەن، ئەو حوکمە نارەوایە، بۆچی پێتان وایە پاداشدانەوەو سزادانەوە بەدەست ئێوەیە؟ بێگومان سادەترین بۆچونی عەقڵ و راو بۆچون، ئەو جۆرە حوکمە ڕەت دەکەنەوە.

﴿أم لكم كتاب فيه تدرسون، إن لكم فيه لما تخيرون﴾ یان ئایا بەدەست ئێوەوە نامەیەکی ئاسمانی هەیە سەیری بکەن و بیخوێننەوە و لەبەری بکەن، ئەوەی تێدابێ کە دەیڵێن: گوایە خوداپەرست و کافر وەکوو یەك وان؟ ئایا نامەیەکی ئاسمانی واتان بۆ هاتووە: کە بڕیارێکی لەو

جۆرەی تێدابێ موسوڵمان و کافر وەکوو یەك پاداشتیان هەبێ ؟!
بڕیارێکی لەو جۆرەی لەخۆگرتبێ : کەئێوە هەڵیدەبژێرن؟ ئایا نامەیەکی
واتان بۆ هاتووە ئەوەی تێدابێ: کە لەقیامەت دا ئێوە چتان بوێ دەتان
درێتێ ؟! بێگومان شتی واتان لانیە و بۆتان نەهاتووە..

﴿أم لكم أيمان علينا بالغة الى يوم القيامة إن لكم لما تحكمون﴾
یان ئایا ئێوە لەلایەن خوداوە عەهدو پەیمانێکی جەخت لەسەر کراوو
تۆکمەتان پێدراوە تا رۆژی قیامەت هەرچی ئێوە بڕیاری لەسەر بدەن
ئێمە بۆتان دابین بکەین؟ چ وادەیەکی لەو جۆرەتان پێدراوە: کە
هەرچی بتانەوێ بتاندرێتێ ؟! بێگومان نەخێر وادەو بەڵێنی لەو
جۆرەتان نەدراوەتێ .

ئەمجار روی خیطاب ئاراستەی پێغەمبەرﷺ دەکاو کافرەکان لەو میانە
وەدەردەنێو فەرمان بە پێغەمبەرﷺ دەکا کە لایان لێبڕێتەوە و
بەتوانجەوە پرسیاریان لێ بکا دەفەرموێ: ﴿سلهم أيهم بذلك زعيم﴾ ئەی
پێغەمبەر بەلاقرتێوە بەشێوەی سەرزەنشت و سەرکوتانەوەوە پێیان بڵێ:
کامەیان بەرعودەی ئەوەبوو: کە هەر بڕیارێ بدەن و چییان پێخۆش بێ،
خودا بۆیان جێبەجێ دەکا؟ کێ زامنیانە : کە لە قیامەت دا وەکوو
موسوڵمانەکان پاداشتیان دەدرێتەوە؟! کەواتە هیچیان بەدەستەوە نیە
مەگەر ئەوە نەبێ: کە شوێنی چەند کەسێك کەوتبن: کە هاوراو
بۆچونیان بن و ئەوان جگە لە خودا ئەو ئاواتەیان بهێنێتەدی.

بۆیە پەروەردگار ئەم لایەشیان لێدەبڕێتەوەو دەفەرموێ:
﴿أم لهم شركاء فليأتوا بشركائهم إن كانوا صادقين﴾ باهاوبەشەکانیان
بێنن، با ئەو بت و صەنەمانە بێنن: کە پێیان وایە هاوشانی خودان .
ئەگەر راست دەکەن لەو قسەو هەواڵانەی رایان دەگەیەنن !!

بەکورتی ئەو کافرو بێبڕوایانە هیچ بەڵگەیەکی عەقڵی و نەقڵییان بەدەستەوەنیە. هیچ نامەیەکی ئاسمانیو وادەو بەڵێنێکی خودایی‌و هیچ کەفیل و بەرعودەبوویەکیان نیە، پشتگیری بیرو بۆچونەکەیان بکا، ئەمجار پەروەردگار تەحەددایان دەکا: کە ئەو بت و صەنەمانەی کە بەهاوشانی خودایان دەزانن ئامادەیان بکەن لەرۆژی تەنگانەدا کە رۆژی قیامەتە..

﴿**یوم یکشف عن ساق ویدعون الی السجود فلا یستطیعون**﴾ لە ئەو رۆژەدا: کە ئەو پەڕی سەختی‌و ناڕەحەتی پەیدا دەبێ، تەنگ و چەڵەمە دەگاتە ئەوپەڕی، پەردە لەسەر هەموو شتێك لادەبرێ. راستی هەموو کارێك دەردەکەوێ، ئەوانە بانگ دەکرێن بۆ سوژدەبردن بۆ خودا، بەمەبەستی تانەو تەشەر لێدان و داخ کردن بەدڵیان دا، بەلاّم ناتوانن سوژدە بەرن، جایان لەبەر ئەوە: کە ماوەی سوژدەبردن بە سەرچووە، یان لەواقیع دا توانای سوژدەبردنیان نامێنێ.

﴿**خاشعة أبصارهم، ترهقهم ذلة، وقد کانوا یدعون الی السجود وهم سالمون**﴾ لەو رۆژەدا چاو بەرەو ژێرو روسیاو زەلیل، لەشەرمەزاریان دا چاویان بۆ هەڵنابڕدرێ، ریسوایی‌و پەشیمانی‌و حەسرەت دایان دەپۆشن، وەلحالْ ئەوان لەدونیا دا بانگ دەکران بۆ سوژدەبردن بۆ خودا، بۆ نوێژکردن و خوداپەرستی، پشتیان لیْهەڵدەکرد، هەرچەند لەش ساغ و بەتوانا بوون، بەئەنقەست نوێژیان نەدەکردو ئەرکی بەندایەتییان بەرامبەر بە خودا بەجێ نەدەهێنا.

بەکورتی ئەوان داوایان لیْناکرێ نوێژو عیبادەتی تەکلیف ئەنجام بدەن، قیامەت شوێنی عیبادەت و نوێژکردن نیە، وەلیْ کە داوایان لیْدەکرێ سوژدەبەرن و نوێژ بکەن بۆ سەرزەنشت و تەوبیخە لەسەر ئەوەی لە دونیادا بە ئەنقەست و ملهوڕی‌و بەندایەتی خودایان نەکردوە، بۆیە

لەقیامەت دا بە پێچەوانەی حاڵی دونیایانەوە سزا دەدرێن، لەوێدا دەیانەوێ سوژدە بۆ خودا بەرن، بەڵام پشتیان رەق دەبێو ناتوانن سوژدەبەرن.

کاتێك خودا خۆی بۆ ئەهلی مەحشەر دەردەخا هەموو خاوەن باوەڕان دەچنە سوژدەوە، وەلێ کەس لە کافرو دووڕوەکان ناتوانن سوژدەببەن، چونکە پشتیان رەق دەبێو دانایەنەوە. ئاماژە بەو فەرموودەیەی بوخاریو موسلیم: کە لەئەبوسەعیدی(الخدری) یەوە ریوایەتیان کردوە، دەڵێ: لە پێغەمبەرﷺ ژنەوت دەیفەرموو: **(یکشف ربنا عن ساقه، فیسجد له کل مؤمن ومؤمنة ویبقی من کان یسجد في الدنیا ریاءو سمعة فیذهب لیسجد فیعود ظهره طبقا واحدا)** مانای(یکشف عن ساق) لە ئایەت و حەدیثەکەش دا تەنگ و چەڵەمەی گەورەو عەزابیبە شیددەت و دیمەنی سامناکە.

هەڕەشە لە کافرەکان و فەرمان کردن بە پێغەمبەرﷺ بە صەبرو خۆڕاگری

فَذَرْنِي وَمَن يُكَذِّبُ بِهَٰذَا ٱلْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾ أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِندَهُمُ ٱلْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾ فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ ٱلْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾ لَّوْلَآ أَن تَدَٰرَكَهُۥ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ لَنُبِذَ بِٱلْعَرَآءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾ فَٱجْتَبَٰهُ رَبُّهُۥ

فَجَعَلَهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِن يَكَادُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَٰرِهِمْ لَمَّا سَمِعُواْ ٱلذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُۥ لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٥٢﴾

لەوە پێش کافرەکانی ترساند لە عەزابی قیامەت و روداوە سامناکەکانی، ئەمجار بەشێوەیەکی کاریگەرتر هەڕەشەیان لێدەکاو دەفەرموێ:

﴿فذرني ومن يكذب بهذا الحديث سنستدرجهم من حيث لايعلمون﴾ ئەی پێغەمبەر؛ تۆ لێم گەڕێ چکارت بەسەر من و ئەوانەوە نەبێ: کە ئەم قورئانە بەدرۆدەخەنەوە، من خۆم چاریان دەکەم و دەزانم چییان بەسەر دێنم و چ عەزابێکیان توش دەکەم، تۆ خۆتیان پێوە خەریك مەکە، ئێمە غافلگیریان دەکەین و پلە پلە بەرەو عەزاب کێشیان دەکەین تا پێوە دەبن ، نازو نیعمەتیان بەسەردا دەڕێژین بۆ تاقیکردنەوەو لەخشتەبردن، تا لەئاکاما عەزابی سەختی ئێمە یەخەیان دەگرێو ئیتر رزگار بوونیان نیە.

وەکوو لەئایەتێکیتردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: **﴿أيحسبون انما نمدهم به من مال وبنين نسارع لهم في الخيرات؟ بل لايشعرون﴾** (المؤمنون/٥٥-٥٦) یان دەفەرموێ: **﴿فلمّا نسوا ماذكروا به فتحنا عليهم أبواب كل شيئ حتى إذا فرحوا بما أوتوا اخذناهم بغتة فإذا هم مبلسون﴾(الأنعام/٤٤)**

پێویستە هەموو ئادەمیزاد بەتایبەتی ئەوانەی خودا نیعمەتی لەشساغیو ماڵ و سامان و منداڵی پێداون لە خودا بپاڕێنەوە: کە ئەو نیعمەتانەی پێیان بەخشراون نیعمەت بن و نیقمەت نەبن . هەمیشە داوا لە خودا بکەن ئیستیدراجیان نەکا.

﴿وأملي لهم إن كيدي متين﴾ مۆڵـەتیان دەدەم و سـزادانیان دوادەخـەم تازیاتر سـووربن لەسـەر هەڵوێستی نالـەباریان ، پـتر بکەونـە وەرطـەوە، بێگومان پلانی من بۆ ئەهلی کوفر زۆر توندو تۆڵەو بەهێزە، هیـچ کـەس ناتوانێ بـەرگری بکـا، لـە فـەرمودەی صـەحیح دا هـاتووە پێغەمبـەرﷺ فەرموویەتی: (إن الله ليملي للظالم حتى إذا أخذه لم يفلتـه) نموونـەی ئـەم ئایەتـە ئایـەتێکیترە : کـە دەفـەرموێ: **﴿وكذلـك أخـذ ربـك إذ أخـذ القرى وهي ظالمة، إنّ اخذه أليم شديد﴾(هود/١٠٢).**

ئـەمجار پـەروەردگار ئـەوە روون دەکاتـەوە : کەئـەوان هیـچ بیانویەکیان نیە: کە ئیمان ناهێنن دەفەرموێ: **﴿أم تسألهم أجراً فهم مـن مغـرم مثقلـون﴾** ئایـا تـۆ داوای کرێـان لیٚدەکـەی لەسـەر ئـەوەی کـە بانگەوازییان دەکەی بۆ ئیمان هێنان و ئەوان ناتوانن ئەو کرێو باربەهایـە دابین بکەن و دڵیان نایە ئەو مەبلەغە بدەن ؟!

واتـە: خـۆ تـۆ داوای کرێـت لیٚنـەکردون لەبـەر ئـەوە ئـەوان پشـتیان هـەڵکردبێ؟ نـەخێر تـۆ داوای کـرێو پاداشـتت لیٚنـەکردون ئـەتۆ بانگەوازییان دەکەی بۆ لای خـودا بـەبێ ئـەوەی داوای کرێـان لیٚبکـەی! ئـەتۆ بـەهومێدی پاداشـتی خـوداو هیچـت لەئـەوان نـاوێ. کـەچی وێڕای ئەوەش بەدرۆت دەخـەنەوە، هیچ بەڵگەو نیشانەیان پیٚنیە بەڵکوو بەنەفامیو بەئەنقەست بەپیر بانگەوازییـەکەتەوە نایەن.

﴿أم عندهـم الغيـب فـهم يكتبـون﴾ ئایـا ئەوانـە زانیـاریی غـەیب و پەنامەکییان لایەو ئاگادارن بەسـەر لەوحولـەحفوظ دا بـەئارەزوی خۆیـان چـی بەڵگـەو نیشـانەیەکیان بـوێ دەینووسـنەوە ئـەمجار دەکەونـە کێشـەو جیدالـەوە لەگـەڵ تـۆداو چییـان بـوێ بـۆ خۆیـانی بڕیـار دەدەن و هیـچ پێویسـتییان بـەوە نیـە شـوێنت بکـەون و فەرمانبـەرداری فەرمـانەکانت بن!!

بێگومان هیچ کامێ لەو بەڵگە نەقڵییانەیان لانین تاپشتی پێببەستن و رو لەپەیامی تۆ وەرگێڕن ﴿فاصبر لحكم ربك، ولاتكن كصاحب الحوت إذ نادى وهو مكظوم﴾ ئەتۆ ئەی موحەممەد، پشوو درێژبە لەسەر بڕیاری خودا دەربارەی خۆت و بتپەرستەکان، خۆڕاگربە لەبەرامبەر ئەزیەت و هەڵوێستی ناشیرینیان..

بەردەوام بە لەسەر بانگەوازیو جیهادو تێکۆشانی خۆت . سەرەنجام سەربەرزیی دونیاو قیامەت هەر بۆ تۆیە. نەچی وەکوو یونسی کوڕی مەتێ بێ حەوصەڵەو نەفەس کورت بێ، کاتێك رقی لە نەتەوەکەی هەڵساو بەجێیهێشتن. توشی ئەو هەموو دەردی سەریو خەم و خەفەتە بوو، سواری کەشتی بوو، کەوتە ناو دەریاوە ماسی قوتیدا، ماوەیەکی زۆر لەناو سکی ماسییەکەدا مایەوە ، لەهەڵوێستی خۆی پەشیمان بووە.

لەناو تاریکی سکی ماسیو دەریادا هاواری کردە خودا، دڵێ پڕ غەم و نارەحەتی لە داخی گەلەکەی کەوا ئیمانیان پێنەهێنا! واتە تۆ وەکوو یونس خێرا هەڵمەچۆ و رقت هەڵنەسێ بۆ ئەوەی توشی ئەو نارەحەتیو دەردی سەرییە نەبێ کە بەسەر ئەو هات.

﴿لولا أن تداركه نعمة من ربه، لنبذ بالعراء وهو مذموم﴾ ئەگەر فەضل و رەحمەتی خودا نەبوایەو تۆبەی لێقبوڵ نەکردایە، لەسکی ماسییەکەوە فڕێ دەدرایە سەر پارچە زەوییەکی وشك و برینگ و بێگیاو درەخت، لۆمەی دەکرا لەسەر ئەو تاوانەی کردی: کە زوو رقی هەڵساو بێچکلدانە بوو، نەتەوەکەی جێهێشت ! ئەگەر خودا رەحمی پێنەکردایە خەسارەتمەند دەبوو، بەڵام خودا بەزەیی پێدا هاتەوە، رەحمی پێکرد.

﴿فاجتباه ربه فجعله من الصالحين﴾ پەروەردگاری خۆی هەڵی بژاردو دەست نیشانی کرد بۆ پێغەمبەرایەتیو کردی بە پێغەمبەرو پیاوێکی

راستالْ، رەوانەی کرد بۆ سەر گەل و نەتەوەیەك ژمارەیان سەدهەزارو زیاتریش، هەموویان ئیمانیان پیْهێنا.

ئەمجار پەروەردگار پێغەمبەرﷺ لەدوژمنایەتی موشریکەکان ئاگادار دەکاتەوە، دەفەرموێ: ﴿وإن یكاد الذین كفروا لیزلقونك بأبصارهم لمّا سمعوا الذكر ویقولون إنه لمجنون﴾ موشریکەکان هێندەیان رق لێتەو ئەوەندە بەچاوی دوژمنایەتیەوە سەیرت دەکەن، لەوانەیە قاچت هەڵخلیسکێنن. یان بەهیلاکت بەرن، بەتایبەتی ئەم چاو تیْبڕینە دوژمنکارییەیان لەکاتی قورئان خوێندنیدا پتر دوژمنایەتی پێوە دیاربوو، ئەوەندەیان رق لیْدەبووەوە ئەوەندەیان حەسودی پیْدەبرد: کە کراوە بە پێغەمبەرو ئەو پلەو پایەی دراوەتیْ، سەریان لیْتێك چوو بوو، یان بۆ ئەوەی خەڵکی لیْبتەکێننەوە دەیانگوت: شێتە.

هەندیْ لە موفەسسرین گوتویانە: مەبەست ئەوەیە لەوانەیە کافرەکان بەچاو بتهەنگێون و چاوەزاریان کارت تیْبکا.

ریوایەت کراوە لەناو هۆزی بەنی ئەسەددا چاوپیس هەبوون، بەچاوەزار کاریان لەخەڵکانی تر دەکرد، هیْوایان هەبوو سیْ رۆژ خۆی برسی دەکردو ئەمجار بەشت هەڵدەکالْی. یەکسەر کاری تێدەکرد. هەندیْ چاوپیسیان ئامادەکردن بۆ ئەوەی پێغەمبەرﷺ هەڵکالْن، ئەوانیش پیْی هەڵکالْین، بەلاْم خودا پاراستی.

هەندیْ لەراڤەکەرانی قورئان یەژن: ئایەتەکە بەروونی ئەوەی لیْوەردەگیریْ: کە چاوەزار هەیەو کاریگەری سەلبی لەسەر شت هەیە.. واتە بەفەرمانی خودا هۆکارو کاریگەری خۆی هەیە .

چـــەند فەرمودەیـــەكی پێغەمبـــەرﷺ هەیـــە بەریوایـــەتی جیاجیـــا ریوایەت كراون .

یـــەكێك لـــەو فەرمودانـــە ئـــەو حەدیثەیـــە : كـــە ئیمـــامی ئەحمـەد لـە عـــەبدوڵڵای كـــوڕی عومـــەرەوە ریوایـــەتی كـــردوە، دەڵـــێ: پێغەمبـــەرﷺفەرمویـــەتی: (**لاعـدوى و لاطـيرة و لاهامَـة و لاحسـد، و العين حق**).

ئەبوبەكری بەزاز لەموسنەدەكەی دا لە جابیرەوە ریوایەت دەكـا دەڵـێ: پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (**قد تدخل الرجل العين في القـبر و تدخـل الجمـل القـدر**) وادەبـێ چاوەزار پیـاو دەخاتـە نـاو گـۆڕەوە، وشـتر دەخاتــە نــاو مەنجەڵـەوە. واتـە چاوپیســێك بەكابرایــەك هــەڵدەكاڵێو دەیهــەنگێوێو دەمرێو دەیخەنە گۆڕەوە، چـاوەزار كـار دەكـا لەحوشـترو سـەری دەبـڕن و گۆشتەكەی دەكەنە ناو مەنجەڵەوە.

﴿**ومــاهو إلاّ ذكـــــر للعـــالمين**﴾ ئەوانـــە دەڵێـــن: موحەممـــەدﷺ شـێتە چونكـە قورئـانی هێنـاوە، لـــەكاتێكا قورئـــان ئامۆژگـــاریو بیرخەرەوەیـــە بـــۆ ئـــادەمیزادو جندۆكـــە، كەســـێك ئـــەم قورئانـــە وەردەگـرێو پـێی پـەند ئـامێز دەبـێ: كـە خـاوەن عـەقڵ بـێ، هـەر عـاقڵمـەند دەتوانـــن هەڵســـوكەوت لەگـــەڵ ئـــەم قورئانـــە بكـــەن ، دەی ئەوانــە بــەچ عـــەقڵێك نیســـبەتی شـــێتی پـــاڵ پێغەمبـــەرﷺ دەدەن لـــەكاتێك دا ئـــەم قورئانـــە پـــڕ حیكمـــەت و زانســـت و زانیارییەی هێناوە؟!

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (الحاقة)

ئـەم سـورەتە مەککییـەو پـەنجاو دوو ئایەتـەو لـەدوا سـورەتی (الملـك) نازڵ بـووە، نـاونراوە سـورەتی(الحاقـة) چونکـە بەپرسـیارکردن لەبارەیـەوە دەسـت پێدەکـا. پرسـیارەکەش گرنگـی پێـدان و سـامناکیو گـەورەیی روداوەکانی رۆژی(الحاقـە) دەگەیـەنێ: کـە ناوێکـە لـەناوەکانی قیامـەت، بۆیەش ئەم ناوەی لێنراوە، چونکـە وادەو هەڕەشـەی پـەروەردگاری تێـدا دێنەجێ. یان چونکە رۆژێکە هاتنی حەقـەو نـەهاتنی مەحاڵـە، هـەردێو گومانی تێدا نیە.

پەیوەندی ئەم سورەتە بەسورەتی پێشووی لەدوو رووەوەیە:

١- لە سورەتی (ن) دا بەکورتی باسی قیامـەتی کـرد، لـەم سـورەتەدا بەدرێژی باسی لێوە دەکاو روداوەکانی رادەنوێنێ.

٢- لـە سـورەتی پێشـوودا باسـی ئەوانـەی کـرد: کـە قورئانیـان بەدرۆخستۆتەوەو هەڕەشـەی لێکـردن. لـەم سـورەتەدا حـاڵ و وەزعـی گـەل و نەتـەوە بەدرۆخـەرەوەکان و ئـەو کارەسـاتەی بەسـەریان دا هـاتن بـەیان دەکـا. بـۆ ئـەوە کـافرو بێبڕوایـانی سـەردەمی پێغەمبـەر هەڵسڵەمنەوە.

وەکـوو گوتـرا: ئـەم سـورەتە مەککییـە، سـورەتی مـەککییش گرنگـی بەچەسپاندن و سەلماندنی بنەماکانی عەقیدەدەدەن.

بۆیە لێرەدا جـەخت لەسـەر ئـەو بنەمایانـە کراوەتـەوە، باسـی روداوی سـامناکی قیامـەت دەکـا، راسـتی نیگـاو سـروش و قورئـان دووپـات دەکاتەوە، پاکانە بۆ پێغەمبەر ﷺ و پەیامەکـەی دەکـا . درۆو بوختـانی

کافرەکـــان رەت دەکاتـــەوە. ســـەرەتا بەگـــەورەکردن و ناوهێنـــان و گرنگـی پێدانـــی رۆژی قیامـــەت دەسـت پێدەکـا. باسـی هەڵوێسـتی نەفامانـەو ســەرڕەقانەی گەلــە پێشینەکانـــی وەکــوو عــادو ثــەمودو قەومی لوط و دارو دەستەی فیرعەون و قەومی نـوح دەکـا. لەنـاوبردن و شێوەی سزاو تۆڵە لێستـاندنـەوەیان دیاری دەکـا. عـەزابی قیامەتیشـیان لەوێ بوەستێ !!

ئەمجار باسی حاڵ و وەزعی خوداپەرستان و چارەڕەشانی رۆژی قیامەت دەکا. کاتێك نامەی عەمەلیان دەدرێتێ. پاشان پـەروەردگار سـوێندێکی بـەلیغ و سـەرنج راکێش دەخـوا لەسـەر ئـەوە: کـە قورئـان بەسروش بـۆ پێغەمبەرﷺ نێردراوەو کەلامی خودایە. کۆتایی سورەتە بەبەڵگەی حاشا هەڵنـەگر لەسـەر راستی پێغەمبـەرﷺو راسـتگۆیی و دەسـتپاکی لــە گەیاندنی پەیامەکەی رادەنوێنێ..

بەگـەورەگرتـن و گرنـگـی دان بـەرۆژی قیـامـەت و باسی لەناوبـردنی گەلەستەمکارەکان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ٱلْحَآقَّةُ ﴿١﴾ مَا ٱلْحَآقَّةُ ﴿٢﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْحَآقَّةُ ﴿٣﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌۢ بِٱلْقَارِعَةِ ﴿٤﴾ فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا۟ بِٱلطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا۟ بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَٰنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى ٱلْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ

كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ﴿٧﴾ فَهَلْ تَرَىٰ لَهُم مِّنۢ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾ وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَن قَبْلَهُۥ وَٱلْمُؤْتَفِكَٰتُ بِٱلْخَاطِئَةِ ﴿٩﴾ فَعَصَوْا۟ رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَّابِيَةً ﴿١٠﴾ إِنَّا لَمَّا طَغَا ٱلْمَآءُ حَمَلْنَٰكُمْ فِى ٱلْجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَآ أُذُنٌ وَٰعِيَةٌ ﴿١٢﴾

پەروەردگار سەرەتای سورەتەکەی بەگرنگی دان بەرۆژی قیامەت دەست پیٚکردوە و دەفەرمویٚ: ﴿الحاقّة ماالحاقّة، وما أدراك ماالحاقّة﴾ وشەی ﴿الحاقّة﴾ بەمانای قیامەتە. چونکە وادەو هەڕەشەکانی خودای تیٚدا دیٚنەجیٚو حەقیقەتی تیٚدا دەردەکەویٚ.

واتە: ئەو قیامەتەی : کەوادەو بەلیٚنی خودای تیٚدا دیٚنەجیٚورۆژیٚکە هەر دیٚو هەردەبیٚ بیٚ،دیارەو صیفاتی چۆنە؟ حەقیقەت و چۆنیەتی ئەو رۆژە هەر خودا خۆی دەزانیٚ چۆنەو کەسیتر دەرکی ناکا. ئەتۆ چوزانی ئەی پیٚغەمبەر؛ ئەو رۆژە چ رۆژیٚکە، ئەو رۆژە زۆر لەوە گەورەترە زانیاریو تیٚگەیشتنی ئادەمیزاد پەی پیٚبەریٚ، وەصف و پیٚناسەی ئەو رۆژە بەزانیاریی ئادەمیزاد کۆنترۆلٚ ناکریٚ. بۆیە وەلامی پرسیارەکەی بەسەر مۆری هیٚشتەوەو ئادەمیزادی دەستەوسان کرد لەئاستی ئەو رۆژە گرنگ و سامناکەدا.

یەحیای کوری سەلام دەلیٚ: لەقورئان دا هەرشتیٚك بە﴿وما أدراك﴾ تەعبیری لیٚدابیٚتەوە، ئەوە خودا پیٚغەمبەری لیٚئاگادارکردوەو پیٚی زاناندوە. هەرشتیٚك بە﴿وما یدریك﴾ تەعبیری لیٚدابیٚتەوە لەو شتانەیە: کە خودا پیٚغەمبەری بەسەردا ئاگادار نەکردوە.

ئەمجار باسی چەند گەل و نەتەوەیەك دەكا لەوانەی بڕوایان بەو ڕۆژە نەهێناو بەدرۆیان زانی، سزاو عەزابی كۆكوژیان رادەگەیەنیو شێوەی لەناوچون و ریشەكێش كردنیانمان بۆ دەگێڕێتەوە.

دەفەرموێ: ﴿كذبت ثمود و عاد بالقارعة﴾ گەلی ثەمودو (قەومی صالح) و گەلی عاد(قەومی هود) هاتنی قیامەتیان بەدرۆزانی.

وشەی(قارعة)كە مەبەست پیێ قیامەتە ، بەمانا: بەلاو كارەساتێكە: كەدڵی ئادەمیزادەكان دەكوتیو هەموو شتێك لێك هەڵدەوەشێنیو تەفرو تونای دەكا.

ئەمجار سزای گەلە ستەمكارو بەدرۆخەرەوەكان دەست نیشان دەكاو دەفەرموێ: ﴿فأمّا ثمود فأهلكوا بالطاغية﴾ گەلی ثەمودبەتەواویی لەناوبران بەگرمەو پیا هەڵشاخانێكی لەرادەبەدەر، دەنگێكی تاسێنەرو راتلەقاندنێكی بیئەندازەو گرمەو ناڵەیەكی زەندەقبەر، لەماوەیەكی كورت و كەمخایەن دا ریشەكێشیكردن. وەكوو لەئایەتێكیتردا دەفەرموێ: ﴿فأخذتهم الرجفة، فأصبحوا في دارهم جاثمين﴾(الأعراف/٧٨و٩١).

﴿وأمّا عاد فأهلكوا بريح صرصرٍ عاتية، سخّرها عليهم سبع ليالٍ وثمانية أيامٍ حسوماً﴾ گەلی عاد لەناوبران و ئاسەواریان نەما بەرەشەبایەكی دەنگ تیژو زۆر ساردو ریشەكێشكەرو ترسناك و درێژخایەن، بەتەوژمیو درێژخایەنی رەشەباكە بڕستی لیبڕین، خودا ئەو رەشەبایەی لەسەر هەڵكردن حەوت شەوو هەشت رۆژ بەردەوام بوو بیوەستانەوەو بروكە پێدان، زیخ و بەردی لەگەڵ خۆیدا دەهێناو بەسەریدا دەكردن و لەناوی دەبردن ..

﴿فترى القوم فيها صرعى كأنّهم أعجاز نخلٍ خاوية، فهل ترى لهم من باقية﴾ ئەتۆ ئەگەر لەو شوێنە ئامادەبویتایە ئەو گەلە بەدبەختە ستەمكارەت دەبینی لەماوەی ئەو شەوو رۆژانەدا لاڵ و پاڵ كەوتبوون،

دەتگوت: بنکە دارخورمای لارو لوێر کەوتوی گەندەڵو بێنرخ فرێ دراون، کەسیان لێدەرنەچوو، ئایا هەست دەکەی کەسیان لێدەرچوو بێ؟ کەسیان ماوەتەوە؟ نەخێر کەسیان نەماوەو دوابڕاو بوون. وەکوو لەئایەتێکیتردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: ﴿**فأصبحوا لايرى إلاّ مساكنهم**﴾ (**الأحقاف/٢٥**).

﴿**وجاء فرعون ومن قبله والمؤتفكات بالخاطئة**﴾ فیرعەونی ستەمکارو ملهوڕو ئەو گەل و نەتەوە کافرو وڵاتە ژێرو ژوورکراوانە تاوانیان ئەنجام دان و کردەوەی ناشیرینیان کردن، بیروباوەڕی کوفرو شیرك ئامێزیان ڕاگەیاندن.

﴿**فعصوا رسول ربهم فأخذهم أخذةً رابية**﴾ هەرگەل و نەتەوەیەکیان لە پێغەمبەرەکەیان یاخیبوون، پشتیان لە بانگەوازیو پەیامەکەی هەڵکرد، گوێیان بەئامۆژگاریو بانگەوازی پێغەمبەرەکان نەدا، ئیتر خودا قارو غەزەبی خۆی لێ گرتن و تێکی شکاندن بەکوشندەترین سزا لەناوی بردن .

﴿**إنّا لمّا طغى الماء حملناكم في الجارية، لنجعلها لكم تذكرة وتعيها أذن واعية**﴾ ئێمە: کە ئاو سەرکەشی کردو لەسنوور دەرچوو، تۆفان هەڵسا لەسەردەمی حەزرەتی نووح دا، باوك و باپیرانی ئێوەمان لەکەشتیدا هەڵگرت و ئێوەش لە پشتیان دا بوون ، هەڵمان گرتن و لەناو کەشتییەکی گەڕۆك دا بۆ ئەوەی لە خنکان رزگاریان بکەین. هەروەها بۆ ئەوەی رزگارکردنی خوداپەرستان و خنکاندنی کافرو ستەمکاران بکەینە پەندوئامۆژگاری بۆ چینەکانی دوا خۆیان و ببێتە بەڵگە لەسەر دەسەڵاتی رەهای خوداو کار دروستیو سەختی تۆڵە لە ستەمکاران، هەروەها بۆ ئەوەی هەرکەس ژیرو تێگەیشتووبێ پەندی لێوەرگرێ و تەمێ خواردو ببێ. بەکورتی ئێمە تۆفانمان هەڵساندو خوداپەرستانمان لەناو گەمیدا

رزگارکردن و کافرەکانمان خنکاندن و بۆ ئێوەشمان باسکرد، بـۆ یـادەوەریو بیرلی‌کردنەوەو تەمی‌خواردوییو پەند لی‌وەرگرتن.

برێ لەرووداوە سامناکەکانی رۆژی قیامەت

فَإِذَا نُفِخَ فِي ٱلصُّورِ نَفْخَةٌ وَٰحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ ٱلْأَرْضُ وَٱلْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَٰحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ ٱلْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَٱلْمَلَكُ عَلَىٰٓ أَرْجَآئِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَٰنِيَةٌ ﴿١٧﴾ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾

لەوە پێش پەروەردگار باسـی سامـناکی رووداوەکـانی قیامەتـی کرد، ئەمجار بەکورتی سێ‌چیرۆکی گێڕانەوە بۆ دەست نیشان کردنی سـەرەنجامی سەرڕەق و ستەم کاران، ئەمجار دەسـت دەکـات بـەباس کـردن و رانواندنـی رووداوەکانی قیامەت و دەفەرموێ: ﴿فإذا نفخ في الصور نفخـة واحـدة﴾ کاتێك یەکجار فوودەکرێ بەشاخی صوردا، واتە: کاتێك ئیسـرافیل فـووی یەکەمجاری بەکەرەنای صوردا دەکا.

﴿وحملت الأرض والجبال فدكّتا دكّـة واحـدة﴾ زەوی بـەکێوو کەژیـەوە بـەقودرەتی خـودا لەشـوێنی خۆیـان هەڵدەکـەندرێن و یـەکجار پێکـدا دەدرێـن و دەبنـە تـەپ و تـۆزو هیـچ مـەعالیمێکی زەوی وەکـوو خـۆی نـامێنێو دەبێتـە زەویـەکی‌تر ، وەکـوو لەئایـەتێکی‌تردا دەفـەرموێ:

﴿یوم تبدّل الأرض غیر الأرض والسموات﴾(إبراهیم/٤٨) . هیچ بەرزیو چاڵیو چۆڵیەکی نامێنێ کاتێك ئەوە روویدا.
﴿فیومئذٍ وقعت الواقعة﴾ ئەوکاتە قیامەت رادەبیو رووداوی گەورە دێتەدی. نەك روداوێك بەڵکوو زۆر روداوی گەورە دێنەدی.
﴿وانشقت السماء فهي یومئذٍ واهیة﴾ ئاسمان شەق و پەق دەبێ ئەو رۆژە ئاسمان بەو تۆکمەییو پتەوییەی، هیچ هێزو پێزێکی نامێنێ وەکوو لۆکەی کراوەی لێدێ !!
﴿والملك علی أرجائها، ویحمل عرش ربك یومئذٍ ثمانیة﴾ فریشتەکان لەم لاو ئەو لای ئاسمان دەوەستن چاوەڕێی فەرمانی پەروەردگارن و ئامادەن بۆ تەنفیذکردنی.
ئەو رۆژە عەرشی پەروەردگارت لەژور فریشتەکانەوە هەشت هەڵیدەگرن ، هەشت فریشتە یان هەشت ریز، یان هەشت چین، یان هەشت لەو شتانەی خودا دەزانێ، ئێمە نازانین ئەو هەشتە کێن و چن؟ هەر وەکوو نازانین عەرش چیەو چۆنە، چۆن هەڵدەگیرێو بۆچی هەڵدەگیرێ! واچاکە ئێمە خۆمان لەچوونە ناو شیکردنەوەی ئەو شتە غەیبییانە بپارێزین و دەمیان لێنەکوتین ، خوداش زیاد لەوەی بۆی گێڕاوینەوەو پێی زاناندوین داوای زیاترمان لێناکا. عەرش گەورەترین دروستکراوی خودایەو هەر خوداش دەزانێ چیەو چۆنە.
﴿یومئذٍ تعرضون لاتخفی منکم خافیة﴾ لەو رۆژەدا ئێوەی ئادەمیزاد رادەنوێندرێن بۆ حیساب و لێکۆڵینەوە، هیچ شتێکتان لە خودا نادیار نیە، جەستەتان دیارەو ناو دڵ و دەرونتان، کردەوەوگوفتارتان، ئاکام و سەرەنجامتان هەمووی لای خودا ئاشکرایەو هیچی لێ گوم نیە، چونکە ئەو زانایە بەهەموو نهێنیو ئاشکراییەك، هیچ شتێك لە خودا ناشاردرێتەوە، فرت و فێڵی لێناکرێ، پەردەو پەنهانی لە خودا

ناگیرێتەوە. ئیتر پەروەردگار بەگوێرەی کردەوەکانیان سزاو پاداشی بەندەکانی دەداتەوە، دادوەرانە حیساب و لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ دەکاو تۆزقاڵێك ستەم لەکەس ناکا. بێگومان ئەمە هەڕەشەیەکی توندە لە کافرەکان و ریسواکردنیانە، لەهەمان کات دا دڵخۆشکردنی موسوڵمانانە بەوەی: کە هەندێ خێرو خەیراتیان کردوە، خودا بۆی نوسیون و ئەوان بەهەندیان وەرنەگرتووە، لەو رۆژەدا بۆیان دەردەکەوێ و پێی کەیفخۆش دەبن.

حاڵ و وەزعی خوداپەرستان لەدوای حیساب و لێکۆڵینەوە

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقْرَءُوا۟ كِتَٰبِيَهْ ﴿١٩﴾ إِنِّى ظَنَنتُ أَنِّى مُلَٰقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ فِى عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِى جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَآ أَسْلَفْتُمْ فِى ٱلْأَيَّامِ ٱلْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

لەوەپێش پەروەردگار ئەوەی راگەیاند: کە هەموو ئادەمیزاد رادەنوێنرێن بۆ حیساب و لێکۆڵینەوەو هیچ شتێکیان لەخودا پەنامەکی نیە. ئەمجار لێرەدا باسی حاڵ و وەزعی خوداپەرستان دەکا دوای ئەوەی نامەی عەمەلیان دەدرێتێ بەدەستی راستیان وەری دەگرن دەفەرموێ: ﴿**فأمّا من أوتي كتابه بيمينه فيقول هاؤم إقرؤوا كتابيه**﴾ جا ئەگەر کەسێك نامەی عەمەلی بدرێتە دەستی راستی ئەوە

لەخۆشیان شاگەشکە دەبێو توشی هەر کەسی ببێ دەڵێ: ئەوە نامەی عەمەلەو فەرموو بیخوێنەوەو بزانە چی تیدایە، دڵخۆش و تەڕەدەماخە بەوەی کە رزگاری بووەو لەپێڕی بەهەشتیانە. ترسی لەوە پێشی نەماوە، لەترس و بیمی دەشتی مەحشەر قوتاری بووەو رزگاری بووە!

﴿إني ظننت أني ملاق حسابيه﴾ ئەمن گومانم وابوو تووشی حیساب و لێکۆڵینەوە دەبم و خودا لەسەر تاوانەکانم سزام دەدا، وەلێ خودا بە فەضڵ و گەورەیی خۆی عەفوی کردم و لێم خۆش بوو.

یان مانای وایە: من لەدونیادا دەمزانیو لێم روون بوو، کە لەم رۆژەدا حیساب و لێکۆڵینەوەم لەگەڵ دەکرێو ئەم رۆژە هەردێو گومان لەهاتنیدا نیە وەکوو لە ئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿**الذين يظنون أنهم ملاقوا ربهم**﴾ (**البقرة/٤٦**).

(الضحاك) دەڵێ: هەموو ووشەیەکی(ظن) لەقورئان دا ئەگەر لەموسوڵمانەوە بوو بەمانا یەقینە، ئەگەر لەکافرەوە بوو بەمانا گومانە.

حەسەن لەتەفسیری ئەم ئایەتەدا دەفەرموێ: موسوڵمان لەدونیا دا گومانی بە خودای خۆی باش بووەو کردەوەی باشی بۆ قیامەت ئەنجام داوە، کافر گومانی بە خودای خۆی خراپ بوو کردەوەی خراپی ئەنجام داوە.

ئەمجار پەروەردگار سەرەنجامی موسوڵمانی کردار چاك روون دەکاتەوە. دەفەرموێ: ﴿**فهو في عيشة راضية في جنة عالية، قطوفها دانية**﴾ ئەو لەژیانیکی خۆش و خۆشگوزەرانی دایە، ژیانیکی وەها گلەیی لێنەکرێ، لەناو باخ و باخاتیکی بەرزو شکۆمەند دا دەبن، بەرزو پیرۆز لەهەموو رویەکەوە لەرووی مادییەوە لەرووی مەعنەویشەوە.

کۆشکی خۆش و رازاوە، هەموو کاتی گوزەران تیان دا خۆش و دڵگیرە، میوەی درەختەکان شۆڕبۆتەوە، کەسێك بەپیوەبێ یان

بەدانیشتنەوە بێ دەستی دەگاتە میوەکان. چۆنێك بیەوێ ئاوا میوەکەی لێ نزیك دەبێتەوە. پێیان دەگوترێ:

﴿كلوا واشربوا هنيئاً بما أسلفتم في الأيام الخالية﴾ ئەی خوداپەرستان و کردار چاکەکان، لەناو بەهەشتی رازاوەو رەنگین دا خواردنی خۆش و بەتام بخۆن و ئاوو شلەمەنییەکانی‌تری بخۆنەوە، نەوشی گیانتان بێ، هەموو کاتێکتان خۆش و خۆشگوزەرانییە، چونکە ئێوە لەدونیادا کردار چاك بوون و بیرو باوەڕتان پەسەند بووە، ئێستا لەپاداشتی ئەوەدا بەفەضل و رەحمەتی خودا ئەو بەهەشتەتان پیرۆز بێ و بۆ هەتا هەتایە تێیدا بمێننەوە.

هەڵبەتە چوونە ناو بەهەشت بە فەضل و ئیحسانی پەروەردگارە، چونکە لەحەدیثی صەحیح دا هاتووە: دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (إعملوا و سددوا وقاربوا، واعلموا أن أحدا لن يدخله عمله الجنة، قالوا: ولا أنت يا رسول الله؟ قال: ولا أنا إلاّ أن يتغمدني الله برحمة منه وفضل).

حاڵ و وەزعی کافرو بەدبەختەکان لە رۆژی قیامەت دا

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ ﴿٢٥﴾ وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ ﴿٢٩﴾ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ﴿٣٢﴾ إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾

﴿فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ۝٣٥ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ۝٣٦ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ۝٣٧﴾

لەوەپێش باسی حاڵ و وەزعی خواپەرستە بەختەوەرەکانی کرد، شوێنی حەوانەوەو نازو نیعمەتی بەهەشتی وەصف کردن، ئەمجار لەبەرامبەر ئەوانەدا حاڵ و وەزعی کافرە بەدبەختەکان لەرۆژی قیامەت دەست نیشان دەکا. دەفەرموێ:

﴿وأمّا من أوتي كتابه بشماله فيقول: ياليتني لم أوت كتابية﴾ ئەو کەسەش: کە نامەی ئەعمالی بدرێتە دەستی چەپی، یان لەدواوە ڕا پێی بدرێ، هاواری لێهەڵدەسێ و غەم و پەژارەی لەئەندازە بەدەر دایدەگرن، بەهەناسە سواریو دڵتەنگی‌یەوە دەڵێ: خۆزگە هەر نامەی عەمەلم پێنەدرایە.

﴿ولم أدر ما حسابيه ياليتها كانت القاضية﴾ خۆزگە هەر نەمزانیایە حیسابم چۆنەو چیە، کاشکێ ئەو مردنەی لە دونیادا بەسەرم هات کۆتایی ژیانم بوایەو ئیتر زیندو نەکرامایەتەوە، بەدبەخت و چارەرەش خۆی کاتێك ناوەڕۆکی نامەی ئەعمالی خۆی دەبینێ، ئاواتەخوازی مردنە، چونکە دەزانێ بەرەوکوێ کێشی دەکەن و سەرەنجامی چیە.

قەتادە دەفەرموێ: ئاواتە خوازی مردنە لەکاتێك دا لەدونیادا مردنی لەهەموو شتێك بەلاوە ناخۆشتر بوو. هیچ شتێکی بەئەندازەی مردن بەلاوە قێزەون و بێزراو نەبوو... نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی‌ترە: کە دەفەرموێ: ﴿ويقول الكافر: ياليتني كنت ترابا﴾.

ئـەمجار خـەم و خەفـەتی ئـەوە دەخـوا کـە ئـەو شـتانەی لـەدونیا دا هـەولّی بـۆ دەدان ، هیـچیـان فریـای نەکەوتـن ، دەڵـێ :
﴿ما أغنى عنّي ماليه،هلك عنّي سلطانية﴾ مـالّ و سـامانەکەم: کـە لەدونیادا زۆرم هەڵپە بۆکرد، هیچ سودی پیّنەگەیاندم، بەرگری هیچ سزاو نارەحەتیەکی لیّ نەکردم، بەڵگەو شایەتم لەدەس چوو، پلەو پایەو جاهوو سـولّتانم فـەوتا، سـزایان لیّدوور نەخسـتمەوە ئـای مـالّوێران و خەسارەتمەن خۆم !!

ئای لەو تەنگانەیەی: کـە لـەم کاتـەدا فـەرمان لەپاشـاو فـەرمانڕەوای گشتیو (مالك يوم الدين)ەوە دەردەچـێ، بـۆ ئـەو فریشـتانەی کاروبـاری دۆزەخیـان پیّسـپێرراوە ، فەرمانەکـە بەجۆرێکـە دلّ دەخاتـە لەرزەو موچورکە بەجەستەدا دێنیو دەنگ دەتاسێنیّ. دەفەرمویّ:
﴿خذوه فغلوه، ثم الجحيم صلوه، ثـمّ في سلسـلة ذرعـها سـبعون ذراعاً فاسلكوه﴾ ئەو تاوانبارە بگرن ، زنجیرو کۆت بخەنە دەست و ملی و تونـد شـەتەکی بـدەن ، ئـەمجار تـوڕی دەنـە نـاو دۆزەخـەوە ، ئـەمجار بیخەنـە نـاو زنجیرێکـەوە : کـە حـەفتا گـەز درێـژە، ئـەو زنجـیرەی تێـوە بـهاڵێنن، بـا هیـچ جـم و جولّێکـی نـەمێنیو سـزاو سـوتانی دۆزەخ بچەژیّ.

ئیبنو ئەبی حاتەم دێژیّ: کـاتیّ فریشـتەکان ئـەم فەرمانـەیان ئاڕاسـتە دەکریّ دەسبەجیّ حەفتا هـەزار فریشـتەپەلاماری دەدەن، پـەلاماری ئـەو ئادەمیزادە بیّدەسەڵاتە دەدەن؛ هەر فریشتە لەعاسـت خۆیـەوە پـەلاماری دەداو زنجیری دەخاتە مل !!

ئـەمجار پـەروەردگار هـۆی ئـەو عەزابدانـە دیـاری دەکـاو دەفـەرموێ:
﴿إنّه كان لايؤمن بالله العظيم، ولايحض على طعام المسكين﴾ بێگومـان ئەم تاوانبارە لەدونیادا کافرو بیّبڕوا بوو، بڕوای بە خودای گەورەو خـاوەن

دەسەلآت نەبوو، خەلکی هەلنەدەنا بۆ یارمەتیدانی هەژارو بێ نەوایان ، گوێی نەدەدا بەبرسیەتی ئاتاجان و دلّی پێیان نەدەسوتاو ئاگری برسیایەتی ئەوانی نەدەکوژاندەوە. بەکورتی مافی خودای نەدەدا بەندایەتی بۆ نەدەکرد، مافی بەندەکانی نەدەدا، بەجۆرە چاکەیان لەگەلّ بکاو یارمەتییان بدا!

﴿فلیس لە الیوم هەهنا حمیم﴾ ئەمرۆ: کە رۆژی قیامەتە کەس نیە فریای بکەوێ، دۆستێکی نیە شەفاعەتی بۆ بکا، یان لەعەزاب رزگاری بکا.

﴿ولاطعام إلاّ من غسلین، لا یأکلە إلاّ الخاطئون﴾ لەناو دۆزەخ دا هیچ خواردەمەنیەکی نیە جگە لەو کێم و زوخاوەی لە جەستەی دۆزەخیەکانەوە دەچۆرێ: کە ئەو خۆراکە ناخوا جگە لە تاوانباران ، قەتادە دەلّێ: (غسلین) خراپترین خۆراکی دۆزەخیانە..

لە ئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿لیس لهم طعام إلاّ من ضریع﴾ (الغاشیة/٦) (ضریع) روەکێکی چقلاویە، تابلێی تامیی تالّە .

لەسورەتی (صافات)و سورەتی(واقعة)دا دەفەرموێ: خۆراکی دۆزەخیەکان زەقومە. جا ئەگەر ئەم سێ خۆراکە(غیسلین، ضەریع، زەقوم)یەك خۆراك بن ئەوە ئاشکرایەو هیچ جێگای قسە نیە. خۆ ئەگەر ئەم خۆراکانە جیاجیا بن، ئەو کاتە دەگوترێ: عەزابی خودا چەند جۆرێکەو شێوازی هەیەو تاوانبارانیش هەمە جۆرن برێکیان (غیسلین)خۆرو هەندێکیان (زەقوم) خۆرو تاقمێکیشیان (ضەریع) خۆرن !! خودایە بمانپارێزیو نەمانخەیتە پێری ئەوانەوە..

بەگەورەگرتن و گرنگی دان بەقورئان و سەلماندنی: کە بەنیگا بۆ پێغەمبەر ﷺ هاتووە

فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَا تُبۡصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبۡصِرُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوۡلِ شَاعِرٖۚ قَلِيلٗا مَّا تُؤۡمِنُونَ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوۡلِ كَاهِنٖۚ قَلِيلٗا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنزِيلٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٣﴾ وَلَوۡ تَقَوَّلَ عَلَيۡنَا بَعۡضَ ٱلۡأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذۡنَا مِنۡهُ بِٱلۡيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعۡنَا مِنۡهُ ٱلۡوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنكُم مِّنۡ أَحَدٍ عَنۡهُ حَٰجِزِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِنَّهُۥ لَتَذۡكِرَةٞ لِّلۡمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعۡلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُۥ لَحَسۡرَةٌ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُۥ لَحَقُّ ٱلۡيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

. لەوە پێش رابوونی قیامەت و وەزع و حاڵی کافرەکانی لەو رۆژەدا روون کردەوە، ئەمجار کۆتایی بەسورەتەکە دێنێ بە دوپات کردنەوە و سەلماندنی ئەوە: کە قورئان کەلامی خودایەو بەنیگاو سروش نێرراوە بۆ پێغەمبەر ﷺ. دەفەرموێ:

﴿فلا أقسم بما تبصرون وما لا تبصرون، إنه لقول رسول كريم﴾ واتە: سوێند ناخۆم، شتەکە هێندە ئاشکرایە پێویست بە سوێند ناکا، ئەمە ئەگەر پیتی (لا) زێدە نەبێ. ئەگەر بەزێدەی دابنێین ئەو کاتە ماناکەی بەم جۆرە دەبێ: سوێند دەخۆم بۆ ئێوە بەو مەخلوقاتەی

دەیبینن لە بوونەوەردا: کە نیشانەی پاکیو بەرزیوبیٚکەم و کوڕیمە لەزات و صیفاتم دا، هەروەها سوێند دەخۆم بەو شتانەی لەئێوە نادیارن و غەیبین، ئەم قورئانە شك و گومانی تێدا نیە کەلامی خودایەو بەسروش نازڵی کردوە بۆ بەندەو فروستادەی خۆی : کە موحەممەدەو خودا هەڵی بژاردوە بۆ گەیاندنی پەیامی خۆی بەبەندەکانی، خوێندنەوەو گەیاندنی بەئێوە لەلایەن پێغەمبەرێکی رێزدارو دەست پاکەوەیە، چۆنی بۆ نازڵکراوە ئاوا بەبیٚگۆڕانکاری کردن تێیدا، بەئێوەی گەیاندوە!

زۆربەی زۆری موفەسسیرین و زانایانی تری ئیسلام پێیان وایە: مەبەست بە(رسول) لەم ئایەتەدا حەزرەتی موحەممەدەﷺ نەك جوبرائیلە، چونکە دوا بەدوای ئەوە دەفەرمویٚ:

﴿وما هو بقول شاعر قليلاً ما تؤمنون﴾ ئەو قورئانە قسەی شاعیر نیە ئێوە بەهەڵە چون: کە دەڵێن: ئەم قورئانە شیعرەو موحەممەدﷺ شاعیرە، بە هیچ جۆرێك قورئان لەشیعر ناچیٚ، شیعر وەزن و قافیەی هەیە، ئایەتەکانی قورئان وەها نین. شیعر هەڵقوڵاوی (إنفعالات) و عاتیفەو خەیاڵەو کەم وادەبیٚ لەسەر یەك تێڕوانین و دیدو بۆچون دەربارەی ژیان ثابیت بیٚ، بەلاّم قورئان بەرنامەیەکی یەکانگیری تەواو بۆ ژیان دادەڕێژیٚو یەك تێڕوانینی بەردەوام و نەگۆڕی هەیە بەرامبەر بوونەوەرو ئەوەش دوپات دەکاتەوە: کە سەرچاوەی ئەم قورئانە پەروەردگارە ......الخ

وەلیٚ وێڕای ئەو راستییەی قورئان و بانگەوازی پێغەمبەر ﷺ ئێوە کەم ئیمان دێنن، کەمتر بڕوا دەکەن، ئەو بڕوا کەمەی هەتانە، هیچ سودی لیٚوەرناگرن...

چونکە عەرەبەکان هەموویان ئیمانیان بەبڕیٚ لە پەیامی ئیسلام هەبوو، هەندیٚ لەو شتانەی پێغەمبەرﷺ فەرمانی پیٚدەکرد، ئەوان

تەنفیذیان دەکرد . بۆ نموونــە وەکـوو خـێرکردن و صیلـەی رەحـم و داوێـن پاکی‌و ئەم جۆرە شتانە..

﴿ولابقول کاهن قلیلاً ما تذکرون﴾ قورئـان قسـەی کـاهین و کۆڵـەوە نانیەکانیش نیە، چونکە قورئان دژایەتی شەیاتینی‌یەکان دەکـا، نـاگونجێ بـە ئیلـهام و یارمـــەتیدانی ئـەوان قورئـان دانرابـێ، وەلێ ئێـوە کـەم بیردەکەنەوەو لەشت وردنابنەوە بۆیە سەرتان لێ‌شـێواوەو نـاتوانن رێبـازی حەق و راست بدۆزنەوە!

﴿تنزیل من ربّ العالمین﴾ قورئان قســەی شـاعیرو کـاهین نیـە بـەڵکوو لەلایەن خودای ئادەمیزادو جندۆکـەوە نـازڵ کـراوە، خـودا بـە جوبرائیلـی ئەمین‌ابۆ پێغەمبەری ناردوە، تا بەخەڵکی رابگەیەنێ‌و بانگـەوازییان بکـا بـۆ پابـەندبوون بـەناوەرۆکی‌و رەنگدانـەوەی قورئـان لەرەوشـت و رەفتـارو ئاکاریان دا، بـۆ ئـەوەی لەسـۆنگەی ئـەم قورئانـەوە بەختـەوەریی دونیـاو قیامەتیان بۆ دەستەبەر ببێ.

ئەمجار جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە: کە موحەممەدﷺ ناتوانێ بۆ خـۆی قورئان دابنێ‌و دەفەرموێ: ﴿ولو تقوّل علینا بعض الأقاویل لأخذنـا منـه بالیمین﴾ ئەگەر لەفەرزی مەحاڵ دا موحەممەدﷺ یان جوبرائیل، بۆ خۆیان قسەیەك هەڵبەستن و پاڵ خودای بدەن، بـەتوندوتیژی دەیـانگرین و خـێرا سزایان دەدەین و تۆڵەیان لێ‌دەستێنین، لەناویان دەبەین.

﴿ثمّ لقطعنا منه الوتین﴾ رەگی(وتین)مان دەبڕی؛ ئەو رەگەی دڵ و سـەر پێکەوە دەبەستێتەوە دەمان قرتاندو یەکسەر گیانی لەدەست دەدا.

﴿فما منکم من أحدٍ عنــه حـاجزین﴾ کـەس نـەدەبوو لـەئێوە بتوانـێ ببێتە لەمپەرو دەستی ئێمە بگرێ‌و نـەهێڵێ ئـەو کارەیـان بەسـەر بێنـین. دەی کەوابێ چۆن موحەممەد یـان جوبرەئیـل جەسارەتی ئـەوە دەکـەن درۆ لەسەر خودا هەڵبەستن؟!

﴿وإنّه لتذكرة للمتقين﴾ قورئان پەندو ئامۆژگارییە بۆ تەقواکاران ، ئەوانەی ترسی خودایان لە دلّ دایەو هەرگیز سەرپێچی فەرمانەکانی ناکەن، ملکەچ و پابەندن بەفەرمان و جلەوگیرییەکانی. چونکە تەقواکاران دلّیان ئامادەباشی وەرگرتنی هیدایەت و حەق و راستی‌یە .

﴿وإنّا لنعلم أنّ منكم مكذبين﴾ ئێمە دەزانین هەندێکتان بەئەنقەست و ملهوڕیی قورئان بەدرۆدەخەنەوە، ئێمە رۆژی قیامەت سزاتان دەدەینەوە، بڕێکیشتان بڕوای پیّ‌دەکەن و شوێن پێغەمبەرﷺ کەوتوون، دلّنیان لەوەی کە هیدایەتتان دەدا بۆ رێبازی حەق و راستی.

﴿وإنّه لحسرة على الكافرين﴾ بێگومان قورئان دەبێتە داخ و کەسەر لەسەر دلّی کافرەکان، کاتێك دەبینن موسولّمانان پاداشتی باش وەردەگرن.

﴿وإنّه لحق اليقين﴾ بێگومان قورئان حەق و راست و یەقینە، شك و گومانی‌تێدا نیە لە خوداوە هاتووە،قسەو ئاخاوتنی خودی پێغەمبەر نیە، کەوابیّ: ﴿فسبّح باسم ربّك العظيم﴾ ئەو خودایەی ئەم قورئانە گەورەو پیرۆزەی نازلکردووە لەهەموو عەیب و لەککەو کەم و کورییەك بەدووری بگرە.

تەسبیحاتی ئەو خودا گەورەو خاوەن دەسەلاّتە رەهایە بکە، بلّیّ: (سبحان الله) ، شوکر و سوپاسی بکە لەسەر ئەو نیگایەی بۆی ناردویی و هەلّی بژاردوی بۆ فروستادەیی ، هەمیشە بە پاك و تەمیز ناوی خودای خۆت بێنە ، ناوێکی بۆ بەکاربێنە : کە شیاوی خودابیّ، بەو ناوانە ناوی بێنەو هاواری لیّ‌بکە: کە بۆ خۆی دایناون بۆ خۆی.

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (المعارج)

ئەم سورەتە مەککیەو چل و چوار ئایەتە، لەدوای سورەتی (الحاقة) نازڵ بووە. ناونراوە سورەتی (المعارج) چونکە لەسەرەتاکەیدا ئایەتی﴿تعرج الملائكة و الروح اليه﴾ هەیە، واتە: فریشتەکان و جوبرائیل : کە بەرپرسیاری نیگاو سروش هێنانە بۆ پێغەمبەران . بەرز دەبنەوە بۆ لای پەروەردگار .

ئەم سورەتەش وەکوو سورەتە مەککییەکانیتر باسی بنەماکانی عەقیدەو بیروباوەڕ دەکا.بەتایبەتی گرنگی دەدا بەباسی زیندووبوونەوەو حیساب و لێکۆڵینەوەی سارای مەحشەرو دیمەنە سامناکەکانی دۆزەخ.

ئەمجار باسی سروشتی ئادەمیزاد دەکا: کە لەسەر هیچ بارێك خۆڕاگرو پشوو درێژ نیە، بەنازو نیعمەت لەخۆ بایی دەبیّو یارمەتی هەژاران نادا، کاتێکیش تووشی تەنگ و چەڵەمە دەبێ جەزەع و فەزەع دەکا.

هەڕەشە لەموشریکەکان بەعەزابی قیامەت و جەخت کردنەوە لەسەر هاتنی عەزابەکە

بسم الله الرحمن الرحيم

سَأَلَ سَآئِلُۢ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِّلْكَـٰفِرِينَ لَيْسَ لَهُۥ دَافِعٌ ﴿٢﴾ مِّنَ ٱللَّهِ ذِى ٱلْمَعَارِجِ ﴿٣﴾ تَعْرُجُ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾ فَٱصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾ يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾ يُبَصَّرُونَهُمْ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ﴿١٤﴾ كَلَّا إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾ تَدْعُو مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿١٨﴾

دەربارەی سەبەب نزولی ئایەتی(١-٢) نەسائیو ئیبنوحاتەم لەئیبنوعەبباسەوە ریوایەتی کردوە دەفەرموێ: ئایەتی ﴿**سأل سائل**﴾ دەرحەق (النضر)ی کوڕی (الحارث)نازڵ بووە، ئەوەبوو ئەو پیاوە (خراپە گێل کەزابە) وتی: ﴿**اللهم إن كان هذا هو الحق من عندك فأمطر علينا حجارة من السماء**﴾.

ئیبنوحاتەم لە(السدی)یەوە دەربارەی ئایەتی ﴿**سأل سائل**﴾ دەڵێ لەمەککە نازڵ بووە، دەربارەی (النضر)ی کوڕی (الحارث) ە کە وتی : ﴿**اللهم إن كان هذا هو الحق فأمطر علينا حجارة من السماء ... الآية**﴾ هاتۆتە خوار بێگومان حەقیقەتی قیامەت و چۆنیەتی زیندوبوونەوە لای موشریکەکانی مەککە شتێکی نەسەلمێنراو بوو، بەهیچ شێوەیەك بڕوایان بە رابوونی قیامەت و زیندوبوونەوە نەبوو، بەوپەڕی سەرسامییەوە بەرەنگاری هەواڵ و بانگەوازی بۆ خۆ ئامادەکردن بۆ ئەو رۆژە دەبوونەوە. بۆیە تەحەددایان لە پێغەمبەرﷺ دەکردو بەتەحەدداوە، بە لاقرتێوە نەضری کوڕی حاریث دەیوت: موحەممەد بەسزا دەمانترسێنێ، دەبێ ئەو

سزایە چی بیّو بـۆ کیّـیـیّو کـەی بـیّ؟. ئـەی خودایـە ئەگـەر راسـتە ئـەم قورئانە لای تۆوە هـاتووە دەی لەئاسمانـەوە بـەردەبارانمان بکـەو سـزایەکی سەختمان بدە!

ئیتر پەروەردگار ئەم ئایەتەی نازڵکردو فەرمووی: ﴿**سأل سائل بعذاب واقع، للكـافرين ليـس لـه دافـع**﴾ داواکـەرێك داوای سزایەکی هـاتووی کرد،ئەو سزایە دێو گومانی تێدا نیە، یەخەی کافرەکان دەگرێو جگە لـە خودا کەس نیە بتوانێ بیگێڕێتەوە، پرسیارەکە بۆ لاقرتێو گاڵتە پێکردنە، پرسیارکەرەکە نەضری کوڕی حاریثی کەلدەیـە یـان ئەبوجەهلـە. ئـەوەبوو بەتەحەدداوە وتیان: ﴿**اللهم إن كان هذا هو الحق من عندك فأمطر علينا حجارة من السماء او ائتنا بعذاب اليم**﴾**(الأنفال/٣٢)** دەی بادڵنیابن ئەو عەزابەی کافرەکان داوای دەکـەن و لـەهاتنی بەپەلـەن ، هـەردێو گومـان لەهاتنیدا نیە.

﴿**من الله ذي المعارج**﴾ ئەو عەزابەیان بـۆ دێ لەلایـەن خـودای خـاوەن هەموو ئاستە بەرزەکان و پلەو پایەکان .

ئیبنوعـەبباس دەفـەرموێ: ﴿**ذي المعـارج**﴾ واتـە: خـاوەنی هـەموو ئاسمانـەکان، بۆیـەش نـاوی ئاسمانـەکان بـە ﴿**معـارج**﴾ نـاو دەبـا، چونکـە فریشتەکان پێیان دا سەردەکەون. قـەتادە دەڵـێ: ﴿**ذي المعـارج**﴾ واتـە : خاوەنی نیعمەت و چاکە، چونکە نیعمەتەکانی خودا پلەپلەن، بـۆ هـەندێ کەس زۆرو بۆ هەندێکیان مام ناوەندیو بۆ هەندێکیان کەم.

﴿**تعرج الملائكة و الروح اليه في يوم كان مقداره خمسين ألف سنة**﴾ فریشتەکان و جوبرائیل (روح الأمين) بۆ لای خودا بەرز دەبنەوە لە رۆژێك دا کـە بەپـەنجا هـەزار سـاڵ مـەزەندە دەکـرێ. واتـە : ئەگـەر ئـادەمیزاد بیانـەوێ ئـەو رێگایـە بـبڕن پـەنجا هـەزار سـاڵی دەوێ، وەلێ فریشـتەکان لەماوەیـەکی زۆرکـەم دا تـەی ئـەو مەسـافە دەکـەن،

هەڵبەتە مەبەست لە(پەنجا هەزار)سنووردارکردنی ماوەکە نیە ، بەڵکوو مەبەست ماوەی زۆرە .

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: مەبەست بەو رۆژە رۆژی قیامەتە ، واتە: حیساب و لێکۆڵینەوەی ئادەمیزاد لە سارای مەحشەردا پەنجا هەزار ساڵی دەوێ ئەمجار دۆزەخیەکان توڕدەدرێنە ناو ئاگرەوە . پەیوەندی پرسیار لەهاتنی عەزاب و بەرز بوونەوەی فریشتەکان بۆ بەراوردکردنە لەنێوان ماوەی رۆژ لەدیدو بۆچونی ئادەمیزادو ماوەی رۆژ لای خودا . ئەوان پێیان وایە دونیا دورو درێژە وەلێ لای خودا کورت و کەمخایەنە..

لە سورەتی (السجدة) لەئایەتی پێنجەم دا دەفەرموێ: ﴿**يدبر الأمر من السماء الى الأرض ثمّ يعرج اليه في يوم كان مقداره خمسين ألف سنة مما تعدّون**﴾(السجدة/٥) لە سورەتی (الحج) یش دا دەفەرموێ: ﴿**ويستعجلونك بالعذاب ولن يخلف الله وعده، وإنّ يوماً عند ربك كألف سنة مما تعدّون**﴾(الحج/٤٧).

هەندێ لە موفەسسیرین بۆ بەراورد کردن و جەمع لەنێوان ئایەتەکان دا، دەڵێن: قیامەت شوێن شوێن و مەوقیف مەوقیفە، پەنجا مەوقیفی هەیە، هەر مەوقیفەی هەزار ساڵە..

هەندێ لەموفەسسیرین دومانایان بۆ ئایەتەکان کردوە :

١- رۆژی قیامەت (مەوقیف) و رۆژی وای تێدایە هەزار ساڵ درێژە رۆژی وای هەیە پەنجا هەزار ساڵە. واتە : پەروەردگار کاروباری بوونەوەر هەڵدەسوڕێنێ هەر لەو کاتەوە کە ئاسمانەکان و زەوی بەدیهێناون تا رابوونی قیامەت. پاشان هەموو کاروبارێك بۆ لای خۆی دەگەڕێتەوە لەرۆژێك دا کە رۆژی قیامەتەو درێژ خایەنەو ئەندازەی هەزار ساڵە .

٢- پەروەردگار قەزاو قەدەری دەربارەی دانیشتوانی سەر زەوی بە فریشتەکانیدا دەنێرێتە خوار، پاشان فریشتەکان یان هەواڵی روداوەکانی سەرزەوی لەگەڵ فریشتەکان دا بەرز دەبنەوە لەرۆژێك لەرۆژەکانی دونیادا، ئەو فریشتانە لەو رۆژەدا مەسافەی هەزار ساڵ بەحیسابی رۆیشتنی ئادەمیزادیان بڕیوە .

مامۆستا(عبد الكريم الخطيب) دوای هێنانی چەند راڤەو تەفسیرێك بۆ ئەم ئایەتانە، دەفەرموێ: ئەوەی دڵ وەری دەگرێو بەلامەوە تەفسیرێکی وێچووە : بۆ ئەو دوو رۆژەی قورئان باسیان دەکا؛ یەکیان هەزار ساڵ و ئەویتریان پەنجا هەزار ساڵ: ئەوەیە: ئەو دوو رۆژە مەزەندەی دوجۆر لەدەورەو هەڵسوڕانی قەبارە ئاسمانییەکان دیاری دەکەن، ئەو رۆژەی : کە ئەندازەکەی هەزار ساڵە لەساڵ و رۆژەکانی سەر زەوی، ئەوە رۆژی ئەستێرەیەکە لە ئەستێرە ئاسمانیەکان کە بە هەزار ساڵی سەر زەوی ئەو یەك جار هەڵسوڕان و خول تەواو دەکا . ئەو رۆژەیش کە بەپەنجا هەزار ساڵ مەزەندە دەکرێ رۆژی ئەستێرەیەکی ترە: کە بەپەنجا هەزار ساڵیسەر زەوی، ئەو یەك خول تەواو دەکا...

بێگومان درێژ خایەنی رۆژی قیامەت بەنیسبەت کافرەکانەوەیە، ئەگینا بەنیسبەت موسوڵمانانەوە کورت خایەنە، ئاماژە بەو فەرمودەی: کە ئیمام ئەحمەد و ئیبنو جەریر لەئەبو سەعیدی خودرییەوە ریوایەتیان کردوە دەڵێ: پرسیار لە پێغەمبەر ﷺ کرا ، وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا رۆژی قیامەت چەند درێژە ؟! پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (والذي نفسي **بيده انه ليخفف عن المؤمن حتى يكون أخف عليه من صلاة مكتوبة يصليها في الدنيا)** ئەرك و ماوەی رۆژی قیامەت لەسەر موسوڵمان سوك دەکرێ هەتا وای لێدێ کەمتر لە ئەنجام دانی نوێژێکی فەرز دەبێ...

﴿ فاصبر صبراً جميلا﴾ ئەی موحەممەد! تۆ بەپرسیارکردنی شێوە قەشمەری و ملهوڕانەیان تەنگە تاو مەبە . بەبڕوا نەکردن و پشت هەڵکردن لەپەیامەکەت دڵگیر مەبە. لەبەرامبەر بەدرۆخستنەوەیان بۆت، پشوو درێژبە . گوێ مەدەرە پەلە کردنیان لەهاتنی عەزاب بۆیان، تەحەددا کردنیان لەتۆ: کە بەلایانەوە دوورە شتیوا رو بدا. صەبری جوانت هەبێ، صەبر بگرە ، لەغەیری خودا هاوار مەکەرە کەس، پشت هەر بەئەو ببەستە.

﴿إنّهم يرونه بعيداً، ونراه قريبا﴾ ئەوان هاتنی قیامەتیان بەلاوە دوورە، رابوونی قیامەتیان پێمەحاڵە، هەروەها ماوە درێژی قیامەت بەئەندازەی پەنجا هەزار ساڵ بەمەحاڵ دەزانن. ئێمە دەزانین: کە قیامەت دێو نزیکیشە هاتنی، چونکە هەرشتێك هاتنی مسۆگەربێ نزیکە هاتنی...

ئەمجار پەروەردگار برێ دیاردەی ئەو رۆژە بەیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿يوم تكون السماء كالمهل، وتكون الجبال كالعهن ، ولايسأل حميم حميماً﴾ رۆژی قیامەت رۆژێکە ئاسمان وەکوو خڵتەی زەیتی لیٚ دێو دەبێتە ماددەیەکی روون و رەوان و هیچ رەقایی و پتەویەکی تێدا نامێنێ. کێوەکان وەکوو خوریی شیکراوەیان لیٚدێ، هیچ خزمێ لەخزم و کەسی ناپرسێ، خزم خزمی خۆشەویستی خۆی دەبینێ. بەڵام لەبەر وەزعی سامناك و وەزعی ناخۆشی خۆی نای پرژێ پرسیاری لیٚ بکا.

﴿ يبصرونهم﴾ هەموو خزمێ خزمی خۆی دەبینێو دەیناسێتەوە، کەس کەسی لیٚ گوم نابێ، یەکتر دەبینن بەبێ ئەوەی گفت و گۆ لەگەڵ یەکتری بکەن .

﴿يودّ المجرم لو يفتدي من عذاب يومئذٍ ببنيه، وصاحبته وأخيه و فصيلته التي تؤويه، ومن في الأرض جميعاً ثمّ ينجيه﴾

کافرو تاوانبار پێیان خۆشە لەو رۆژەدا کوڕو خێزان و براو هۆزو خزم و کەس وکاری هەرچی وا لەزەویدا هەیە، بەگیاندارو بێگیانەوە بیکاتە فیدیەو قوربانی بۆ خۆی، بەمەرجێ لەو سزایەی والە پێشیەوە رزگاری بێ، بەلاّم بێسودەو هیچ فیدیەو قوربانیەك نیەو هیچ شتێك فریای ناکەوێ..

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە : کە دەفەرموێ: ﴿**یاأیها الناس ! اتقوا ربّکم و اخشوا یوماً لایجزي والد عن ولده، ولا مولود هو جاز عن والده شیئاً إنّ وعد الله حق**﴾ (لقمان/٣٣) یان دەفەرموێ: ﴿**فإذا نفخ في الصور فلا انساب بینهم یومئذٍ ولایتساءلون**﴾ (المؤمنون/١٠١) یان دەفەرموێ: ﴿**یوم یفر المرء من أخیه، وامه و أبیه، و صاحبته وبنیه، لکل امرئٍ منهم یومئذٍ شأن یغنیه**﴾ (عبس/٣٤-٣٧).

﴿**کلا إنّها لظى، نزّاعة للشوى، تدعوا من أدبر وتولّى، وجمع فأوعى**﴾ نانا، شتی وانیە، فیدیەو قوربانی لەتاوانباران قبولْ ناکرێ، تەنانەت ئەگەر هەموو مالّی دونیاو خۆشەویسترین و بەنرخترین شت پێشکەش بکا، بێسودە، ئەوە دۆزەخەو بەراستی! رۆژی قیامەتەو کاتی سزاو تۆلّەیە، ئەوە ئاگرو بلّێسەی دۆزەخە . زۆر گەرم و لەرادەبەدەر سوتێنەرە، هێندە گەرم و بەتینە پێستی جەستەی دادەڕنێ، ئێسقانی دەردەخاو پاشان وەکوو خۆی لێدێتەوەو سەر لەنوێ دادەپلۆخێتەوە.

هەرکەسێ لە دونیادا پشتی لە ئیمان هەلّکردبێو روی لە حەق وەرگێڕابێ مالّی کۆکردبێتەوەو بەشی هەژارانی لێ نەدابێ . دۆزەخ تامەزرۆیەتی و بانگی لێدەکاو بۆ لای خۆی کێش دەکا.

ئەو رەوشتانەی چارەسەری سروشتی ئادەمیزاد دەکەن

إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا ٱلْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَآئِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَٱلَّذِينَ فِىٓ أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ وَٱلَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٢٦﴾ وَٱلَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾ وَٱلَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَٰفِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَىٰٓ أَزْوَٰجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ٱبْتَغَىٰ وَرَآءَ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْعَادُونَ ﴿٣١﴾ وَٱلَّذِينَ هُمْ لِأَمَٰنَٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَٰعُونَ ﴿٣٢﴾ وَٱلَّذِينَ هُم بِشَهَٰدَٰتِهِمْ قَآئِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى جَنَّٰتٍ مُّكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾

لەوە پێش دیمەنە سامناکەکانی قیامەتی رانواند ، ئەمجار سروشتی ئادەمیزادو خۆرانەگریو بێچیکلدانەیی‌و بوغرایی‌و رژدی‌و چاوچنۆکی ئادەمیزاد بەیان دەکا.

پاشان موسوڵمانان چەرت دەکاو (دە) صیفاتی جوان و پەسەندیان رادەنوێنی‌و دەفەرموێ: ﴿إنّ الأنسان خلق هلوعاً، إذا مسّه الشّر

جزوعا،و إذا مسّه الخیر منوعا﴾ بێگومان ئادەمیزاد لەسەر بەتەماعیو بێچیکلدانەییو نا ئارامی سروشتی دارێژراوە، نەخۆ بۆ ساردی رادەگرێ نەخۆ بۆ گەرما رادەگرێ، لەسەر بەلاو ناخۆشی صەبری نیە ، لەسەر نازو نیعمەت سوپاسگوزار نیە. هەر کاتێ توشی هەژاریو نەخۆشیو زەرەرو زیانێ بێ،دەست دەکا بەهات و هاوارو جەزەع و فەزەع، کاتێکیش خێرو خۆشیو لەشساغیو سامان و پلەو پایەی دەستکەوت رژدو بێخێرو نامەردە. یارمەتی هەژاران ناداو پیاوەتی لەدەست هەڵنایە.

ئەمجار خودا کەسانێك چەرت دەکا: کە (دە) رەوشتیان تێدان و دەفەرموێ: هەموو ئادەمیزادێك ئەو رەوشتە ناشیرین و ناپەسەندەیان تێدان ﴿إلاّ المصلین الذین هم علی صلاتهم دائمون﴾ جگە لەو موسوڵمانە نوێژکەرانەی هیدایەت دراون بۆ رێبازی حەق و نوێژەکانیان بەئەنجام دەگەیەنن، پارێزگاری کاتەکانیان دەکەن و لەکاتی خۆیان دا نوێژەکانیان بەجێ دێنن. هیچ شتێك لەنوێژەکانیان غافڵیان ناکاو بەرێکو پێکی فەرزو سوننەتەکانیان ئەنجام دەدەن ، پەیوەندیان بە خوداوە توندوتۆڵەو خوشوع و سوکونیان هەیە، ئەوانە لەو پێرە سەرزەنشتکراوانە نین، بەهۆی ئیمان و ئایینی حەقیانەوە بەختەوەری دونیاو قیامەتن .

﴿والذین في أموالهم حقّ معلوم للسائل والمحروم﴾ ئەوانەی لە ماڵ و سامانیان دا بەشی دیاریکراو دەدەن بە ئاتاجان و زەکاتی ماڵ و سامانی خۆیان دەردەکەن، چاو وردەکەنەوە کێ هەژارەو پێویستی بەیارمەتی هەیە بەشی خۆیان دەدەنێ، خێرو خێرات و نەزرو صەدەقەی بەردەوام و بەهاناچونی هەژاران و داڵدەدانی ئاتاجان ئەنجام دەدەن.

﴿والذین یصدّقون بیوم الدین﴾ ئەوانەی بروایان بەرابوونی رۆژی قیامەت هەیەو ترسی حیساب و لێکۆڵینەوەی دەشتی مەحشەریان

لەدڵدایـە. عیبـادەت و خوداپەرستیٚ دەکـەن بەتـەمای پاداشـتن و ترسـی عـەزابیان هەیە.

﴿**والذیـن هـم مـن عـذاب ربّــهم مشــفقون، إنّ عــذاب ربّــهم غیر مأمون**﴾ ئەوانەی لەعەزابی خودا ترس و بیمیان هەیە ، بـەهۆی ئـەو ترسەوە کەمتەرخەمی لەئـەنجامدانی (واجبـات) دا ناکـەن وتـاوان ئـەنجام نـادەن، بێگومــان عــەزابی خــودا مســۆگەرەو پێویســتە کــەس لیٚ ئەمین نەبیٚ. دەشیٚ هەموو کەس لیٚ بترسیٚ.

﴿**والذین هم لفروجـهم حـافظون، إلا علـی أزواجـهم أو مـاملکت أیمانهم فإنهم غیر ملومین، فمن إبتغی وراء ذلك فأولئك هم العـادون**﴾ ئەوانەی شەرمگای خۆیان لەحەرام دەپارێزن و توخنی شتێکی ناخەن خودا لیٚ حەرام کردبن. تەنـهاو تەنـها لەگـەل خێزانی خـۆیدا یـان ئەمەتـەو جارییەی خۆیدا سـەرجێیی ئـەنجام دەدا. بـەکارهێنانی شـەرمگای خـۆی لەگەل حەلاڵی خۆیدا جێگای رەخنەو سەرزەنشت نیە. بەڵکوو پێویست و ئـەرکی سەرشـانیەتی داخوازییـە جینسـی‌یەکانی خـۆیو حـەلاڵی خـۆی دابین بکا. وەلیٚ ئەگەر کەسێك بیەویٚ لەرێگای نامەشـروعەوە داخوازییـە جینسی‌یەکانی دابین بکا، ئەوە سنوور بەزێن و تـەجاوز کـارە ، لـەرێگای راست لای داوەو سەرپێچی فەرمانی خودای کردوە ، زیـان بـەخۆیو گـەل ونەتەوەکەی دەگەیەنیٚ..

﴿**والذین هم لأماناتهم وعهدهم راعون**﴾ ئەوانەی پاریزگاری سـپاردە دەکەن و پابەندی بەڵێن و پەیمانی خۆیانن و پاشگەز نابنەوە .

ئەمانـە رەوشـتی موسـوڵمانانن و پێچەوانەشـی رەوشـتی دوورووەکانــە، وەکوو لەحەدیثی صـەحیح دا هـاتووە دەفـەرمویٚ: (**آیـة المنـافق ثـلاث: إذا حدث کذب وإذا وعد أخلف وإذا أؤتمن خان**). نیشــانەی دوورووو سیٚ شـتە :

کەقسەی کرد درۆ بکـا، کـەوادەی دا پێچەوانـەی وادەکـەی هەڵسـوکەوت بکا، ئەگەر سپاردەی لادانرا خیانەتی لیّبکا.

﴿والذين هم بشهاداتهم قائمون﴾ ئەوانەی شایەتیـەك : کەلایانـە لای دادوەرو قازی دەیدرکێنن و نایشارنەوە. بەبیّ زیادەو کـەم و کـورِی چیـان لایـە رایدەگەیـەنن. حـەق و راسـتی چۆنـە ئـاوا شـایەتیەکەیان دەدەن، لەبـەر خـاتری خۆشەویسـتی لایـەنێك و دژایـەتی لایەنەکـەی تریـان شایەتیەکەیان ناگۆڕن .

﴿والذين هم علـى صلاتـهم يحافظـون﴾ ئەوانـەی پارێزگـاری کـات و شـەرت و روکـن و پێداویسـتی نوێژەکانیـان دەکـەن، لــەکاتی خۆیـان دا بەخوشوع و خضوعەوە نوێژەکانیان بەجیّدێنن و دوای نوێژکردنیش کارێك ناکەن ناپەسەندبیّو خێرو پاداشـتی نوێژەکانیـان پوچـەڵ بێتـەوە. بەحـەزو ئـارەزۆوە دەسـت دەکـەن بـەنوێژەکانیان ، دڵ و دەرونیـان لەهـەمـوو مەشغەڵەتێکی دونیایی خاڵیە . بیر لەوە دەکەنەوە : کە ئاخاوتن لەگەڵ خودادا دەکەن و لەمانای وتەکانیان ورد دەبنەوە. دڵیان پەیوەست دەکـەن بە خوداوە و لەئایەتەکانی قورئان و ویردو ذیکرەکان حاڵی دەبن .

﴿أولئك في جنّات مكرمون﴾ ئەوانەی ئەو رەوشتە ئامـاژەپێکراوانەیان تێدان ، ئەوانـە لـە بەهەشـتی رازاوەو پـان و بـەرین دا جێگـیر دەکرێـن و جۆرەها رێزیان لیّ دەگیریّو نازو نیعمەتی هەمە جۆریان بەسەردا دەرژیّ.

حاڵ و وەزعی پەیام رەتکەرەوەکانی پێغەمبەرﷺ لەدونیاو قیامەت دا

فَمَالِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ ٱلْيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ ٱمْرِيٍٕ مِّنْهُمْ

أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّآ إِنَّا خَلَقْنَٰهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ فَلَآ أُقْسِمُ بِرَبِّ ٱلْمَشَٰرِقِ وَٱلْمَغَٰرِبِ إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا۟ وَيَلْعَبُوا۟ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا۟ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَٰشِعَةً أَبْصَٰرُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذَٰلِكَ ٱلْيَوْمُ ٱلَّذِى كَانُوا۟ يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

لەئایەتەکانی پێشوودا پەروەردگار وادەی بەهەشتی بەوانەدا : کە خاوەنی (دە) رەوشتی پەسەندن ئەمجار لێرەدا حاڵ ووەزعی کافرەکان رادەنوێنێ؛ چ لەدونیاو چ لەقیامەت دا ، لەدونیادا سوورن لەسەر کوفرو زێدەڕەوەی دەکەن لەتاوانکردن دا . بۆیە خودا هەڕەشەیان لیدەکا بەلەناوبردنی بەکۆمەڵ و فەرمان بە پێغەمبەرﷺ دەکا : کە گوێیان نەداتیو لێیان بگەڕێ بۆ رۆژی قیامەت . لە قیامەتیش دا کاتێك زیندوو دەکرێنەوە لەگۆڕەکانیان رادەبن و بەهەڵەداوان رادەکەن بۆ لای بتەکانیان و چاو بەرەو ژێر و ریسواو سەرشۆڕ.

دەفەرموێ: ﴿فما للذين كفروا قبلك مهطعين، عن اليمين وعن الشمال عزين﴾ چیە حاڵی ئەو موشریکانە لەدەوری تۆ کۆ دەبنەوە ئەی پێغەمبەر! هێندە بەپەلەن بۆ کوفرو بەدرۆخستنەوەت ، هەر لەگەڵ گوێیان لەئامۆژگاریو ئایەتەکانی قورئان دەبێ، خێرا بێسێو دوو بیر لێکردنەوە بەدرۆت دەخەنەوەو دەست دەکەن بەگاڵتە پێکردنت ، ئەتۆ دەیان بینی کۆمەڵ کۆمەڵ لای راست و چەپتەوە دادەنیشن،

جیاجیاو پرژو بلاّو کۆمەلْ کۆمەلْ، بەبیستنی قورئان هەلْدەسلەمنەوە لەبەری هەلْدێن ، گوێی خۆیانی لیّنەبان دەکەن.

وەکوو لە ئایەتێکیتردا دەفەرمویّ: ﴿**فما لهم عن التذكرة معرضين، كأنّهم حمر مستنفرة، فرّت من قسورة**﴾(**المدثر**/٤٩-٥١).

جا وەکوو ریوایەتکراوە موشریکەکان لەدەوری پێغەمبەرﷺ کۆدەبوونەوەو گوێیان لەئامۆژگاریو قورئان دەگرت و نەدەچوە دلّیانەوە . بەدرۆیان دەزانیو گالّتەیان بەپێغەمبەرو پەیامەکەی دەکردو دەیانگوت: ئەگەر راست بیّ ئەمانەی لەگەلْ موحەممەددان دەچنە بەهەشت، بێگومان ئێمە پێش ئەوان دەچینە ناویو لەویّ بەشی ئێمە لەهی ئەوان زۆر باشتر دەبیّ. ئیتر پەروەردگار قەشمەری بەقسەو بۆچونەکەیان دەکاو لەچونە ناو بەهەشت نائومێدیان دەکاو دەفەرمویّ:

﴿**أيطمع كلّ إمرئ منهم أن يدخل جنّة النعيم؟**﴾ ئایا ئەو موشریکانە بەتەمان وێرای ئەو هەلْوێست و بیرو باوەرە ناپەسەندەیان و هەلْسلەمینەوە لە قورئان و بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەرو هەلْهاتن لەحەق و راستی بەتەمان بچنە ناو بەهەشتەوە ؟! حاشا وە کەلاّ؛ ئەوانە شوێنیان دۆزەخەو تورِ دەدرێنە ناوی بۆ هەتا هەتایە.

﴿**كلاّ إنّا خلقناهم ممّا يعلمون**﴾ نەخەیر، بائەوان بەتەمای چوونە ناو بەهەشت نەبن، ئێمە ئەو ئادەمیزادانەمان لەئاو دروست کردوە: کە خۆیان دەیزانن، وەکوو لە ئایەتێکیتردا دەفەرمویّ: ﴿**ألم نخلقكم من ماءٍ مهين**﴾ (**المرسلات**/٢٠).

جاوەکوو چۆن توانیومانە لەو تۆوە دروستیان بکەین ، بەو جۆرەش دەتوانین بیانمرێنین و زیندویان بکەینەوە ، هەلْبەتە لە دیدو تێروانینی ئادەمیزادەوە کەسێك بتوانیّ سەرەتا لەنەبووەوە ئادەمیزاد دروست بکا، پاش مردنی زیندوکردنەوەی ئاسانترە، هەرچەندە بەنیسبەت خوداوە

هەموو کارێك ئاسان و چون یەکە، لای خودا کارێك نیە گران بیٚو کارێك ئاسان بیٚ جا: کە ئەوان لەو دلۆپە ئاوە زەبوونە دروستکراون و ئەوەندە زەعیفن مردن یەخەیان دەگریٚو دەسەلاتی خۆ لیٚ رزگارکردنیان نیە، ئیتر لەروانگەی ئەو دەسەلاتە رەهاو بیٚسنوورەمانەوە یاسای ئایین و ژیانمان بۆ داناون، رێگەی راست و پەسەندمان بۆ دیاری کردون، هەرکەسێك پابەندی ئەو رێگا راستەی ئێمە نەبیٚ، بەهەشتی نادرێتیٚ.

ئەمجار هەرەشەی لەناوبردن و ریشەکێش کردنیان لیٚدەکا ئەگەر بەردەوام بن لەسەر کوفرو تاوان ، ئەوان لەناو دەباو گەل و نەتەوەیتر دێنێتە کایەوەو دەیانخاتە شوێنی ئەوان ..

دەفەرمویٚ: ﴿فلا أقسم بربّ المشارق والمغارب، إنّا لقادرون على أن نبدّل خيراً منهم وما نحن بمسبوقين﴾ سوێند دەخۆم بەخودای شوێن هەلاتی خۆرو مانگ و ئەستێرەکان لە هەموو شەوو رۆژێکی سالٚ دا، ئێمە دەتوانین و زۆر لامان ئاسانە: کە ئێوە لەناو بەرین و گەل و نەتەوەیەکی باشترو گوێرایەلٚ و ملکەچ بۆ فەرمان و جلەوگیریەکانی خودا بێنینە کایەوە، هیچ شتێك نیە بتوانیٚ ببێتە کۆسپ و تەگەرەو نەتوانین ویستەکانمان بەدی بێنین، ئێمە لەئاست بەدیهێنانی ئەو جۆرە کارانەدا دەستەوسان نین. وەلیٚ ئیرادەو حیکمەتمان داخوازی ئەوە بووە: کە سزاکەیان دوابخەین بۆ رۆژی قیامەت .

ئەوانە سەریان لیٚ شێواوەو هیچیان بەسەر هیچیانەوە نیە، ئەوەتا ئەوان بڕوایان بەزیندوبوونەوە نیە، کەچی بەتەمای بەهەشتن ، دان دەنێن بەوەدا کە خودا بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەوی و هەموو دروستکراوێکە ، کەچی ئیمانیان بەوە نیە : کە خودا بتوانیٚ جارێکی دی زیندویان بکاتەوە .

ئـەمجار پـەروەردگار فـەرمان بـە پێغەمبـەرﷺدەکـا : کـە گرنگـی بـە موشریکەکان نەدا وکۆڵیان پێوە هەڵنەگرێ، تارۆژی قیامەت دێو تۆڵەیان لیّ دەسێنیّ. دەفەرمویّ:

﴿فذرهم يخوضوا ويلعبوا حتّى يلاقوا يومهم الـذي يوعـدون﴾ ئـەی پێغەمبەر! وازیان لیّبێنە با قسەو ئاخاوتنی پڕوپووچی خۆیان بکەن، لـە بەتاڵو گومڕایی خۆیان دا بتلێنەوە ، باسەرگەرمی کارو کردەوەی بیّترخی خۆیـان بـن، هـەتا دوچـاری رۆژی خۆیـان دەبـن ، هـەتا کـاتێك بـەخۆیان دەزانن، کەوتوونەتـە نـاو تـەنگ و چەڵەمـەی رۆژی قیامەتـەوە ، توشـی سزای سەختی تاوان و هەڵوێستـیان دەبن.

﴿يوم يخرجون من الأجداث سراعاً، كانّهم الى نصب يوفضون﴾ ئەو رۆژەی لـەگۆڕەکانیان رادەبـن بـەپیر بانگـەوازی خـوداوە بەهەڵـەداوان کۆدەبنەوە بەرەو سارای مەحشەر رادەجمن ، بەپەلە رۆیشتن و راکردنیان بۆ سارای‌مەحشەر لەقیامەت دا دەق دەشوبهێتە ئەو حاڵەتەی‌دونیایان: کەبە گـورگەلـۆقە بەرەوئالاّ یان بت و صەنەمێك: کە ئامادەکـراوە بـۆ پەرستن رادەجمـن و بەهەڵـەداوان بەرەو هـەدەف و ئامانجی خۆیان دەکشێن.

﴿خاشعةً أبصارهم ترهقم ذلّة، ذلك اليوم الـذي كـانوا يوعـدون﴾ چاو بەرەو ژێـرو سەرشـۆڕو ریسـوا، زەلیلـیو پەشـیمانی دایـان دەپۆشـیّ، ناچارو بیّدەسەلاّت روبەڕوی‌عـەزابی سەخت دەبنەوە، لەتۆڵەی‌لوت بەرزیو تەکەبوری دونیایان دا توشی ئەو زەلیلیو بێچارەیی‌یە دەبن..

ئـەو رۆژە سـەختە پـڕ کارەسـات و ناخۆشـە ئـەو رۆژەیـە : کـە خــودا هەڕەشەیان پیّ‌لیّ دەکاو لە تێکەوتنی رۆژێکـی وەهـا دەیانترسـێنیّ، ئـەو رۆژە پەشیمان دەبنەوە، بەلاّم پەشیمانی دادیان نادا، خۆزگە دەخوازن هەر زیندونەکرانایەوە ، یان پـاش زیندوکردنـەوەش جـارێکی‌تر بمردنایـەو ئیـتر ژیانیان نەبینیایەوە..

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتـی (نوح)

ئـەم سـورەتە مەککییـەو بیسـت و هەشـت ئایەتـەو دوای سـوڕەتی (النحـل) نـازلْ بـووە، نـاونراوە سوڕەتی نـوح چونکـە لەسـەرتاوە باسـی چیرۆکی نـوح و قەومەکـەی دەکـاو دەفـەرموێ: ﴿إنّـا أرسـلنا نوحـا الى قومه....﴾

پەیوەندی ئەم سوڕەتە لەگەلْ سوڕەتی پێشوودا لە دوو ڕووەوەیە:

١- لەسـوڕەتی پێشـودا فـەرموی: ﴿إنّـا لقـادرون علـى أن نبـدّل خيراً منهم﴾ لـەم سـوڕەتەش دا سەرگوزەشـتەی قـەومی نوحمـان بـۆ دەگێڕێتـەوە : کـە بریتیـە لـەخنکاندن و لـەناوبردنی سـەرلەبەری ئەو گەلە، جگە لەوانەی ئیمانیان بە(نـوح) هێنـابوو ، ئـەوانی لـەناوبردو گەل و نەتەوەیەکی تری هێنایە کایەوە .

٢- سـەرەتای هـەردوو سـوڕەتەکان لێـك دەچـن لـەوبارەوە: کـە باسـی ئـەو عـەزاب و سزایە دەکـا: کـە بـۆ کافرەکـان دانـراوە. ئـەم سـوڕەتەش وەکـوو بـاقی سـوڕەتە مەککییـەکانیتر گرنگـی دەدا بـە عـەقیدە و رونکردنـەوەی بنـەماکانی بـیر و بـاوەڕ: کـە بریتـین لـە بەندایەتیکـردن بـۆ خـودا و گوێڕایـەڵی کردنـی فەرمانەکانی، پوچەڵکردنەوەی دیاردەی بتپەرستیو بەڵگەهێنانەوە لەسەر هـەبوونی خوداو تـاك و تەنـهایی زاتـی پـاکیو دەسـەڵات و توانـای بێ سنووری .

سورەتـی (نوح)

بسم الله الرحمن الرحيم

إِنَّآ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِۦٓ أَنْ أَنذِرْ قَوْمَكَ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١﴾ قَالَ يَٰقَوْمِ إِنِّى لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢﴾ أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ﴿٣﴾ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ ۖ لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

دەفەرموێ: ﴿**إنّا أرسلنا نوحاً الى قومه أن أنـذر قومـك مـن قبـل أن يأتيهم عذاب أليم**﴾ بێگومان ئێمە(نوح)مان کردە پێغەمبەرو رەوانـەمان کرد بۆ سەر گەلەکەی و پێمان گوت: گەل و نەتەوەکەت لەعەزابی خـودا بترسێنە پێـش ئـەوەی عـەزابی بـە ئێـش و ئازاریـان بۆبـێ: کـە ئـەویش عەزابی دۆزەخە یان خنکاندنیانە بـەتۆفان ، ئەگـە رتۆبـە بکـەن و ئیمـان بێنن ئەو عـەزابەیان لەسەر لادەچێ !!

حەزرەتی نوح یەکەم پێغەمبەرێکـە: کـە رەوانـەکراوە بـۆ سـەر گـەل و نەتەوەکەی لەپاش ئادەم. لەبارەی ئادەمەوە قورئان باسی رەوانەکردنی بۆ سەر گەل و تاقمێ ناکات، وێدەچێ حەزرەتی ئـادەم لـەپاش دابـەزینی بـۆ سەر زەوی‌و خەریکبوونی بەژیانی سـەر زەوی‌یـەوە، مامۆسـتاو تـەربیـەت دادەری رۆڵەو نەوەکانی بوو بێ..

لەدوای لەدونیا دەرچوونی حـەزرەتی ئـادەم و تێپـەڕبوونی ماوەیـەکی زۆر وەچـەو نـەوەکانی لـەرێبازی خوداپەرستی لایـان دا ، دەسـتیان کـرد بەبتپەرستی سـەرەتا چـەند هەیکـەل و وێنەیـەکیان دروسـت کـرد: کـە

ئاماژەیان دەکرد بۆ پیاو چاکانی رابووردویان، هەروەها بۆ چەند هێزێکی غەیبیو نادیار پاشان بەتێپەربوونی رۆژگار ، ئەو هەیکەل و وێنانەیان لێبوونە حەقیقەت و ملیان دایە پەرستش بۆ کردنیان.

ئیتر پەروەردگار حەزرەتی (نوح) ی رەوانە کرد بۆ سەر ئادەمیزاد بۆ ئەوی بیانگێڕێتەوە بۆ خوداپەرستیو یەکتاپەرستی بۆ راستکردنەوەی بیروباوەڕیان دەربارەی خوداو ژیان و بوون.

ئەوەی سەرنج راکیشە لەگێڕانەوەی سەرگوزەشتەی پێغەمبەران ئەوەیە: کە حەزرەتی (نوح) تەمەنی درێژ بوو، نۆسەدو پەنجا ساڵ بەردەوام بانگەوازی نەتەوەکەی کرد، وادیارە تەمەنی ئادەمیزادی ئەو سەردەمە تیکڕا درێژ بووە، ئەم تەمەن درێژییەشیان ئاماژە بەوە دەکا: کە ژمارەی ئادەمیزاد لەو سەردەمانەدا کەم بووە، ئەمەش داب و نەریتی خودا دەربارەی گیانلەبەران نیشان دەکا، کە هەر رەگەزو چینێك تەمەنیان درێژ بێ ژمارەیان کەمە . تا ژمارەیان زۆر بێ تەمەنیان کورت تر دەبێ . ئەمەش تەعادول و هاوسەنگییەکە پەروەردگار لەناو زیندەوەران دا دایناوە .

حەزرەتی نوح : کە خودا کردیە پێغەمبەرو رەوانەی کرد ، خێرا دەستی بەبانگەوازیی خۆی کرد﴿قال: یاقوم إني لكم نذير مبين﴾ وتی : ئەی قەومەکەم ئەمن هۆشیارکەرەوەو ترسێنەرتانم لەعەزابی سەختی خودا، ریگای بەختەوەریو نەجاتبوون و سەرفەرازیتان نیشان دەدەم، بەگوێم بکەن و شوێنم بکەون.

﴿إن اعبدوا الله وتقوه وأطيعون﴾ فەرمانتان پێدەکەم : کە عیبادەتی خودا بکەن و یەکتاپەرست بن، مافی خودایەتی بدەنێ، پابەندی فەرمان و جڵەوگیریەکانی بن. خۆتان لەسەرپێچی فەرمانەکانی بپارێزن و چیتان

پێ‌دەڵێم: بەگوێم بکەن، چونکە من لەلایەن خوداوە رەوانەکراوم بۆ سەر ئێوەوئەرکی سەرشانمە پەیامی پەروەردگارتان پێ‌رابگەیەنم !

جا ئەگەر ئێوە بەپیر بانگەوازییەکەمەوە بێن و شوێنم بکەون ﴿یغفر لکم من ذنوبکم و یؤخرکم الی أجل مسمی﴾ خودا لەتاوانتان خۆش دەبێ، تەمەنتان درێژدەبێ‌و مەرگتان دوادەکەوێ بۆ ئەو کاتەی خودا بۆی مەزەندەکردون، بەکورتی دوو وادەیان دەداتی ئەگەر ئیمان بێنن و طاعەتی خودا بکەن . لێخۆشبوون لەتاوان ، تەمەن درێژی.

زومەخشەری دەڵێ: (مەثلەن) پەروەردگار بڕیاری دابوو ئەگەر گەلی نوح ئیمان بێنن هەزار ساڵ تەمەنیان دەبێ، ئەگەر لەسەر کوفرو بێدینی خۆیان بمێننەوە تەمەنیان نۆ سەد ساڵ دەبێ ، بەلام ئەوان ئیمانیان نەهیناو خودا لەسەری نۆسەد ساڵەی تەمەنیان دا لەناوی بردن.

زانایانی ئیسلام لەم ئایەتەوە ئەوەیان وەرگرتووە: کە کردەوەی چاك و صیلەی رەحم تەمەن درێژ دەکا، ئەبو ئەعلا لەئەنەسەوە ریوایەتی‌کردوە دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: (صلة الرحم تزید العمر) بەجێهێنانی صیلەی رەحم دەبێتە هۆکاری تەمەن درێژی .

﴿إن أجل الله إذا جآء لا یؤخر لو کنتم تعلمون﴾ ئەگەر ئێوە بەردەوام بن لەسەر کوفرو ئەو عەزاب و مەرگەساتەی خودا بۆی دیاریی کردون، هەر کاتێ هات گەڕانەوەو دواکەوتنی نیە، بەڵکوو بەحەتمی لەکاتی خۆیدا واقیع دەبێ. دەی کەوابێ ئێوە پەلە بکەن بۆ ئیمانهێنان و خوداپەرستی‌و خۆتان لەسزای سەختی خودا بپارێزن. ئەگەر ئێوە کەمێ زانیاریتان هەبوایە دەتانزانی: کە ئەجەلی بڕیاردراو لە لای‌خوداوە هەرکاتێ هات دواکەوتنی نیە.

بەکورتی مەرگ شتێکی حەتمی‌یەو دواکەوتنی نیە، وەلێ پەیوەستە بەشتی ترەوە، بەمەرجی ئیمان بێنن تەمەنتان درێژدەبێ‌و مەرگتان

دوادەکەویٚ بەلاٚم هەر دەبیٚ بمرن، ئەگەر لەسەر کوفرو بیٚدینی بمیٚننەوە تەمەنتان کورت دەبیٚو هەر دەبیٚ تالاٚوی مردن بچیٚژن. خۆ لادان لەمردن نیەو دەبیٚ هەموو زیندەوەریٚك مردن یەخەی بگریٚ.

پارانەوەی نوح لە خوداو هانا بۆ بردنی

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَآءِيٓ إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوٓاْ أَصَٰبِعَهُمْ فِيٓ ءَاذَانِهِمْ وَٱسْتَغْشَوْاْ ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّواْ وَٱسْتَكْبَرُواْ ٱسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾ ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّيٓ أَعْلَنتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾ فَقُلْتُ ٱسْتَغْفِرُواْ رَبَّكُمْ إِنَّهُۥ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَٰلٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّٰتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَٰرًا ﴿١٢﴾ مَّا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾ أَلَمْ تَرَوْاْ كَيْفَ خَلَقَ ٱللَّهُ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ ٱلْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ ٱلشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾ وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِّتَسْلُكُواْ مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

لەوە پێش پەروەردگار ئەوەی راگەیاند : کە حەزرەتی (نوح) ی کردوە بە پێغەمبەرو رەوانەی کردوە بۆ سەر گەلەکەی. ئەمجار لێرەدا باسی پاڕانەوەی نوح دەکا : کە هانای بۆ خودا بردو شکاتی ئەوەی کرد : کە چەندێك ئەو بانگەوازیی نەتەوەکەی دەکاو لەعەزابی خودا دەیانترسێنیّ، ئەوان پتر سووردەبن لەسەر کوفرو بتپەرستی خۆیان.

ئەو چەندێك شێوازی بانگەوازی‌یەکەی خۆی دەگۆڕێ بیّسودە، چەندێك پێیان دەڵیّ: ئەگەر ئیمان بێنن خودا بارانتان بۆ دەبارێنیّ ماڵ و سامان و منداڵتان بۆ زۆر دەکا، بەختەوەریی دونیاو قیامەتتان بۆ دەستەبەر دەبیّ، چەندێك بەڵگە لەسەر گەورەیی خوداو دەسەڵاتی رەهای رادەنوێنیّو هەوڵیان لەگەڵ دەدا بۆ ئەوەی ئیمان بهێنن بەڵام ئەوان سورتر دەبن لەسەر کوفری خۆیان، دەفەرمویّ:

﴿قال: ربّ إنّي دعوت قومي ليلاً ونهارا فلم يزدهم دعائي إلاّ فرارا﴾ حەزرەتی نوح : کە دڵنیا بوو لەئیمان نەهێنانی قەومەکەی ، هانای بۆ پەروەردگار بردو شکاتی وەزع و حاڵی خۆی لاکرد وتی: خودایە؛ من لەسەر فەرمانی تۆ ئەوە نۆسەدو پەنجا ساڵە بەردەوام بەئەوپەڕی دڵسۆزیو لێبڕانەوە، بەبیّ ئەوەی کەمتەرخەمی بکەم، بانگەوازیی نەتەوەکەم دەکەم، هەوڵیان لەگەڵ دەدەم بەهەموو شێوەو شێوازێك بانگەوازییم کردون و بارم لیّگۆڕیون، دەی بانگەوازی کردنم بۆیان هیچ کاری تیّنەکردن، بەڵکوو پتر شێلگیر بوون و پشتیان لە بانگەوازییەکەم هەڵکردو لێم دوورکەوتنەوە . هەرکە بانگم کردن بۆ نزیکبوونەوە لەحەق و ئیمان هێنان . ئەوان روویان لیّوەرگێڕاوم و پەرەیان بەکوفرو بێدینی خۆیان داوە .

﴿وإنّي كلّما دعوتهم لتغفرلهم، جعلوا أصابعهم في آذانهم و استغشوا ثيابهم وأصرّوا، واستكبروا استكبارا﴾ هەرکاتێك بانگیان

کردبن و بانگیان بکەم، بۆ ئەوی ئیمان بەتاك و تەنهایی تۆ بێنن و بەندایەتیت بکەن بۆئەوەی لێیان خۆش بیێ، ئەگەر بواری راکردن و هەڵتیزانیان نەبێ، پەنجەیان دەخەنە گوێچکەیانەوە بۆئەوەی بانگەوازییەکەم نەبیسن ، بە پۆشاکەکانیان دەم و چاوی خۆیان دادەپۆشن بۆ ئەوەی دیدارم نەبینن قسەکانم نەبیسن ، بەردوام بوون لەسەر کوفرو بتپەرستیو هاوەڵدانان بۆ خودا ، لوتبەرزی دەنوێنن لەبەرامبەر قبوڵکردنی حەق و مل بۆ راستی نادەن !! بەهیچ جۆرێ پێ لەکەللەی شەیتان ناهێننە خوارێ.

﴿ثمّ إنّي دعوتهم جهارا، ثمّ إنّي أعلنت لهم وأسررت لهم إسرارًا﴾ پاشان من شێوەی بانگەوازیم لیگۆڕین بەئاشکرا بانگم کردن بۆ ئیمان هێنا ، بەدەنگی بەرزو لەناو جەماوەردا بانگەوازییم کردن ، پاشان هەردوو شێوازی بانگەوازییم تێدا بەتاقی کردنەوە، هەم بەئاشکراو هەم بەنهێنی بانگم لیکردن. هەموو جۆرە بانگەوازییەکم تێدا بەتاقیکردنەوە، گەلێك هەوڵ و تەقەڵلام لەگەڵ دا دان، زۆرم بەڵگەو دەلیل بۆ هێنانەوە، ترساندمن و تەماعم بەرنان .

﴿فقلت إستغفروا ربّكم إنّه كان غفّاراً﴾ بەو گەل و نەتەوەیەی خۆمم گوت: لە خودا بپاڕێنەوە، داوای لێخۆش بوونی لێ بکەن، تۆبەی دڵسۆزیو نەصوحانە لەتاوانی رابووردوتان بکەن، واز لەکوفرو تاوانباری بێنن ، بێگومان پەروەردگارتان ئەو خودایە یە: کە ئێوەی دروست کردوە، پەروەردەی کردون، زۆر لێبوردەو لیخۆشبووە.

بەم جۆرە بەردەوامییە، ئەو هەموو ماوە درێژە، حەزرەتی نوح لەگەڵ نەتەوەکەی دا هەوڵیدا ، بیپسانەوە بەپشوو درێژیەوە تێکۆشا، نۆسەدو پەنجا ساڵ بەشەوو بەرۆژ بەئاشکراو بەنهێنی، بانگەوازی کردن ساڵ بۆ ساڵ کە حیسابی خۆی دەکرد، دەیڕوانی ژمارەی ئەوانەی

کە بەپیر بانگەوازی‌یەکەیەوە هاتوون زیاد ناکەن و ئاستی ڕو وەرگێڕان و سووربوون لەسەر کوفرو بتپەرستی لەزیادبون و بەرزبوونەوە دایە، ئیتر لەئاکام دا بەدڵی پڕ لەغەم و پەژارەوە، حیساب و سەرەنجامی هەوڵ و تێکۆشانی پێشکەش بە پەروەردگاری دەکا - هەرچەندە خودا ئاگاداری هەموو شتێکەو دەشزانێ: کە خودا ئاگادارە - وەلێ شەکوای دڵ و دەروونی ماندوی خۆیەتی‌و بۆ خودای خۆی دەدرکێنێ‌و غەم و پەژارەی خۆی دەردەبڕێ.

داب و نەریتی پێغەمبەران و خوداپەرستانی راستەقینە وایە شکواو نارەحەتی خۆیان تەنها ئاڕاستەی پەروەردگاریان دەکەن و بەس !

ئایەتەکە ئەوە دەگەیەنێ: کە تۆبەو ئیستیغفار دەبێتە مایەی رژانی خێرو فەڕ بەسەر گەل و وڵات دا، هەروەکوو چۆن گرانی‌و هەژاری‌و ئێش و ئازارو ترس و دڵەڕاوکێ لەشومی تاوانەوەیە.هەر گەل و نەتەوەیەك توشی ئەو جۆرە بەڵاو ناخۆشیانە بوون، پێویستە تۆبە بکەن و دەست لەتاوان هەڵبگرن و روبکەنە خوداپەرستی.

ئەوەتا حەزرەتی نوح فەرمانی بە نەتەوەکەی کرد : کە تۆبە و ئیستیغفار بکەن، فەرمووی: ئەگەر تۆبەو ئیستیغفار بکەن ﴿یرسل السماء علیکم مدرارا، ویمددکم بأموال وبنین، ویجعل لکم جنّات ویجعل لکم أنهارا﴾ خودا ناخۆشی‌و وشکە ساڵی‌و قاتی‌و قڕیتان لەسەر لادەبا، لێکدا لێکدان بارانتا بۆ دەبارێنێ، بارانی خێرو بەرەکەت و بەردەوام و ئیقلیمگیر، کشت و کاڵ و بەروبومتان بەباشی دێتە بەرو سود بەخش دەبێ. هەرزانی‌و ئارامی‌و بەختەوەری و کامەرانی، هەموو وڵات و هەرێمتان دادەگرێ، ماڵ و سامانی زۆرتان دەداتێ ، منداڵ و وەچەو نەوەتان زۆر دەبن. باخ و باخات و وڵاتی ئاوەدان و میوەجاتتان زۆر دەکا، کانی‌و کانیاوی جوان و دڵڕفێن و چۆم و جۆگاتان بۆ وەدی دێنێ.

تۆبەو ئیستیغفار گەورەترین دەرگایە بۆ وەدەستهێنانی رەحمەتی خـودا بەهەردوو جۆرەکەیەوە (ماددیو مەعنەوی) لەدونیاو لە قیامەت دا. بۆیە لەئیسلام دا هەر کاتێ وشـکە سالیو بێبارانی بـوو موسـولمانان تۆبـەو ئیستیغفار دەکەن و بەرۆژوو دەبن و واز لە تاوان دێنن و ئـەو جار نوێـژە بارانە دەکەن.

دوای تـەماع بـەرنان و هـەلنانیان بـۆ تۆبـەو ئیسـتیغفار ئـەمجار سەرزەنشـتیان دەکـاو دەیانترسـێنێ دەفـەرموێ: ﴿ما لكم لاترجون لله وقارا وقد خلقكم أطوارا﴾ ئـەوە چیتانـە بـۆ لەگـەورەیيو دەسـەلاتی بێسنووری خودا ناترسن !؟ واز لەتاوان بێنن و بەندایەتی بکەن و بەتاك و تەنهای بناسن و گوێڕایەلی فـەرمان و جلەوگیریـەکانی بـن . لـەکاتێك دا ئەو زاتە ئێوەی بەچەند قۆناغێك بەدی هێناوە...

سـەرەتا دلۆپـە ئـاوێك و ئـەمجار خوێنپـارەو ئـەمجار گۆشـتپارە پاشـان ئێسقان و ئەمجار داپۆشینی بەگۆشت و دروست کردنتان بەتەواوی، ئـەمجار لە رەحەمی دایکەوە دێنە سەر دونیاو قۆناغـەکانی ژیان دەبڕن، سەردەمی منداليو سەردەمی گەنجيو کامل بوون و ئەمجار پیريو کەنەفتی !! ئێـوە بەچ عەقلێك کەمتەرخەمن لـە رێزگرتـن و بەحەقناسینی ئـەو خودایـەی ئێوەی بەو جۆرە لەو قۆناغانەدا دروستکردوە!

دوای بەلگە هێنانـەوەو سـەرنج راکێشـانیان بـۆ خـودی خۆیـان ئـەمجار سەرنجیان رادەکێشێ بۆ عالەمی بالاو دەفەرموێ: ﴿ألم تروا كيـف خلـق الله سبع سموات طباقا،و جعل القمر فيهن نورا وجعل الشمس سراجاً﴾ ئایـا ئێـوە نـاڕوانن و نـازانن ، نـابینن پـەروەردگار چـۆن حـەوت ئاسمـانی یـەك لـەژوری یەکـەوە دروسـت کـردوە؟ مـانگی لـەناو ئاسمانـەکان دا (لەناو ئاسمانی دونیادا) کردوە بەنوورو روناکی و روی زەوی رونـاك دەکـا بێ ئەوەی گـەرمایی بـدا، خـۆری کـردوە بـەچرای روناککـەرەوە گـەرمیو

روناکی بەزەوی دەبەخشێ و تاریکی شەو لادەبا، مانگی وادروست کردوە هاتو چۆی مەنزڵ مەنزڵ و قۆناغ قۆناغ بێ و بێتە نیشانەی رۆژو مانگ ، خۆریش نیشانەی تێپەڕبوون و تازەبوونەوەی ساڵە .

وەکوو لە ئایەتێکی‌تردا ئاماژە بەم مانایە دەکاو دەفەرموێ: **﴿هو الذي جعل الشمس ضياءً والقمر نوراًوقدّره منازل لتعلموا عدد السنين والحساب..﴾(يونس/٥)**

ئەمجار بەڵگە لەسەر عالەمی خوارو دێنێتەوەو دەفەرموێ: **﴿والله أنبتكم من الأرض نباتاً﴾** پەروەردگار باوکە ئادەمی ئێوەی لە زەوی دروست کردوە، جەستەی ئێوەی لەخاك وەدی هێناوە؛ لەم روەوەئادەم : کە بابە گەورەی هەموو ئادەمیزادە جەستەی لەگڵ دروست کراوە ، ئەمجار گیانی بەبەردا کراوە لەدوا ئادەمیش رۆڵەو نەوەکانی لەدڵۆپە مەنی دروست کردوە ، ئەو دڵۆپە ئاوەیش لەخۆراکەوە پەیدا دەبێ، خۆراکیش لە زەوی‌یەوە وەدی دێ، کەوابێ لەبناغەدا ئادەمیزادی لەزەوی دروست کردوە.

پەروەردگار ئەم جۆرە دروست کردنەی بەرواندن تەعبیر کرد، لە شوێنی تری قورئانیش دا هەر بەو جۆرە تەعبیری دەکاو پەیوەندی دەخاتە نێوان درەخت و روەك و ئادەمیزادەوە بەیەکەوە جوتیان دەکا..

تەعبیرەکەش تابڵێی بەجێیەو ماناکەی دروستە؛ چونکە ئادەمیزادو روەك و درەخت لەزۆر شت دا لەیەك دەچن و لەزۆر شتی تایبەتی‌دا هاوبەشن. هەردوکیان لەپێکهاتەی زەوی(عونصورەکانی) پێك هاتوون . زادەی زەوین و زەوی دایکیانەو بەبەروبوومی ئەم زەویە دەژین و گەش و نما دەکەن، هەردوکیان پێویستان بەخۆراك و ئاوو هەوا هەیە، هەردوکیان نێرو مێیان تێدایە و هەناسە هەڵدەمژن و دەیدەنەوە، وەلێ هەناسەدان و هەناسە هەڵمژینەکەیان پێچەوانەی یەکترە، ئادەمیزاد

ئۆکسجین هەڵدەمژێ و (ئانی ئۆکسیدی‌کاربون)دەداتەوە، دارو درەخت و روەك (ئانی ئۆکسیدی‌کاربون) هەڵدەمژن و ئۆکسجین دەدەنەوە. هەروەها لەزۆر شتی تریش دا لێك دەچن، لێدوان لەم بارەیەوە زۆری دەوێ..!

﴿ثمّ یعیدکم فیها ویخرجکم إخراجاً﴾ پاشان ئێوە دەمرێنیێو دەتانخاتە ناو زەویو دەبنەوە خاك و جەستەتان تێکەڵ بەزەوی دەبێتەوە، دوایی رۆژی قیامەت زیندوتان دەکاتەوە، لەگۆڕەکانتان یەکسەر دەرتان دێنێتەوە، دروست کردنەوەو زیندوکردنەوەتان لەجاری دووەم دا وەکوو جاری یەکەم نیە، بەتەدریج و قۆناغ بێ، بەڵکوو یەکسەرو یەك دەفعەیە.

﴿والله جعل لکم الأرض بساطا لتسلکوا منها سبلاً فجاجاً﴾

پەروەردگار زەوی بۆ ئێوە راخستووە، کێوی تێدا چەقاندون و لەنگەری زەوی پێ‌ڕاگرتوون، زەوی وا بۆ ئێوە رام کردوە، دەتوانن کون و قوژبنی بپشکنن ، رێگاو بانی فراوانی بۆ کردونەوە بەناو کێوو شیوو دۆڵ و سارای‌دا بگەڕێن و رزق و رۆژی خۆتانی لێ‌فەراهەم بێنن.

زەوی هەرچەندە خڕەو مەیلەو هێلکەیی‌یە ، وەلێ لەبەر گەورەیی‌و پان و پۆڕی لەپێش چاو وەك راخراو وایە. چەندێك ئادەمیزاد پێیدا بگەڕێ هەست بە خڕیەکەی ناکا. وای رام کردوە هەموو جۆرە گەڕان و هاتوچۆیەکی بەئاسانی بەناودا دەکرێ وێڕای بەرزیی شاخەکانی‌و قوڵی شیوەکانیشی .

پەروەردگار زەوی بەجۆرێك دروست کردوە گونجاوبێ بۆ ژیان و بەخۆشی گوزەرانی تێدا بکرێ، هەتا زانست و زانیاری پێش بکەوێ، باشتر لایەنە ئیجابیەکانی زەوی بۆ تێدا ژیان دەردەکەوێ. ئەو هۆکارە نهێنی‌یانەی خودا لە زەوی‌دا فەراهەمی هێناون بۆ تێدا ژیان ئاشکرا دەبن و پێیان دەزاندرێ.

کردارو گوفتارو هەڵوێستی ناشیرینی گەلی نوح

قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا (٢١) وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا (٢٢) وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا (٢٣) وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا (٢٤) مِّمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَنصَارًا (٢٥) وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا (٢٦) إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا (٢٧) رَّبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا (٢٨)

دوای رانواندنی ئەو بەڵگانەی حەزرەتی نوح ئاراستەی نەتەوەکەی خۆی کردن بۆ چەسپاندن و سەلماندنی تاك و تەنهایی خودا ، دێتە سەرباسی ئەوە : کە حەزرەتی نوح، یاخی بوون و سەرپێچیو گومرایی نەتەوەکەی رادەگەیەنیو هەڵوێستی ناشیرین و کردارو گوفتاری بەدیان دەخاتەڕو، نائومێدی خۆی لێیان و سوور بوونیان لەسەر بتپەرستیو گومرایی

بەناسورەوە دەردەبڕێ. ئەمجار باسی ئەوە دەکا: کە ئەو گەل و نەتەوە شیاوی سزای دۆزەخن، دەفەرموێ:

﴿قال نوح: ربَ إنّهم عصوني، واتبّعوا من لم يزده ماله وولده إلاّ خساراً﴾ حەزرەتی نوح لە خودا پاڕایەوەو وتی: خودایە! تۆ ئاگات لێیە قەومەکەم بەردەوامن لەسەر یاخی بوون و بەگوێ نەکردنی ئامۆژگاریەکانم ، بەهیچ شێوەیەك بەپیر بانگەوازیەکەمەوە نەهاتن، گوێڕایەڵی سامانداره‌کان و ملهوڕەکان دەکەن، شوێن کەسانێك دەکەون کە ماڵ و سامان و کوڕو منداڵیان پتر گومڕایان دەکەن و زیاتر هەڵیان دەنێن بۆ بەردەوام بوون لەسەر بتپەرستی و خەسارەتمەندییان دەکەن.

﴿ومكروا مكراً كبّاراً﴾ پیلان و مەکرو فێڵێکی گەورەیان کرد، بەرپەرچی ئەوانەیان دایەوە کە لەوانەبوو ئیمان بەنوح بێنن ، نەیان دەهێشت کەس شوێن پەیامی حەزرەتی نوح بکەوێ . رەشە خەڵکەکەو بۆرە پیاوەکانیان هەڵنان بۆ ئەوەی زیان بە نوح بگەیەنن و بیکوژن !

﴿وقالوا: لاتذرنّ آلهتكم ولاتذرنّ ودّاً ولاسواعاً و لايغوث ويعوق و نسراً﴾ ملهوڕان و سەرانی گەلی نوح، مسکێن و رەشە خەڵکەکەیان هەڵدەنا بۆئەوەی دژی حەزرەتی نوح بوەستن و گوێڕایەڵی فەرمان و جڵەوگیریەکانی نەبن. پێیان گوتن: واز لەعیبادەتکردنی خوداکانی خۆتان مەهێنن . نەکەن بەندایەتی خودای نوح بکەن. بەتایبەتی واز لەپەرستنی ئەو بتانە مەهێنن کە ناویان (وەددو سواع و یەغوث و یەعوق و نەسر)ە .

ئەم ناوانە ناوی چەند پیاوێکی چاکی قەومی نوح بوون: کە لەدونیا دەرچون بەوەسوەسەو دنەدانی شەیتان پەیکەریان بۆ دروست کردن و

هەریەکەو ناوی پیاو چاکێکیان لیٚنان بەتێپەڕبوونی رۆژگـارو وەسوەسەی شـەیتان دەستیان کـرد بەپەرستش بـۆ کردنیـان ، سـالٚ دوا سـالٚ عیبادەتکردنی ئەو بتانەیان لاشیرین بـوو، پـتر رێزیـان لیٚ دەگرتـن، دوای لەناوچـوونی گـەلی نـوح پەرسـتنی ئـەم بتانـە گوێسـترایەوە بـۆ نـاو عـەرەبەکان.

بتـی (ودد) تایبـەت بـوو بـەهۆزی (کلـب) ەوە (سـواع) بتـی هـۆزی هوزەیـل بـوو، (یغـوث) هـی خێلّـی غەطـەفان بـوو، (یعوق) بتی هۆزی هەمدان بوو، (نسر) بتـی حیمیـەر و (آل ذي الکـلاع) بـوو .

عـەرەبەکان بتی تریشیان هەبوو بـەناوبانگترینیان بتـی (الـلات) بـوو ، تایبـەت بـوو بـە هـۆزی ثـەقیف لەشـاری طـائیف. (العـزیّ) بتـی هـۆزی سـولەیم و غـەطـەفان و جوشـەم بـوو، (منـاة) بتـی هـۆزی خوزاعـە بـوو لەقـەدید، بتـی(أسـاف)و(نائلـة)و(هبـل) تایبـەت بـوون بەدانیشـتوانی مەککەوە. (هبـل) یـان گـەورەترین بـت بـوو لایـان و لەسـەر بـانی کابـە دایان نابوو.

﴿وقد أضلوا کثیراً، ولاتزد الظالمین إلاّ ضلالاً﴾ واتە: سەرانی قەومی نوح خەلّکێکی زۆریان گومڕا کرد، یان ئـەو بتانـە مرۆڤگـەلێکی زۆریـان گومڕا کرد. ماوەیەکی زۆرو لەپانتایەکی بەرفراوان دا دیاردەی بتپەرستی بـالّی بەسـەر دونیـادا کێشا بـوو، دیـاردەی بتپەرسـتی لـەناو عـەرەب و عـەجـەم دا چـەند سـەدەیەك درێـژەی کێشـاو لـەناو عـەرەبـەکان دا تـا سەردەمی پێغەمبەری ئیسلام بەردەوام بوو.

مانای دووەم: کە راناوی (أضلوا) لەئایەتەکەدا بگێڕینەوە بۆ بتەکان ، واتە: گومڕاکردنەکە پالّ بتەکان بدەین وێچوترە.. وەکوو لە ئایەتێکی‌تردا لەسـەر زوبـانـی ئیـبراهیـم: کـە لـەخـودا دەپـاڕێتـەوە دەفـەرموێ:

﴿واجنبني و بنيّ أن نعبد الأصنام، ربّ إنهنّ أضللن كثيراً من الناس﴾ (إبراهيم/٣٥-٣٦).

کەوابوو جێی خۆی بوو : کە حەزرەتی نوح دوعای شەڕیان لێ بکاو بڵێ خودایە! بۆ ئەو کافرو گومڕاکەرو گومڕابووانە سەرگەردانیو دووربوون لەحەقیان بۆ زیاد بکە، هەرگیز حەق و راستی نەدۆزنەوە ، خەسارەتمەندی دونیا و قیامەت بن.

ئەمجار جۆری سزاکەیان دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿مما خطيئاتهم أغرقوا فأدخلوا ناراً فلم يجد لهم من دون الله أنصاراً﴾ بەهۆی زۆر تاوان کردنیان و سوربوونیان لەسەر کوفرو دژایەتیکردنی پێغەمبەرەکەیان بەتۆفان خنکێندران و پاشان تورڕدرانە ناو ئاگری دۆزەخەوە، کەس نەبوو عەزابی خودایان لێبگێڕێتەوە .

﴿وقال نوح: ربّ لاتذر على الأرض من الكافرين ديّاراً﴾ کاتێك حەزرەتی نوح لەئیمان هێنانی نەتەوەکەی ناهومێد بوو، پەروەردگار نیگای بۆ کرد : کە دوعایان لێبکا، دوعای شەڕی لیکردن و وتی: خودایە لەسەر زەوی کافرێك بەزیندویی مەهێڵەوە، سەر لەبەر لەناویان بەرە.

﴿إنّك إن تذرهم يضلّوا عبادك ولايلدوا إلاّ فاجراً كفّاراً﴾ لە راستیدا ئەی خودایە؛ ئەگەر تۆ یەکێك لەو کافرانە بهێڵیەوە ئەو بەندانەی لەوەدوا دروستیان دەکەی و دێنە گۆڕەپانی ژیانەوە، ئەمانە ئەوانیش گومڕا دەکەن و لەرێبازی حەق لایان دەدەن..

هەروەچە و نەوەیەکیشیان ببێ فاجرو تاوانبار دەبن و بە هیچ جۆرێ تاعەتی تۆ ناکەن و لەدڵ دا کافرو سپڵە دەبن و

هیــچ سوپاســی نیعمەتــەکانت ناکــەن و بڕوایــان بــە خــودایــەتــی تـۆ نـابـێ !

﴿ربّ اغفرلي ولوالديّ، ولمن دخل بيتي مؤمناًوللمؤمنين والمؤمنات و لاتزد الظالمين إلاّ تباراً﴾ خودایە؛ لەتاوانی خـۆم و تاوانی باوك و دایــکم خـۆش ببە، هەروەها لەتاوانی هەموو ئەوانە خۆش ببە: کەبە موسوڵمانی هاتونە ماڵەکەم ، هەروەها خۆش ببە لە هەموو پیاوو ئافرەتی موسوڵمان لەهەموو کات و شوێنێك دا.

دوعــاو پاڕانەوەکـەی حـەزرەتی نـوح بـۆ لێبـوردن لـەخۆی، رەوشــت و ئەدەبی پێغەمبەرایەتییە بەرامبەر خودای خۆی. شەرم و حــەیای بـەندەی خوداناس و خۆناسە لەبەرامبــەر پـەروەردگاری خـۆیدا، بەندەیەکـەدەزانێ خـۆی ئـادەمیزادەو چـەندێك هـەوڵ بدا گوێڕایـەڵی خــودا بــێ نـاتوانێ بەتـەواویی ئـەرکی بەندایـەتی خـۆی ئــەنجام بـدا، کــەم و کـوڕی هــەر تێدا دەبێ، دەزانێ هیچ کەس بەکردەوەی خۆی ناچێتە بەهەشتەوە، ئەگەر رەحمی خودای لەپاڵ دا نەبێ، وەکوو لەفەرمودەیەك دا پێغەمبەری ئیسلام ئاماژە بەوە دەکا.

ئەمــە ئـەو داوای لێبوردنەیـە: کـە ئـەو هــەموو مــاوە دوورو درێــژە بانگـەوازیی نەتەوەکـەی بـۆ کـردو ئـەوان گوێڕایـەڵی نـەبوون. لـە کیسـی خۆیـان دا، ئـەم کــە پێغەمبــەرەو ئــەو هــەموو هــەوڵ و تەقەلاّیــەی لەگەڵ دان و ئەو هەموو ماندوبوون و شەونخونیەی کرد، ئەو هەموو سزاو مەینەتیەی چەشت لەرێگای خودادا.

ئەنجار خۆی بەکەمتەرخەم دەزانــێ و داوای لێبــوردن لـە خـودا دەکـا ، بەراسـتی بــەندەی خودانــاس دەبــێ وابــێو پێویســتە خـودای خـۆی تاوا بناسێ.

حەزرەتی نوح کە داوای لێخۆشبوونی بۆ باوك و دایکی کرد، بەشێکە لەچاکە کردن لەگەڵ باوك و دایکی موسوڵمان دا . بەجێهێنانی فەرزەندەیی خۆیەتی بۆ ئەوان ، باوك و دایکی خوداپەرست بوون ئەگەر وانەبوونایە رەخنەی لێدەگیرا و ئاگادار دەکرایەوە ، وەکوو دەربارەی کورەکەی ئاگادار کرا.

هەروا داوای لێخۆشبوون بۆ بڕواداران بەگشتیو بەتایبەتی ئەوانەی چونە ماڵەکەیەوە، بەجێهێنانی ئەرکی بڕوادارە بەرامبەر بڕوادارو پێویستە خوداپەرستان دوعای چاکە بۆ یەکتر بکەن و لەهەموو کردارێکی چاکەدا هەمئاهەنگ و هاریکاری یەکتر بن. لەهەمان کات دا پێویستە خاوەن باوەڕ بەرامبەر دوژمنانی خودا دژو نەیار بێو رقی لێبن..

کەوابێ جێی خۆی بووە : کە پاش پاڕانەوە بۆ خۆیو دایك و باوکیو تێکڕای موسوڵمانان دوعای شەڕ لەستەمکاران و دوژمنانی خودا بکات، بڵێ: خودایە بۆ ستەمکاران هەربەهیلاکچوون و زیانباریو ریشەکێش بوونیان بۆ زیاد بکە! خەسارەتمەندیو ماڵوێرانییان بۆ زۆر بکە!

خوێنەری هێژا؛ ئەوا سورەتی نوح کۆتایی هاتو ئەو وێنە روناکەو دیمەنە سەرسوڕهێنەرەی لە تێکۆشانی ئەو پێغەمبەرە ئولولعەزمە رانواند، لە بەرامبەردا ئەو هەڵوێستە نامەردیو نەفامییەی ستەمکارە سەررەقەکانی گەلی نوحی نیشان دا، ئەمەش پەندو عیبرەتە بۆ بانگخوازانی ئیسلام و پێویستە دەرزی لێوەربگرن و چاو لە پشوو درێژی حەزرەتی نوح بکەن...

بسم الله الرحمن الرحیم

سورەتی(الجن)

ئەم سورەتە مەککییە و بیست و هەشت ئایەتە، لەدوای سورەتی (الأعراف) نازڵ بووە. ناوی نراوە سورەتی(الجن) چونکە باس وخواسی ئەوانی لە خۆ گرتووە .

پەیوەندی ئەم سورەتە بەسورەتی پێشەوە لەچەند رویەکەوەیە:

١- لەسورەتی پێشوودا فەرموی: ﴿استغفروا ربّكم إنه كان غفّارا، يرسل السماء عليكم مدراراً﴾ لەم سورەتەش دا فەرمووی: ﴿وأن لو استقاموا على الطريقة لأسقيناهم ماءً غدقاً﴾ .

٢- لە هەردوو سورەتەکەدا باسی ئاسمان کراوە .

٣- لەهەردوو سورەتەکەدا جەخت لەسەر ئەوە کراوەتەوە هەرکەسێ لە خودا یاخی بێ بە ئاگری دۆزەخ سزا دەدرێ.

ئەم سورەتە لە دوو تەوەرەدا دەسورێتەوە، واتە: دوو سەرە باسی سەرەکی لەخۆ گرتوون:

تەوەرەیەکیان بریتیە: لە باس و خواسی جندۆکەو هەواڵی هەندێ راستی دەربارەیان .

تەوەرەی دووەم بریتیە: لە تەوجیهات بۆ پێغەمبەرﷺدەربارەی چۆنیەتی گەیاندنی پەیامەکەی بە ئادەمیزاد .

سەرەتا سورەتەکە بەهەواڵدان لەئیمانهێنانی کۆمەڵێك جندۆکە دەست پێدەکا، ئەوەبوو : کە پێغەمبەرﷺ لە طائیف گەڕایەوە پێش روداوی

ئیسراو میعراج لە مینا لەنوێژدا قورئانی خوێندو جندۆکەکان گوێیان لێبوو، ئیمانیان پێهێناو تەمجیدو تەقدیسی خودایان کرد.

ئەمجار بەشوێن ئەو هەواڵەدا باسی ئەوە دەکا: کە جندۆکە لەوە پێش هەوڵی ئەوەیان داوە هەواڵی ئاسمان بدزن و بەسەر هەواڵی عالەمی بالادا ئاگاردار بن ، وەلێ ئێستا دوای ناردنی پێغەمبەری ئیسلام ناتوانن ئەو کارە ئەنجام بدەن. هەرکاتێ هەوڵی لەو جۆرە بدەن خێرا تیر ئەستێرەیان تێدەگیرێو دەبنە کۆی زوخاڵ.

ئەمجار ئەوە رادەگەیەنێ: کە جندۆکە دوای نازڵبوونی قورئان، بوون بەدوو تاقم پێرێکیان موسوڵمان و پێرێکیان کافر.

ئەمجار فەرمان بە پێغەمبەر دەکا : کە پەیامەکەی بە ئادەمیزاد رابگەیەنێو بەدڵسۆزییو ئەرکی سەرشانی ئەنجام بداو کەس نەکاتە هاوەڵ و هاوشانی خودا ، ئەوەش بۆ پێغەمبەر ﷺ دوپات دەکاتەوە کە ناتوانێ هیچ زەرەرو ناخۆشییەك لەخۆی دووربخاتەوە، ئەگەر لە خودا یاخی بێ، کەس نیە بتوانێ لەسزای خودا رزگاری بکا، ئەوەشی پێ رادەگەیەنێ : کە هەر خودا دەزانێ کەی عەزاب دەنێرێ و کەی قیامەت رادەبێ.

کۆتایی سورەتەکەش بەو راستیە دێنێ: کە زانیاری غەیب هی خودایەو هەر خودا غەیب زانە.

ئیمانهێنانی جندۆکە بەقورئان وتاک و تەنهایی خودا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا ﴿١﴾ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ ۖ وَلَن نُّشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ﴿٢﴾

وَأَنَّهُۥ تَعَٰلَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا ٱتَّخَذَ صَٰحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٣﴾ وَأَنَّهُۥ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى ٱللَّهِ شَطَطًا ﴿٤﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن تَقُولَ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ﴿٥﴾ وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾ وَأَنَّهُمْ ظَنُّواْ كَمَا ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ ٱللَّهُ أَحَدًا ﴿٧﴾

دەربارەی سەبە ب نزولی ئایەتی ژمارە (١) ﴿قل أوحـي اليّ أنـه...﴾ بوخاریو موسلیم و تیرمیذیو هیتریش لە ئیبنو عەبباسەوە ریوایەتیان کردوە دەفەرموێ: پێغەمبەرﷺ نەقورئانی بەسەر جندۆکەدا خوێندوەو نەبینیویشنی، بەڵکوو لەگەڵ کۆمەڵێك لەهاوەڵانی بەرەو بازاڕی عوکاظ رۆیشتن. وەلحاڵ شەیاتینی لەبیستنی هەواڵی ئاسمان مەنع کرابوون، کە ویستبویان هەواڵی ئاسمان بدزن تیر ئەستێرەیان پێوە نرابوو، کە شەیاتینییەکان گەڕابوونەوە بۆ لای قەوم و هۆزی خۆیان، وتبویان ئەم روداوە ئەثەرێکی هەیەو دەبێ بزانین چی روی داوە؟ بڕۆن خۆرهەڵات و خۆرئاوا بپشکنن و بزانن چی روی داوە، هەڵسان و لەخۆکەوتن و بەچوار دەوردا بڵاوبوونەوە.

ئەو کۆمەڵە جندۆکەی بەرەو (تیهامة) چو بوون، رێیان لە پێغەمبەرﷺ کەوت لەوکاتەدا پێغەمبەرﷺ لە(النخلة) بوو، لەگەڵ هاوەڵانیدا نوێژی بەیانی دەکرد، کاتێ گوێیان لە قورئان خوێندنی پێغەمبەر بوو وتیان: ئەمەیە: کە ئێوە بیستنی هەواڵی ئاسمانتان لێیاساغ کراوە ..

ئیتر ئەو تاقم و نەتەوە گەڕانەوە بۆ ناو گەل و نەتەوەکەیان وتیان : ئەی نەتەوەکەمان، ئێمە قورئانیکی سەرنج ڕاکێشمان بیست . ئیتر پەروەردگار ﴿قل أوحي الي.......﴾ ی نازڵ کرد.

بێگومان ئەم سورەتە پێش هەموو شتێك شایەتیدانە لە عالەمیکی ترەوە، لەعالەمی پەرییەوە ، دەربارەی زۆر لایەنی عەقیدەو بیروباوەر: کە موشریکەکانی مەککە ئینکارییان دەکردن و جەدەل و نیزاعیان تێدا ئەنجام دەدا . هەر لەخۆیانەوە ڕەملیان لی‌دەدا ، بەبێ بەلگە قسەیان فڕێدەدان . جاری وایش هەبوو بۆ ئەوە دەچون: کە موحەممەد لەجندۆکەوە فێری ئەو قورئانە دەکرێ! دەی ئێستا وا لەجندۆکەکان خۆیانەوە شایەتی دەدرێ بەپێچەوانەی بیروباوەڕی موشریکەکان و بە درۆدەخرێنەوە.

ئەوەی پێویستە ئاماژەی پێ بکری ئەوەیە: جندۆکەکان بەنازلبوونی قورئانیان نەزانیبوو، تالەدەمی پێغەمبەرەوە بیستیان ، کە گوییان لە قورئان بوو سەرسام بوون و ترسان و دەهشەت گرتنی، سەرو دلیان گیراو وایان لێهات خۆیان پی‌نەگیراو نەیان توانی بێدەنگ دابنیشن، بەلکوو کەوتنە خۆو دەستیان کرد بەهەوڵ و تیکۆشان، بزانن ئەم روداوە گەورەیە چی‌یە؟ ئەو روداوە گەورەیەی ئاسمان و زەوی‌و ئادەمیزادو جندۆکەو فریشتەو ئەستێرەکانی سەرقاڵ کردووەو کاریگەری گرنگی هەیە لەبوونەوەردا . ئەم شایەتیدانە لەعالەمی جندۆکەوە نرخی تایبەتی خۆی هەیەو کاریگەری هەیە لەسەر دڵ و دەروونی ئادەمیزاد .

وێڕای ئەوەش وەهم و خەیاڵێکی جۆراوجۆرو زۆر دەربارەی عالەمی جندۆکە راست دەکاتەوە، کە ئەو وەهم و خەیاڵە لەدڵ و دەروونی موشریکەکانی مەککەو خەلکی تری ئەو رۆژگارەدا بەلکوو لە دڵ و

دەرونـی زۆرینـەی ئـادەمیزاد دا لـەوەپێش و لـەوەپاش و بەئێستاشـەوە چەسپا بوو.

عەرەبە موشریکەکان پێیان وابوو جندۆکە دەسەلاتێکی لەرادەبەدەریان لەسەر زەوی هەیە، بۆیە ئەگەر یەکێکیان بەشیوو دۆڵ و چۆڵەوانی‌یـەك دا بڕۆشتایە، پەنای بەگەورەو سەرۆکی جندۆکەکانی ئـەو هەرێمـە دەگـرت و هاواری دەکردێ: کـە نـەهێڵێ شـەقاوەو ناکەسبەچەکانی جندۆکـە زیـانی پێ‌بگەیەنن، دەیگوت: (أعوذ بسيد هذا الوادي مـن سـفهاء قومـه) ئیـتر بەدڵنیاییەوە کاری خۆی ئەنجام دەدا.

هـەروەها پێیـان وابـوو: جندۆکـە غـەیب دەزانـن و هـەواڵی غـەیب بەکاهینەکان دەدەن، هەیانبوو عیبادەتی جندۆکەیان دەکرد بڕوایان وابوو، لـەنێوان جندۆکـەو خـودادا نەسـەب و نـەژاد هەیـە. پێیـان وابـوو خـودا ژنی لێ خواستون و ئەو ژنانە فریشتە بۆ خودا بەوەلەد دێنن.

ئـەم بیروباوەڕانـە دەربـارەی جندۆکـە لەسـەردەمی نـەزانی‌دا بـاوو بەربڵاوبوو، تائێسـتاش وەهـم و خـەیاڵات و ئەفسـانەی جـۆراو جـۆر لـەو بارەوە لـەزۆر کۆمـەڵگای ئـادەمیزاددا بـاوو بـەربڵاوە . لەلایـەکی تـرەوە ئەمڕۆ کۆمەڵێکی تر لە ئادەمیزاد هەن دان بەهەبوونی جندۆکەدا نانێن و پێیان وایە: قسە کـردن لـەو عالەمـە نادیـارە ئەفسـانەو خەڕافاتـە . دەی قورئان هاتووە لەنێوان ئـەو وەهـم و خـەیاڵات و ئەفسـانە جـۆراو جۆرانـە دەربارەی جندۆکـەو ئـەو ئینکاری‌یـە زێدەڕۆییـە دەربـارەی هـەبوونیان ، حەقیقەت و راستی جندۆکەمان بۆ رون دەکاتەوە، واقیع و حاڵیـان چۆنـەو چۆن نیە لەسەر زمانی خۆیان بۆمان دەردەخا..

بـەڵێ ئـەم سـورەتە بیروبـاوەڕی عەرەبـە موشـریکەکان و هی‌تریـش دەربارەی جندۆکە راست دەکاتەوە. کەپێیان وابـوو: جندۆکـە توانـاو وزەی لەئەندازەبەدەریان هەیە لە بونەوەردا، هەروەها ئەوانەش بەدرۆدەخاتـەوە:

کە بڕوا بەهەبوونی جندۆکە ناکەن، پێیان وایە بڕوا بەهەبوونیان جۆرێکە لەئەفسانە.

لەڕاستیدا ئەوانەی دەسەلاتی ڕەهایان بۆ داناون و ئەوانەیش : کەبڕوا بەهەبوونیان ناکەن، یەکیان لەیەکێ بێ عەقڵترن، بیروباوەڕەکانیان زۆر منداڵانەو نەفامانەیە !!

دەبێ ئەوانەی : کەدەڵێن: جندۆکە نین و ئینکاری هەبوونیان دەکەن، چ بەڵگەیەکیان بەدەستەوە بێ؟ بە چ زانیارییەك و پشت بەستن بەچی ئاوا سوورن لەسەر نەبوونی عالەمی جندۆکە؟ بەچ عەقڵێك هەبوونیان بەخەرافات و ئەفسانە دەزانن !؟ ئایا ئەوانە توانیویانە هەموو بوونەوەر بپشکنن و لەپشکنینی بوونەوەردا جندۆکەیان تێدا بەدی نەکردبێ؟ بێگومان هیچ کەس لە زانایان ئەم بیرو بۆچونەی نیە..!

لە لایەکی ترەوە ئێستا لەناو زەویدا زۆر مەخلوقاتی زیندو هەن و ڕۆژ دوای ڕۆژ کەشف دەکرێن و زۆریشیان ماون کەشف نەکراون، کەسیش نەیگوتوەو ناڵێ: زنجیرەی کەشف و توێژینەوە لەسەر زیندەوەران راوەستاوە یان ڕۆژێك لەڕۆژان رادەوەستێ، هیچ زانایەك ئەمەی نەگوتوەو نایڵێ.

ئایا هەر لەبەر ئەوە دەڵێن: جندۆکە نین، چونکە نابیندرێن؟ دەی خۆ زۆر شت هەیە و ناش بیندرێ. بۆ نموونە کارەبا هەیەو نابیندرێ. ئیتر ئەم سووربوونە لەسەر نەبوونی جندۆکە لەپای چی؟ خۆ زانیاریی ئادەمیزاد لەبوونەوەردا هێندە کەم و بێهێزە ، هەرکەسێ تۆزێك ریزی عەقڵی خۆی بگری لەم بارەیەوە جەزم نانێ. یان بەڵگەیان لەسەر نەبوونی جندۆکە ئەوەیە: کە ئەفسانەو خەرافاتی جۆراو جۆریان بەدەورەوە هەڵبەستراوە؟

دەی لـەم حالـەدا پێویســتە ئێمــە ئــەو ئەفســانەو خەڕافاتانــە ڕەت بکەینەوەو پوچەڵیان بکەینەوە. نەك بەبێ بەڵگەڕحاشا لەهەبوونی ئەو مەخلوقاتـە بکـەین: کـە ئەفسـانەیان بەدەورەوە هەڵبەستراوە. پێویسـتە هەواڵی ئەم جۆرە غەیبییانە لەسـەر چاوەی بڕوا پێکـراوەوە وەربگریـن و هەرچی لەو سەرچاوەوە وەردەگیرێ بەحەق و ڕاستی بزانین!

دەی بائێستا بچینــە خزمـەت سورەتەکەو زانیـاریی سـەد دەر سـەد و ڕاسـتی بـێ پێـچ و پـەنا دەربـارەی ئـەو عـالەمــە زۆرو نادیـارەی پـێی دەگوترێ: عـالەمی پەری وەربگرین.

﴿قل: أوحي اليّ أنّه استمع نفر من الجن،فقالوا:إنّا سمعنا قرآناً عجباً﴾

ئەی موحەممەد بەگەل و قەومەکەت بڵێ: پێیان ڕابگەیەنە : کە کۆمەڵێك لەجندۆکە قورئانیان بیسـتووە ئیمانیـان پێهێنـاوەو ملکـەچی فـەرمان و جڵەوگیرییەکانی بوون.

پێیـان بڵـێ: خـودا نیگـای بـۆ کـردم، لەسـەر زوبـانی جوبرائیـل پـێی ڕاگەیاندم : کە تاقمێك لەپەری گوێیان لە قورئانخوێندنی من بووە، کاتێك لـەنوێژدا سـوڕەتی ﴿إقـرأ باسـم ربّـك الـذي...﴾ م خوێنـدوە گوێیـان لێ بووە، دوای گەڕانەوەیان بۆ ناو گەلەکەیان وتیان: ئەی خەڵکینە؛ ئێمـە گوێمـان لەکـەلامێکی فـەصیح و بـەلیغ بـوو، پـڕ بـوو لـەئامۆژگاریو خێرو فەڕ، بەراستی ئەو کەلامەی گوێمان لێبوو قورئـانێکی عـەجیب و سەرنج ڕاکێش بوو. هەمووومانی سەرسام کرد.

جندۆکە عالەمێکە نادیارن لەئێمەو هیچیان لێ نـازانین، جگـە لـەوەی قورئـان پێمـانی ڕاگـەیاندوە ، ئـەوان لــەئاگر دروسـت کـراون. قورئـان دەفــەرموێ: ﴿والجـانّ خلقنـاه مـن نـار السـموم﴾(الحجـر/٢٧) خـودا پێغەمبەری لەرەگەزی خۆیـان بـۆ نـاردون ، بـەڵکوو ئـەو پێغەمبەرانـەی بۆیان ڕەوانەکراون هەموویان ئادەمیزاد بوون.

ئەوانیش وەکوو ئادەمیزاد هەیانە ئیمانداروخوداپەرست و هەشیانە کافرو بێبڕوا ، هەیانە عاقڵ و هۆشیارو زیرەك و هەشیانە گێل و نەفام و کەودەنە. ئەوانیش وەکوو ئادەمیزاد ئامادەباشی وەرگرتنی هیدایەتیان تێدایە، ئەوان ناتوانن یارمەتی ئادەمیزاد بدەن، چەندێك هانایان بۆ بەرن و داوای کۆمەکیان لێبکەن هیچیان پێناکرێ، جندۆکە غەیب نازانن و پەیوەندییان بەئاسمانەوە نەماوە.

سەرەتای سورەتەکە ئاماژەی ئەوەی تێدایە : کە زانینی پێغەمبەر بەوەی کۆمەڵێك لە جندۆکە گوێیان لە قورئانخوێندنی بووەو روداوەکانی پاش بیستنی قورئانەکەو گفت و گۆی ئەوان لەگەڵ نەتەوەکەیان دا ، پەروەردگار بەنیگاو سروش بە پێغەمبەری راگەیاندوە، روداوێك بووە روی داوەو پێغەمبەرﷺ پێی نەزانیوەو دوای روودانی روداوەکە خودا هەواڵی بەپێغەمبەر داوە.

ئەمە جاری یەکەم بووە پاشان چەند جاریتر پێغەمبەرﷺبەمەبەست و بەتایبەتی قورئانی بەسەر جندۆکەدا خوێندۆتەوە. شایانی باسە، ئەم قسەیەو ئەو ریوایەتە، دەربارەی سورەتی (الرحمن) ریوایەتکراوە ..

تیرمیذی لەجابیرەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ: رۆژێك پێغەمبەرﷺ هاتە ناو هاوەڵانیو سورەتی (الرحمن)ی بەسەردا خوێندنەوە ، هاوەڵان بێدەنگ بوون . پێغەمبەرﷺ فەرموی: ئەم سورەتەم بەسەر جندۆکەکان دا خوێندەوە ئەوان لەئێوە باشتر کاردانەوەیان تێدا بوو، هەرکاتێ دەهاتمە سەر ئایەتی ﴿فبأي آلآء ربكما تكذبان﴾ تێکڕا دەیانگوت : خودایە؛ نەخێر ئێمە هیچ نیعمەتێکی تۆ بەدرۆ ناخەینەوە، خودایە سوپاس و ستایش هەر بۆ تۆیە .. ئەم ریوایەتە پشتگیری ریوایەتەکەی ئیبنو مەسعود دەکا: کە لەوە پێش ئاماژەی پێکرا.

﴿يهدي الى الرشد، فآمنّا بـه ولـن نشـرك بربّنـا أحـداً﴾ واتـە: ئـەو قورئانە ئێمە بیستمان هیدایەتدەرە بۆ ڕێبازی حەق و ڕاست، بـۆ ناسـینی خودا ، ئێمەدڵنیا بووین لەوەی ئـەو کەلامـە لـە خـوداوە هـاتووە ، ئێمـە ئیـتر بـبڕای بـبڕای کـەس ناکـەین بـەهاوەڵی خـودا ، جگـە لـە خـودا، کەسـی تـر بـەخودا نـازانین.. ئەمـە ڕاگـەیاندنی ئیمانهێنەکانـە لـەناو قەومەکەیان دا.

ئایەتکـە ئامـاژەی ئـەوەی تێدایـە کـە گـەورەترین کـار لەبانگـەوازی پێغەمبـەردا یەکتاپەرسـتیو لابردنـی هاوەڵدانانـە بـۆ خـودا ، سـەیرە جندۆکەکان ئیمانیان بەوە هێنا: کە قورئان کـەلامی خودایـە، ئـەوان بـە بیسـتنی جـارێك قورئـانخوێندنی پێغەمبـەر موسـوڵمان بـوون ، کـەچی کافرەکانی مەککە بەتایبەتی سەرانی قورەیش، ئەو هەموو جارە لەدەمی پێغەمبەرەوە قورئانیان بیست کەچی موسوڵمان نەبوون.

﴿وأنّه تعالى جدّ ربّنا ما اتخـذ صاحبـة ولاولـداً﴾ شـەئن و حـاڵ وایـە بـەرزو پـیرۆزە کـردەوەو دەسـەڵات و فـەرمان و گـەورەییو شـکۆمەندی پـەروەردگارمان . بـەرزو پـیرۆزو دورە لـەوەی خـێزان و منداڵـی هـەبێ، هەرگیز خودا ژنی نیەو منداڵی نەبووە.

بەکورتی ئەو جندۆکانە وێڕای ئەوەی پاکانەیان بۆ خۆیان کردو بڕیـاری ئەوەیان دا: کە هاوەڵ بۆ خودا دانەنێن. خوداشیان لەوە بەدوور گرت : کە خێزان و منداڵی هەبێ. بەمەش تەنزیـهی خودایـان کـرد لـەوەی هـاوەڵ و خـێزان و منداڵـی هـەبن، یەکتاپەرسـتی خۆیـان ڕاگـەیاندو باڵادەسـتیو بەتوانایی بێسـنوورو بێئاتـاجی خودایـان بەسـەر هـەموو شـتێك داو لـە هەموو شتێك ڕاگەیاند.

﴿وأنّـه كـان يقـول سـفيهنا علـى الله شـططاً﴾ هـەروەها جندۆکـەو موشریکەکان و نەفامـەکانمان پێش ئەوەی موسوڵمان بن قسەی ناشایستەو

نابەجێیان بەرامبەر بە خودا دەگـوت و لـەکوفرو بێدینـی دا زێدەڕەوییـان دەکرد، بەبێ‌بەڵگەو دەلیل هاوەڵیان بۆ خودا دا دەنا، خـێزان و منداڵیـان بۆ بڕیار دەدا.

﴿وأنّـا ظنـنّا أن لـن تقـول الأنـس والجـن علـى الله كذبـا﴾ ئێمـە پێمـان وابـوو، ئـادەمیزادو جندۆکـە: کـە لـەوە پێـش دەیـانگوت: خــودا هـاوەڵ و خـێزان و منداڵـی هـەن راسـت دەکــەن و درۆ ناکــەن. کــاتێك قورئانمان بیست ئەمجار زانیمان بیرو بۆچون و قسـەکانیان هەڵـەن ، ئـەوەی لـەوەپێش بـە راسـتمان دەزانـی بۆمـان دەرکـەوت درۆیـەو هیـچ بنــەماو بناغـەیەکی نیە.

ئەمە ئیعتیراف و دان پێدانانە لەلایەن پەرییەکانـەوە بـەوە: کـە ئـەوان بـەهۆی شـوێنکەوتنی کوێرانـەوە تووشـی ئـەو هەڵــەو تاوانانــە بــوون و لەرێگەی بەڵگەو لێکۆڵینەوەوە، لەو لاسایی کردنەوە رزگاریان بوو.

﴿وأنّـه كـان رجـال مـــن الأنـــس يعـــوذون برجـــال مـــن الجـــن فزادوهم رهقاً﴾ کۆمـەڵێ لەپیاوانی ئادەمیزاد لەبەر نـەفامیو نـەزانییان لەچۆڵەوانیو دەشت و دۆڵ و کەژدا پـەنایان بـە پیـاوانی جندۆکـە دەبـرد، ئەم پەنا بردنەی ئادەمیزادەکان بەجندۆکـەکان هێنـدەی تـر جندۆکـەکانی بوغرا کردو کوفرو گومڕاییو سەرلێشێواویان بۆ زیاد کردن، یان دەتوانــین بڵێین پەرییەکان گومڕاییو کوفریان بۆ ئادەمیزادەکان زیاد دەکـرد . هـەر دوو ماناکە هەڵدەگرێ.

لەسەردەمی نەزانی‌دا داب و نـەریتی عـەرەبـەکان وابـوو ئەگـەر رێیـان بکەوتایەتـە کێـوو ساراو بیابـانێك، دەیـانگوت پـەنا دەگریـن بەگــەورەو کاربەدەستی پەرییەکانی ئەم شوێنە: کە ئاگای لێمان بیّو نەهێڵێ هەتیوو چەتەی جندۆکە زیانمان پێ‌بگەیەنن ، بە خەیاڵی خۆیان لەئەمان و جیواری

گەورەی جندۆکەی ئەو هەرێمەدان و زیانیان پیٚناگا ئیتر بەم جۆرە پەنا پیٚبراوەکان کوفرو گومراییان بۆ پەنا بەرەکان زیاد دەکرد.

﴿وأنّهم ظنّوا کما ظننتم أن لن یبعث الله أحداً﴾ ئادەمیزادیش ـ وەکوو ئێوە ـ پێیان وابوو زیندوبوونەوە نیە، حیساب و لێکۆڵینەوە نابیٚ، یان ئەوان و ئێوەش پێتان وابوو: کە ئیتر خودا پێغەمبەرێك نانێریٚ بانگەوازیی بکا بۆ یەکتاپەرستی و ئیمانهێنان بە خوداو بە پێغەمبەرانیو بەرۆژی قیامەت.

چەند هەواڵێکیتر لەجندۆکەکانەوە

وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ فَوَجَدْنَـٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَـٰعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن يَسْتَمِعِ ٱلْـَٔانَ يَجِدْ لَهُۥ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾ وَأَنَّا لَا نَدْرِىٓ أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِى ٱلْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾ وَأَنَّا مِنَّا ٱلصَّـٰلِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن نُّعْجِزَ ٱللَّهَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَن نُّعْجِزَهُۥ هَرَبًا ﴿١٢﴾ وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا ٱلْهُدَىٰٓ ءَامَنَّا بِهِۦ ۖ فَمَن يُؤْمِنۢ بِرَبِّهِۦ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ﴿١٣﴾ وَأَنَّا مِنَّا ٱلْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا ٱلْقَـٰسِطُونَ ۖ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ تَحَرَّوْا۟ رَشَدًا ﴿١٤﴾ وَأَمَّا ٱلْقَـٰسِطُونَ فَكَانُوا۟ لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿١٥﴾

﴿وَأَلَّوِ ٱسْتَقَٰمُوا۟ عَلَى ٱلطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَٰهُم مَّآءً غَدَقًا ﴿١٦﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِۦ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾﴾

لەم کۆمەڵە ئایەتەدا پەروەردگار هەندێ چیرۆك و سەرگوزەشتە لەپەرییەکانەوە دەگێڕێتەوە دەفەرموێ: **﴿وأنّا لمسنا السماء فوجدناها ملئت حرساً شديداً وشهباً﴾** جندۆکەکان وتیان: کاتێك پێغەمبەر رەوانەکراو قورئانی بۆ سەر نازڵ کرا، بەپێی داب و نەریتی خۆمان ویستمان هەواڵی ئاسمان بزانین ئاخۆ ئەم رووداوە تازە چیە؟ ویستمان بزانین ئەم پێغەمبەرە کێیەو چ کەسە؟

بینیمان رێگای ئاسمانمان لی گیراوە، فریشتە هەموو رێگاو بانێکیان تەنیوەو بەتوندو تۆڵی حەرەسیاتیان لەئاسمان گرتووەو ئیتر ناهێڵن ئێمە خەبەری ئاسمان بدزین ، دیان هەرکامێکمان هەوڵی وەرگرتنی هەواڵی ئاسمان بدا، یەکسەر تیر ئەستێرە بۆی دەکشێن و دەیسوتێنن !! وەکوو لە ئایەتێکی‌تردا دەفەرموێ: **﴿وجعلناها رجوماً للشياطين﴾** **(الملك/٥)**.

تیرمیذیو ئەحمەدو نەسائی لە ئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکەن دەفەرموێ: شەیاتینی‌یەکان شوێنی هەواڵدزییان لەئاسمان دا هەبوو، ئەگەر قسەیەکیان بەر گوێ بکەوتایە نۆی تریان پێوە دەناو بەگوێی کاهین و فاڵگرەوەکانیان دا دەدا. قسە بیستراوەکە حەق و راست بوو قسە زیادەکانیش بەتاڵ و پوچ. کاتێك پێغەمبەرﷺ کرا بە پێغەمبەر و رەوانەکرا ئەو گوێگرتن و هەواڵدزییەیان لی قەدەغە کرا ، ئەوەیان بەشەیتان راگەیاند: ئەویش وتی: ئەمە بەهۆی پەیدا بوونی شتێکەوەیە

لەسەر زەوی . جاسوس و گوێ لەمستی خۆی بەناو زەویدا بڵاوکردنەوە بۆ ئەوەی بزانن ئەو روداوە چیە!!؟

ئەوەبوو کۆمەڵێکیان پێغەمبەریان بینی لەنێوان دوو کێوی مەککەدا نوێژی دەکرد. ئیتر هاتنەوە ئەو هەواڵەیان بە شەیتان دا ، ئەویش وتی: ئەوە ئەو روداوەیە کە بوەتە هۆی مەنع کردنی ئێوە لە قسە دزینی ئاسمان.

بەکورتی دوای رەوانەکردنی حەزرەتی موحەممەدﷺ شەیاتینی لەهەواڵدزینی ئاسمان مەنع کران . نەوەکوو شتێك لەقورئان بدزن و بەگوێی کاهینەکانیدا بچرپێنن و کار بشێوێو قورئان و فلتە فلتی کاهینەکان تێکەڵاو بن.

﴿وأنّا كنّا نقعد منها مقاعد للسمع، فمن يستمع الآن يجد له شهاباً رصداً﴾ ئێمە لەوەپێش دەچوینە ئاسمان و خۆمان دادەنوساند بۆ دزینی هەواڵ، بۆ بیستنی هەواڵی ئاسمان لەفریشتەکان، بۆ ئەوەی بەگوێی کاهینەکانیدا بچرپێنین . ئیتر دوای ناردنی پێغەمبەری ئیسلام پەروەردگار ئەو دەسەڵاتەی لیٚستاندنەوە ، بەتیر ئەستێرە ئاسمانی لیٚ قەدەغەکردن ، ئێستا هەرکامێکیان بیەوێ هەواڵدزیی بکا، یەکسەر تیر ئەستێرەیەك بۆی دەکشێو دەیسووتێنێو لەناوی دەبا.

﴿وأنّا لاندري أشر أريد بمن في الأرض أم أراد بهم ربّهم رشداً﴾ ئێمە نازانین ئایا ئەم پارێزگاری کردنە لەئاسمان و حەرەسیات لێگرتنە، شەرو عەزابی خودایە بۆ سەر زەوی یان خودا خێرو خۆشی بۆ دانیشتوانی سەر زەوی دەوێ؟

﴿وأنّا منّا الصالحون ومنّا دون ذلك، كنّا طرائق قدداً﴾ واتە: پەرییەکان: لەوەدەمەدا بانگەوازیی نەتەوەکەیان کرد بۆ ئیمانهێنان بە

پێغەمبەری ئیسلام، وتیان: ئێمە پێش بیستنی قورئان هەمان بوو پیاوچاك و خاوەن بڕواو کردار چاك ، هەشمان بوو وانەبوو، بەتێکڕا چەند کۆمەڵەو تاقمێك بووین ، هەرکۆمەڵەو بیرو بۆچونێکی تایبەتی هەبوو. واتە: هەمان بوو موسوڵمان و خوداپەرست و هەمانبوو فاسق و تاوانبار ، هەمانبوو کافرو ستەمکار.

سەعیدی کوڕی (المسیّب) دەڵێ: کۆمەڵگای جندۆکە وەکوو هی ئادەمیزاد موسوڵمان و گاورو جولەکەو ئاگرپەرست ...ی تێدایە.

﴿وأنّا ظننّا أن لن نعجز الله في الأرض ولن نعجزه هرباً﴾ دەمانزانی: کە دەسەڵاتی خودا بەسەر ئێمەدا بالآدەستەو ئێمە ناتوانین لەدەست قودرەتی خودا قوتار بین، هەرکاتێ بیەوێ شتێك دەربارەمان بکا لەزەوی دابین، یان بۆ بەرزایی ئاسمان رابکەین و لەهەر شوێنێك خۆمان حەشار بدەین، خودا دەستی دەمانگاتێو رزگاربوونمان نیە لەدەستی !

﴿وأنّا لّما سمعنا الهدى آمنّا به، فمن يؤمن بربّه فلايخاف بخساً و لا رهقاً﴾ ئێمە : کە گوێمان لەقورئان بوو، یەکسەر ئیمانمان پێهێنا ، چونکە زانیمان کەلامی خودایەو حەقە ، وەکوو کافرەکانی ئادەمیزاد بەدرۆمان نەخستنەوە .

کەسێك بڕوای بە خودا هەبێ و بڕوا بەنیگاو سروش بکا،: کە خودا نازڵی کردوە بۆ سەر پێغەمبەرەکانی بادڵنیابێ دادوەرانە رۆژی قیامەت خودا حیساب و لێکۆڵینەوەی لەگەڵ دەکا. لەکرداری چاکەی کەم ناکرێتەوەو لەکرداری خراپەشی زیادناکرێ.

ئەمجار سەرزەنشت و لۆمەی جندۆکەو کافرەکان دەکاو دەفەرموێ: ﴿وأمّا القاسطون فكانوا لجهنّم حطباً﴾ ئەوانەی کافرو بێبڕوان لەرێبازی حەق و راستی لایان داوە، ئەوانە بوونە سوتەمەنی دۆزەخ و

ئاگریان پیّخۆش دەکریّ، وەکوو چۆن ئادەمیزادە کافرەکان دەبنە سوتەمەنی دۆزەخ.

﴿وأن لو إستقاموا على الطريقة لأسقيناهم ماءً غدقاً﴾ ئەی موحەممەد پێیان رابگەیەنە: کە نیگام بۆ کراوە، ئەگەر جندۆکەو ئادەمیزاد بەردەوام بونایە لە سەر ڕێبازی ئیسلام، بارانی زۆر و پڕخێر و بەرەکەتمان بۆدەباراندن، خێرو فەرمان بەسەردا دەباراندن، بۆ ئەوەی بەتاقییان بکەینەوە، دەربکەوێ کێ سوپاسگوزارەو کێ سپلەو پیّنەزانە ..

جا ئەگەر سوپاسگوزاری نیعمەتەکانی خودابن پاداشتیان دەدەینەوە ، ئەگەر لەخودا یاخیبوون و سپلە و پیّنەزان بوون سزایان دەدەین و نیعمەتەکانیان لیّدەسێنینەوە ، یان مۆڵەتیان دەدەین و پاشان لەناویان دەبەین .

﴿ومن يعرض عن ذكر ربّه يسلكه عذاباً صعداً﴾ کەسێك ڕو لەپەیامی قورئان وەربگێڕێو گوێ بەئامۆژگاریو فەرمان و جڵەو گیریەکانی نەدا، ئەوە دەیخەینە ناو عەزابێکی سەختی دژوارەوە.

هەندێ لەبنەمای ئاینی ئیسلام

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾ وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ﴿٢٠﴾ قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾ قُلْ إِنِّي

لَن يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِن دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾ إِلَّا بَلَاغًا مِّنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾

﴿ وأن المساجد لله فلا تدعوا مع الله أحدا﴾ ئەی پێغەمبەر! بەو مەردوم گەلە بڵێ: من نیگام بۆ کراوە: کە هەموومزگەوتەکان بۆ خودان وماڵی خودان ، تایبەتن بە عیبادەتکردنی خودا تێیان دا، ئەو مزگەوتانە شوێنی بەندایەتیکردنن، بەندایەتیکردنیش هەر بۆ خودایە، کەوابێ لەو مزگەوتانەدا جگە لە خودا بەندایەتی کەسی تری تێدا مەکەن، کەس مەکەن بە هاوەڵی خوداو پەرستش هەر بۆ ئەو بکەن و بەس!

هەر عیبادەتێ بکەن لەنوێژو رۆژوو مانەوە لەمزگەوت دا بۆ یادی خودا ، قورئانخوێندن و عیبادەتی تر بەساغیو دڵسۆزی بۆ خودای بکەن و کەسی ترتان مەبەست نەبێ بەندایەتیکردن هەر بۆ خودایەو هەر ئەو شیاوی پەرستش بۆ کردنە.

حەسەنی بەصری دەفەرموێ: مەبەست لە (المساجد) هەموو زەوییە، ئاماژە بەو فەرمودەیەی موسلیم و بوخاری و نەسائی لە جابیرەوە ریوایەتیان کردوە : کە پێغەمبەرﷺفەرمویەتی: **(جعلت لي الأرض مسجدا و طهورا)** کەوابێ مانای ئایەتەکە بەم جۆرەیە (زەوی هەمووی دروستکراوی خودایە بۆ غەیری خودا سوژدەی لەسەر مەبەن..).

﴿وأنه لما قام عبد الله يدعوه، كادوا يكونون عليه لبدا﴾ كاتێك پێغەمبەرﷺ بەندایەتی خودای دەکرد ، ئەو کۆمەڵە پەرییە لە(وادي النخلة) پێ‌ی‌گەیشتن و گوێیان لە قورئانخوێندنی پێغەمبەر بوو، ئەوەندەیان ئارەزۆ لەبیستنی قورئان بوو، والەدەوری پێغەمبەرﷺکۆبوونەوە کەڵە کەیان کردو بە مل یەکانیشتن، خەریك بوو بن بەیەك پارچەو وەکوو (لباد) یان لێ‌بی ، یان ببنە پارچە گۆشتێك لەجەستەی پێغەمبەرﷺ .

یان ماناکەی بەم جۆرەیە: کاتێك پێغەمبەرﷺ بانگەوازیی دەکردو دەیفەرموو: (لاإله إلا الله ...) خەڵکی بانگ دەکرد بۆ خوداپەرستی، کافرەکان لە ئادەمیزادو جندۆکە گەلەکۆمەکییان لێ دەکردو دژی دەوەستان و دەیانەویست نووری ئیسلام بکوژێننەوە، بەڵام خودا ویستی ئایینی خۆی سەرخاو بەرهەڵستکارانی ئایین ببەزن و ملکەچ بن.

﴿قل إنما أدعوا ربي ولا أشرك به أحدا﴾ ئەی موحەممەد بەو خەڵکە بڵێ: کە لێت کۆبوونەوەو گەلەکۆمەکییان لێ‌کردووەو دەیانەوێ ئایینەکەت پوچ بکەنەوەو نەهێڵن بلاو ببێتەوە، پێیان بڵێ: من بانگەوازیی ئێوە دەکەم بۆ لای خودا، عیبادەت و بەندایەتی هەر بۆ ئەو دەکەم، خودایەکی تاك و تەنهاو بێ‌هاوەڵ و هاوسەر و منداڵە، پشت هەر بەو دەبەستم و کەس ناکەمە هاوشانی.

﴿قل لاأملك لكم ضراو لارشدا﴾ بڵێ من ناتوانم زیانتان لێ دوور بخەمەوە ، یان قازانجتان بۆ کێش بکەم، من بەندەیەکم وەکوو ئێوە نیگام بۆ کراوە ، من هیچم بەدەست نیە دەربارەی هیدایەت و گومڕایی ئێوە، هەموو شتێك بەدەست خودایە، چ باکم لەگەلەکۆمەکی ئێوە نیەو هەڕەشەو دژایەتیکردنتان بۆ من، تۆزقالێك لەهەڵوێستی خۆم نام هێنێتە خوارێ.

﴿قل: إنّي لن يجيرني من الله أحد ولن أجد من دونه ملتحداً إلاّبلاغاً من الله و رسالاته﴾ ئەی موحەممەد ! بەگەل و نەتەوەکەت بلّێ: ئەگەر خودا عەزابم بۆ بنێرێ هیچ کەس نیە بتوانێ ئەو عەزابەم لێ لادا، یارمەتیدەرو پشتیوانم نیە جگە لە خودا، هیچ شتێك نیە بتوانێ لە عەزابی خودا رزگارم بکا جگە لە پابەندبوونم بەو پەیامەی بۆم نێردراوەو ئەرکی سەرشانمە ئەنجامی بدەم..

ئەمن پێغەمبەرم ئەرکی راگەیاندنم لەسەر شانە ، بەگوێرەی ئەو پەیامەی بۆم رەوانەکراوە کاردەکەم ، پابەندی فەرمان و جڵەوگیریەکانی پەروەردگارم ، ئەگەر وابکەم سەرفراز و بەختەوەر دەبم ، ئەگینا بەفتارەدەچم و خەسارەتمەندی دونیاو قیامەت دەبم.

وەکوو لەئایەتێکی تردا ئاماژەبەو مانایە دەکاو دەفەرموێ : ﴿یاأیّها الرسول بلّغ ما أنزل الیك من ربّك وإن لم تفعل فما بلّغت رسالته و الله یعصمك من الناس﴾(المائدة/٦٧).

ئەمجار هەڕەشە لەوانە دەکا کە گوێڕایەڵی ناوەڕۆکی پەیامی پێغەمبەر نابن دەفەرموێ: ﴿ومن یعص الله ورسوله، فإنّ له نار جهنّم خالدین فیها أبداً﴾ پێیان بلّێ: من پەیامی پەروەردگارتان پێڕادەگەیەنم ، جا کەسێك دوای ئەم راگەیاندن و بانگەوازییە گوێڕایەڵی پەیامەکەم نەبێو پشت هەڵکاو لەخودا یاخی بێ، ئەوە سزای سەختی بۆ ئامادەکراوە ، ئاگری دۆزەخ چاوەڕوانیەتیو بۆ هەتا هەتایە تێیدا دەمێنێتەوەو رزگار بوونیان نیە.

ئەمجار هەڕەشە لە موشریکەکانی مەککە دەکاو دەفەرموێ: ﴿حتّى إذا رأوا مایوعدون فسیعلمون من أضعف ناصراً وأقلّ عدداً﴾ واتە: ئەو موشریکانە لە ئادەمیزادو جندۆکە واز لەهەڵوێستی کوفر ئامێزو ستەمکارانەی خۆیان ناهێنن، هەتا کاتێك ئەوەی هەڕەشەیان

پێ لێ دەکرێ یەخەیان دەگرێو چاویان بەئاگری دۆزەخ دەکەوێ، ئیتر ئەوکاتە دەزانن کێ بێدەسەڵات و کەم دەستە، کێ یارمەتیدەرو پشتیوانە؟ ئەوان یان موسوڵمانەکان؟ بێگومان موشریکەکان بێکەس و بێیارمەتیدەرو بێدەسەڵاتن. ئەوان لە ئاست سەرپازانی خودا دا زۆر بێدەسەڵات و بێهێزن !!

زانیاریی دەربارەی کاتی هاتنی قیامەت، زانیارییەکە تایبەتە بە پەروەردگار

قُلْ إِنْ أَدْرِيٓ أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُۥ رَبِّيٓ أَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا ﴿٢٧﴾ لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا۟ رِسَٰلَٰتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَىْءٍ عَدَدًۢا ﴿٢٨﴾

موقاتیل دەربارەی سەبەب نزولی ئایەتی(٢٥) دەڵێ: موشریکەکان : کە ئایەتی ﴿حتّى إذا رأوا مايوعدون...الآية﴾ نازڵ بوو بیستیان، (النضر) کوڕی (الحارث) وتی: دەبێ کەی ئەو ڕۆژە بێ: کە ئەم هەڕەشەمان پێ لێ دەکا ؟ ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿قل: إن أدري أقريب ماتوعدون﴾و ئایەتەکانی تری دوا ئەوی نازڵ کرد.

﴿قل: إن أدري أقريب ماتوعدون أم يجعل له ربي أمدا﴾ ئەی پێغەمبەر! بەو موشریکانە بڵێ: ئەمن نازانم کەی ئەو عەزابەی خودا هەڕەشەتان پێ لێ دەکا یەختان دەگرێ. ئەمن نازانم ئایا نزیکە قیامەت رابێ یان دوورە. نازانم ئاخۆ خودا کاتێکی دیاریکراوی نزیکی بۆ داناوە یان دوورە؟! جگە لە خودا کەس نازانێ قیامەت کەی هەڵدەستێ.

بە کورتی پەروەردگار فەرمان بە پێغەمبەردەکا: کە بە نەتەوەکەی بڵێ: کە هیچ نازانی دەربارەی کاتی رابوونی قیامەت، زانین و دیاریکردنی کاتی رابوونی قیامەت تایبەتە بە خوداوەو هەر ئەو هەڵیدەستێنێو دەزانی کەی رادەبێ. تەنانەت پێغەمبەرﷺ کەلەو بارەوە پرسیاری لێکرا فەرمووی: (ما المسؤول عنها بأعلم من السائل) پرسیار لێکراو دەربارەی کاتی رابوونی قیامەت لە پرسیارکەر شارەزاتر نیە.

﴿عالم الغيب فلا يظهر على غيبه أحدا إلا من إرتضى من رسول فإنه يسلك من بين يديه ومن خلفه رصدا﴾ واتە: غەیبزان هەر خودایە، هەر ئەو ئاگاداری غەیبییاتە، زانینی غەیب تایبەتە بە خوداوە ، کەس بەسەر غەیب دا ئاگادار ناکا مەگەر کەسی خودا بۆ خۆی هەڵی بژاردبێ و لێی رازی بێ، ئەوەش فروستادەو پێغەمبەری خودایە، هەندێ لەکاروباری غەیب فێری فروستادەکانی دەکا، بۆ ئەوەی ببێتە موعجیزەو نیشانەی راستی پێغەمبەرایەتی ئەو زاتانە .

بەکورتی پەروەردگار هەندێ لە کاروباری غەیب فێری فریشتەی تایبەتی و پێغەمبەرانی دەکاو ئاگاداریان دەکا بەسەریدا.

بێگومان دوو جۆر غەیب هەیە:

١- هەرشتێ هەستی پێ نەکرێو بەهەست کۆنترۆل نەکرێ ئیتر ئەو شتە بەعەقل بزانرێ یان بەهۆی بەڵگەو نیشانەی ترەوە.

٢- هەستی پیّنەکریّ بەهیچ جۆریّکیش عەقلّ پەی پیّ نەبا هیچ نیشانەو بەلّگەش لەسەری دەست نەکەون . زانینی جۆری دووم تایبەتە بە خوداوەو هیچ کەس بەهەولّ و تیّکۆشانی خۆی پەی پیّنابا و نایزانیّ مەگەر خودا بەفەضل و رەحمەتی خۆی ئاگاداری بکا بەسەری‌دا، ئەو کەسەش دەبیّ پیّغەمبەرو فروستادەی خودا بیّ، جگە لە پیّغەمبەرو فروستادە، هەرکەسیّکی تر شتیّکی لەو جۆرە غەیبە بکەویّتە دلّەوە زانینیّك نین بگەنە رادەی یەقین و گومان و دوو دلّی تیّدا نەمیّنیّ. ئەوە جۆریّکن لەئیلهام و کەشف و فیراسەت.

بیّگومان پەروەردگار: کە ئەو غەیب و نهیّنیانە بۆ پیّغەمبەرو فروستادەکانی ئاشکرا دەکاو ئاگاداریان دەکا بەسەری‌دا لەریّگای نیگاو سروشەوە ئەنجامی دەدا، جا: کە ئەو سروش دەنیّریّ بۆ پیّغەمبەرەکەی، لەپیّش دەمییەوەو لەپاشیەوە، لە هەموو لایەکەوە پاسەوان و حەرەسی تایبەتی لەگەلّ دادەنیّریّ بۆ ئەوەی پاریّزگاری ئەو غەیبە نیّرراوە بکەن، لە دەستکاری کردنی شەیاتیینیو شیّواندنی، نەوەکوو لیّی بدزن و بەگویّی کاهین و کۆلّەوەنانییەکانی‌دا بچرپیّنن..

کەوابوو ئەو نیگایەی خودا دەینیّریّ بۆ پیّغەمبەرانی بەپاریّزراوی دەگاو سەد دەر سەد راستەو جیّگای گومان نیە، ئایەتەکە بەلّگەیە لەسەر ئەوە : کە کۆلّەوەنانیو ئەستیّرەگەریو سیحرو جادوبازیی بەتالّ و پوچن و بیّبنەمان، چونکە ئەنجام دەرەکانیان بەهەوانتە لافی زانستی غەیب لیّدەدەن، لەراستی‌دا زانیارییەکەیان گومان و مەزەندەکردنەو ناچیّتە چوارچیّوەی زانیاری غەیبەوە. زانیاری پیاوچاکان و دەرکەوتنی کەرامات لیّیان زانیارییەکی ئیلهامییەو لەفریشتەوە وەری دەگرن و ناگاتە زانیاری پیّغەمبەران ، زانیاریی ئەمان دەگاتە پلەی یەقین و هیچ دوو دلّیو گومانی تیّدا نامیّنیّ.

ئیمامی رازی لەتەفسیری ئایەتەکەدا وشەی غەیبی تایبەت کـردوە بـە رابوونی قیامـەت . واتە: ئەی موحەممەد! بڵێ: مـن نـازانم کـەی قیامـەت رادەبێ، خودا غەیبزانە کەس بەسـەر زانینـی کـاتی رابوونـی قیامـەت دا ئاگادار ناکا. کاتی رابوونی قیامەت لەو غەیبییات ونهێنیانەیە: کە خودا کەسی بەسەریان دا ئاگادار ناکا.

ئـەمجار رازی دەفـەرموێ: پێویسـتە دڵنیـا بـین لـەوەی : کـە مەبەسـت لـە ئایەتەکـە ئـەوە نیـە : کـە خـودا جگـە لـە پێغەمبەران کـەس بەسـەر غـەیب دا ئـاگـادار نـاکـا ، بـەڵکـوو هـەر دەبێ مەبەست بەغەیب قیامەت بێ لەبەر ئەم بەڵگانە:

١- بە حەدیثی صەحیحی پێغەمبـەرﷺ سـەلمێندراوە : کـە (شـهقق)و (سـەطیح) دوو کـاهین بـوون پێـش پـەیدابوونی پێغەمبـەرﷺ هـەواڵی پەیدابوونی ئەویان داوە ، ئەم کاهینانە لەناو عەرەبدا بەو جۆرە زانستەیە بـەناوبانگ بـوون، تەنانـەت کیسـرا لـەم بـارەوە بـانگی کـردن و چۆنیەتی پەیدابوون و رەوشتی ئەو پێغەمبەرە چاوەڕوانکراوەی لێپرسین. چۆنیان وت بەو شێوە پێغەمبەر پەیدا بوو بانگەوازیی دەست پێدەکرد. کـەوابێ جـاری واهەیـە خـودا زانیـاری غـەیب بەغـەیری پێغەمبـەرانیش رادەگەیەنێ.

٢- لەهەموو ئایینەکان دا کۆڕا هەیە لەسەر ئەوە: کـە خـەون راسـتەو تەعبیر لێدانەوە هەیە، دەی زۆر جار ئەو کەسەی تەعبیری خەونەکە دەکا هەواڵ لە داهاتوو دەدا وادەبێ راست دەردەچێ.

٣- سـوڵتان سـەنجەری مـەلیك شـا کـاهینێکی بـەغدایی بانگهێشـت کردبۆ لای خۆی لـە خوراسـان، هـەندێ هـەواڵی داهـاتووی لێ پرسـی ، ئەویش هەندێ شتی پێگوت، چۆنی گوت ئاوا هاتە دی .

٤- ئێمە زۆر جار ئەو زانیارییە واتە: هەواڵدان لەداهاتوو . لەدەمی ئەوانەوە دەبیستین: کە خاوەن ئیلهامن ، وادەبێ هەواڵدانەکەیان راست دەردەچێ ، مەرجیش نیە ئەو خاوەن ئیلهامانە پیاو چاك بن. بەڵکوو جاری واهەیە ئەستێرەگەرو ساحیرو جادوبازیش هەواڵەکانیان راست دێنەدی.

ئەمجار رازی دەڵێ: لەبەر ئەم هۆیانە پێویستە ئایەتەکە ئاوا تەئویل بکەین. بەهەرحاڵ ئەوە بۆچونێکی ئیمامی رازییەو ویستمان لێرەدا بینووسین، ئەگینا بەگوێرەی دەقی قورئان لەچەند ئایەت دا ئەوە دوپات کراوەتەوە کە زانیاری عیلمی غەیب تایبەتە بەخوداوە، نە فریشتەو نەئادەمیزادو نەجندۆکە غەیب نازانن. ئەوەتا فریشتەکان بەئاشکرا لەئاستی زانینی عیلمی غەیب دا دەسەوسانی خۆیان راگەیاند **﴿قالوا سبحانك لاعلم لنا إلاّ ماعلّمتنا إنك أنت العليم الحكيم﴾** **(البقرة/٣٢)**.

دەربارەی جندۆکەش : کە غەیب نازانن قورئان دەفەرموێ: **﴿فلمّا قضينا عليه الموت مادلّهم على موته إلاّ دابّة الأرض تأكل منسأته، فلمّا خرّ تبيّنت الجن أن لو كانوا يعلمون الغيب ما لبثوا في العذاب المهين﴾**(سبأ/١٤). لەکۆتایی سورەتی (لقمان) یش دا دەفەرموێ: **﴿إنّ الله عنده علم الساعة وينزّل الغيث ويعلم ما في الأرحام وما تدري نفس ماذا تكسب غدا وما تدري نفس بأيّ أرض تموت إنّ الله عليم خبير﴾**(لقمان/٣٤).

دەی ئەوەتا بەگوێرەی ئەم ئایەتانەو ئایەتی تریش فریشتەو ئادەمیزادو جندۆکە غەیب نازانن و بۆ خۆیان لەو بارەوە دان بەنەزانی خۆیان دا دەنێن. ئەو جۆرە هەواڵ و ئیلهامانەی ئیمامی رازی گێڕاونیەوە، ئیلهام و تەوەقوعاتن بۆ مرۆڤی موسوڵمان و ناموسوڵمان دەستەبەردەبن.

مامۆستا مەلا کەریم لە تەفسیری نامی دا دەفەرموێ : ئایەتی﴿فلا يظهر على غيبه أحدا، إلا من ارتضى من رسول﴾ کراوە بەبەڵگە لەسەر ئەوە کەرامەت نیەو داوای بوونی کەرامەت داوایەکی پوچ و بەتاڵە ، چونکە خودا خۆی فەرمووی: خودا کەس لەسەر غەیب و پەنامەکی خۆی ئاگادار ناکا کەسێ نەبێ لەپێغەمبەران کە خودا خۆی بیەوێ ئاگاداری بکا.

وەڵامی ئەم قسە بەچەند جۆرە:

١- دەڵێین مەبەست بە﴿رسول﴾ لێرەدا فریشتەیە. واتە: کەس ئاگاداری غەیبی خۆی ناکا ئەو کەسە نەبێ کەخۆی بیەوێ لەفریشتە، جا ئەو فریشتە پاش ئاگاداریی خۆی بەفەرمانی خودا هەواڵ دەدا بە پێغەمبەران و بەپیاوچاکان.

٢- مەبەست بەئاگادارکردن لەسەر پەنامەکی، ئەوەیە: ئاگادارکردنەکە راستەو خۆ لە خوداوە بێ بەبێ ئەوەی کەسیتر ناوەند بێ. ئەم جۆرە ئاگادارکرنەوە لەپەنامەکی هەر بۆ پێغەمبەران دروستەو بەس! وەکوو خودا راستەوخۆ بەبێ فریشتە لەکێوی (طور) لەگەڵ حەزرەتی موسادا و، لەمیعراج دا لەگەڵ حەزرەتی موحەممەد ﷺ قسەی کرد. بەڵام کەرامەتی پیاوچاکان بەهۆی فریشتەوەیە... ئەمە قسەکەی مامۆستایە.

هەندێتر وەڵامی ئەم ئایەتانەیان واداوەتەوە: کە مەبەس لەجوملەی ﴿ولايظهر على غيبه أحدا﴾ ئاگادارکرنەوەیە بەسەر جوملەی غەیبیاتایە، وەکوو لە(إظهار) دەردەکەوێ کەراماتی ئەولیا ئەو ئەندازە زۆر نیە.

هەندێتر دەڵێن: ئەم غەیبە لێرەدا مەبەست کاتی هاتنی پاشەرۆژە بەنیشانەی ﴿وإن أدري أقريب ماتوعون...﴾ تادەگاتە ﴿عالم الغيب﴾.

هەندێ‌تر دەڵێن: ئەم قەصرە ئیضافییە واتە: پێغەمبەران ئاگاداردەکا نەك ئەستێرەناس و کاهین و نموونەی ئەوان. ئیتر مەبەس ئەمە نیە: کە کەسی‌تر ئاگادارناکا. چونکی زانینی پەنامەکی بەئاگادارکردن و فێرکردنی خودا بۆ زۆر کەسە. ﴿**یختص برحمته من یشاء**﴾.

هەندێ‌تر فەرموویانە: ئیضافەی غەیب بۆلای ضەمیری باری تەعالا موفیدی غەیبێکە غەیری خودا هۆیەکی‌تر نەبێ بۆ زانینی واتە: مەبەس ئەو غەیبانەیە: کە نیشانەو کەرەسە بۆ زانینی ببێ وەکوو جیهازی سەیرکردنی منداڵانی ئافرەت و هەوای ئاسمان و دووربینی دۆزینەوەی ئاوی بیری دوور . بەڵکوو لەو غەیبانە بێ کە زۆر تاریك بێ، وەکوو زانینی بەهەشت و دۆزەخ و (سدرة المنتهی) وە ئەم جۆرە غەیبانە دەرناخا بۆ رسول نەبێ ، بەڵام غەیبیاتەکانی تر وەکوو ئەو نموونانە ئەوە بەگەڵێ کەسی‌تری دەدا.

هەندێ کەس وتوویانە ﴿**یظهر**﴾ فیعلی موضاریعەو بۆ(استمرار)ە واتە: هەمیشەو بە(استمرار) غەیب دەرناخا بۆ (رسول)نەبێ بەڵام غەیری (رسول) ئەوە غەیبی نیشان دەدا بەڵام جارجار نەك هەمیشە.

بسم الله الرحمن الرحیم

سورەتی (المزمل)

ئەم سورەتە دوای سورەتی قەڵەم نازل بووە، ناونراوە سورەتی موزەمیل، چونکە باس لەو حاڵەی پێغەمبەر ﷺ دەکا : کە لەسەرەتای نیگا بۆهاتن دا خۆی پێچابوە و خۆی داپۆشیبوو. خودا فەرمانی پێ کرد: کە پێخەف لە سەر خۆی لابەرێو هەڵسێ دەست بکا بە شەونوێژ کردن و راگەیاندنی پەیامەکەی.

ئەم سورەتە مەککییە واتە: لە پێش کۆچکردنی پێغەمبەرﷺ بۆ مەدینە نازڵ بووە، جگە لە ئایەتی ژمارە (١٠)و (١١)و (٢٠)، ئەم سێ ئایەتە مەدەنین .

پەیوەندی ئەم سورەتە بەهی پێشەوە لە چەند ڕویەکەوەیە:

١- کۆتایی سورەتی (الجن) بە باسی بەیانکردنی گەیاندنی پەیامی خودا لەلایەن پێغەمبەرانەوە دێ، سورەتی(المزمل) یش بەوە دەست پێدەکا: کە پەروەردگار فەرمان بە سەرداری پێغەمبەران دەکا بەگەیاندنی پەیامەکەی‌و هەڕەشە لە موشریکەکان و دەست کردن بە هەوڵ و تێکۆشانی بەردەوام بۆ راگەیاندنی پەیامی ئیسلام .

٢- لە سورەتی پێشوودا هەوڵی دەنگدانەوەی بانگەوازی پێغەمبەری لە ناو قورەیشییەکان و لە ناو کۆمەڵگای پەرییەکان دا ڕاگەیاند، فەرمووی: ﴿**وانه لمّا قام عبد الله يدعوه...**﴾ یان ﴿**وانَّ المساجد لله...**﴾ لە سەرەتای ئەم سورەتەش دا فەرمانی بە پێغەمبەرﷺ کرد: کە دەست بکا بەبانگەوازیی،فەرمووی : ﴿**يا ايها المزمل، قم الليل الا قليلا...**﴾.

ڕێنومایی کردنی پێغەمبەر ﷺ لە سەرەتای نیگاو سروش بۆ هاتن دا

بسم الله الرحمن الرحيم

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُزَّمِّلُ ﴿١﴾ قُمِ ٱلَّيۡلَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴿٢﴾ نِّصۡفَهُۥٓ أَوِ ٱنقُصۡ مِنۡهُ قَلِيلًا ﴿٣﴾ أَوۡ زِدۡ عَلَيۡهِ وَرَتِّلِ ٱلۡقُرۡءَانَ تَرۡتِيلًا ﴿٤﴾ إِنَّا سَنُلۡقِي عَلَيۡكَ قَوۡلٗا ثَقِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّ نَاشِئَةَ ٱلَّيۡلِ هِيَ أَشَدُّ وَطۡـٔٗا وَأَقۡوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾ إِنَّ لَكَ فِي ٱلنَّهَارِ سَبۡحٗا طَوِيلٗا ﴿٧﴾ وَٱذۡكُرِ ٱسۡمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلۡ إِلَيۡهِ تَبۡتِيلٗا ﴿٨﴾

رَّبُّ ٱلۡمَشۡرِقِ وَٱلۡمَغۡرِبِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَٱتَّخِذۡهُ وَكِيلٗا ﴿٩﴾ وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱهۡجُرۡهُمۡ هَجۡرٗا جَمِيلٗا ﴿١٠﴾

دەربارەی سەبەب نزولی ئایەتی (١-٢) (الحاكم) لە عائیشەوە ریوایەت دەكا دەفەرموێ: كە ئایەتی﴿یا أیها المزمل قم اللیل إلا قلیلا﴾ نازڵ بوو ساڵێك شەونوێژیان كرد، ئەوەندە بە پێوە وەستان قاچیان هاوسا، ئەمجار ئایەتی ﴿فاقرأوا ما تیسر منه ﴾ نازڵ بوو، ئیبنوجەریر بە هەمان شێوە لە ئیبنوعەباسەوە ئەم ریوایەتەی گێڕاوەتەوە.

ئیبنوعەباس دەفەرموێ: ئەمە لە سەرەتای وەحی بۆ ناردن دا بووە، ئەوەبوو: كە پێغەمبەرﷺ گوێی لە دەنگی فریشتەی نیگا بوو سەیری كرد، لەرزدایگرتوو هاتەوە ماڵەوە، بە خێزانی فەرموو: دامپۆشن دامپۆشن.

ئەحمەدو بوخاری و موسلیم و تیرمیذی و هیتریش لە جابری كوڕی عەبدوڵلاوە ریوایەتیان كردوە دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرمووی: لە حیرا بووم، هاتمە خوارەوە، كاتێك بەخۆم زانی بانگم لێكرا، سەیری لای راستی خۆم كرد هیچ دیار نەبوو، سەیری لای چەپم كرد هیچم نەدی، بۆ دواوەم روانی هەر هیچم نەبینی، سەرم بەرز كردەوە بۆ ئاسمان، كە روانیم ئەوفریشتەیەی لە ئەشكەوتی (حیرا) هاتەلام ، ئەوا لەنیوان ئاسمان و زەویدا(لەحەوادا) لەسەر كورسییەك دانیشتووە زۆری لێترسام و بەپەلە هاتمەوە بۆ ماڵ و وتم: دامپۆشن دامپۆشن، ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿یاایها المدثر﴾ ی نازڵ كرد.

جەماوەری زانایان فەرموویانە: دوا ئەوە ئایەتی ﴿**یا ایها المزمل**﴾ ی نازڵکرد. بەم پێیە سەبەب نـزولی ئایەتەکـە ئـەو تـرس و خۆفـە بـوو: کـە لەبینینی فریشتەکە توشی هات.

وەکوئاماژەمان پیٚکرد پـەروەردگار بـەم ئایەتانـەی دوایـی خیطـابی ئاراستەی پێغەمبەرﷺ کرد، لـەو سـەروبەندانە دا: کـە سـەرەتای هـاتنی وەحی بوو بۆی کە جوبرائیلـی بینـی تـرس و خۆفـی تـووش بـوو، هاتـەوە ماڵەوەو وتی: دامپۆشن دامپۆشن دوایـی ئـەو حاڵەتـەی نـەماو خیطـابی پێغەمبەرایـەتی ئاراسـتەکراو بـە وەزعـە کـە ڕاهـات و ئولفـەتی بـە جوبرائیلەوە گرت.

دەفەرموێ: ﴿**یا أیها المزمل، قم اللیل إلا قلیلا، نصفه أو انقـص منـه قلیـلا أو زد علیـه**﴾ ئـەی ئـەو کەسـەی بـە نوێنـی نوسـتنی شـەو خـۆت پێچاوەتـەوە بـە پۆشـاك و بەپێخـەف خـۆت داپۆشـیوە ! هەسـتەو ڕابـە، خەریکی شەونوێژ بە، بە ئـەندازەی نیـوەی شـەو، یـان تۆزێـك زیـاتر یـان کەمتر، واتە سەرپشك بە، سێیەکی شـەو یـان نیـوەی یان دوو بـەش لـە سێبەشی خەریکی شەونوێژ بە .

یان ئەی ئەو کەسەی بە بەرگی ڕەهبەری خۆت پێچاوەتەوە و کراویتـە پێغەمبەری ئادەمیزادو جندۆکەو نموونەی بەندایەتیکردن و ڕەوشتی جوان لە تۆدا ڕەنگیان داوەتەوە، لە شەودا هەستە بۆ شەو نوێژو ماوەیەکی کەم نەبێ هەر خەریکی شەونوێژ بـە . ئـەو ماوەیـە بـانیوەی شـەو بـێ، واتـە نیوەی بۆ شەونوێژو نیوەکەی تری بـۆ خـۆت بـێ، یـاخود نیوەکـەی خـۆت کەمێکی زیاد بکەو یا نیوەی شەونوێژەکە کەمێکی کەمتربێ ..

﴿**ورتل القرآن ترتیلاً**﴾ لە شەو نوێژەکانت دا قورئان بخوێنە بە شێوەی تـەرتیل واتـە لـە سـەرەخۆو بـە ئـارامی قورئانەکـە بخوێنـەو پەلەپـەل مەکە، هـەموو وشـەو پیتێـك مـافی خۆیـان بـدەرێ. وای بخوێنـە گوێگـر

کەڵکی لێوەربگرێ، بۆ خۆشت وشەو مانا لە ذیهن دا ئامادە بکەو دڵیان بدەرێ.

زۆر فەرموودەی پێغەمبەرﷺ ریوایەتکراون، هەموویان جەخت لە سەر ئەوە دەکەن: کە خوێندنی قورئان دەبێ بە شێوەی تەرتیل بێو یاسای تەجویدی تێدا رەچاو بکرێو هەوڵ بدرێ بە دەنگێکی خۆش بخوێندرێ، یەکێ لەو فەرمودانە:

حاکم و هی‌تریش لە (البراء)ەوە ریوایەتیان کردوە: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (زینوا القرآن بأصواتکم) قورئان برازێننەوە بە دەنگی خۆشتان .

لە صەحیحی موسلیم و بوخاری‌دا لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەت کراوە: پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (لیس منا من لم یتغن بالقرآن) بە قورئانخوێنی باش ناژمێردری کەسێك بە رێك و پێکی‌و بە تەجویدو تەرتیلەوە قورئان نەخوێنێ.

بەغەوی لە ئیبنو مەسعودەوە ریوایەت دەکا: کە دەڵێ: بە پەلە پەل و پرتە پرت قورئان مەخوێنن، وشەکانی وەکوو وردە زیخ و بەردە وردە بڵاومەکەنەوە، سەرنج بدەنە مانا سەرسوڕهێنەرەکانی‌و هەڵوێستەی لە سەر بکەن، وای بخوێنن دڵتان راچەنی‌و جەستەتان موچوڕکەی پیدا بێ، لە قورئان خویندن دا مەبەستی ئەوەتان نەبێ سورەتەکە تەواو بکەن و خەتمی قورئان بکەن، لە سەرەخۆو بەسەرنجەوە بیخوێنن، دل بدەنە ماناکانی‌و بیری لێ بکەنەوە.

پرسیار لەخاتو عائیشە کرا دەربارەی قورئان خوێندنی پێغەمبەرﷺ لە وەڵامدا وتی: قورئانخویندنی پێغەمبەر ﷺ وەکوو ئەم خویندنەوە بە پەلەی ئیوە نەبوو، کاتێك پێغەمبەرﷺقورئانی دەخوێند، ئەگەر گوێگر بیویستایە پیتەکانی بژمێری، دەیژماردن...

﴿إنا سنلقي عليك قولا ثقيلا﴾ ئەی پێغەمبەر خۆت ئامادە بکە، ئێمە لەوە بە ولاوە قورئانت بە نیگا بۆ دەنێرین، ئەرك و فەرمانێکی قورست دەخەینە سەر شان، پەیامێکت بۆ دەنێرین فەرمان و جلەوگیری و ئەرکی گرانی تێدان لەسەر دڵ و دەرون، ئەنجامدانیان پێویستی بە لێبوردن و خۆئامادەکردنی تەواو هەیە..

پابەند بوون بەو پەیامە وەکوو ئەرکێکی قورسە لە دونیادا لە تەرازوی کێشانی کردەوەدا رۆژی قیامەت قورسایی تایبەتی هەیە، پەیامێکی تۆکمەو حەق و پیرۆزە، هەرکەسێ پێوەی پابەند بێ سەرفرازی دونیاو قیامەتە . وەرگرتنی ئەو پەیامە ئەرکێکی گرانەو دڵێکی نورانی و بەهێزی دەوێ خۆتی بۆ ئامادە بکە.

بوخاری و موسلیم و تیرمیذی و نەسائی لە عائیشەوە ریوایەتیان کردوە؛ دەفەرموێ: پرسیار لە پێغەمبەرﷺ کرا ئاخۆ چۆن نیگات بۆ دێ؟ فەرمووی: جاری وا هەیە وەکو زرەی جەرەس وایە، ئەم جۆرە زۆر لە سەرم قورسە، کە نیگاکە تەواو دەبێ دەزانم چیم پێ گوتراوە، هیچم لێ تێك ناچێ. جاری وا هەیە فریشتەی نیگا هێنەر وەکوپیاوی عادی خۆیم نیشان دەدا، چیم پێ دەڵێ: حالی دەبم . عائیشە دەڵێ: بە چاوی خۆم پێغەمبەرم بینی لە رۆژێکی سارد دا نیگای بۆ هات ناوچەوانی عارەقی لێ دەتکا.

﴿إن ناشئة الليل هي أشد وطأ وأقوم قيلا﴾ بێگومان هەڵسان بۆ شەونوێژو وازهێنان لە خەو و نوێژکردن لە شەودا ئەرکێکی گرانترە لە بەندایەتی کردن لە رۆژدا، هەروەها باشتر دڵ تێیدا ئارام دەگرێ و دامەزراوترە لە بارەی خوێندنەوەی قورئان، چونکە شەو کاتی ئارامییە و دڵ تێیدا بە خشوع و ئیخلاص دەبێ، دڵ و زوبان هاوکاریی یەکتری دەکەن، دونیا کش و ماتە، بیر کردنەوەو خوێندنەوەی قورئان لە کاتی

ئاوەهـارا لـە دڵ دا جێگـیر دەبـێ و خـودا باشـتری وەردەگـرێ. ئەمـــەش ئەبێتە هۆی ئەوەی داوای شەو نوێژت لێ بکرێ، بۆ ئـەوەی بگەیتـە پلـەو پایەی بەرز.

﴿**ان لك في النهار سبحا طويلا**﴾ بێگومان لە رۆژدا ماوەیـەکی دورو درێژهەیە بۆ تۆ هاتوچۆی تێدا بکـەی و دەتوانـی قـەرەبووی مـاندووبونی شەوت بکەیتەوەو پێداویستی ژیانت دابین بکەی . بەڵام بـە هیـچ جۆرێـك نابێ لە شەوو رۆژدا لە یادی خوا غافڵ بی.

﴿**واذكر اسم ربك وتبتل اليه تبتيلا**﴾ زۆر یادی خودا بکـەو بـەردەوام بە لە سەری، دڵسۆزانە بەندایەتی خـودا بکـەو هـەرکاتی لـە ئـەنجامدانی کـارە پێویســتییەکانی دونیــاییت بویتــەوە بــە تــەواوی لێ بــبڕێ بــۆ تاعـەتکردن و خـودا پەرستی، وەکـولـە ئایــەتێکی تـردا دەفــەرموێ: ﴿**فاذا فرغت فانصب و الى ربك فارغب**﴾(**الإنشراح /٧-٨**).

﴿**رب المشرق والمغرب،لاإله الا هو فاتخذه وكيلا**﴾ ئەو خودایـەی تـۆ یادی دەکەی و لێ دەبڕێی بۆ عیبادەت بۆ کردنی، خودای خـۆر هـەڵات و خۆرئاوایـە، خـودای هـەموو بونـەوەرە و هـەر ئـەو شـیاوی عیبـادەت بـۆ کردنە، هەڵسوڕێنەری کاروباری هەموو شتێکە. هیچ خودا نین جگـە لـە ئەو، لەهەموو شتێك دا پشـت بـەو ببەسـتە.. وەکـو لـە ئایـەتێکی تـردا دەفەرموێ: ﴿**فاعبده وتوكل عليه**﴾(**هود/١٢٣**).

ئــەجار فــەرمان بــە پێغەمبــەردەکا: کــە لەبەرامبــەر هەڵوێســتی موشریکەکان دا بەصەبرو ئارام بێ دەفەرموی: ﴿**واصبر على مايقولون و اهجرهم هجرا جميلا**﴾ ئەی پێغەمبەر! پشوودرێژو خۆڕاگربە لە بەرامبەر ئەزیـەت و هەڵوێستی نالـە بـاری نەتەوەکـەت، گـوێ مــەدەرە جوێـن و گاڵتەکردنیان بە پەیامەکەت، موداراپـان لەگـەڵ دا بکـە، بـە شـێوەیەکی جوان و رێك و پێك لێیان دوور بکەوەرەوە.

هەڕەشە لە کافرەکان و ترساندنیان

وَذَرۡنِي وَٱلۡمُكَذِّبِينَ أُوْلِي ٱلنَّعۡمَةِ وَمَهِّلۡهُمۡ قَلِيلًا ﴿١١﴾ إِنَّ لَدَيۡنَآ أَنكَالٗا وَجَحِيمٗا ﴿١٢﴾ وَطَعَامٗا ذَا غُصَّةٖ وَعَذَابًا أَلِيمٗا ﴿١٣﴾ يَوۡمَ تَرۡجُفُ ٱلۡأَرۡضُ وَٱلۡجِبَالُ وَكَانَتِ ٱلۡجِبَالُ كَثِيبٗا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾ إِنَّآ أَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ رَسُولٗا شَٰهِدًا عَلَيۡكُمۡ كَمَآ أَرۡسَلۡنَآ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ رَسُولٗا ﴿١٥﴾ فَعَصَىٰ فِرۡعَوۡنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذۡنَٰهُ أَخۡذٗا وَبِيلٗا ﴿١٦﴾ فَكَيۡفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرۡتُمۡ يَوۡمٗا يَجۡعَلُ ٱلۡوِلۡدَٰنَ شِيبًا ﴿١٧﴾ ٱلسَّمَآءُ مُنفَطِرُۢ بِهِۦۚ كَانَ وَعۡدُهُۥ مَفۡعُولًا ﴿١٨﴾

لەوە پێش پەروەردگار هەندێ تەوجیهات و ئیرشاداتی ئاڕاستەی پێغەمبەرﷺ کرد دەربارەی گەیاندنی پەیامەکەی، ئەمجار هەڕەشەی توند لەموشریکەکان دەکا ئەگەر رو لەبانگەوازیی پێغەمبەر وەربگێڕن، بەعەزابی قیامەت دەیانترسێنێ، هەروا بەعەزابی دونیاش.

دەفەرموێ: ﴿**وذرني والمكذبين أولي النعمة ومهّلهم قليلاً**﴾ ئەی موحەممەد لێم گەڕێ بۆ ئەو موشریك و بێباوەڕانە: کە لەخۆیان بایی بوون، تۆزێك مۆڵەتیان بدە لێیان گەڕێ با ماوەیەك بەخۆشی ژیان بەسەر بەرن. وەکوو لەئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿**نمتّعهم قليلاً، ثمّ نضطرّهم الى عذاب غليظ**﴾(لقمان/٢٤).

ئەمجار پەروەردگار چوار جۆر عەزابیان بۆ دیاری دەکا: دەفەرموێ:

﴿إنّ لدينا أنكالاً و جحيماً، وطعاماً ذا غصة، وعذاباً أليماً﴾ بێگومان ئێمە کۆت و زنجیرمان لاهەیە بۆ ئەوانەی پەیامی پێغەمبەرو ئایەتی قورئان بەدرۆ دەخەنەوە، ئاگری بڵێسەدارو سوتێنەرمان هەیە بۆیان، خۆراکی ناخۆش و تفت و تاڵی وا کە لەقورگ دەگیرێ، نەتف دەدرێتەوەو نەقوت دەچێ. جۆرێکیتر لەعەزابی سەخت کە هەر خودا دەزانێ چەند سەخت و دژوارە .

﴿يوم ترجف الأرض و الجبال، وكانت الجبال كثيباً مهيلاً﴾ ئەو سزا سەخت و دژوارە بۆ موشریك و بێبڕوایان لەو ڕۆژەدا: کە زەویو کێوەکانی دەکەونە شەقە تۆڵەو چی لەسەر زەویدا هەیە دەکەونە لەرزە، لەرزەیەکی بێئەندازە : کێوەکان دەبنە کۆگا لمێکی بڵاوەبوو، ئەو کێوە ڕەق و پتەوو سەرکەشانە دەبنە تەپ و تۆزو بەهەوادا بڵاودەبنەوە .

﴿إنّا أرسلنا اليكم رسولاً شاهداً عليكم، كما أرسلنا الى فرعون رسولا، فعصى فرعون الرسول، فأخذنا أخذاً وبيلاً﴾ ئەی ئادەمیزادان بەڕاستی ئێمە پێغەمبەرێکمان ناردوە بۆ سەر ئێوە ، ئەویش موحەممەدی کوڕی عەبدوڵڵایە، ڕۆژی قیامەت دەبێتە شایەت بەسەرتانەوە، شایەتییتان لێدەدا لەبارەی کردەوەکانتانەوە ، دەربارەی بەپیرەوەهاتنی بانگەوازییەکەیو ڕووەرگێڕانتان لێی. هەر وەکوو چۆن موسامان کردە پێغەمبەرو ڕەوانەمان کرد بۆ سەر فیرعەون . بانگەوازی کرد بۆ ئیمان هێنان و خوداپەرستی؛ فیرعەون لە پێغەمبەرەکە یاخی بوو بەدرۆیخستەوە ئێمەیش بە توندی گرتمان ، بەسەختی سزامان دا بەخۆیو دارو دەستەیەوە لەناومان بردن، لەناو دەریادا خنکاندمانن..

کەوابێ پێویستە ئێوە لەسەرگوزەشتەی فیرعەون پەند وەربگرن و پێغەمبەری ئیسلام بەدرۆنەخەنەوە، نەبادا ئەوەی بەسەر فیرعەون و تاقمەکەی هات بەسەر ئێوەش بێ، بێگومان ئێوە شیاوترن بەلەناوبردن

لەقەومی فیرعەون ئەگەر پێغەمبەرەکەتان بەدرۆبخەنەوە ، چونکە پێغەمبەری ئێوە لەموسا گەورەترو رێزدارترە.

﴿فكيف تتقون إن كفرتم يوماً يجعل الولدان شيباً، السماء منفطر به كان وعده مفعولاً﴾ جا ئەگەر ئێوە لەسەر کوفرو بێدینی خۆتان بمێننەوەو ئیمان نەهێنن، چۆن خۆتان دەپارێزن لەسزای سەختی رۆژێکی درێژی ناخۆشی وا: کە منالآن پیر دەکاو ئاسمان بەورروژە شەق و پەق دەبێ؟ ئەمەی پێتان راگەیەندرا پەندو ئامۆژگارییە، خودا بیرتان دەخاتەوە، بەمەرجێ خاوەنی دڵی وشیاربن و هەستی بیرکردنەوەتان هەبێ.بێگومان وادەی پەروەردگار بەهێنانی ئەو رۆژەو رابوونی قیامەت دێتەجێ نەهاتنی مەحاڵە.

یادخستنەوەو شارەزایی کردن

إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿١٩﴾ ۞ إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَىِ ٱلَّيْلِ وَنِصْفَهُۥ وَثُلُثَهُۥ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ مَعَكَ ۚ وَٱللَّهُ يُقَدِّرُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ۚ عَلِمَ أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ ۚ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ ۙ وَءَاخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِى ٱلْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَءَاخَرُونَ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۚ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَقْرِضُوا۟ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌۢ ﴿٢٠﴾

لەوە پێش حالْ و وەزعی بەختەوەران و بەدبەختانی رانواند، بـەجۆرەها سزا هەڕەشەی لەموشریکەکان کرد، ئەمجار کۆتایی سورەتەکە بەکۆمەڵێك یادخستنەوەو ئامۆژگاریو رەهنومـایی‌کردنی ئـادەمیزاد دەهێنـێو ئادەمیزادەکان سەرپشك دەکا، بۆ خۆیان لایـەنی خوداپەرستی هەڵبژێرن یان روبکەنە ستەمکاریو تاوان..

ئـەمجار ئـەرکی شـەو نوێژکـردن لەسـەر موسـوڵمانان سـوك دەکـاو دەفـەرمویْ: ﴿إنّ هـذه تذكـرة فمـن شـاء أتخـذ الى ربـه سـبيلا﴾ ئـەو فـەرمان و ئامۆژگاریو سەرگوزەشتانەی لـەوەپێش لـەم سـورەتەدا رانوێندران یادەوەریو بیرخستنەوەیە بۆ خاوەن عەقڵەکان، بۆ ئەوانەی بیرو هۆشێکیان هەبیْ. جا بـا بـۆ خۆیـان سەرپشـك بـن، کەسـێ دەیـەویْ بەو تەوجیـهو ئیرشـاداتە پـەند ئـامێزبیْ، بارێگـەی تاعـەت و خوداپەرسـتی بگرێتەبەر، بۆ ئەوەی بەختەوەریی دونیـاو قیامـەتی بـۆ دەسـتەبەر ببـێ، رەزامـەندیی خوداو بەهەشتی بەرینی بەنسیب ببـیْ. کەسـێکیش پابـەندی ئەو پەیامە نابیْ عوّدەی خۆی لەمل خۆی .

لەدوای نازڵبوونی سـەرەتای ئـەم سورەتە، پێغەمبـەرﷺ خـۆی گـورج کردەوەو بەتەواوی لیْبڕا بۆ شەونوێژو خودا پەرستی لەشەودا، پاشان خودا ئەو ئەرکەی لەسەر پێغەمبەرو موسوڵمانان سوك کردو فەرمووی:

﴿إنّ ربّك يعلم أنّك تقوم أدنى من ثلثي الليل و نصفه وثلثه وطائفـة من الذين معك﴾ بێگومان خودا دەزانیْ: کە تۆ ئەی پێغەمبەر! پابـەندی فەرمانی خودایو جـاری‌وادەبیْ کـەمتر لەدووسـێیەکی شـەو، جـاری واش هەیە نیوەی یان سـێیەکی شـەو، خـەریکی شـەو نوێـژو خوداپەرسـتیت و کۆمـەڵێکیش لـە موسـوڵمانان بەشـداریت دەکـەن لـەو شـەو نوێـژەدا، پەروەردگار پاداشتتان دەداتەوە بەپاداشتی چاك.

﴿والله يقدر الليل والنهار علم أن لن تحصوه فتـاب عليكـم ﴾ خـودا ئـەندازەی شـەوو رۆژ دەزانـێو دەزانـێ مـاوەی چـەند لەشـەودا خـەریکی شـەونوێژن، وەلێ خـودا بـۆ خـۆی دەزانـێ: کـە ئێـوە نـاتوانن بـەوردیو بەحەقیقەت بزانـن ئـەو ماوەیـە چـەندە. بۆتـان نـاکرێ بەتـەواوی مـاوەی سەعاتەکانی دیاری بکەن، یان خـودا زانـی: کـە ئێـوە نـاتوانن بەتـەواوی شـەونوێژەکانتان ئـەنجام بـدەن، یـان ئـەو ئەرکـەی خراوەتـە سەرشـانتان ئەنجامی بدەن، بۆیە سەنگ و سـوکی بـۆ کـردن و لەگرانـەوە حوکمەکـەی بۆ ئاسان کردن.

موقـاتیل یـەژێ: کـە ئایـەتی ﴿قـم الليـــل إلا قليـــلا﴾ نـازڵ بـوو، موسوڵمانان بەلایانەوە قورس بوو بەو جۆرە شەونوێژ بکـەن، پیـاو هـەبوو نەی دەزانی نیوەی شەو یان سێیەکی شەو لێك جیابکاتـەو ، لەبـەر ئـەوە هـەتا بـەیانی شـــەونوێژی دەکـرد، لەترسـی ئـەوە نـەبادا هەڵـە بکـا لەدیاریکردنی سێیەك و نیوەی شەو. ئیتر هەمویان قاچیان هاوسا رەنگـی پێستیان گـۆڕا، ئیـتر خـودا رەحمـی پێکـردن و ئـەو ئەرکـەی لەسـەر سوك کردن و فەرمووی: ﴿علم أن لن تحصوه فتـاب عليكـم﴾ مەبەسـت بە﴿لن تحصوه﴾ واتـە ئـەرکێکی گرانـەو بەناخۆشـی ئـەنجام دەدرێ. نـەك مـەبەست ئەوەیە: کە نـاتوانن بیـکەن !

﴿فاقرؤوا ماتيسر من القـرآن﴾ ئـەوەندەی دەتوانـن شـەونوێژ بکـەن ، چـەندێکتان بـۆ دەگونجـێو پێتـان دەکـرێ شـەو نوێـژ بکـەن و قورئـانی تێدا بخوێنن.

پەروەردگار بەم ئایەتە شەونوێژی فەرزی لەسەر موسوڵمانان هەڵگرت، فەرمودەیەکی پێغەمبەرﷺ هەیە موسلیم و تیرمیذیو نەسائی لەئەنەسی کوڕی مالیکەوە ریوایەتیان کـردوە. لـەو حەدیثـەدا هـاتووە: کـە یـەکێك لەهاوەڵان پرسیاری لە پێغەمبـەرﷺ کـرد وتـی: قوربـان ! جگـە لـەپێنج

نوێژە فەرزەکە هیچیترم لەسەر پێویستە؟ لەوەلام دا پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (لا، إلا أن تطوع) نەخێر مەگەر سوننەت بکەی. کەوابێ بەئایەتەکەو بەحەدیثەکە، ئاماژە بەوە دەکەن:جگە لەپێنج نوێژە فەرزەکان هیچ نوێژی تر فەرز نین. شەونوێژ سوننەتە نەك واجب.

ئەمجار پەروەردگار حیکمەت و هۆکاری لابردنی شەونوێژ بەیان دەکاو بیانوی بۆ دێنێتەوەو دەفەرموێ: ﴿علم أن سيكون منكم مرضى و آخرون يضربون في الأرض يبتغون من فضل الله وآخرون يقاتلون في سبيل الله﴾ خودا بۆیە ئەرکی شەونوێژی لەفەرزەوە بۆ گۆڕین بەسوننەت، چونکە دەزانێ ئێوە توشی حاڵەتی وادەبن ناتوانن ئەو ئەرکە ئەنجام بدەن، وادەبێ بەهۆی ناساغیەوە ناتوانن هەموو شەونوێژەکانتان جێبەجێ بکەن..

دەزانێ تاقمێکیترتان خەریکی بازرگانیو کاسپی کردنن بەدوی پێداویستی بژێوو ژیان دا دەگەڕێن و بەرۆژ ئەوەندە ماندوو دەبن ، بەشەو ناتوانن هەڵسنەوە بۆ شەونوێژ، پێرێکی ترتان موجاهید و تێکۆشەرن لەرێی خودا دا، ناتوانن شەونوێژ بکەن.

هەبوونی ئەم بیانوو عوزرانە بوو بەهۆی سوککردنی شەونوێژ لەفەرزیەوە بۆ سوننەت. لەسەر موسوڵمانان و فەرمووی: ﴿فاقرؤوا ماتيسّر منه، وأقيموا الصلاة وآتوا الزكاة وأقرضوا الله قرضاً حسناً﴾ ئەوەندەی بۆتان کراو پێ‌ڕاگەیشتن شەونوێژبکەن و قورئان بخوێنن و جەخت لە خۆتان مەکەن، پێنج نوێژە فەرزەکانتان بەرێك و پێکیو لەکاتی خۆیان دا بەجێ بهێنن، خوشوع و خوضوعیان تێدا رەچاو بکەن.

زەکاتی پێویست لە ماڵ و سامانتان دەربکەن، خێرو خێراتیتر لەرێگەی خودا دا بدەن بەهەژاران و لەپێناو جیهاد دا ماڵ ببەخشن جەنگاوەران تەیار بکەن، ئەو ماڵ و سامانەی دەیبەخشن لای خودا

قەرزە و رۆژی قیامەت بەزیادەوەوەری دەگرنەوە. وەکوو لەئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿**من ذا الذي يقرض الله قرضا حسنا فيضاعفه له أضعافا كثيرة**﴾(البقرة/٢٤٥).

ئەمجار پەروەردگار زیاتر موسولمانان هەلدەنێ بۆماڵ بەخشین و دەفەرموێ: ﴿**وما تقدموا لأنفسكم من خير تجدوه عند الله هو خيرا و أعظم أجرا**﴾ هەرچی ئێوە بیبەخشن و لەپێش خۆتانەوە بینێرن لەو زەکات و خێرو خێراتەی باس کرا، پاداشتەکەی لای خودایەو بۆتان هەلدەگیرێو رۆژی قیامەت سوودی لێوەردەگرن، بێگومان ئەو ماڵەی ئاوا لەپێش خۆتانەوە بەرێی دەکەن، زۆر باشترە لەوەی لەژیان دا بۆ خۆتانی پەزمەندە دەکەن و پاشەکەوت دەبێ، دوایی دەبێتە بەشی میراتگران، یان بۆ دوا مردنتان وەصیەتی پێدەکەن.

بوخاریو نەسائیو ئەبویەعلای موصلی لە(الحارث) کوری سویدەوە ریوایەت دەکا، دەڵێ: عەبدوڵلای کوری مەسعود وتی: پێغەمبەرﷺ فەرمووی: کێتان ماڵی خۆی لەماڵی میراتگرەکەی خۆشتر دەوێ؟ هاوەڵان وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا کەسمان نیە ماڵی خۆی خۆشتر نەوێ لەماڵی میراتگرەکەی. پێغەمبەرﷺفەرمووی: قسەی خۆتان لەبیر بێو بزانن چیدەڵێن! وتیان: قوربان! هەمووومان پێمان وایە: کە ماڵی خۆمان خۆشتر بوێ، ئەمە شتێکی سروشتییە. ئەمجار پێغەمبەرﷺ فەرمووی: دەباش بزانن ماڵی خۆتان ئەوەیە لەپێش خۆتانەوە دەینێرن و دەیکەنە توێشووی قیامەت، ماڵی میراتگر ئەوەیە لەدوا خۆت جێی دێڵی.

ئەمجار پەروەردگار لەکۆتایی سورەتەکەدا فەرمان دەکا بە موسولمانان: کە تۆبەو ئیستیغفار بکەن. دەفەرموێ: ﴿**واستغفروا الله، إن الله غفور رحيم**﴾ زۆر تۆبەو ئیستیغفار بکەن لەتاوان و کردەوەتان، چونکە

کەس نیە توشی هەڵەو تاوان نـەبێ، بێگومـان پـەروەردگار لێخۆشـبوونی زۆرە بـۆ کەسـێك داوای لێخۆشـبوونی لیێبکـا، رەحـم و بـەزەیی زۆرە بـۆ کەسێك داوای رەحم و بەزەیی لیێبکا.

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (المدثر)

ئەم سورەتە مەککیەو پەنجاو شەش ئایەتە ، لـەدوای سورەتی (المزمّل) نازڵ بووە.

بەم سورەتە دەگوترێ(سورة المدثر) چونکـە پێغەمبـەرﷺ بـەو وەصفـە وەصفـدار کـراوە بـەو نـاوە بـانگی لیێکـراوەو سـەرەتای سـورەتەکە بـە ﴿ياأيها المدثر﴾ دەستی پیێکردوە.

پەیوەنـدی و موناسـەبەی ئـەم سـورەتە بـەهی پێشـەوە لەچـەند رویەکەوەیە:

١- هـەردوو سـورەتەکە بـەبانگ کـردن لـە پێغەمبـەرﷺ دەسـتیان پیێکراوە .

٢- سەرەتای هەردوو سورەتەکە دەربارەی روداوێکی تایبەتین .

٣- لـە سـەرەتای سـورەتی پێشـوودا فـەرمان کـراوە بەشـەونوێژ ، لەسەرتای ئەم سورەتەش دا هەرەشـە لەوانـەکراوە: کـە پابـەندی دەعـوەی ئیسلامی نابن.

لەصەحیحی بوخاریدا ریوایەتێك لەجابیرەوە نەقڵ کراوە دەڵـێ یەکـەم شتێك : کە نازڵ بوو ﴿ياأيها المدثـر﴾ ە، وەلێ جـەماوەری زانایـان پێیـان وایە : کە یەکەمجار سورەتی﴿إقرأ باسم ربّك الذي خلق﴾ نازڵ بووە.

دەربارەی سەبەب نزولی ئەم ئایەتە بوخاری لەجابیری کوڕی عەبدوڵڵاوە ریوایەت دەکا دەڵێ: پێغەمبەرﷺ بۆی گێڕاینەوە فەرمووی: لەئەشکەوتی (حیراء) بووم: کە کارەکەم تەواو بوو لەکەژەکە هاتمە خوارێ، بانگم لیکرا سەیری لای راستی خۆمم کرد هیچم نەبینی ، سەیری لای چەپم کرد هیچم نەدی، سەیری بەردەمی خۆمم کرد هەر هیچم نەبینی ، روانیمە دوا خۆمەوە هەر هیچ دیار نەبوو، سەرم بەرز کردەوە شتێکم بینی ، هاتمە ماڵەوە بە خەدیجەم گوت: دامپۆشن ئاوی ساردم پێدا بکەن، دایان پۆشیم ئاوی ساردیان پیاکردم، ئیتر سورەتی ﴿یاأیها المدثر ، قم فأنذر وربّك فكبّر ...﴾ نازڵ بوو.

جەماوەری زانایان لەسەر ئەوەن : کە یەکەم سورەت : کە نازڵ بووبێ سورەتی﴿إقرأ باسم ربّك الذي خلق خلق الأنسن من علق، إقرأ وربّك الأكرم الذي علّم بالقلم،علّم الإنسان مالم يعلم﴾(القلم/١-٥).

بۆ لابردنی دژایەتی نێوان ئەم دوو رایە دەگوترێ: یەکەم شت کە لەقورئان نازڵ بوو دوای بڕانی وەحی ئەم سورەتەیە. وەکوو ئیمام ئەحمەدو موسلیم و بوخاری لە جابیرەوە نەقڵیان کردوە، دەڵێ: لە پێغەمبەرم بیست فەرمووی:

پاشان نیگام لیبڕا، ماوەیەك نیگام بۆ نەهات. لەکاتێك دا کە دەڕۆیشتم گوێم لەدەنگێکەوە بوو لە ئاسمانەوە سەرم بەرزکردەوە بۆ لای ئاسمان، بینیم ئەو فریشتەیەی لەوە پێش نیگای بۆ هێنام لەسەر کورسیەك دانیشتوە لەنێوان ئاسمان و زەویدا، زۆری لێ ترسام قاچم نەکردن و کەوتمە سەر زەوی، دوایی هاتمە ماڵەوە وتم: دامپۆشن دامپۆشن، ئیتر دایان پۆشیم و پەروەردگار سورەتی﴿یا أیها المدثر، قم فأنذر وربّك فكبّر، وثيابك فطهّر، والرجز فاهجر...﴾ ی نازڵ کرد.

ڕەهنومایی کردنی پێغەمبەرﷺ لەسەرەتای نیگا بۆ هاتنیدا

بسم الله الرحمن الرحيم

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾ وَٱلرُّجْزَ فَٱهْجُرْ ﴿٥﴾ وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَٱصْبِرْ ﴿٧﴾ فَإِذَا نُقِرَ فِى ٱلنَّاقُورِ ﴿٨﴾ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾

﴿ياأيها المدثر ، قم فأنذر﴾ ئەی ئەو پێغەمبەرەی کە خۆت داپۆشیوەو خۆت پێچاوەتەوەو ترساوی لەبینینی فریشتەی نیگا: کە یەکەم جار نیگای بۆ هێنای، هەستەو رابە، ئەهلی مەککە بترسێنە، هەڕەشەی هاتنی عەزابێکیان لیێکە ئەگەر ئیمان نەهێنن.

﴿وربّك فكبّر، وثيابك فطهّر﴾ خودا بەگەورە بگرەو وەصفی شکۆمەندیو کیبریای پاڵبدە ، لەعیبادەت بۆکردن و ناوهێنانیدا بەگەورەی بزانە ، بێگومان خودا زۆر لەوە گەورەترە هاوەڵ و هاوشانی هەبێ، پۆشاکت پاك و خاوێن رابگرە لەپیسیو پۆخەڵی بیپارێزە.

قەتادە دەڵێ: مانای﴿وثيابك فطهّر﴾ خۆت لەتاوان بپارێزە، لەم رووەوە عەرەبەکان داب و نەریتیان وابوو؛ ئەگەر کەسێك پەیمان شکێن و بێوادەبوایە، پێیان دەگوت: پۆشاك پیس ، ئەگەر پابەندی پەیمان و وادەی خۆی بوایە، پێیان دەگوت: پۆشاك خاوێن. هەردوو ماناکە راستن، چونکە پاك و خاوێنی حیسسی پەیوەندی بەپاك و خاوێنی مەعنەوییەوە هەیە.

﴿والرجز فاهجر﴾ واز لە بتپەرستی بهێنە ، هەرگیز بەخەیاڵیش بیر لەوە مەکەرەوە بت و صەنەم بپەرستی . هەروەها واز لەهەموو تاوان و هۆکارێك بێنە: کە سەردەکێشن بۆ بتپەرستیو دەبنە هۆی ئەوەی توشی عەزابی دونیاو قیامەت بی!

بێگومان پێغەمبەرﷺ هەرگیز بتپەرستی نەکردوە و بەخەیاڵیشیدا نەهاتووە رۆژی لەرۆژان بتپەرستی بکا، یان تاوان بکا. کەوابێ فەرمان کردن و جلەوگیری کردن لە پێغەمبەرﷺلەبتپەرستیو تاوانکردن، ئەوە ناگەیەنی: کە پێغەمبەرﷺ شتێکی لەوانە کردبێ، تەنانەت بەخەیاڵیشیدا نەهاتووە ئەو تاوانە بکا. وەلێ: کە فەرمانە بە ئەو کرا: کە خۆ لەو تاوانە بپارێزێ، لەم روەوەیە: کە ئەو (قدوة)ی ئادەمیزادەو بۆ ئەوەیە: کە بەردەوام بێ لەسەر خۆپارێزی لەبتپەرستیو تاوان، وەکوو لەئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿**یاأیها النبي إتق الله، ولاتطع الکافرین و المنافقین**﴾(**الأحزاب/١**).

بەکورتی ئەم جۆرە فەرمان وجلەوگیرییانە: کە ئاراستەی پێغەمبەرﷺ کراون، مەبەست ئەوەیە: کەبەردەوام بێ لەسەر دوورکەوتنەوەو خۆپاراستن لەتاوان و بتپەرستی ...

﴿**ولاتمنن تستکثر**﴾ ئەتۆ منەت بەسەر هاوەڵانت دا مەکە بەوە: کە پەیامی خودایان پێڕادەگەیەنیو ئامۆژگارییان دەکەی، بەچاویان دا مەدەوە، ئەگەر شتێکت بەخشی لەبەر خاتری خودا بیبەخشەو منەت بەسەر کابرای پێبەخشراودا مەکە .

﴿**ولربك فاصبر**﴾ لەبەر خاتری خودا ئەتۆ بەصەبرو ئارام بە ، گوێ بەئەزیەت دان و هەڵسوکەوتی ناشیرینیان مەدە. بێگومان ئەتۆ ئەی پێغەمبەر؛ هەڵگری پەیامێکی گەورەو مەزنی، ئەرکی سەرشانت قورس و ئەستەمە. دەبێ ورە بەرزو پشوودرێژ بی، صەبربگری

لەبەرامبەر ئەزیەتدانی موشریکەکان ، صەبر بگری لەسەر طاعەت و خوداپەرستی !

﴿فإذا نقر في الناقور فذلك يومئذٍ يوم عسير على الكافرين غير يسير﴾ ئەی پێغەمبەر، صەبر بگرە لەسەر ئەزیەتدان و هەڵوێستی ناشیرینی موشریکەکان، ئەوانەرۆژێکی سامناك چاوەڕێیانە، رۆژێك: کە سەرەنجامی کوفرو بێدینیو کردەوەی ناشیرینیان دێتەوەڕێ. جا کە بۆ جاری دووەم فوو دەکرێ بەکەڕەنای صوردا بۆ زیندبوونەوەی مردوان ، ئەو رۆژە لەسەر کافرەکان رۆژێکی ئەستەمەو تابڵێی ترسناکە!

هەڕەشە لەسەرانیشیرک

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ لَهُۥ مَالًا مَّمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدتُّ لَهُۥ تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّآ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ لِءَايَٰتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُۥ صَعُودًا ﴿١٧﴾ إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَٱسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِى وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾

دوای ئەوەی بەگشتی هەڕەشەی لە موشریکەکان کرد، ئەمجار هەڕەشەیەکی سامناك وگورچکبڕ ئاڕاستەی یەکێك لەسەرانی

قورەیش دەکا؛ وادیارە ئەو کابرایە دەورێکی سەرەکی هەبووبێ لە رەتکردنەوەی پەیامی پێغەمبەرو دژایەتی کردنی بانگەوازیی ئیسلامی .

ئیبنوجەریر لە(عبد الأعلی)ەوە لە موحەممەدی کوڕی ثەورەوە لە موعەممەرەوە، لەعوبادەی کوڕی مەنصورەوە لەعیکریمەوە ریوایەتی کردوە دەڵێ: وەلیدی کوڕی موغەیرە هاتە خزمەت پێغەمبەرﷺ ئەویش قورئانی بەسەردا خوێند ، تۆزێك دڵی بە قورئانەکە نەرم بوو، ئەم هەواڵە گەیشتەوە ئەبوجەهل، هات بۆلای وەلید وتی:

مامە گیان؛ وا گەل و نەتەوەکەت خەریکن پیتاکت بۆ دەکەن! وتی: بۆ؟ وتی: دەتدەنێ، چونکە تۆ چویتە لای موحەممەدﷺ ویستوتە شتێکت لێ دست بکەوێ . هەڵبەتە ئەم قسەیەی بەتوانجەوە پێ‌گوت و ویستی دەماری پێ‌بگیرێو تورەببێ. دەیزانی وەلید بەوە غیرەت دەیگرێ.

وەلید وتی: خۆ قورەیش دەزانن، من لەهەموویان دەوڵەمەندترم ..

ئەمجار ئەبوجەهل دەڵێ: کەواتە قسەیەکی خراپی دەربارە بڵێ: با قورەیش بزانن: کەتۆ بڕوات پێی نیە، ئەویش وتی: چی دەربارە بڵێم؟ سوێنم وابێ من لەهەموانتان پتر شارەزای جۆرو مەبەستەکانی شیعرم، کەستان هێندەی من شارەزای هەڵبەستەکانی جندۆکە نیە، وەڵلاهی ئەوەی دەیلێ هیچ جۆرێك نیە لە شیعری ئادەمیزادو هەڵبەستی جندۆکە، وەڵلاهی ئەوەی ئەو دەیلێ: بێ‌وێنەیەو تابڵێی بەرزو سەنگینە کەلامێکی شیرین و بەتامە، هیچ کەلامێکی‌تر نیە بگاتە ئاستی‌و بەسەریا زاڵ بێ.

ئەبوجەهل وتی: وەڵلاهی نەتەوەکەت وازت لێ‌ناهێنن تا دژی قورئان نەدوێی ، وەلید وتی: لێم گەڕێ تا تۆزێك بیر دەکەمەوە، جا کە ماوەیەك بیری کردەوە وتی: ئەم قورئانە سیحرەو کاریگەرە. ئیتر ئەم ئایەتانە

﴿ذرني ومن خلقت وحيداً﴾ تا دەگاتە ﴿عليها تسعة عشر﴾ نازڵ بوون..
ریوایەتی تریش هەن بە پێویستم نەزانی بیانهێنم .

﴿ذرني ومن خلقت وحيداً﴾ لێم گەڕێ بۆ ئەو کەسەی دروستم کرد لەسکی دایکیدا هیچی نەبوە، نەماڵ نەمنداڵ، یان لێم گەڕێ بەتەنیا من بۆ ئەوم، بزانە چۆن دەرەقەتی دێم و تۆڵەی لێ دەسێنم؟ ڕۆژێك دێ بۆلامان دەگەڕێتەوە بێماڵ و منداڵ و کەس و کار، هیچ شتێکی لەگەڵ دا نابێ لەوانەی ئێستا خۆیان پێوە هەڵدەکێشێ، لێم گەڕێ خۆم شەڕی لەگەڵ دەکەم و لەعۆدەی دێم .

موفەسسیرین کۆکن لەسەر ئەوە: کە مەبەست بەو کابرا بەدبەختە هەڕەشە لێ کراوە، وەلیدی کوڕی موغەیرەیە! پەروەردگار بەو شێوە هەڕەشەی لێدەکا، ئەو چارە ڕەشە خودا نازو نیعمەتی زۆری بەسەردا ڕشتبوو، کەچی سپڵەو پێنەزان بوو، لەجیاتی سوپاسگوزاری کوفرانی دەکرد، ئینکاری ئایەتی خودای دەکرد. قورئانی بەسیحرو جادوو دەزانی.

ئەو کافرو خودا لێڕەنجاوە، بەروت و قوتی هاتۆتە دونیاو هیچی نەبوە، تەنانەت پۆشاکیشی لەبەردا نەبوە، گەورە بوەو پێگەیشتوە.

﴿وجعلت له مالاً ممدوداً، وبنين شهوداً، ومهدت له تمهيداً، ثم يطمع أن أزيد﴾ ماڵ و سامانی زۆرو زەبەندەم پێداوە، لەبواری ئاژەڵداریو کشت و کاڵ و بازرگانیدا لەناو مەککەو دەوروبەریدا ناوبانگی دەرکردوە ، چەند کوڕی گەنج و بەتوانامان پێداوە، هەمیشە لەگەڵیدان و دەستەو نەظەر ڕاوەستاون، ریوایەتکراوە: کە وەلید دە کوڕ یان سیانزە کوڕی هەبوون، هەموویان گەورەو ساغ و لەش دامەزراو بوون، هەمیشە لەدەوری باوکیان بوون و لێی جیا نەبوونەوە. وەلیدیش ئەوەندە دەوڵەمەند بوو کوڕەکانی پێویستیان بەکاسپی کردن و

بازرگانی کردن نەبوە.. وێڕای سامانداری و کوڕ زۆری، ژیانی خۆش و تەمەنی درێژو ریاسەتی هۆزی قورەیشیان پێدابوو. لەهەموورویەکەوە دەست رۆیشتوو دونیا خۆر بوو، کەچی لەگەڵ ئەوەیش دا تەماعی هەبوو ماڵ و سامانی بدرێتیو پتر دەوڵەمەند بێ!!

﴿كلاّ، إنّه كان لآياتنا عنيداً﴾ نەخێر، بۆی زیاد ناکەین، بێگومان ئەو دژایەتی قورئان دەکا، بڕوای بەپەیامی ئیسلام نیە، بە ئەنقەست پەیامی قورئان رەت دەکاتەوە، ئەگینا لەناخی دڵی دا دان بەوەدا دەنێ: کە کەلامی خودایە ، بەسەرزارەکیو بۆ رەزامەندیی گەلەکەی بەزوبان دەڵێ بڕوام پێی نیە. بۆیە شیاوی عەزابی سەخت و دژوارە. ئەو عەزابەی خودا لەبارەیەوە دەفەرموێ:

﴿سأرهقه صعودا﴾ لەوەبەولاوە ئەرکی عەزابی ئەخەمە ئەستۆ، توشی ئازارو مەینەتییەکی ئێجگار سەخت و گرانی دەکەین، عەزابەکەی بریتی دەبێ لەوەی دەبێ بەکێوێکی ئاگری زۆر بەرزدا سەر بکەوێ. زۆر ماندو دەبێو ناشتوانێ پێیدا سەربکەوێ.

ئیبنوجەریر ریوایەتێکی هێناوە دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرموی: (صعود) کێوێکی ئاگرە لەناو دۆزەخ دا، داوا لەوەلیدو هاوەڵانی دەکرێ پێیدا سەربکەون ، کە دەستی لەسەر دادەنێن دەستیان دەتوێتەوە: کە هەڵی دەگرن وەکوو خۆی لێدێتەوە ، کە قاچی لەسەر دادەنێن قاچیان دەتوێتەوە ، کە قاچیان هەڵدەگرن وەکوو خۆی لێدێتەوە.

ئەمجار پەروەردگار حاڵ و وەزعی وەلیدی ستەمکار دیاری دەکاو چۆنیەتی بڕیاردانی دژایەتیکردنی بۆ پەیامی قورئان دەخاتە ڕو دەفەرموێ: ﴿إنّه فكّر وقدّر، فقتل كيف قدّر، ثمّ قتل كيف قدّر﴾ بێگومان وەلیدی چارەڕەش بیری لە قورئان و وەزعی پێغەمبەرﷺ کردەوە، لە دڵی خۆی دا قسەی حازرکردن: کە دەربارەی قورئان بیانڵێ،

ئەگەر پرسیاری لیٚ بکریٚ، بیری کردەوە چ درۆیەك هەلٚ ببەستیٚ، نەفرینی لیٚبیٚو بەفەتارە بچیٚ و خودا بیکوژیٚ ! چۆنی تەقدیر کردو چۆنی بیر کردەوە ؛ بەراستی هەلٚویٚستی ناشیرینی نواندن و کاری نابەجیٚی کردن ، بۆیە شیاوی عەزابی سەخت و دژوارە.

﴿ثمّ نظر، ثمّ عبس وبسر، ثمّ أدبر واستكبر فقال: إن هذا إلاّ سحر يؤثر، إن هذا إلاّ قول البشر﴾ پاشان سەر لەنویٚ تیٚیفکریەوە، تەماشای کردو روی خۆی گرژ کرد و ناوچاوی بەیەکاداو خۆی مۆڕەمچە کرد ، ئەمجار کە نەیتوانی رەخنەیەکی زانستی لە قورئان بگریٚ، پشتی هەلٚکردو فیزی نواند، لوتبەرزی خۆی راگەیاندو روی لەئیمانهیٚنان وەرگیٚڕاو لەحەق لایدا ، وتی: ئەم قورئانەی موحەممەد دەیخویٚنیٚتەوە سیحرەو جادویەکە بەدریٚژایی رۆژگار دوایی نایەو بەردەوام دەبیٚ، موحەممەد لەکەسانی پیٚش خۆیەوە نەقلٚی کردوە، کەلامی خودا نیەو قسەی ئادەمیزادە.

لەمە دەردەکەویٚ: کەوەلید قسەکانی پیٚچەوانەی قەناعەتی ناو دلٚ و دەرونیەتی، ئەو بەدلٚ بڕوای وابوو: کە قورئان کەلامی ئادەمیزادو جندۆکە نیەو کەلامی خودایە . وەلیٚ بەزوبان پیٚچەوانەی ئەو باوەڕەی خۆی دەربڕی.

ریوایەتکراوە وەلیدی کوڕی موغەیرە بەلای پیٚغەمبەردا تیٚپەڕی ، لەو کاتەدا پیٚغەمبەرﷺ ﴿حم، السجدة﴾ی دەخویٚند، کە گەڕایەوە بەخیٚلٚی بەنی مەخزومی گوت: سویٚندم وابیٚ ئەمڕۆ لە موحەممەد کەلامیٚکم بیست نەکەلامی ئادەمیزادو نەکەلامی جندۆکەیە، هەتا بلٚیٚی شیرین و فەصیح و بەلیغ بوو، ئەو کەلامە هیٚندە بەرزو بلٚندە هەمیشە بالادەست دەبیٚو قەت نابیٚ کەلامی لەوە بەرزتر هەبیٚ.

قەتادە دەلٚیٚ: وەلید گوتویەتی: لەو قورئانەی موحەممەد دەیخویٚنیٚتەوە ورد بوومەوە بۆم دەرکەوتووە شیعر نیە، تام و چیٚژیٚکی تایبەتی هەیە،

بالآدەست دەبێ‌و هیچ کەلامێکی بەسەردا زاڵ نابێ، پاشان گوتی: گومانم لەوەدا نیە: کە ئەوە سیحرە. ئیتر پەروەردگار ئایەتی **﴿فقتل کیف قدّر﴾** ی نازڵ کرد.

کەوابێ گومان لەوەدا نیە کەسێ بەم جۆرە لە قورئان حاڵی ببێ‌و پاشان بڵێ: سیحرە، دیارە بەئەنقەست دژایەتی قورئانی کردوەو ئینکاری تاك و تەنهایی خوداو پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەدو رابوونی رۆژی قیامەتی کردوە، شیاوی ئەوەیە عەزابی سەختی بدرێ‌و ناخۆشترین شوێنی دۆزەخی بۆ دیاری بکرێ . بۆیە دەفەرموێ:

﴿سأصلیه سقر،وما أدراك ما سقر، لاتبقي ولاتذر لوّاحة للبشر، علیها تسعة عشر﴾ لەوە بەولاوە دەیخەمە ناو ئاگری دۆزەخەوە، نوغرۆی دەکەم لەئاگردا، ئەتۆ چوزانی سەقەر چیە؟ سەقەر ئەو شوێنەیە هەر کەسێکی تێبکەوێ خوێن و گۆشت و ئێسقانی یەکسەر نامێنێ، کەسەر لەنوێ جارێکی‌تر جەستەیان وەکوو خۆی لێدەکرێتەوە، بەشیددەت تردەسوتێندرێنەوە،پێستیان دەبێتەکۆی‌زوخاڵ ورەشدەبێ. وەکوو لەئایەتێکی‌تردا دەفەرموێ: **﴿کلّما نضجت جلودهم بدّلناهم جلوداً غیرها لیذوقوا العذاب﴾(النساء/٥٦)**.

دۆزەخ بۆ ئادەمیزادەکان دەردەکەوێ‌و بەچاو دەیبینن، وەکوو لەئایەتێکی‌تردا دەفەرموێ: **﴿وبرّزت الجحیم للغاوین﴾(الشعراء/٩١)**.

چەند فریشتەیەك هەن بەرپرس و کاربەدەستی دۆزەخن، رق ئەستورو تەبیعەت توندو روتاڵ، ژمارەیان نۆزدە فریشتە یان نۆزدە تاقم و پێرن. کەدەفەرموێ: **﴿لوّاحة للبشر﴾** بە مانا ئەوەیە: دۆزەخ هەڵقرچێنەرو داپڵۆخێنەری ئادەمیزادە تاوانبارەکانە، یان داپڵۆخێنەرو رەش هەڵگێری پێستیانە.

قورطوبی دەفەرموێ: قسەی راست و صەحیح ئەوەیە: کە ئەو نۆزدەیە سەرۆك و نەقیبەکانن، ئەوانەن: کە لێپرسراوی فریشتەکانن، ئەگینا ژمارەی فریشتەکانی کاروباری دۆزەخ بەرێوەدەبەن زۆرن. **﴿وما يعلم جنود ربك إلا هو﴾** لەفەرمودەی صەحیح دا هاتوە عەبدوڵلای کوڕی مەسعود ریوایەت دەکاو دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرموی: **(يؤتى بجهنم يومئذ لها سبعون ألف زمام مع كل زمام سبعون ألف ملك يجرونها)**.

حیکمەتی یەزدانی لەهەڵبژاردنی نۆزدە بۆ ژمارەی فریشتەکانی دۆزەخ

وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحَـٰبَ ٱلنَّارِ إِلَّا مَلَـٰٓئِكَةً ۙ وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِيَسْتَيْقِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ وَيَزْدَادَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِيمَـٰنًا ۙ وَلَا يَرْتَابَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۙ وَلِيَقُولَ ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَٱلْكَـٰفِرُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَـٰذَا مَثَلًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ ۚ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ۚ وَمَا هِىَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾ كَلَّا وَٱلْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَٱلَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَٱلصُّبْحِ إِذَآ أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحْدَى ٱلْكُبَرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَن شَآءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾

دەربارەی سەبەب نزولی ئایەتی(٣١) **﴿وما جعلنا أصحاب النار...﴾** ئیسحاق وقەتادە ریوایەتیان کردوە دەڵێن: رۆژێك ئەبوجەهل وتی:

ئـەی هـۆزی قورەیـش؛ موحەمـمـەد پێـی وایـە ئەوانـەی ئێـوە لــەدۆزەخ دا سزادەدەن نۆزدەن،ئایا سەد پیاو لەئێوە دەرەقەتی یەکێك لەوان نایەن؟؟

(السدی) دەڵێ: کە ئایەتی ﴿علیها تسعة عشر﴾ نـازڵ بـوو، پیـاوێکی قورەیشی ناوی(الأشد)ی کـوڕی (کلـدة الجمحـي) بـوو پیـاوێکی بەشـان و بازوو بەهێز بوو، زۆر جار لەسەر پێستی رەشە وڵاخ راوەسـتاوە، دەکـەس تێی نوسان بۆ ئەوەی پێستەکە لەژێر قاچی دەربێنن، پێستەکە لەت لـەت بووە ئەو لەشوێنی خۆی نەجوڵاوە. ئـەم پیـاوە چوارشـانە گەدەعـە، وتـی: ئەی هۆزی قورەیش؛ لە ئـەو نـۆزدە فریشـتە مەترسـن و بەلاتانـەوە هیـچ نەبن، ئەمن بەشانی راستم دەیـان وەلادەنێـم و بەشـانی چـەپم نۆیـان پـاڵ دەنێم، ئیتر پەروەردگار ئایەتی﴿وما جعلنا أصحاب النّار إلاّ ملائكة﴾ ی نازڵ کرد.

لەریوایەتێکیتردا هاتوە دەڵێ: (الحارث)ی کوڕی کەلدە پڕماندویـەتی: مـن غـەنیمی حـەڤدەیانم و ئێـوەش هەمـووتان پـەلاماری دوانیـان بدەن، ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿وما جعلنا أصحاب النّار إلاّ ملائكة﴾ ی نازڵ کرد.

﴿وما جعلنا أصحاب النّار إلاّ ملائكة﴾ ئێمە هەر فریشتەمان گـێڕاوە بە بەرپرس و حەرەسی دۆزەخ، ئادەمیمان نەکردون بەفەرمانداروکارگێڕی دۆزەخ تـابتوانن بەربـەرەکانێیان بکـەن و بەسـەریان دا زاڵ بـن. ئەوانـە فریشتەن لەو مەخلوقاتـە غـەیبیو پەنامەکییانـەن، کە جگـە لـە خـودا هیـچ کــەس سروشــت و هــێزو توانایــان نـازانێ، خـودا لەبارەیانـەوە ئاگاداری کردویـن: کـە هـەرگیز بێفـەرمانی خـودا ناکـەن و هـەرچی فەرمانیان پێبکا یەکسـەر ئـەنجامی دەدەن . ئەوانـە خـودا هێزو توانـای تایبەتی پێداون ، هەر کارو فـەرمانێکیان پێبسـپێردرێ بـەبێ دواکـەوتن جێبەجێی دەکەن !

دەی ئەو فریشتانە کە لەلایەن خوداوە کراون بەکاربەدەستی دۆزەخ و هێزو دەسەڵاتی پێویستیان پێدراوە ، کەواتە بەهیچ جۆرێك ناتواندرێ ئادەمی بێدەسەڵات و تاوانبار بەسەریان دا زاڵ ببێ؟ لەکاتێك دا فریشتە بەهێزترین مەخلوقاتی خودان، بەزەبرو زەنگترین دروستکراون، لەهەموو مەخلوقات زیاتر پابەندی فەرمانی خودان و لەبەر خاتری خودا رقیان هەڵدەستی.

ئەم ئایەتە رەتدانەوەی موشریکەکانی مەککە بوو، لەو کاتەدا ژمارەی بەرپرسەکانی دۆزەخ دیاریکران، ئەبوجەهل وتی: ئەی کۆمەڵی قورەیش؛ ئەرێ دە کەس لەئێوە ناوێرنە یەکێ لەو فریشتانەو بەسەریان دا زاڵ بن؟ ئیتر پەروەردگار ئایەتی ﴿وما جعلنا أصحاب النار إلا ملائکة﴾ ی نازڵ کرد، ئەوەی پێ راگەیاندن: کە بەرپرسەکانی دۆزەخ فریشتەن و خاوەن هێزو توانای تایبەتین و بەربەرەکانییان ناکرێو ئادەمیزاد بەسەریان دا زاڵ نابن.

﴿وما جعلنا عدتهم إلا فتنة للذین کفروا﴾ نەوەکوو ژمارەکەیانمان باس کرد، ئیللا: کە باسمان کرد بۆ تاقی کردنەوەو سەر لێ شیوانی کافرەکان بوو، بۆ ئەوەی ببێتە هۆی دڵە راوکێو سەرسوڕمانیان ، زیاتر شێلگیرو گومڕا بن ، چی لەدڵیان دایە دەری ببرن و خودا زیاتر رقی لێیان هەڵسێ. ئەوەبوو وتیان دۆزەخێك بەم هەموو گەورەییو بەرفراوانییە چۆن بە نۆزدە فریشتە کاروباری هەڵدەسوڕێندرێ؟ هەروا گەلێ قسەیتری گاڵتە ئامێزی لەم جۆرە ناشیرینتریش !

﴿لیستیقن الذین أوتوا الکتاب ویزداد الذین آمنوا إیمانا﴾ پەروەردگار کە ژمارەی فریشتەکانی کردوە بەنۆزدە، بۆ ئەوەیە ئەهلی کیتاب (جولەکەو فەلە) دڵنیابن: کە ئەو پێغەمبەرە پێغەمبەرێکی حەقەو ئەوەی دەیڵێ: دەق وەکوو ئەوە وایە: کە لە نامە ئاسمانیەکانی پێشوتردا هاتووە.

چونکه لە(تەورات و ئینجیل) یش ژمارەی فریشتەکانی بەرپرسی دۆزەخ بە نۆزدە هاتووە. هەروەها بۆ ئەوەی موسوڵمانان پتر ئیمانیان بەهێزبێ‌و چاکتر پەیامی قورئانیان لەدڵ دا بچەسپێ. کاتێك: کە دەبینین ئەوەی لە قورئان دا هاتووە موافیقی نامە ئاسمانییەکانی پێغەمبەرانی پێشووەو لەگەڵ هی ئەوان دا یەك هاتوتەوە.

﴿ولایرتاب الذین أوتوا الکتاب والمؤمنون﴾ بائەهلی کیتاب و موسوڵمانان هیچ شك و گومانیان بۆ پەیدا نەبێ دەربارەی راستی‌و حەقییەتی ئەو ژمارەیە: کە نۆزدەیە، هەروەها باهیچ گومانیان نەبێ لەراستی‌و حەقییەتی ئایینی خودا !

﴿ولیقول الذین في قلوبهم مرض و الکافرون: ماذا أراد الله بهذا مثلا﴾ بۆ ئەوەی دووڕوەکان؛ ئەوانەی گومانیان هەیە لەڕاستی پێغەمبەرایەتی موحەممەدو ئەوانەی کافرن لەدانیشتوانی مەککەو کەسانی دیکەش، بڵێن ئەوە خودا مەبەستی بەم ژمارە چیە؟ چ حیکمەتێك لەباس کردن و دیاریکردنی ژمارەی نۆزدەدا هەیە؟ ئەوان کە ئەم پرسیارانە دەکەن بڕوایان بە قورئان نیە ، بەگشتی پێیان وایە لە خوداوە نەهاتووە.

﴿کذلك یضل الله من یشاء ویهدي من یشاء﴾ ئابەو جۆرە خودا گومڕا دەکا هەرکەسێ بیەوێ ـ لەسەر کردەوەو بیروباوەڕیان ـ گومڕایان بکا، هیدایەتی ئەو کەسانەش دەدا: کە بیەوێ‌ـلەسەر کردەوەو باوەڕیان ـ شارەزایان بکا، واتە وەکوو چۆن بێبڕواکانی بەو ژمارەیە گومڕا کردو بڕواادارانی هیدایەت دا ، هەر کەسی وەکوو ئەو دوو تاقمە بێ ئاوای بەسەر دێنی. ئەوانەی گومڕایان دەکا، خۆیان ئامادەباشی گومڕابوونیان تێدایە، ئەوانەیش هیدایەتیان دەدا خۆیان ئامادەباشی وەرگرتنی هیدایەتیان تیدایە.

مانای(ئیضلال)و (هیدایـەت) ئەوەنیـە خـودا کۆمـەڵێك بـەزۆرە ملـێ گومـڕا بکـاو کۆمـەڵێك بـەتۆپزی بخاتـە سـەر ڕێبـازی هیدایـەت، ئەمـە پێچەوانـەی دادوەری پـەروەردگارەو لەگـەڵ حیکمـەتی تەشـریع دا ناگونجی..

بێگومـان گرتنەبـەری ڕێبـازی گومڕایـی یـان هیدایـەت، پـەیوەندی سەرەکی بەویست و ئـیرادەی موکەللەفـەوە هەیـە، ئـادەمیزاد بـەئارەزۆی خۆی ئەم ڕێبازە یان ئەو ڕێبازە هەڵدەبژێرێو ئەرکەکانی سەرشانی ئـەنجام دەدا ، یان پاشگوێیان دەخا ، هەر لەم ڕوانگەشەوەیە: کە شـیاوی ثـەواب یان عـیقاب دەبێ.

هەرگیز خودا بەزۆرە ملێ کارێك بە ئادەمیزاد ناکـا. فـەرمان بەچاکـە دەکاو نەهی لەخراپە دەکا، جا ئەگـەر بـەندە پێچەوانـەی فـەرمانی خـودا جولایەوە، ئەوە لەخودا یاخیبووە، بەویستی خـۆی تـاوانی کـردوە، خـودا هەموو شتێکی ژێربارکردوە، وەلێ جلەوی بۆ ئـادەمیزاد شـل کـردوە، بـۆ خۆی ڕێبازی خۆی هەڵبژێرێوکاری خۆی ئەنجام بدا.

﴿وما يعلم جنود ربك إلا هو﴾ واتە: حەرەس و پاسەوانانی هەرچەندە نۆزدەن بەڵام یارمەتیدەرو سەربازان و هاوکارانیان ئەوەندە زۆرن هەر خودا ژمارەیان دەزانێ، پەروەردگار بەمە ڕەددی موشریکەکانی دایەوە: کە ئەو ژمارەیان بەکەم زانیو لافی ئەوەیان لێدەدا: کە ئـەوان دەرەقـەتیان دێـن، پوختەکەی ئەوەیە دەفەرموێ: باشە وای دابنێن ئەوانە نۆزدەن، بـەڵام خـۆ ئەوەندەیان سەربازو یارمەتیدەر هەن: کە جگە لە خـودا کـەس ژمارەیـان نازانێ، بەلای خوداوە ئاسانە ژمارەیان بکاتە بیست و زیاتریش، وەلێ لەم ژمارەیەدا حیکمەتێك هەیە هەر خودا خۆی دەیزانێ.

﴿وماهي إلا ذكرى للبشر﴾ سەقەرو دیاردەکانی، باسکردنی ژمـارەی بەرپرسانی دۆزەخ یادخستنەوەو ئامۆژگارییـە بـۆ ئـادەمیزاد، بـۆ ئەوەیـە

بزانن خودا توانـاو دەسـەلاتی بێسـنوورەو هیـچ شـتێکی لێ یاخی نـابێو پێویستی بە یارمەتیدانی کەس نیە.

﴿كلاّ﴾ نەخەیر لە قیامەت دا ناتوانن ئینکاری ئـاگری دۆزەخ بکـەن ، ﴿والقمر﴾ سوێندم بە مانگی خاوەن نوورو روناکی: کـە دەدرەوشـێتەوە ، ﴿والليـل إذ أدبـر﴾ سـوێندم بەشـەو: کـە بەسـەر دەچـێو رادەبـرێ، ﴿والصبـح إذا أسـفر﴾ سـوێندم بەبـەیانی: کـە دەردەکـەوێو ئاسـۆ رون دەکاتەوە.

﴿إنّها لإحدى الكبر﴾ سەقەر: کە شـوێنێکە لـە ناخۆشـترینی دۆزەخ ، یەکێکە لە بەلا گەورەو سامناکەکان بۆ ترساندنی ئادەمیزادو هەڕەشـەلێ کردنیان لەعەزابی خودا ، ﴿لمن شاء منكـم أن يتقـدّم أو يتـأخّر﴾ دۆزەخ ترساندنە بۆ کەسانێك لەئێوە: کە بیانەوێ ئیمان بهێنن و مل لـە تاعـەت کردن بنێن و دەست بکەن بە خوداپەرستی ، یـان سـووربن لەسـەر کوفـرو بێدینیو لەجیاتی ئەوەی بەرەو پێش بچن بۆ ئیمان هێنـان بگەڕێنـەوە بـۆ دواوەو بۆ سەر کوفر.

ئیبنـو عـەبباس دەفـەرموێ: ئەمـە ئاگاردارکردنـەوەو تێگـەیاندنی ئادەمیزادە بەوەی هەرکەسێ بەرەو ئیمانهێنان بچێتە پێشەوەو دەست بکا بـە خوداپەرسـتی پاداشـی نـەبڕاوەی دەدرێتـێ، کەسـێك دوابکـەوێ لـە ئیمانهێنان و پێغەمبەر بەدرۆبخاتەوە سزای دۆزەخەو بۆ هەتا هەتایە تێیدا دەمێنێتەوە.

گفت و گۆی نێوان بەهەشتیەکان و تاوانباران

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِى جَنَّٰتٍ يَتَسَآءَلُونَ

﴿٤٠﴾ عَنِ ٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمۡ فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُواْ لَمۡ نَكُ مِنَ ٱلۡمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمۡ نَكُ نُطۡعِمُ ٱلۡمِسۡكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ ٱلۡخَآئِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّىٰٓ أَتَىٰنَا ٱلۡيَقِينُ ﴿٤٧﴾ فَمَا تَنفَعُهُمۡ شَفَٰعَةُ ٱلشَّٰفِعِينَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمۡ عَنِ ٱلتَّذۡكِرَةِ مُعۡرِضِينَ ﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمۡ حُمُرٞ مُّسۡتَنفِرَةٞ ﴿٥٠﴾ فَرَّتۡ مِن قَسۡوَرَةِۭ ﴿٥١﴾ بَلۡ يُرِيدُ كُلُّ ٱمۡرِيٕٖ مِّنۡهُمۡ أَن يُؤۡتَىٰ صُحُفٗا مُّنَشَّرَةٗ ﴿٥٢﴾ كَلَّاۖ بَل لَّا يَخَافُونَ ٱلۡأٓخِرَةَ ﴿٥٣﴾ كَلَّآ إِنَّهُۥ تَذۡكِرَةٞ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذۡكُرُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُۚ هُوَ أَهۡلُ ٱلتَّقۡوَىٰ وَأَهۡلُ ٱلۡمَغۡفِرَةِ ﴿٥٦﴾

لەوە پێش پەروەردگار هەڕەشەی لە کافرەکان کردو بە ئاگری دۆزەخ ترساندنی، ئەوەی دوبارە کردەوە : کە رزگار بوون لەئاگری دۆزەخ پەیوەستە بەکردەوەی چاکەوە، ئەمجار لێرەدا مانای پێشووی دوبارەکردەوەو ئەوەی راگەیاند: کە هەموو کەسێك پاداشتی کردەوەکانی وەردەگرێتەوە، هەواڵی ئەوەشی پێداین: کە ئەوانەی نامەیان دەدرێتە دەستی راستیان رزگاربوون، تاوانبار ئەهلی دۆزەخن.

دەفەرموێ: ﴿كل نفسٍ بما كسبت رهينة﴾ رۆژی قیامەت هەموو نەفسێ راگیراوو و دیل و داماوەو یەخسیرە، بەهۆی کردەوەکانی دونیای تاوانەکانی وەکوو کۆت و زنجیر تێی دەهاڵێن و رزگاربوونی نیە، ﴿إلاّ أصحاب اليمين﴾ جگە لەوانەی: کە نامەی کردەوەکانیان دەدرێتە

دەستی راستیان، بێگومان ئەمان بەتاوانەکانیانەوە هەڵەو گیرنابن، بەڵکوو بەهۆی کردەوە باشەکانیان زوو لەتەنگانە رزگار دەبن.

﴿في جنّات يتساءلون عن المجرمين، ماسلككم في سقر؟ ﴾ ئەو خوداپێداوانە لەناو باغەکانی بەهەشت دا رادەبوێرن و پرسیار لەیەکتر دەکەن ، دەربارەی وەزع و حاڵی تاوانبارەکان دەست دەکەن بەپرسیار و پێیان دەڵێن: ئەوە چی ئێوەی خستە ناو دۆزەخەوە؟ مەبەستیش لەم پرسیارکردنە سەرزەنشت کردن و خەجاڵەتکردنیانە.

تاوانبارە گیرۆدەبوەکان هاتنە وەڵام دانەوەو ﴿قالوا: لم نك من المصلّين، ولم نك نطعم المسكين وكنّا نخوض مع الخائضين وكنّا نكذّب بيوم الدين، حتّى أتانا اليقين﴾ وتیان (دەڵێن): ئێمە لە ژیانی دونیامان دا نوێژە فەرزەکانمان نەدەکردن، نەهاتین وەکوو خوداپەرستەکان بەندایەتی خودا بکەین، چاکەمان لەگەڵ هاورەگەزانی خۆمان نەکردوە، بژێوو خۆراکمان نەدا بەگەداو هەژاران..

هاونشین و هاودەمی تاوانبارانمان دەکرد، سەرگەرمی قسەی پوچ و بێسود بوین و کۆڕو مەجلیسی بێهودەو بەتاڵخوازمان گەرم دەکردن ، لەو گوفتارو کرداری پڕوچوچ دا رۆ دەچوین، لەگەڵ هەموو گومڕایەك دا هاوشان بووین، هەر کەسێك بوختان و گاڵتەی بە پێغەمبەرو پەیامی ئیسلام بکردایە ، ئێمە هاوکاری دەبووین و مەجلیسمان بەو جۆرە قسەلۆکانە دەڕازاندەوە. رابوونی قیامەت و زیندوبوونەوەمان بەلاوە پەشم بوو، بەدرۆمان دەزانی، هەتا مردن یەخەی گرتین و تارمایی مەرگ خۆی نیشان داین ! ئەم چوار هۆکارانە بەدرێژایی ژیانمان بەشێکبوون لە هەڵسوکەوتی رۆژانەمان و خومان پێوە گرتبوو.

﴿فما تنفعهم شفاعة الشافعين﴾ کەسێك ئەوە خوو رەوشتی بێ، بەو جۆرە ژیانی دونیا بەسەر بەرێ، رۆژی قیامەت شەفاعەتی کەسی فریاناکەوێ، کەس شەفاعەتی بۆ ناکا، چونکە بەکافریی مردون و کافریش کەس شەفاعەتی بۆ ناکا، ئەگەر بۆشیان بکەن وەرناگیرێ.

﴿فما لهم عن التذكرة معرضين، كأنهم حمر مستنفرة، فرت من قسورة﴾ ئەوە ئەو موشریکانە چییانەو بەچ عەقلّ و هۆشێك پشت لە قورئان هەڵدەکەن؟ رو لەو پەیامە پڕ ئامۆژگارییو خێرو فەڕە وەردەگێڕن؟ بەراستی ئەوانە: کە رو لە قورئان وەردەگێڕن و پشت لەو پەیامە پیرۆزە هەڵدەکەن و هەڵدەتیزێنن، دەڵێی کەرە کێوین لەبەر راوچییان هەڵدێن ، یان دەڵێی شێری برسیان بە دواوەیە و دەیەوێ نێچیریان بکا. ئەوانە: کە لەحەق رادەکەن و روی لیوەردەگێڕن، هیچ بیانویەکیان نیەو چ بەڵگەیەکیان بەدەستەوە نیە. جگە لەگێلیو نەفامیو سەررەقی!!

﴿بل يريد كل إمرئ منهم أن يؤتى صحفاً منشرة﴾ بەڵکوو هەریەکێ لەو موشریکانە دەیەوێ نامەی تایبەتی بۆ سەر نازڵ ببێ، وەکوو چۆن قورئان بۆ سەر موحەممەدﷺ نازڵ بووە، ئەوانە سەر رەقیو قیرسیچمەییان گەیشتۆتە ئەندازەیەك دەڵێن: ئەی موحەممەد؛ بروات پێناکەین تا لە خوداوە بۆ هەریەکێکمان نامەیەکی تایبەتی نەیە تێیدا نوسرابێ، کە تۆ رەوانەکراوی خودای !!

ئیبنولمونذیر لە(السدي)یەوە ریوایەت دەکا دەڵێ: قورەیشییەکان وتیان: ئەگەر موحەممەد راست دەکات پێغەمبەرە، با وابکا بەیانی: کە لەخەوهەڵسایین لەژێر سەری هەریەکێکمان دا نامەیەك هەبێ

لەخوداوە هاتبێ، تێیدا نوسرابێ: کە فلانی کوڕی فلان لە دۆزەخ ئەمین بێ !

لە ریوایەتێکیتردا هاتوە ئەبوجەهل و کۆمەڵێکیتر لە قورەیشییەکان وتیان: ئەی موحەممەد ئێمە ئیمانت پێناهینین، هەتا بۆ هەر یەکێك لەئێمە نامەیەك نەیە لە ئاسمانەوە ، تێیدا نوسرابێ لە خودای بونەوەرەوە بۆ فلانی کوڕی فلان، موحەممەدﷺ پێغەمبەری منەو بۆ سەر ئێوە رەوانەکراوە پێویستە شوێنی بکەون !!!

هەڵبەتە ئەمە ئەوپەڕی سەرڕەقیو کەودەنیو گێلییە، پەڵپ و بیانوی لەو جۆرە نیشانەی تەعەننوت و دڵڕەقیو موکابەرەیە، ئەوانە هەر نایانەوێ ئیمان بێنن، چونکە ئەگەر نامەی لەو جۆرەشیان بۆ بێ پەڵپێکیتر دەگرن و ئیمان ناهێنن.

وەکوو لەئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿**ولو نزّلنا عليهم كتاباً في قرطاس فلمسوه بأيديهم، لقال الذين كفروا إن هذا إلاّ سحر مبين**﴾ (**الأنعام/٧**).

ئەمجار پەروەردگار هۆکاری ئەو سەرڕەقیو بیانوگرتنەیان دیاری دەکاو دەفەرموێ: ﴿**كلاّ**﴾ نەخەیر شتی وانابێ با ئەوانە واز لەو سەرڕەقیو بیانوگرتنانە بێنن، شتی وایان بۆ ناکەین، داخوازیەکەیان نایەتەدی.

﴿**بل لايخافون الآخرة**﴾ بەڵکوو ئەوان لەراستیدا بڕوایان بەزیندوبوونەوە نیە، ترسی عەزابی دۆزەخیان نیە، ئەگەر بڕوایان بە زیندوبوونەوە هەبوایەو ترسی ئاگری سەقەریان لە دڵدا بوایە، پێشنیاری لەو جۆرەیان نەدەکردن و بیانوی ئاوایان نەدەگرتن و قورئانیان بە درۆنەدەخستەوە!

﴿کلاّ إنّها تذکرة، فمن شاء ذکره﴾ با بەس بیٚ‌و چیتر پشت لە قورئان هەڵنەکەن، بێگومان قورئان کیتابی هیدایەتە، پڕە لە پەندو ئامۆژگاریی، هەرکەسیٚ بیەویٚ باگویٚی بۆ بگریٚو شوێنی بکەویٚو بیکاتە بەرنامەی ژیانی خۆیو بەختەوەری دونیاو قیامەت بۆ خۆی دەستەبەر بکا، کەسێك بیەویٚ بەم قورئانە پەند ئامێز ببیٚ بەسیەتی ، هەموو شتێکی تێدا رون کراوەتەوەو وەلاّمی هەموو پرسیارێکی تێدا دەدۆزرێتەوە .

﴿وما یذکرون إلاّ أن یشاء الله، هو أهل التقوی وأهل المغفرة﴾ ئەوانە پەندئامێزنابن و بیرناکەنەوە و بە قورئان سودمەند نابن مەگەر خودا مەیلی لیٚ‌بیٚ، بێگومان خودا بەزۆرە ملیٚ کەس ناخاتە سەر رێبازی راست ، دەبیٚ بەندەکە بۆ خۆی ئامادەباشی هیدایەت وەرگرتنی تێدابیٚ، ئەمجار خودا هۆکارەکانی هیدایەتدانی بۆ دەرەخسێنیٚ. خودا شیاوی ئەوەیە: کە خوداناسان خۆ لەعەزابی بپارێزن، تاوان ئەنجام نەدەن و پابەندی فەرمان و جڵەوگیرییەکانی بن شیاوی ئەوەیە لە تاوانی موسوڵمانان خۆش بیٚ و تۆبەی تۆبەکاران قبولّ بکا.

زومەخشەری بەگوێرەی بیروباوەڕە موعتەزیلیەکەی تەفسیری ئایەتی ﴿وما یذکرون إلاّ أن یشاء الله﴾ ی کردوە وتویەتی: (ئەوانە یادی خودا ناکەن و ئیمان ناهێنن مەگەر خودا زۆرەملێیان لیٚ‌بکاو بەتۆبزی ئیمانیان پیٚ‌بهێنیٚ، چونکە دڵیان مۆرکراوەو ئامادەباشی وەرگرتنی هیدایەتیان تێدا نیە، بەئیختیاری خۆیان ئیمان ناهێنن). [1]

١- تفسیر الکشاف ج ٣/٢٩١

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی (القیامة)

ئەم سورەتە مەککییەو چل ئایەتەو دوا سورەتی(القارعة) هاتوتە خوارێ . ناونراوە بەسورەتی(القیامة) چونکە لەسەرەتادا خودا سوێندی بەقیامەت خواردوە.

پەیوەندی بەسورەتی پێشوویەوە لەم روەویە:

لەسورەتی پێشودا پەروەردگار هۆکاری سەرەکی ئیمان نەهێنانی کافرەکانی دیاری کرد: کە بریتیە لە بروا نەبوونیان بە رابوونی قیامەت فەرمووی: ﴿**كلاّ بل لايخافون الآخرة**﴾ لەم سورەتەدا بەڵگەی رابوونی قیامەتی بەیانکردن . ئەمجار وەصفی کارەسات و روداوە سامناکەکانی ئەو رۆژەی کرد، ئەمجار باسی گیان دەرچوونی کرد کە قۆناغی پێش قیامەتە. کۆتایی سورەتەکەشی بەباسی سەرەتای دروستبوون و قۆناغەکانی وەدیهاتنی ئادەمیزاد هێنا !!

رابوونی قیامەت و زیندوبوونەوەو نیشانەکانی

بسم الله الرحمن الرحيم

لَآ أُقۡسِمُ بِيَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ ﴿١﴾ وَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلنَّفۡسِ ٱللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾ أَيَحۡسَبُ ٱلۡإِنسَٰنُ أَلَّن نَّجۡمَعَ عِظَامَهُۥ ﴿٣﴾ بَلَىٰ قَٰدِرِينَ عَلَىٰٓ أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُۥ ﴿٤﴾ بَلۡ يُرِيدُ ٱلۡإِنسَٰنُ لِيَفۡجُرَ أَمَامَهُۥ ﴿٥﴾ يَسۡـَٔلُ أَيَّانَ يَوۡمُ ٱلۡقِيَٰمَةِ ﴿٦﴾ فَإِذَا بَرِقَ ٱلۡبَصَرُ ﴿٧﴾ وَخَسَفَ ٱلۡقَمَرُ ﴿٨﴾ وَجُمِعَ ٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُ ﴿٩﴾ يَقُولُ ٱلۡإِنسَٰنُ يَوۡمَئِذٍ

أَيْنَ ٱلْمَفَرُّ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ ٱلْمُسْتَقَرُّ ﴿١٢﴾ يُنَبَّؤُا۟ ٱلْإِنسَٰنُ يَوْمَئِذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾ بَلِ ٱلْإِنسَٰنُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ بَصِيرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُۥ ﴿١٥﴾

دەفەرموێ: ﴿لا أقسم بيوم القيامة﴾ وشەی ﴿لا﴾ وێدەچێ زێدەبێ، واتە: سوێند دەخۆم بەرۆژی رابوون . وێدەچێ زێدە نەبێو(نافية) بێ ئەو کاتە رەددی کەلامێکە لە سورەتی پێشەوەی دا. واتە: نەخەیر ئەو قسەیە وانیە، ئێوە بەهەڵە چون، سوێندی لەسەر دەخۆم یان هەر نافیەبێو ماناکەی بەم جۆرە بێ. (سوێند ناخۆم بە رۆژی رابوون، پێویست بەسوێند خواردن ناکا شتەکە ئاشکرایەو حەوێجەی سوێند لەسەر خواردنی نیە!) بێگومان هەر سوێندێ بەهەرشتێ بخورێ لەلایەن خوداوە، مەبەست بەدیهێنەرو خاوەنی حەقیقی ئەو شتەیە.

﴿ولاأقسم بالنفس اللّوامة﴾ هەروەها سوێند دەخۆم بەنەفسێك کە سەرزەنشتی خاوەنەکەی دەکا لەسەر کەمتەرخەمی. سوێند بەوشتانە، ئێوە زیندودەکرێنەوە.

مەبەست بە(النفس اللوامة) نەفسی موسوڵمانە: کە سەرزەنشتی خاوەنەکەی دەکا لەسەر کاری خراپ بۆچی کردیو لەسەر نەکردنی کاری چاکە بۆچی نەیکرد، یان بۆ زۆری نەکرد... هەڵبەتە بۆ خودا رەوایە سوێند بە مەخلوقاتی خۆی بخوا، بەکارهێنانی ئوسلوبی سوێندخواردن بە قیامەت لەسەر رابوونی قیامەت زێدە تەئکیدو چەسپاندنی لەخۆگرتووە.

بەتابیلاکردنەوەی سوێند بە(نەفسی لەووامە) دوا بەدوای سوێند خواردن بە قیامەت ئاماژە بەوە دەکا: کە مەبەست بە رابوونی قیامەت

دەرخستنی حاڵ و وەزعی نەفسەکانە، دیاریی کردنی پلەو پایەیانە، چ لەبەختەوەریو چ لە بەدبەختیدا.

﴿أيحسب الإنسان أن لن نجمع عظامه؟ بلى قادرين على أن نسوّي بنانه﴾ ئایا ئادەمیزاد پێی وایە ئێمە ناتوانین دوای مردنیان ئێسقانە رزیوەکانیان کۆبکەینەوەو زیندویان بکەینەوە؟ بێگومان ئەو بیرو بۆچونێکی هەڵەیەو بەتاڵە . بەڵکوو ئێمە دەتوانین چاوە قامکەکانیشیان وەکوو خۆی رێك بخەینەوە ، دەتوانین چاوە قامکەکانیان بەهەموو خەت و نەخش و چاڵیو چوێڵییانەوە دەق وەکوو خۆیان دروستیان بکەینەوە، وەکوو دەرکەوتووە چاوە قامکی هیچ ئادەمیزادێ لەهی ئادەمیزادێکیتر ناچێ.

ئەم ملیارەها ئادەمیزادە هاتونە کۆڕی ژیانەوەو ملیارەهای تریش دێنە ئەم گۆڕەپانەوە، کەچی چاوە پەنجەی هیچ کەس لەهی کەس ناچێ. بۆیە پەروەردگار لەناو هەموو ئەندامانی لەشی مرۆڤ دا بەتایبەتی باسی سەرە پەنجەی کرد.

ئەندامەکانی تری لەشی مرۆڤ (چاو، لوت، گوێچکە، رومەت،...هتد) جاری وادەبێ هی ئەم مرۆڤە لەهی ئەو مرۆڤە دەچێ، بەڵام سەرەپەنجەی هیچ مرۆڤێك لەسەرە پەنجەی مرۆڤێکیتر ناچێ، ئەمەش راستیەکی زانستییەو لەوەپێش نەزانراوە، تەنانەت تا ئەم سەدەیەی رابوردوش، واتە: دوای نازڵبوونی قورئان بە دوانزە سەدەو نیو، ئەمجار هەست بەم حەقیقەتە عیلمییە کراوە، ئەوەبوو ساڵی ١٨٨٤ ی ز بەشێوەیەکی رەسمی لە ئینگلتەرا هەست بەگرنگی سەرەپەنجە کراو بۆ رێبازی دۆزینەوەو ناسینەوەو جیاکردنەوەی ئەم ئادەمیزاد لەو ئادەمیزاد بەکارهێندرا. مۆرکردنی پەنجە لەسەر پەیماننامەو بەڵگەنامە...هتد هاتە کایەوە چونکە پێستی سەرەپەنجەی هەر مرۆڤێك داپۆشراوە بەچەند هێڵێك

ئەم هێلانە سێ‌جۆرن (کەوانـەیی، تێکچـڕژاو، بازنـەیی) جۆرێکـی تریـش هەیە پێك هاتووە لەتێکەڵی ئـەم سـێ‌جۆرە هێڵـە. ئـەم هێلانـەی چـاوەی قامك بەدرێژایی تەمەن ناگۆڕێن ، سەرەپەنجەی هەریـەکێکیش جیـاوازیی هەیە لەگەڵ سەرەپەنجەی یەکێکی‌تر !!

﴿بل یرید الإنسان لیفجر أمامه﴾ تۆ واز لە مرۆڤ بێنە، ئـەو دەیـەوێ بەردەوام بێ لەسەر ئینکـاریکردنی زیندوبوونـەوە، لەسـەر سـتەم وتـاوان، لەدوا رۆژی ژیانیشی‌دا هەروا دەبێ، تـاوان پێـش دەخـاو تۆبـە دوادەخـا، تا مردن یەخەی دەگرێ لە خراپترین حـاڵی ژیانی‌دا گیـان لەدەست دەدا. زۆر کەس هەیـە لـەدزی‌دا دەکـوژرێ، هەیـە لەشـەڕو پیاوکوشـتن دا گیـان لەدەسـت دەدا، هەیـە لەسـەر مـێزی مـەی خواردنـەوە بـەلادادێو گیـانی دەردەچـێ، هەیـە لـەکاتی پیـلان دانـان دژی موسـوڵمانان گیـانی دەکێشرێ.....هتد.

﴿یسأل أیّان یوم القیامة﴾ بەسەر سوڕمانەوە پرسیاری گاڵتـە ئـامێزو سەرڕەقانە دەکاو دەڵێ: ئەوە قیامـەت کـەی رادەبـێ؟ لەراستی‌دا بـڕوای بەهاتنی قیامەت و زیندوبوونەوە نیە، کەسێکیش بـڕوای بەزیندوبوونـەوە نەبێ لەراستیدا گەورەترین تاوانی کردوەو دەکا. ئاژەڵ ئاسـا ژیـان بەسـەر دەباو چی ئارەزۆ بکاو بۆی بکرێ دەیکا، گوێ بەلێ پرسینەوە نادا .

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی ترە: کە دەفەرموێ: **﴿ویقولون متی هذا الوعد إن کنتم صـادقین﴾**(الملك/٢٥) یـان دەفـەرموێ: **﴿هیهات هیهات لمـا توعـدون، إن هـي إلاّ حیاتنـا الدنیـا نمـوت ونحیـا، ومـا نحـن بمبعوثین﴾(الأنعام/٢٨-٢٩)**.

ئەمجـار پـەروەردگار هـەندێ لەنیشـانە گـەورەکانی رابوونـی قیامـەت دیاری‌دەکاو دەفەرموێ: **﴿فـإذا بـرق البصـر، وخسـف القمـر ، وجمـع الشمس والقمر، یقول الإنسان یومئذٍ أین المفرّ؟ ﴾** کاتێ چـاو لـەترس و

سەرگەردانیدا بەملۆق وەستاو ئەبلەق بوو، بومەلەرزەی قیامەت بوونەوەری راتلەقاندو روناکی مانگ نەماو مەحوو بۆوەو کۆتایی هات، خۆرو مانگ لەبێروناکیدا کەوتنە یەك و دیاردەی هاتنی شەوو رۆژ بەدوی یەك دا نەما، دیمەن و دیاردەی بونەوەر هەمووی گۆڕاو جەمسەری هەموو قەبارەکان لێك ترازان و پەرت و بلاوبوونەوە. ئەو رۆژە ئادەمیزادە بێباوەڕەکە دەڵێ: بۆ کوێ رابکەین و پەنا بۆ کێ بەرین؟ چۆن خۆمان لە حیساب و لێکۆڵینەوەو عەزابی خودا قوتار بکەین ؟

﴿کلاّ لاوزر الی ربك یومئذٍ المستقرّ﴾ نەخەیر هیچ دەرەتانێك نیە، هیچ پەناو قەرارگایەك نیە ئەو رۆژە ئادەمیزاد خۆی تێدا حەشار بدا ، سەرەنجام گەڕانەوەی هەمو ئادەمیزاد بۆ لای حوکم و بڕیاری پەروەردگارە، قەرارگاو شوێنی حەوانەوەی ئادەمیزاد یان بەهەشتە یان دۆزەخە !

﴿ینبّأ الإنسان یومئذٍ بما قدّم وأخّر﴾ هەر لەو شوێنەدا: کە خودا بڕیاری داوە سارای مەحشەر بێ و مەخلوقاتی تێدا کۆبکرێتەوە بۆ حیساب و لێکۆڵینەوە، هەموو ئادەمیزاد ئاگادار دەکرێنەوە بەو کردەوانەی لەدونیادا ئەنجامیان داون ، چاکە بن یاخود خراپە، هەرچی ئادەمیزاد کردویەتی لەنامەی عەمەلیدا تۆمارکراوەو دەخرێتە بەردەستی. وەکوو لەئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿**ووجدوا ما عملوا حاضراً ولایظلم ربّك احداً**﴾(الکهف/٤٩)

﴿بل الإنسان علی نفسه بصیرة، ولو ألقی معاذیره﴾ تۆ واز لەوە بێنە: کە بڵێی ئادەمیزاد لەلایەن فریشتەوە ئاگادار دەکرێ، دەربارەی کردەوەکانی، چونکە ئادەمیزاد شایەتێکی ئاگاداری هۆشیارە دەربارەی خۆی ، دەزانێ چی کردوەو چۆنی ئەنجام داوە، هەرچەندە بەرواڵەت لەبارەگای خودا دا عوزرو بیانوو بێنێتەوە بێسوودە، چونکە

دەست و قاچ و ئەندامەکانی تری جەستەی شایەتی لیٚدەدەن، ئیتر ئەو بیانوانە بیٚسودن. وەکوو لەئایەتیٚکیتردا دەفەرمویٚ: ﴿**إقرأ كتابك كفى بنفسك اليوم عليك حسيباً**﴾(**الإسراء/١٤**).

ئادەمیزاد بۆ خۆی باشترین شایەتە لەسەر خودی خۆی، بەلٚگەیەکی ئاشکرایە لەسەر کردەوەکانی خۆی، تەنانەت ئەگەر ئینکاریش بکاو بیانوو پاساو بۆ کردەوەکانی جیهانی بیٚنیٚتەوە بلیٚ: من شتیوام نەکردوە، ئەوە ئەندامانی جەستەی لیٚی دیٚنە زوبان و شایەتی لەسەر دەدەن، چەندیٚك عوزر بیٚنیٚتەوە خیٚرا ئەندامانی جەستەی خۆی، بەدرۆی دەخەنەوە !!

هەولٚدانی پیٚغەمبەر ﷺ بۆ لەبەر کردنی قورئان ،حالٚ و وەزعی ئادەمیزاد لە قیامەت دا

لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِۦٓ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَٰهُ فَٱتَّبِعْ قُرْءَانَهُۥ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ ﴿١٩﴾ كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ ٱلْـَٔاخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍۭ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾

پیٚغەمبەر ﷺ ئەوەندە پەرۆشی ئەوەبوو سروش بەباشی وەربگریٚو لەبەری بکاو بەگەلەکەی رابگەیەنیٚ، لەترسی ئەوەی نەوەکوو شتیٚکی لیبیر بچیٚ، هاودەم لەگەلٚ جوبرائیل دا وتەکانی دەخویٚندەوە، رانەدەوەستا ئەو لیٚبیٚتەوە ئەمجار ئەم بیخویٚنیٚتەوە. بۆیە پەروەردگار شارەزای دەکا بۆ

چۆنیەتی پەیام وەرگرتن و دڵنیای دەکا: کە ئەو سروشە لەدڵی دا جێگیر دەکاو ناهێڵێ هیچی لەبیر بچێتەوە. دەفەرموێ:

﴿لاتحرّك به لسانك لتعجل بـه، إنّ علينا جمعه وقرآنه، فإذا قرناه فاتبع قرآنه ثمّ إنّ علينا بيانه﴾ ئەی پێغەمبەر لەکاتی وەرگرتنی نیگاو سروش دا تەنها گوێ رابگرە، بەزمان وتەکان مەڵێوە، ترسی ئەوەت نەبێ بۆت لەبەر نەکرێ، ئێمە قورئان لەسنگی تۆدا کۆدەکەینەوە، ناهێڵین هیچی لێ بفەوتێ، ئەمجار بە رێکوپێکی بەسەر زوبانت دا جاریی دەکەین..

هەرکاتێ لەسەر زوبانی جوبرائیل قورئانمان بۆ خوێندی، گوێ رابگرەو بێدەنگ بە، پاشان بۆ خۆت بیخوێنەوەو چەند جارێك خوێندنەوەکە دوبارە بکەرەوە بۆ ئەوەی لەدڵ دا جێگیر بێ. پاشان ئێمە مانای ئایەتەکانت بۆ رون دەکەینەوە، حەڵاڵ و حەرام و ئەحکامە تەشریعیەکانت بۆ شیدەکەینەوە .

﴿كلاّ﴾ ئەی ئادەمیزادینە: واز لەو بیروباوەڕە هەڵەو چەوتانەی خۆتان بێنن، چیتر ئینکاری رابوونی قیامەت و زیندوبوونەوە مەکەن، یان ئەی پێغەمبەر پەلەپەل لە فێربوونی قورئان مەکە، ئێمە خۆمان فێرت دەکەین و لەسینەت دا کۆی دەکەینەوە .

﴿بل تحبّون العاجلة، وتذرون الآخرة﴾ بەڵکوو ئێوە دونیاتان خۆش دەوێو سەرگەرمی دابینکردنی لەززەت و خۆشی دونیای بێبەقاو تەمەن کورتن، بێ ئاگابوون لەقیامەت و هەوڵدان بۆ وەدەستهێنانی سەرفرازیی رۆژی دوایی.

دەشگونجێ وشەی ﴿كلاّ﴾ بەمانا (حقاً) بێ، واتە: بەراستی ئەوانە دونیایان خۆش دەوێو وازیان لە قیامەت هێناوە،

دونیایان خۆش دەوێو کاری بۆ دەکەن وازیان لە قیامەت هێناوە و پشت گوێیان خستووە.

زومەخشەری دەڵێ: وشەی ﴿کلاّ﴾ لێرەدا بۆ گێڕانەوەی پێغەمبەرە لە پەلە پەلکردن بۆ فێربوونی قورئان، هەڵنانیەتی بۆ لەسەرە خۆییو ئارامگرتن ، موبالەغەشی لەم مانایەدا کردوە فەرمووی: ﴿بل تحبّون العاجلة﴾ بەڵکوو ئێوەی ئادەمی، لەهەموو شتێك پەلە دەکەن، چونکە سروشتتان پەلەپەلی تێدایە، لەپەلە دروستکراون، بۆیە دونیای کەمخایەن و تەمەن کورتتان خۆش دەوێو وازتان لەقیامەت هێناوە.

ئەمجار پەروەردگار حاڵ و وەزعی خوداپەرستان و کافرەکان لەو دونیادا بەیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿وجوه یومئذٍ ناضرة الی ربّها ناظرة، ووجوه یومئذٍ باسرة تظنّ أن یفعل بها فاقرة﴾ دەم و چاوو روخساری موسوڵمانان لە بەهەشت دا تەڕو تازەو درەوشاوەو گەشاوەن، کەیفخۆش و تەڕدەماخن . بەئاشکراو بێپەردە خودای خۆیان دەبینن. راستەو خۆ دەڕواننە زاتی پاکی : دەم وچاوی تاوانباران لە دۆزەخ دا گرژو رەش هەڵگەڕاو، دڵنیان لەوەی: کە بەڵاو کارەساتێکی هەند گەورەو سامناکیان توش دێ بڕبڕەی پشتیان دەشکێنێ.

زومەخشەری کەرێبازی موعتەزیلەی هەیە رستەی﴿إلی ربّها ناظرة﴾ ی تەئویل کردوە، بەلای ئەوەوە (إلی) حەرفی جەڕ نیە بەڵکوو (ألی) یەو موفرەدی (آلآء) ەو (مفعول بە) ییەو پێش کەوتووە.

ئیبنو کەثیر لەتەفسیری ﴿إلی ربّها ناظرة﴾ دا دەڵێ: واتە بەئاشکرا خودای خۆیان دەبینن، وەکوو بوخاری لە صەحیحەکەیدا فەرموودەیەکی ریووایەت کردوە: کە پێغەمبەرﷺ فەرمویەتی: (إنکم سترون ربکم عیانا) ئێوە لەرۆژی قیامەت دا خودای خۆتان

بەئاشکرا دەبینن. بینینی خودا لەلایەن موسوڵمانانەوە لەرۆژی قیامەت دا شتێکی چەسپاوە، فەرمودەی (متواتر) ی تێدا ریوایەت کراون و بەربەرەکانێیان ناکرێ.

ئەبو سەعیدو ئەبو هورەیرە فەرمودەیەکیان لە پێغەمبەرەوەﷺ ریوایەت کردوە ، فەرمودەکە لەصەحیحی موسلیم و بوخاریدا هاتووەو دەفەرموێ: هەندێك لەهاوەڵان عەرزی پێغەمبەریان کرد وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا ! ئایا ئێمە رۆژی قیامەت خودای خۆمان دەبینین ؟ پێغەمبەرﷺ لەوەڵامیان دا فەرمووی: **(هل تضارّون في رؤية الشمس والقمر ليس دونهما سحاب؟)** هاوەڵان وتیان: نەخەیر، پێغەمبەرﷺ فەرمووی: **(إنكم ترون ربكم كذلك)** بێگومان ئێوە چۆن ئێستا مانگ و خۆر دەبینن ئاواش رۆژی قیامەت خودای خۆتان دەبینن.

هەر لەصەحیحی بوخاریو موسلیم دا لە جەریرەوە هاتوە دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لەشەوی چواردەی مانگ دا سەیری مانگی کردو فەرمووی: **(إنكم ترون ربكم كما ترون هذا القمر، فإن استطعتم أن لاتغلبوا على صلاة قبل طلوع الشمس ولا قبل غروبها فافعلوا)** هەر لە صەحیحەین دا هاتووە ئەبو موسا دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرمووی: **(جنتان من ذهب آنيتهما وما فيهما و جنتان من فضة، آنيتهما وما فيهما، وما بين القوم و بين أن ينظروا الى الله عزّو جلّ إلاّ رداء الكبرياء على وجهه، في جنة عدن)**[1] .

---

(١) تەفسیری ئینوکەثیر ج ١٩٧١/٤

هەل لەكیس چوونی كافرەكان و سەلماندنی زیندوبوونەوە

كَلَّآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلتَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾ وَقِيلَ مَنۡۜ رَاقٖ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ ٱلۡفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَٱلۡتَفَّتِ ٱلسَّاقُ بِٱلسَّاقِ ﴿٢٩﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوۡمَئِذٍ ٱلۡمَسَاقُ ﴿٣٠﴾ فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ يَتَمَطَّىٰٓ ﴿٣٣﴾ أَوۡلَىٰ لَكَ فَأَوۡلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوۡلَىٰ لَكَ فَأَوۡلَىٰٓ ﴿٣٥﴾ أَيَحۡسَبُ ٱلۡإِنسَٰنُ أَن يُتۡرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ أَلَمۡ يَكُ نُطۡفَةٗ مِّن مَّنِيّٖ يُمۡنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةٗ فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنۡهُ ٱلزَّوۡجَيۡنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلۡأُنثَىٰٓ ﴿٣٩﴾ أَلَيۡسَ ذَٰلِكَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يُحۡـِۧيَ ٱلۡمَوۡتَىٰ ﴿٤٠﴾

لەوە پێش پەروەردگار حاڵ و وەزعی قیامەتی گەورەی باس كرد، دیمەنە سامناكەكانی رانواندن، حاڵی بەختەوەرەكان و بەدبەختەكانی دیاریكرد، ئەمجار لێرەدا ئەوە رادەگەیەنێ: كە دونیا دەبێ كۆتایی بێ‌و هەموو زیندەوەرێك دەبێ پیاڵە شەرابی مەرگ بچێژێ. مردنیش قیامەتی بچكۆلەیەو سەرەتای قۆناغی قیامەتە ، جا ئەگەر كافرەكان بڕوایان بەقیامەت نەبێ، خۆ ناتوانن خۆیان لەمردن قوتار بكەن.

پاشان بەدوو بەڵگە رابوونی قیامەت دەسەلمێنێ‌و دەفەرموێ: ﴿كلاّ﴾ وانیە ئەی‌ئادەمیزاد! ئەتۆ ناتوانی‌ئەوكاتە،رابوونی قیامەت بەدرۆ بزانێ، چونكە یەقین و عەیان دەبێ‌و جگە لەدان پیانان چارەی ترت نیە.

﴿إذا بلغت التراقي﴾ كاتێك گیان دەگاتە بینە قاقاو كابرا دەكەوێتە حاڵەتی گیانەلاوە وە ﴿وقیل من راق؟﴾ لەلایەن ئامادەبوانی نەخۆشەكەوە دەگوترێ: كێ هەیە دوعاو نوشتەیەك بكا ؟ ئایا پزیشكێك

هەیە دەرمانی ئەم دەردەی لابـیّو چارەسـەری نەخۆشـەکەمان بکـا؟ واتـە ئەوانەی لەدەوروبەری نەخۆشەکەن دەکەونە هەولّ و تەقەلّلاّ بۆ دۆزینەوەی چارەسـەر ﴿وظـنّ أنـه الفـراق﴾ کـابرای نـەخۆش پیّـی وایـە ئیـتر دونیـا جیّدیّلیّو ئەمە حالّەتی مردنە و کۆچی دوای دەکا.

﴿والتفّـت السـاق بالسـاق﴾ قـاچی دەپیّچـیّ بەقاچیـەوە نـاتوانیّ بیـانجولّیّنیّو گیانیـان تیّـدا نـامیّنیّ! یـان مەبەسـت یەککــەوتنی بــەلاّو کارەسـاتی ترسـناکن، غـەمی لـەدونیا دەرچـون و جیّهیّشـتنی مـالّ و خیّزان و پیّخۆشبوونی دوژمنان و بەرەو روبوونەوەی مردن.

﴿ الی ربّك یومئذٍ المسـاق﴾ گیانـەکان بـۆ لای خـودا سـەوق دەکریّـن، سەرەنجام و گەڕانەوەی ئادەمیزاد بۆژیّر بڕیاری پـەروەردگارە، جـا یـان بـۆ بەهەشتە، یان بۆ دۆزەخە.

ئەمجار چۆنیەتی وەزع و حالّی ئەو کابرا نەخۆشە لە گیانـەلاّو کـەوتووە بەیان دەکاو دەفەرمویّ: ﴿فلا صدّق ولاصلّی ولکن کذّب وتولّـی، ثـمّ ذهب الی أهله یتمطّی﴾ ئەو کابرایە نەبڕوای بە پەیامی پیّغەمبەر کردوەو نەنویّژی فەرزی بۆ خودا ئەنجام داوە، بەلّکوو پیّغەمبەری بەدرۆخستۆتەوەو پەیامەکەی رەت کردۆتەوە ، پشتی لەتاعەت و خوداپەرستی هــەلّکردوەو ئیمانی نەهیّناوە، سەرباری ئەمانە هەمووی بەکەشخەو کەش و فشیّکەوە گەڕاوەتەوە بۆ مالّەوەو کەیف خۆش بـووە بـەو هەلّویّسـتەیو رازی بـووە بەکردەوە بەدەکانیو سور بووە لەسەریان.

﴿أولی لك فأولی، ثـمّ أولی لـك فـأولی﴾ دەك بـەفتارە بچـی و شـیوی وەیلت بەنسیب بیّ، هاوار بۆ تۆبیّو خودا لەناوت بـەریّو بەکوشـت چـی، ئەم دوعـا شەڕەت بەسەردا دووبارەو سیّبارە بیّتەوە..ئەوخۆیادان وکەش و فشەت پیرۆز بیّ! جـیّی خۆیـەتی ئـەوە هەلّویّسـت و هەلّسـوکەوتت بـیّو بڕوات بە خودایخۆت نەبیّ!! خۆت دەبینیەوە چیت بەسەردیّوچ عەزاب و

عیقابێك یەخەت دەگرێ !! نموونەیئەم ئایەتە ئایەتێکیترە: کەدەفەرموێ: ﴿**ذق إنك أنت العزیز الحکیم**﴾(**الدخان**/٤٩) یان دەفەرموێ: ﴿**فاعبدوا ماشئتم من دونه**﴾(**الزمر**/١٥) یان ﴿**اعملوا ما شئتم**﴾(**فصلت**/٤٠).

قەتادەو کولەبیو موقاتیل دەڵێن: پێغەمبەرﷺمەچەکی ئەبوجەهلی گرت و فەرمووی: (أولی لك فأولی، ثم أولی لك فأولی) واتە: هەڕەشەی لێ کرد، ئەبوجەهل وتی: ئەوە بەچی هەڕەشەم لێدەکەی؟ نەتۆو نەخوداکەت ناتوانن هیچم لێبکەن ! ئەمن پیاو ماقوڵی ئەم هەرێمەم و خاوەن هێزو توانام . ئەمجار رۆیی ، ئیتر خودا ئەم ئایەتەی نازڵ کرد وەکوو چۆن پێغەمبەر فەرمووی: !!

ئەمجار دوو بەڵگە دێنێتەوە لەسەر ڕاستی رابوونی قیامەت و زیندوبوونەوە: (بەو دوو بەڵگانە ئایەتی سەرەتای سورەتەکە کە فەرمووی: ﴿**أیحسب الأنسان أن لن نجمع عظامه**﴾ جەخت دەکاتەوە)

یەکەم ئەوەیە: دەفەرموێ: ﴿**أیحسب الأنسان أن یترك سدی؟**﴾ ئایا ئادەمیزاد وابەتەمایە بەرەڵڵا بکرێو وازی لێبهێنری، فەرمان و جڵەو گیریەکانی ئاڕاستە نەکرێن، هیچ ئەرك و ئورکێکی نەخرێتە سەرشان ولە قیامەت دا هیچ حیساب و لێکۆڵینەوەیەکی لەگەڵ دا نەکرێ؟؟ نەخەێر با وا نەزانیو بەتەما ئەوە نەبێ، ئیهمال کردنی ئادەمیزادو لێنەپرسینەوەی پێچەوانەی داخوازی عەداڵەتکارییە..

پێویستە لێکۆلینەوەو سزاو پاداش هەبێ بۆ ئەوەی موسوڵمان و کافر بەیەك چاو سەیر نەکرێن. فەرمانبەردارو سەرپێچیکار وەکوو یەك مامەڵەیان لەگەڵ نەکرێ، حیکمەتی پەروەردگاریش واداخوازە تۆڵەستاندن لەکافرو ستەمکاران و پاداشتی خوداپەرستان هەڵبگیری بۆ قیامەت ، بۆ ئەوەی هەموو کەس فرسەتی خۆی بدرێتی، لەماوەی ژیانی دونیای دا چی دەکاو چی ناکا، ئەوجار هەرکەسە بەگوێرەی کردەوەکانی خۆی، سزاو

پاداش وەربگرێتەوە. وەکوو لەئایەتێکی‌تردا دەفەرموێ: ﴿**إن الساعة آتية أكاد أخفيها لتجزى كل نفس بما تسعى**﴾(طه/١٥) یان دەفەرموێ: ﴿**أم نجعل الذين آمنوا وعملوا الصالحات كالمفسدين في الأرض، أم نجعل المتقين كالفجار**﴾(ص/٢٨) .

دووەم بەڵگە ئەوەیە: دەفەرموێ: ﴿**ألم يك نطفة من مني يمنى، ثم كان علقة فخلق فسوى، فجعل منه الزوجين الذكر و الأنثي، أليس ذلك بقادر على أن يحيي الموتى**﴾ ئایا ئەو ئادەمیزادەی ئەوەندە لەخۆی رازییەو خۆی بەزل دەزانێ، لەسەرەتادا دڵۆپە ئاوێکی هیچ و پوچ نەبووە رژێندراوەتە رەحەمی دایکیەوە ؟ پاشان ئەو دڵۆپە مەنی‌یە بوەتە خوێن پارەو پاشان بوەتە گۆشتپارەو پاشان بوەتە ئێسقان و ئەمجار بەگۆشت داپۆشراوەو رەنگ و روخسارو شێوەی کێشراوە.

ئایا خودایەك بتوانی ئاوا لەنەبووەو ئەم ئادەمیزادە رێك و پێکە دروست بکا، ئایا ناتوانی پاش مردن جاریکی‌تر زیندوی‌بکاتەوە؟! بەڵێ ئیعادەکردنەوە زۆر ئاسان ترە ، هەرچەندە بۆ خودا هەموو شتێك وەك یەك ئاسانە.

ئیبنو ئەبی‌حاتەم و هی‌تریش ریوایەتیان کردوە دەڵێن: پێغەمبەرﷺ: کەئەم ئایەتەی دەخوێندەوە دەیفەرموو: (**سبحانك اللهم وبلى**) ئەحمەدو ئەبوداودو تیرمیذی‌و ئیبنو مەردەوەیهی‌و حاکم دەڵێن: پێغەمبەرﷺ فەرمووی: هەر کەسێك لەئێوە ﴿**والتين و الزيتون**﴾ ی خویندو گەیشتە کۆتایی﴿**اليس الله بأحكم الحاكمين**﴾ با بڵێ: (**بلى وأنا على‌ذلك من الشاهدين**)، هەر کەسێك سورەتی ﴿**لاأقسم بيوم القيامة**﴾ ی خوێندو گەیشتە ﴿**اليس ذلك بقادر على ان يحيى الموتى**﴾ با بڵێ: (**بلى**)، هەر کەسێك سورەتی ﴿**والمرسلات..**﴾ی‌خوێند و گەیشتە﴿**فبأي حديث بعده يؤمنون**﴾ با بڵێ : (**آمنا بالله**).

بسم الله الرحمن الرحیم

سورەتی(الإنسان)

ئەم سورەتە مەدەنییەو سی‌و یەك ئایەتەو دوای سورەتی (الرحمن) نازڵ بووە. ناوی (سورەتی ئینسان)ی لی‌نراوە ، چونکە لەسەرەتادا باسی دروستبوونی ئادەمیزادی لەخۆگرتووە. ئادەمیزاد خودا لەنەبووەوە دروستی کردوەو کراوە بەجێنشینی خودا لەسەر زەوی، هەر لەبەر خاتری ئادەمیزادو بۆ بەرژەوەندی ئەو ، چی لەزەوی‌دا هەیە لەخەیرو فەڕ دروستکراوە.

پەیوەندی‌و موناسەبەی‌ئەم سورەتەبەهی پێشەوە لەچەند رویەکەوەیە:

١- لەکۆتایی سورەتی پێشوودا باسی ئەوەی کرد: کە ئادەمیزادی لەدڵۆپە ئاوێك دروست کردوە، پاشان ئادەمیزادی کردوە بەدوو رەگەز (نێرو مێ) پیاوو ئافرەت، ئەمجار لەسەرەتای ئەم سورەتەدا باسی دروستبوونی بابە ئادەم دەکا.

٢- لەسورەتی پێشوودا بەکورتی وەصفی بەهەشت و دۆزەخی کرد، لەم سورەتەدا بەدرێژی باسیان دەکا، بەتایبەتی‌لەباسی بەهەشت دا.

٣- لەسورەتی پێشوودا باسی ئەو ناخۆشی‌و سزایانە دەکا: کە توشی تاوانباران دەبێ لەقیامەت دا. لەم سورەتەش دا باسی ئەو نازو نیعمەتانە دەکا: کە لەبەهەشت دا دەدرێ بەخوداپەرستان.

هەرچەندە ئەم سورەتە وەکوو وترا مەدەنییە ، واتە: دوای کۆچکردنی پێغەمبەرﷺو هاوەڵانی لەمەککەوە بۆ مەدینە نازڵ بووە. وەلێ گرنگی‌دەدا بەباسی قیامەت و لەززەت و خۆشی ناو بەهەشت . کە ئەمە بەزۆری لەسورەتە مەککییەکان دا بەدی دەکرێ.

پەروەردگار ئادەمیزادی دروست کردووەو ڕێگای ڕاست و ناڕاستی بۆ ڕوون کردۆتەوە

بسم الله الرحمن الرحیم

هَلْ أَتَىٰ عَلَى ٱلْإِنسَـٰنِ حِينٌ مِّنَ ٱلدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْـًٔا مَّذْكُورًا ﴿١﴾ إِنَّا خَلَقْنَا ٱلْإِنسَـٰنَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَـٰهُ سَمِيعًۢا بَصِيرًا ﴿٢﴾ إِنَّا هَدَيْنَـٰهُ ٱلسَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾

دەفەرموێ: **﴿هل أتى على الإنسان حين من الدهر لم يكن شيئاً مذكوراً﴾** بێگومان زەمانێك بەسەر ڕەگەزی ئادەمیزاد دا هاتووە، ئادەمیزاد وجودی نەبوە، هیچ نەبووە نەئادەم و نەنەوەکانی، هیچ ناوو دەنگ و ڕەنگێکیان نەبووە، لای فریشتەو جندۆکەش کە پێش ئادەمیزاد دروست کراون ـ نەناسراوو لەبیر کراو بوون ـ .

لەنەبووەوە خودا دروستی کردون، کاتێ ویستی دروستیان بکا هەواڵی دروست کردنیانی بە فریشتەکانی ڕاگەیاند و فەرمووی من لەسەر زەوی ڕەگەزێك دێنمە کایەوەو زەویان پێ ئاوەدان دەکەمەوە وەکوو دەفەرموێ: **﴿وإذ قال ربك للملائكة: إني جاعل في الأرض خليفة﴾ (البقرة/٣٠)**.

ئەم ئایەتە بەڵگەیەکی ئاشکراو نمایانە: کە ئادەمیزاد تازە پەیدا بووە، ڕۆژگارێك بەسەر ئەم زەوی‌یەدا تێپەڕیوە ئادەمیزادی لەسەر نەبووە، کەخودا دروستیشی کردوە لەشێوەو ڕوخساری جوان دا دروستی کردوەو زانین و زانیاری پێویستیشی فێرکردوە وەکوو دەفەرموێ:

﴿لقد خلقنا الإنسان في أحسن تقويم﴾(التين/) یان دەفەرموێ: ﴿وعلّم آدم الأسماء كلّها﴾(البقرة/٣١) .

ئێمەی موسوڵمان بڕوامان بەم دەقە قورئانیانە هەیەو هەر ئەمە بەراست دەزانین، هەر کەسێ پێچەوانەی ئەمە بڵێ: هەڵەیەو درۆ دەفەرموێ: هەر لێکۆڵینەوەیەکی زانستی زانایانی ئاثارو کۆمەڵایەتی دەربارەی مێژووی ئادەمیزاد لەسەر زەوی پێچەوانەی ئەم دەقە قورئانییانە بوو، لێکۆڵینەوەی زانستی نیەو شێواندنی حەقیقەتەو دەستدرێژیکردنە بۆ سەر مێژوو ، بۆ سەر خودی زانیاری !! وەکوو جەنابی داروین کردیو داروێنزمەکان پەرەیان پێداو ئادەمیزادیان کردە کوڕی مەیمون و جانەوەری تر و عەیامێکی دورو درێژ زانایان کاتی خۆیان لەو جۆرە لێکۆڵینەوانەدا بەفیڕۆداو چەند (مجلد) اتیان لەو جەهل نامانەدا نووسیو نەگەیشتنە ئاکام و هەرەسیان هێنا !!

حەق وایە ئادەمیزاد بیر لەم دەقە قورئانیانە بکاتەوەو بەخۆیدا بچێتەوە، بیر بکاتەوە لەوەی رۆژگارێك هەبووە لەم بونەوەرەدا ئەو وجودی نەبووە، دەنگوباسی نەبووە دەستی قودرەت هێنایە کایەوەو کردی بەم گیانلەبەرە بەنرخەو هۆی جێگیربوون و پەرەسەندنی لەسەر زەوی بۆ دەستەبەر کرد!! بیر بکاتەوە لەچی دروست کراوەو بۆ دروستکراوەو چی داوا لیدەکرێ ئەنجامی بدا ؟!

لەسەرەتای سوڕەتەکەدا هەواڵی دروستکردنی ئادەمی راگەیاند: کە باوکی هەموو ئادەمیزادەو لەخاك دروستکراوە وەکوو لەچەند ئایەتێکی تری قورئان دا ئاماژەی پێکراوە.

ئەمجار دێتە سەر باسی نەوەکانی بەگشتی چ نێرو چ مێ. دەفەرموێ: ﴿إنّا خلقنا الإنسان من نطفة أمشاجٍ، نبتليه فجعلناه سميعا بصيراً﴾ ئێمە ئادەمیزادمان دروست کردوە لەدڵۆپە ئاوێك کەتێکەڵە لە کەرەسەو

ماددەی نێرو مێ. لەرەحەمی دایك دا ئاوی پیاوو هێلكۆكەی گەرای ئافرەت یەكدەگرن و تێكەڵ بەیەكدی دەبن و ئادەمیزادی لێ پەیدا دەبێ، ئیتر دوایی عەقڵ و هۆشی دەدەینێو تەكالیفی شەرعی دەخەینە ئەستۆوبەخێرو شەڕ بەتاقی دەكەینەوە، بۆ ئەوەی دەربكەوێ رێگای حەق دەگرێتەبەرو خوداپەرستە، یان گومڕا دەبێو خۆی بەفتارە دەدا.

ئێمە ئامێری تێگەیشتن و هەست كردنی پێدەبەخشین، ئامێری بیستن و دیتنی بۆ دەستەبەر دەكەین، بۆ ئەوەی بتوانێ ئەركی سەرشانی ئەنجام بدا ، لەتاقیكردنەوە دەربچێ، گوێ لەئایەتەكانی خودا بگرێو بەدڵ لێیان ورد بێتەوە، بۆی دەربكەوێ: كە بەدیهێنەری بونەوەر تاك و تەنهاو بێهاوەڵ و وەزیرە، لەهەموو شتێك بێئاتاجەو هەموو شتێك ئاتاجیئەوە.

﴿إنّا هديناه السبيل إمّا شاكراً و إمّا كفوراً﴾ ئێمە رێگای راست و ناراستمان بۆ دیاریی كردوە ، حەق و بەتاڵمان بۆ دەست نیشان كردوە، خێرو شەڕمان بۆ لێك هەڵاواردوە، سەرەنجامی رێبازەكانمان بۆ رون كردۆتەوە، سودو زیانی كردەوەو هەڵوێستەكانیمان پێراگەیاندوە. بۆ ئەوەی لەئاكام دا ئادەمیزاد ببنە دوو تاقم ، تاقمێكیان سوپاسی نیعمەتەكانی خودا بكەن، ئیمانیان پێهەبێو پابەندی فەرمان و جڵەو گیرییەكانی بن ، تاقمێكیشیان كافرو سپڵەو پێنەزان دڵڕەق و سەرپێچیكار .. .

بەكورتی رێگای خێرو رێگای شەڕمان بۆ دیاریی كردوە، ئەمجار بۆ خۆی كامیان دەگرێتەبەر بابیگرێ. زۆرەملێ لەكەس ناكەین و كەس بەزۆر موسوڵمان ناكەین !! جا ئەو مرۆڤە بەهۆی كردەوەكانییەوە یان كامەران و بەختەوەرە یان بەدبەخت و چارە ڕەشە.

نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکی‌ترە کە دەفەرموێ: **﴿وهديناه النجدين﴾** **(البلد/١٠)** موسلیم لە ئەبو مالیکی ئەشعەرییەوە ریوایەتی کردوە دەڵێ: پێغەمبەرﷺ فەرمووی: (كل الناس يغدو فبائع نفسه، **فموبقها او معتقها**)هەموو ئادەمیزادێك : کەرۆژی لیّ‌دەبێتەوە خۆی دەفرۆشیّ: جایان خۆی دەکاتە کۆیلەو خۆی بەهیلاك دەبا، یان خۆی رزگار دەکا.

سزاو پاداشی کافران و خوداناسان لەرۆژی قیامەت

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَاْ وَأَغْلَٰلًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾ إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾ وَيُطْعِمُونَ ٱلطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ ٱللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَآءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾ إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾ فَوَقَىٰهُمُ ٱللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ ٱلْيَوْمِ وَلَقَّىٰهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾ وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُوا۟ جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴿١٢﴾

لەوە پێش پەروەردگار ئەوەی بەیانکرد: کە ئادەمیزادی شارەزاکردوە بۆرێگای خەیرو رێگای شەڕ، ئەمجار دابەشی‌کردون بۆ دووتاقم : (سوپاسگوزار، سپڵەوپێنەزان) ئەمجار پەروەردگار لەسەر شێوەی هەڕەشە باسی ئەوە دەکا: کە زنجیرو ئاگری بۆ کافران ئامادەکردوە، بۆ موسوڵمانانیش بەهەشتی رازاوەو پڕ نازو نیعمەت. دەفەرموێ:

﴿إنّا أعتدنا للكافرين سلاسلاً وأغلالاً وسعيراً﴾ ئێمە ئامادەمان کردوە بۆ کافرو خودانەناسان سزای جۆراو جۆر، هەرکەسێ بڕوای بە خودا نەبێو سەرپێچی فەرمانەکانی بکا، زنجیریان لەقاچ دەکەین و بەرەو دۆزەخ کێش دەکرێن. بەزنجیرێك دەست و قاچیان بەملیانەوە شەتەك دەدرێن و ئاگری هەڵگیرساوی دۆزەخیان بۆ ئامادەکراوە . بۆ ئەوەی بەو زنجیرو ئاگرە عەزابیان بدەین .

لە سورەتی (الحاقّة) دا ئاماژە بەوە دەکا هەر زنجیرێك حەفتا گەزە. (أغلال) بەو زنجیرە دەگوترێ: کە دەستیان بە ملیانەوە پێشەتەك دەدرێ. نموونەی ئەم ئایەتە ئایەتێکیترە کە دەفەرموێ: ﴿إذ الأغلال في أعناقهم و السلاسل يسحبون في الحميم ثمّ في النار يسجرون﴾(غافر/٧١-٧٢). ئەمە حاڵ و وەزعی ستەمکارانە لەرۆژی قیامەت دا.

ئەمجار وەزع و حاڵی خوداپەرستەکان رادەنوێنێو دەفەرموێ: ﴿إنّ الأبرار يشربون من كأسٍ كان مزاجها كافوراً، عيناً يشرب بها عباد الله، يفجّرونها تفجيرا﴾ بێگومان خوداپەرستەکان ئەوانەی ئەهلی طاعەت و خوداپەرستی بوون لەدونیادا ، بەدڵسۆزی ئەرکی سەرشانی خۆیان لەکاتی خۆیدا بەرێکو پێکی بەجێهێناوە، خۆیان لەتاوان و نافەرمانی خودا پاراستووە، ئەوانە لەبەهەشت دا شەرابی تێکەڵ بەکافورو ساردو سپیو بۆنخۆش دەخۆنەوە. هەروەها ئەو شەرابەیان تێکەڵە بەئاوی کانیاوی تری بەهەشت: کە بەندە صالحەکانی خودا لیێ دەخۆنەوە ، بۆ کوێیان بوێ ئەو کانیاوە بۆ ئەوێ رادەکێشن و چۆنیان بوێ ئاوا تەصەروفی پێوە دەکەن.

چونکە ئەوان لەژیانی دونیایان دا ﴿يوفون بالنذر ويخافون يوماً كان شره مستطيراً﴾ وەفا بەنەذرو فۆتۆی خۆیان دەکەن، ئەو ئەرکانەی بەمەبەستی نزیکبوونەوە لە خودا دەیخەنە سەرشانی خۆیان . بەدڵسۆزی

ئەنجامیان دەدەن، هەر شتێك حەرام بێو نەی لێکرابێ ئەوان توخنی ناکەون. ئەوانە ترسی ڕۆژێکیان هەیە: کە ڕۆژی قیامەتە، کارەسات و شەڕو بەڵاکانی بڵاودەبنەوە و هەموو کەس دەگرنەوە مەگەر کەسانێك بکەونە ژێر ڕەحمەتی خوداوە.

﴿ویطعمون الطعام علی حبّه مسکیناً و یتیماً و أسیراً﴾ خۆراك و بژێوی خۆیان دەبەخشن ـ هەرچەندە بۆ خۆیان زۆریان پێویستە ـ بە هەژارو بەهەتیوو دیل . بۆ خۆیان برسییانەو لەدەمی خۆیان دەگرنەوە دەیدەن بە ئادەمیزادی گەداو بەمنداڵی هەتیوو بەمرۆڤی بەدیل گیراو. مەبەستیشیان ڕەزامەندیی خودایەو لەبەر خاتری خودا ئەو ئیثارو لەخۆ بوردوییيە ئەنجام دەدەن. وێڕای ئەوەی کە بەدڵخۆشیو بەڕوی خۆشەوە خواردنەکەیان پێدەبەخشن، پێیشیان دەڵێن:

﴿إنّما نطعمکم لوجه الله لانرید منکم جزاءً ولاشکوراً﴾ نەوەکوو ئێمە ئەم خواردن و پێداویستیانەتان پێدەدەین تەنها لەبەر خاتری ڕەزامەندیی خودایەو بەس ! هیچ منەتتان بەسەردا ناکەین ، پاداشمان لەئێوە ناوێ، شوکرو سوپاسی ئێوەمان مەبەست نیە، بەتەما هیچ پاساودانەوەیەکی ئێوە نین.

﴿إنّا نخاف من ربّنا یوماً عبوساً قمطریراً﴾ ئێمە وێڕای ئەوەی بەتەمای ڕەزامەندیی خودای خۆمانین ، ترسی عەزاب و تەنگانەی ڕۆژێکیشمان هەیە تابڵێی سەخت و دژوارە، لەترسی دیمەنە سامناکەکانی دەم و چاو گرژو تاڵ دەبن ، ڕۆژێکی درێژی پڕ بەڵاو کارەسات و عەزابی سەخت، دەمانەوێ لەو ڕۆژە سەخت و دژوارەدا پاداشتی خۆمان وەربگرینەوە .

﴿فوقاهم الله شرّ ذلك الیوم، ولقّاهم نضرة و سروراً﴾ خودا لە پاداشتی ئەو خۆراك بەخشین و لە خودا ترسانەیان، شەڕو نەگبەتی ئەو ڕۆژە گرژو سامناکەی لێدوورخستنەوە، لەو عەزاب و ناخۆشییە

پاراستنی ، ئەو ترس و بیمەی لیٚزەواندنەوە، دڵنیای کردن کـە ئـەوان لـە عەزابی دۆزەخ رزگاریان بووەو ئەهلی بەهەشتن . لەبەرامبەر روگرژیو دڵ تەنگی کافرەکـان دا، ئـەمان دڵخـۆش و روگەشـن، دەم بەپێکـەنین و تـەڕ دەمـاخن، دیـاردەی نـازو نیعمـەتی خودایـان پێـوە دیـارە. وەکـوو لەئایەتێکیتردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفـەرموێ: ﴿وجوه يومئذٍ مسفرة، ضاحكة مستبشرة﴾(عبس/٣٨-٣٩)

ئەم جۆرە تەعبیرانە: کە دەفەرموێ: ﴿وقاهم﴾ و ﴿لقاهم﴾ کە کـرداری رابـووردون و هێشـتا قیامـەت نـەهاتووە، بـۆ تـەئکیدو دڵنیـا بوونـە لـە رودانیان. هەروەها لە هەرشوێنێك دا بـۆ تـەعبیری موسـتەقبەل کـرداری رابوردو(فعل ماض) ی بەکاربێنێ ئەوە مەبەستە.

﴿وجزاهم بما صبروا جنّة و حريراً﴾ پـەروەردگار لەپاسـاوی بـەردەوام بوون و خۆڕاگرییـان لەسـەر ئـەرکی سەرشـانیان بەهەشـتی رازاوەو پـان و بەرینی پیێبەخشین ، ژیانی خۆش و جاویدانی بۆ دەستەبەر کردن، پۆشاکی ئاوریشم و نەرم ونۆڵی لەبەر کردن.

ئایەتەکە بەروونی ئەوەی تێدا بەدی دەکرێ: کە چاکە کردن لەگەڵ دیل دا موسوڵمان بێ یـان کـافر بـێ، دەبێتـە هـۆی رەزامـەندیی پـەروەردگار. لەیاسای ئیسلام دا صەدەقـەی (تطـوع) بـەکافر دەدرێو دەبێتـە هۆکـاری دەستەبەر بوونی رەزامەندیی خوداش. وەلیٚ زەکاتی فەرز هەردەبێ بـدرێ بە موسوڵمان . زۆربەی زانایانی ئیسلام پێیـان وایە چاکـە کـردن لەگـەڵ کـافرو خودانەناسـان دا لـەناو وڵاتـی موسـوڵمان دا کـارێکی پەسـەندەو بەسـوننەت دەژمـێرێو واجب نیـە. داڵدەدانـی دیـل ئـەرکی سەرشـانی حکوومەتـەو دەبـێ لەخەزێنـەی دەوڵـەت دابـین بکـرێ. ئەگـەر دەوڵـەت نەیکرد دەکەوێتە سەرشانی موسوڵمانان .

خانووبەرەو خواردنەوەو پۆشاک و خزمەتچی بەهەشتیەکان

مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ﴿١٣﴾ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِـَٔانِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا۠ ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَا۟ مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾ وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ﴿١٧﴾ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾ ۞ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَٰنٌ مُّخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَٰلِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوٓا۟ أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ وَسَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿٢١﴾ إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَكَانَ سَعْيُكُم مَّشْكُورًا ﴿٢٢﴾

لەوەپێش پەروەردگار باسی خۆراك و پۆشاکی بەهەشتیەکانی کرد، ئەمجار باسی کۆشك و تەلارو شێوەی دانیشتن و خواردنەوەو خزمەتچیو سینیو پیاڵەی خواردنەوەکانیان دەکاو دەفەرموێ: ﴿متكئين فيها على الأرائك، لايرون فيها شمساً ولا زمهريراً﴾ پاداشتی خوداناسان بەهەشتی رازاوەیە تێیدا دادەنیشن لەسەر کورسیو مۆبیلەی رازاوە، کەش و هەوایەکی خۆش و دڵڕفێن، نەگەرمای خۆر دەبینن نەسەرمای ساردی زەمهەریرو سەهۆڵ بەندان لێیان دەدا، نەگەرمایان

دەبێ نەسەرما ،پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: (هو الجنة سجسج لاحرّ ولاقرّ) سەجسەج بریتیە لەو سێبەرەی نێوان بەرەبەیان و هەڵهاتنی خۆر .

﴿ودانية عليهم ظلالها و ذلّلت قطوفها تذليلاً﴾ بۆ زێدە خۆشی لق و پۆپی درەختەکان بەسەریان دا بڵاوبوونەوەو شۆڕبوونەوەو سێبەریان لێدەکەن. هەرچەندە لەبەهەشت دا خۆر نیە، میوەی درەختەکان لێیان نزیك کراوەتەوە دانیشتوو راکشاوو راوەستاو دەستیان دەگاتیو دەتوانن بەئاسانی میوەی لێبکەنەوە. دەست بۆ هەر میوەیەك بەرن هیچ شتێك نیە بتوانێ دەستیان بگێڕێتەوە، پێویستە ئاماژە بەوەش بکرێ: کە سێبەری بەهەشت سێبەری ئاسایی دونیا نیە بەم جۆرە شتێك ببێتە پەردەو تیشکی خۆر بگێڕێتەوە!

مانای ئەوە: کە سێبەرەکە نزیکەو ئەوان لەژێر سێبەردان . ئەوەیە درەختەکانیبەهەشت بەجۆرێك دروست کراون ئەگەر لەفەرزێك دا خۆر هەبێ ئەو درەختانە سێبەر دەکەن و ناهێڵن تیشکی خۆر لێیان بدا.

﴿ويطاف عليهم بآنية من فضة وأكواب كانت قواريراً، قواريـر من فضة قدّروها تقديراً﴾ خزمەتچیەکانی بەهەشت بەپیاڵەو سینیو دەوری لەزیو دروستکراوی خۆراکەوە ، بەفنجان و کوپی بلورین و شەراب و شیرو هەنگوینەوە بەسەریان دا دەگەڕێن و خواردن و شلەمەنی جۆراو جۆریان بەسەردا دەگێڕن، کوپەکانیان بیقڵفەو لولەن . سپێتی زیوو روونی بلورەکان تێکەڵاو بون و لەدەرەوەو ناوەوەیان دیارەو دیمەنێکی نایاب و جوانیان هەیە.

ئیبنو ئەبی حاتەم لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەت دەکا: دەڵێ: هەر شتێك لەبەهەشت دا هەبێ ئێوە لە دونیادا وێنەیەکی ئەو شتەتان پێدراوە جگە لەبلووری زیوین. جاری وایش دەبێ بەپیاڵەی زێرین شلەمەنییان

بەسەردا دابـەش دەکـرێ. وەکـوو لەئایـەتێکی‌تردا دەفـەرموێ: ﴿**ويطاف عليهم بصحاف من ذهب و أكواب**﴾(الزخرف/٧١).

ئەمجار وەصفی مەشروباتەکانیان دەکاو دەفـەرموی: ﴿**ويسـقون فيـها كأسا كان مزاجها زنجبيـلا**﴾ ئـادەمیزادە خوداپەرستەکان لەبەهەشـت دا بـەو پیاڵـەو فنجانـە زیـوو بلوورینانـە مـەی تیکـەڵاو بەزەنجـەبیلیان دەرخـواد دەدرێ. جـاری وادەبـێ شـەرابەکەیان تیکـەڵ بـەکافور دەکـرێو سـاردو فێنکـە، جـاری وایـش دەبـێ تێکـەڵ بەزەنجـەبیل دەکـرێو مەیلەو گەرمە..

﴿**عينـا فيـها تسـمى سلسـبيلا**﴾ ئـەو خوداپێداوانـە لـەکانیاوێکی بەهەشت دا کە ناوی سەلسەبیلە ئاوی خواردنەوەیان بۆ دابین دەکرێ، بۆیە ناوی سەلسەبیلی لێنراوە چونکە ئاوەکەی گوارایەو بەئاسانی دەخورێتەوە صاف و بێگەردو شیرین و زوڵاڵە.

﴿**ويطوف عليهم ولدان مخلدون، إذا رأيتهم حسبتهم لؤلؤا منثـورا**﴾ خزمەتچیەکانی بەهەشت بەسەر بەهەشتیەکان دا دەسورێنەوە ، چیان بوێ لەخواردن و خواردنەوە بۆیان دابین دەکـەن؛ ئـەو خزمـەتچییانـە هـەموویان تازەلاوو لاوچاکن، پیرنابن و روخساریان ناگۆڕێو مردنیان بەسەردا نایە ، ئەگەر تۆ بیانبینی لەو کاتانەدا: کە بڵاوبوونـەوە بـەناو بەهەشـتیەکان دا بەمەبەسـتی خزمـەتکردنیان. وادەزانـی لوئلوئـی بـڵاوە بـوون ، ئـەوەندە جوان و شۆخ و شەنگن.

﴿**وإذا رأيت ثم رأيت نعيما وملكا كبـيرا**﴾ ئەگـەر تـۆ لەبەهەشـت دا بروانیو سـەرنج بـدەی لـەنازو نیعمـەتی بەهەشـت بەهـەموو جۆرەکـانی، نازونیعمەتێکی وادەبینی هەر وەصف ناکرێ. سـەڵتەنەت و شـکۆمەندیی وەهات چاو پێدەکەوێ: کە سنووری نازاندرێو مەزەندە ناکرێ.

﴿عاليهم ثياب سندس خضر و إستبرق، وحلّوا أساور من فضة﴾ پۆشاكی ئاوریشمی تەنكی سەوزیان لەبەركراوە، هەروەها دێباجی ئەستوور لەبر دەكەن . بازنەی زیویان لەمەچەك كراوە ، جاری وایش دەبێ بازنەی زێڕیان لەدەست دەكرێ.

وەكوو لەئایەتێكیتردا دەفەرموێ: ﴿يحلّون فيها أساور من ذهب﴾ (الكهف/٣١).

ئەمجار جۆرێكیتر شەرابیان دیاریی دەكاو دەفەرموێ: ﴿وسقاهم ربّهم شراباً طهوراً﴾ پەروەردگار شەرابێكیان دەرخوارد دەدا: كە ناو سكیان لەحەسودیو رژدیو زیانە خرۆییو رەوشتە ناشیرینەكانیتر پاك دەكاتەوە، هەرچی دەیخۆن و دەیخۆنەوە دەبێتە ئارەق و لەجەستەیان دێتەوەدەر بۆنی ئارەقی جەستەیان وەكوو بۆنیمیسك وایە.

ئەبو قولابەو ئیبراهیمی نەخەعی ریوایەتیان كردوە: كە بەهەشتیەكان خواردنیان بۆدێ دەیخۆن پاشان شەرابی (طهور) یان دەدرێتیۆ دەیخۆنەوە، ئیتر ورگیان بچوك دەبێتەوەو ئارەقێكی بۆن خۆش لەجەستەیان دەردەچێ وەكوو بۆنی میسك وایە.

﴿إنّ هذا كان لكم جزاءً، وكان سعيكم مشكوراً﴾ بەو پیاو چاك و خوداپێداوانە دەگوترێ : ئەم بەهەشتە رازاوە و نازو نیعمەتەی پێتان دراوە، پاداشتی كردەوەكانتانە، خودا بەفەضلو ئیحسانی خۆی لە جیاتی كردەوەی كەمتان پاداشتی زۆری پێداون، طاعەت و عیبادەتی لیٚقبولٚ كردون ، وەكوو لەئایەتێكیتردا دەفەرموێ: ﴿كلوا واشربوا هنيئاً بما أسلفتم في الأيام الخالية﴾ (الحاقّة/٢٤).

وەزع و حاڵی خوداپەرستان و موشریکان و بێبڕوایان لەدونیادا

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ ٱلْقُرْءَانَ تَنزِيلًا ﴿٢٣﴾ فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ ءَاثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾ وَٱذْكُرِ ٱسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٢٥﴾ وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَٱسْجُدْ لَهُۥ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿٢٧﴾ نَّحْنُ خَلَقْنَٰهُمْ وَشَدَدْنَآ أَسْرَهُمْ ۖ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَآ أَمْثَٰلَهُمْ تَبْدِيلًا ﴿٢٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾ وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾ يُدْخِلُ مَن يَشَآءُ فِى رَحْمَتِهِۦ ۚ وَٱلظَّٰلِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًۢا ﴿٣١﴾

لەوەپێش وەزع و حاڵی کافرو موسوڵمانەکانی لەقیامەت دا رونکردەوە، پێغەمبەری هەڵنا: کە سووربێ لەسەر راگەیاندنی پەیامی خۆی و گوێ بەقسەی پڕو پوچی کافرەکان نەدا.

ئەمجار وەزع و حاڵی هەردوو تاقم لەدونیادا روون دەکاتەوە دەفەرموێ: ﴿إنّا نحن نزّلنا عليك القرآن تنزيلاً﴾ ئێمە خاوەن و پەروەردگاری بوونەوەرین ، خودای بەحەق و راستین، قورئانمان بەپارچە پارچە نازلکردوە بۆ سەر تۆ ئەی پێغەمبەر! لەماوەی (٢٣) ساڵ دا بەگوێرەی پێویست و روداو هەرجارەو بەشێك لە قورئانمان بۆ ناردویە خوارێ. بەیەکجار بۆمان نەناردوی بۆ ئەوەی ئومەت فێری بن و لەدڵیان دا جێگیر ببێو چارەسەری

کێشەو نیزاعی خۆیانی پێبکەن، قورئان هەڵبەستراوی خۆت نیە. سیحرو شیعرو چیرۆکی دانراوو ئەفسانە نیە.

﴿فاصبر لحكم ربّك، ولاتطع منهم آثماً أو كفوراً﴾ ئەی پێغەمبەر وەکوو رێزمان لێگرتویو کردومانی بە پێغەمبەر قورئانمان بۆ نازڵ کردوی لەبەرامبەر سەر رەقیو هەڵوێستی ناشیرینی موشریکەکان بە صەبرو ئارام بە، مل کەچی قەزاو قەدەری خودا بە، بەوە دڵتەنگ مەبە کەسەرکەوتنت بەسەر موشریکەکان دا تۆزی دوابکەوێ..

پشوو درێژ بە لەسەر گەیاندنی پەیامی پیرۆزت، پابەندی حوکم و بڕیاری خودابە ، هەموو کارێك وادەی خۆی هەیە، خودا بۆ هەموو شتێك ئەجەلی داناوە ، گوێڕایەڵی هیچ کەس لەدوڕوو کافرەکان مەکە، بەقسەی تاوانبارو ستەمکاران هەڵمەخەڵەتێ، وریابە لەرێگەی حەق لات نەدەن یان پشتت سارد نەکەنەوە . بەڵکوو پەیامی خۆت بگەیەنەو پشت بەخودا ببەستە ، بێگومان خودا پارێزگاریت دەکاو ناهێڵێت دەستی چەپەڵیان بتگاتێ .

پێویستە ئاماژە بەوە بکەین:کە هەرچەندە پێغەمبەرﷺ نەکەم و نەزۆر گوێڕایەڵی کافرو دووڕوەکانی نەکردوە ، وەلێ ئەم نەهیەی ئاڕاستەکراوە چونکە ئەو قودوەیە بۆ موسوڵمانان و ئاماژەیە بەوە : کە پێویستە خێرا خێرا ئادەمیزادەکان ئاگاداربکرێنەوەو ئامۆژگاری بکرێن، چونکە لەسروشتیان دا تۆمی شەڕ هەیەو نەفسی ئادەمیزاد فەرمان دەکا بەخراپەو خراپەکاری. هیچ کەس لەتەوفیق و هیدایەتی خودا بێئاتاج نیە. کەوابێ پێویستە هەموو موسوڵمانێك لە خودا بپاڕێتەوە : کە لە شوێنکەوتنی هەواو هەوەس بیپارێزێو هەڵنەخلیسکێ.

﴿واذكر اسم ربّك بكرة و أصيلاً، ومن الليل فاسجد له وسبّحه ليلاً طويلاً﴾ بەردەوام بە لەسەر ذیکرو یادی خودا، هەموو کات بەدڵ و

بەزوبان یادی خودا بکە، نوێــژ بـۆ خـودای خـۆت بکـە بـەیانیو ئێـواریٚ. بـەیانی بریتیـە لـەنوێژی بـەیانی ، ئێـوارە نوێـژی عـــەصر دەگرێتـــەوە ، لەنێوانیشیان دا نوێژی نیوەڕۆ، بەڕستەی ﴿ومن الليـل فاسـجد لـه ...﴾ ئاماژە دەکا بەنوێژی شێوان و خەوتنان ، بەڕستەی ﴿وسبّحه ليلاً طويلاً﴾ ئاماژە بەشەو نوێژ دەکا.

﴿إنّ هؤلاء يحبّون العاجلة ويذرون وراءهم يوماً ثقيلاً﴾ بێگومان ئەو کافرو بێباوەڕانەی مەککەو هاو وێنەکانیان دونیا ویســت و هەوەسبازن، هەموو هەولْ و تەقەڵلایەکیان بۆ دابین کردنی ئارەزۆکانی دونیایانەو هیچ خەمی ژیانی قیامەتیان نیەو هەوڵی بۆ نادەن و ئەو رۆژە سەختەیان لەبیر خۆیــان بردۆتــەوە، ئەمــەش جــوداوازی نێــوان موســوڵمان و کـــافرە، موسوڵمانان هەولْ بۆژیانی دونیاو قیامەتیان دەدەن و ژیانی دونیا دەکەنە مـەزرەعـەی قیامـەت. کافرەکـان تەنـها کـار بـۆ دونیـا دەکـەن و بڕوایـان بەزیندوبوونـەوەو ژیـانێکیتر نیـە. تـێڕوانینێکی مادییانـەیان هەیـەو لـە قیامەت و غەیبیاتی تر بێئاگان و بڕوایان پێیان نیە.

ئەمجار بەڵگە لەسەر خودایەتی خۆیو دەســەڵاتی رەهـای دەهێنێتــەوەو دەفەرموێ: ﴿نحن خلقناهم وشــددنا أســرهم، وإذا شـئنا بدّلنـا أمثـالهم تبديـلاً﴾ بـەچ عـەقڵێك ئـەو موشریکانە لـە خـــودای خۆیــان غــافڵن و قیامەتیان بیرنایەتەوە؟ ئێمە ئەوانمان دروست کردوە، جەستەیانمان رێــك و پێك کردوە، بەئێسقان ماسولکەو رەگەی جەستەیانمان بەهێز کردوە.

خۆ ئەگەر مەیلمان لیبــێ لـەناویان دەبـەین و گـەل و نەتەوەیـەکی تـر دێنینە گـۆڕێ: کـە فـەرمان بـەردارو گوێڕایـەڵی پـەروەردگار بن. وەکـوو لەئایــەتێکی دیدا دەفــەرموێ: ﴿إن يشـأ يذهبكـم أيّـها النـاس ويـأت بآخرين وكـان الله علـى ذلـك قديـراً﴾(النسـاء/١٣٣) یـان دەفــەرموێ:

﴿إن يشأ يذهبكم ويأت بخلقٍ جديد، وما ذلك على الله بعزيز﴾ (إبراهيم/١٩) .

کەواتە: کە خودا ئێوەی مۆڵەت داوەو کۆمەڵ کوژی نەکردون ، لەبەر چاوتان بێ و بەخۆتان دا بچنەوەو بیر لەسەرەنجامی حاڵی خۆتان بکەنەوە. واز لەسەر ڕەقیو یاخیبوون بێنن.

﴿إنّ هذه تذكرة، فمن شاء اتخذ الى ربّه سبيلاً﴾ ئەم سورەتەو هەموو ئایەتەکانی تری قورئان: کە پڕن لە ئامۆژگاریو هەڕەشەو تەماع بەرنان (تەرهیب و تەرغیب) بیرخەرەوەو ڕێنومایین بۆ عاقڵ مەندان، جا کەسێك بەختەوەریی دونیاو قیامەتی دەوێ، با ڕێگای نزیکبوونە بۆ لای خودا بگرێتەبەر، ئیمان بهێنێ، فەرمانبەرداری فەرمانی خودا بێو خۆ لەنەهیسەکانی پەروەردگار بپارێزێ. کەسێك دەیەوێ با بەقورئان هیدایەت وەرگرێ.

﴿وما تشاءون إلاّ أن يشاء الله، إنّ الله كان عليماً حكيماً﴾ ئێوە مەیلی گرتنەبەری ڕێبازی خوداتان نابێ مەگەر خودا بۆ خۆی مەشیئەتی لەسەر ئەوە بێ، کەس ناتوانێ هیدایەتی خۆی بدا ، کەس ناتوانێ بەبێویستی خودا ئیمان بچێتە ناو دڵیەوە. تەوفیقی خودا نەبێ کەس ناتوانێ سود بۆ خۆی کێش بکا، هەموو کارێك بەدەست خودا خۆیەتی ، بەدەست بەندەکان نیە. ویست و ئیرادەی بەندە ناتوانێ بەبێویست و ئیرادەی خودا کاریگەر بێ.

وەلی ئادەمیزاد: کە پاداشتی دەدرێتەوە بەسونگەی ئەوەوەیە: کە بۆ خۆی ڕێبازی حەقی هەڵبژاردوە : کە سزاش دەدرێ بەهۆی ئەوەوەیە: کەرێگای بەتاڵی هەڵبژاردوە. پەروەردگار بۆ خۆی دەزانێ کێ شیاوی هیدایەتە، ئاسانکاری بۆدەکا. دەزانێ کێشیاوی گومڕا بوونە لەهیدایەت لای دەدا. خودا بۆ خۆی حەکیم ودانایە، کاردروست و فەرمانڕەوایە،

هەموو بڕیارو کارێکی لەجیّی خۆیدایە. بەکورتی هەر کارێ لە بەندەکانەوە ئەنجام بدرێ بەمەشیئەتی پەروەردگارە، وەلیّ زۆرە ملێیان لیّناکا .

﴿یدخل من یشاء في رحمته، والظالمين أعدّ لهم عذاباً أليماً﴾

پەروەردگار هەر کەسێکی مەیل لیّبیّ بەفەزلّ و ئیحسانی خۆی دەیخاتە بەهەشتی رازاوەی خۆیەوە . ستەمکارانیش بەسزای سەخت سزا دەدا، لە قیامەت دا عەزابی دۆزەخی بۆ ئامادە کردون.

بسم الله الرحمن الرحيم

سورەتی(المرسلات)

ئەم سورەتە مەککیەو پەنجا ئایەتە جگە لە ئایەتی ژمارە چل و هەشت کە مەدەنییە. ئەم سورەتە ناوی نراوە سورەتی (مورسەلات) چونکە لەسەرەتای سورەتەکەدا خودا سوێندی پیّ خواردوە، دەفەرموێ: ﴿والمرسلات عرفاً﴾.

پەیوەندیو موناسەبەی ئەم سورەتە بەهی پێشەوە لەدوو روەوەیە:

١- لەسورەتی ئینسان دا وادەی بەهەشتی دا بە خوداپەرستان و هەڕەشەی توندی لەستەمکاران و تاوانباران کرد . بەوە: کە لەکۆتایی سورەتەکەدا فەرمووی: **﴿يدخل من يشاء في رحمته، والظالمين اعدّ لهم عذاباً اليماً﴾** پاشان لەسەرەتای ئەم سورەتەدا پەروەردگار سوێندی خواردو جەختی لەسەر ئەوە کردەوە: کە ئەو وادەو هەڕەشانەی دێنێتەدیو کاتەکەشی بەیانکرد. بەوە: کە دەفەرموێ: **﴿فإذا النجوم طمست﴾**.

٢- لەسورەتی پێشودا دەربارەی حالّ و وەزعی کافرەکان لە قیامەت دا بەکورتی بەسەریدا تێپەڕیو دەربارەی حالّی موسولّمانەکان بەدرێژیی، لەم سورەتەدا بەپێچەوانەوەیە، بەدرێژی باسی کافرەکان دەکاو

بـەکورتی وەزعـی موسـولّمانەکان رادەنوێنـێ. بەمـەش موعادەلـەو هاوتەرازویی لەنێوان هەردوو سورەتەکەدا هاتە جێ.

ناوەرۆکی ئەم سورەتەش وەکوو باقی سورەتە مەککییەکانی تر ئەوەیە: گرنگی بەبواری عەقیدەو بنەماکانی دەدا. باسی یەکتاپەرستیو رابوونی قیامـەت و بەڵگەی جۆراو جۆر لەسـەر دەسـەڵات و بـەتوانایی خـودا دەهێنێتەوە.

رابوونی قیامەت و کات و نیشانەکانی

بسم الله الرحمن الرحيم

وَٱلْمُرْسَلَٰتِ عُرْفًا ﴿١﴾ فَٱلْعَٰصِفَٰتِ عَصْفًا ﴿٢﴾ وَٱلنَّٰشِرَٰتِ نَشْرًا ﴿٣﴾ فَٱلْفَٰرِقَٰتِ فَرْقًا ﴿٤﴾ فَٱلْمُلْقِيَٰتِ ذِكْرًا ﴿٥﴾ عُذْرًا أَوْ نُذْرًا ﴿٦﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَٰقِعٌ ﴿٧﴾ فَإِذَا ٱلنُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا ٱلْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا ٱلرُّسُلُ أُقِّتَتْ ﴿١١﴾ لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ ٱلْفَصْلِ ﴿١٣﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا يَوْمُ ٱلْفَصْلِ ﴿١٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾

دەفەرموێ: ﴿والمرسلات عرفاً﴾ سوێند بەو بایانەی یەك لـەدوای یـەك وەك یاڵی ئەسـپ هـەڵدەبن، سـوێند بـەو بایانـەی خـودا دەیـان نـێرێ بـۆ وێرانکردنی شارو دێهات، یان نیعمەت دەرژێنن و دەبنە پێشەنگی باران و

هەور لەولاتێکەوە بۆ ولاتێکی‌تر دەگوێزنەوە ، یان سوێند بەو بایەی هەورەکان ئاسمان دا بلاودەکەنەوە.

هەندێك لە موفەسسیرین دەڵێن: مەبەست بە(المرسلات) ئەو فریشتانەن: کە خودا دەیاننێریٚ بۆ ئەوەی نیگاو سروش و فەرمان و جڵەو گیریەکانی بە پێغەمبەرانی بگەیەنن.

﴿فالعاصفات عصفاً﴾ سوێند بەو فریشتانە: کە بەرپرسن لە هەڵکردنی با بۆ تارومار کردنی هەندێك ولات و هەرێم.

﴿والناشرات نشراً﴾ سوێند بەو فریشتانەی بەرپرسن لەبلاوکردنەوەی هەورەکان یان ئەو فریشتانەی: کەلە حەوادا لەکاتی هاتنی نیگاو سروش دا باڵەکانیان بلاودەکەنەوە، یان مەبەست کۆمەڵی پێغەمبەرانە: کە خودا کردونیە فروستادەو هۆی شارەزاییکردنی ئادەمیزادان و حەق و بەتاڵیان بۆ لێك جیاکردونەوە، موسوڵمان و کافرو خاوەن بڕواو بێدینیان لێك هەلاوەردون و ئامۆژگاریو بیری یەکتاپەرستی و بەندایەتیکردن بۆ خودایان فێری ئادەمیزاد کردوە.

﴿فالفارقات فرقاً، فالملقيات ذكراً، عذراً أو نذراً﴾ سوێند بەو فریشتانەی سروش و فەرمانی خودا نازڵ دەکەن بۆ پێغەمبەران، بۆ جیاکردنەوی حەق و بەتاڵ و هیدایەت و گومرایی و حەلاڵ و حەرام، بۆ ئەوەی ئادەمیزاد عوزرو بیانوویان نەمێنیٚو بترسن لەعەزابی بیٚئامانی ئەگەر سەرپێچی فەرمانەکانی بکەن.

سوێند بەو شتانەی باسکران ﴿إنّما توعدون لواقع﴾ ئەوەی وادەتان پێدراوە لەرابوونی قیامەت و زیندوبونەوەی مردوان و کۆکردنەوەی هەموو ئادەمیزاد، هەر لە یەکەم ئادەمیەوە تا دوایین ئادەمی هەموانیان لەسارای مەحشەر دا کۆدەکاتەوە ، هەموو کەس پاداش و سزای خۆی بەگوێرەی کردەوەکانی وەردەگرێتەوە، چاکە بە چاکەو خراپە بەخراپە.

ئەمجار پەروەردگار نیشانەو دیاردەکانی رابوونی قیامەت باس دەکاو دەفەرموێ: ﴿فإذا النجوم طمست، وإذا السماء فرجت، و إذا الجبال نسفت﴾ ئەو کاتەی نورو روناکی ئەستێرەکان مەحوو بووەوە، ئەو دەمەی ئاسمان شەقار بوو، ئەو وەختەی کێوەکان لەبێخ هەڵکەندران و وردو خاش بوون و بوونە تەپ و تۆز بەحەوادا چون و ئاسەواریان نەما.

﴿وإذا الرسل أقّتت، لأي يوم أجلت﴾ ئەو کاتەی پێغەمبەران کۆکرانەوەو کاتێکیان بۆ دیاریی کرا بۆ یەکالاکردنەوەی کێشەی نیوان ئەوان و نەتەوەکانیان، بۆ دادگایی کردنی نەتەوەکانیان و شایەتیدانی پێغەمبەران لەسەریان وەکوو لەئایەتێکی‌تردا ئاماژە بەوە دەکاو دەفەرموێ: ﴿يوم يجمع الله الرسل﴾(المائدة/١٠٩)

جا لەبەر سەرسوڕمانی خەڵکەکە لەروداوەکانی ئەو رۆژە، دەگوترێ: ئەوە ئەو کاروبارەی پەیوەندە بەو پێغەمبەرانەوە بۆ چ رۆژێك دواخراوە؟ واتە: عەزابدانی بەدرۆخەرەوەکانیان و ریزگرتن لەوانەی بڕوایان پێکردون و دەرکەوتنی ئەو راستییانەی وادەیان بە گەلەکانیان دابوو بۆ چ رۆژێك دواخراوە؟

﴿ليوم الفصل﴾ دواخراوە بۆ ئەو رۆژەی حیساب و لێکۆڵینەوە لەگەڵ مەخلوقات دا دەکرێ و چاك و خراپ و بەختەوەرو چارەڕەش لێك جیا دەکرێنەوە!!

﴿وما أدراك ما يوم الفصل﴾ ئەتۆ چوزانی رۆژی فەصل و جیاکردنەوە چۆنەو کارەساتەکانی چۆنن؟ واتە روداوی گەورەو دیمەنی سامناك لەو رۆژەدا هەن کە زۆر سەرنج راکێش و سەرسوڕهێنەرن!

﴿ويل يومئذ للمكذبين﴾ ئەو رۆژە هاوارو عەزابی سەخت بۆ بەدرۆخەرەوەکان، هاوار سەد هاوار بۆ ئەوانەی بڕوایان بە تاك و تەنهایی

خوداو راستی پێغەمبەران و رابوونی قیامەت نەکرد! رۆژێکە پڕ لەکارەسات و روداوی گەورەی وەها: کە لافاوو بومەلەرزەو تەقینەوەی بۆمبی ئەتۆم و هایدرۆجین و ئەو جۆرە شتانە لە چاو بومەلەرزەو راتلەقاندن ولێك پچڕانی بوونەوەرو شەقبوونی ئاسمان و لەبێخ هەلکەندنی کێوەکان وەکوو تەقاندنی میزەلدانی منالان وایە .!!

هەڕەشەو ترساندنی کافرەکان لە سەرەنجامی هەلوێستی کوفرئامێزیان

أَلَمْ نُهْلِكِ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ ٱلْآخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِٱلْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾ أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّآءٍ مَّهِينٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنَٰهُ فِى قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢٢﴾ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ ٱلْقَٰدِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ ٱلْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَآءً وَأَمْوَٰتًا ﴿٢٦﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَٰسِىَ شَٰمِخَٰتٍ وَأَسْقَيْنَٰكُم مَّآءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾

لەوە پێش هەڕەشەی لە کافرەکان کرد بەروداوە ترسناکەکانی رۆژی قیامەت. ئێستا هەڕەشەیان بەوە لێدەکا: کە ئەگەر لەسەر کوفرو بێدینی خۆیان بەردەوام بن، ئەوە دوور نیە خودا وەکوو گەلە پێشینەکان لەناویان بەرێ، ئەمجار هەڕەشەیان بەوە لێدەکا: کە ئەگەر ئینکاری نیعمەتەکانی خودا بکەن بەسەریانەوە ناچێو لەسزای رۆژی قیامەت قوتاریان نابێ.

دەفەرموێ: ﴿ألم نهلك الأولين، ثمّ نتبعهم الآخرين﴾ ئایا ئێمە لەرابوردودا کافرە بەدرۆخەرەوەکانمان لەناو نەبردوە گەل و نەتەوەی ترمان نەخستنە شوێن؟ بێگومان هەر لەرۆژگاری ئادەم و حەواوە هەر گەل و نەتەوەیەك پێغەمبەرەکەیان بەدرۆخستبێتەوە، لەناومان بردون و گەل و نەتەوەیەکی ترمان خستۆتە شوێنیان . ئەمە سوننەت و داب و نەرێتی ئێمەیە لەبوونەوەردا.

﴿كذلك نفعل بالمجرمين﴾ هەر بەو جۆرە هەڵسوکەوت لەگەڵ گەلە بەدرۆخەرەوەکان دەکەین، هەر کەسێ پێغەمبەری خودا بەدرۆبخاتەوە شوێن پەیامی ئاسمانی نەکەوێ، هەمان داب و نەرێتی خۆمانیان بەسەردا دەسەپێنین. بەعەزابی کۆکوژ قەلاچۆیان دەکەین .

﴿ويلٌ يومئذٍ للمكذبين﴾ ریسوایی‌و عەزابی سەخت و دژوار لە رۆژی قیامەت دا بۆ ئەوانەی بڕوا بەهەبوون و تاك و تەنهایی خودا ناکەن و پەیامی پێغەمبەر رەت دەکەنەوە ، قورئان بەسیحرو جادو لەقەڵەم دەدەن و پێغەمبەر بەساحیر دەزانن.

ئەمجار سەرزەنشتیان دەکا بەوە : کە هەندێ لە نیعمەتەکانی خۆی بەسەریان دا دەژمێرێ‌و دیاردەی دەسەڵاتی خۆی رادەنوێنێ و دەفەرموێ: ﴿ألم نخلقكم من ماءٍ مهين،فجعلناه في قرارٍ مكين، الى قدرٍ معلوم فقدرنا فنعم القادرون﴾ ئێوە نازانن و هەست بەوە ناکەن: کە ئێمە ئێوەمان لە دڵۆپە ئاوێکی پڕو پوچ دروست کردوە، دڵۆپە ئاوێکی پڕو پوچ و زەعیفە بەنیسبەت قودرەتی خوداوە، ئەو دڵۆپە ئاوە کە لە پشتی پیاوەوە دێتە خوارێ، لەگەڵ هێلکە گەرای ئافرەت تێکەڵ بەیەکدی دەبن و لە منداڵدانی ئافرەت دا جێگیری دەکەین: کە شوێنێکی گونجاوو ئەمین و قایمە بۆ پەروەردەکردنی کۆرپەلە تێیدا، ئیتر لەوێدا کۆرپەلە دەهێڵینەوەو قۆناغە ئاساییەکانی پەروەردەبوونی بەسەر دا

تێپەڕدەبن و کاتیلەدایك بوونـی دێ، ئێمـە جەستەو شێوەو روخسارو رەوشتەکانیمان نەخشەکێشاوەو چۆنمان ویستووە ئاوا شکلٚ و شێوەی هاتونە کایەوە.

بەراستی ئێمـە مـەزەندەکارو نەخشەکێشێکی باشین و بـەتواناو دەسەلاتین بەسـەر دروستکردن و شکلٚو شێوە کێشانی دا. بەجوانترین روخسارو شێوە دروستمان کردوە.

﴿ویـلٌ یومئـذٍ للمکذبـین﴾ ریسـوایی‌و عـەزابی سـەخت و دژوار لـەرۆژی قیـامەت دا بـۆ ئەوانـەی تـەکذیبی دەسەلاتـی ئێمـە دەکـەن، چۆن و بـەچ رویـەك نیعمەتـەکانی ئێمـە رەت دەکەنـەوەو سپڵەییان بەرامبەر دەکەن !؟

﴿ألم نجعل الأرض کفاتاً، أحیاءً و أمواتاً﴾ ئایا ئێمـە زەویمـان نـەکردوە بـە کۆکـەرەوەتان؟ سـەر زەوی بـۆ زیندووەکانتـان و نـاو سکیشـی بـۆ مردوەکانتـان ، بووەتـە شـوێنی جێگـیر بـوون و حەوانـەوەتان و تێیدا کۆبوونەوە.

﴿وجعلنا فیـها رواسـي شـامخاتٍ، و أسـقیناکم مـاءً فراتـاً﴾ بـەدیمان هێناوە لە زەوی‌دا کێوی دامەزراوو بەرزو بلند، بۆ ئەوەی لەنگەر بە زەوی بگرن لەرەلەر نەکا، ئێوەی ئادەمیزاد لەسەری ئارام بگرن، ئاوێکی ساردو شیرین و گواراتان پێ‌نۆش دەکەین، کانیاوو بیرو سەرچاوەی ئاوی زولاڵمان بۆ بەدی‌هێناون.

﴿ویـلٌ یومئـذٍ للمکذبـین﴾ ریسـوایی‌و عـەزابی سـەخت و دژوار بـۆ ئەوانەی سوپاسگوزاری ئەم نیعمەتانە نـین و سپڵەو پێنـەزانن. هـاوار بـۆ ئەوانەی لەم بوونەوەرە ورد دەبنەوەو ئەم دیاردانـە دەبینـن کـەچی ئیمـان ناهێنن و بەردەوام دەبن لەسەر کوفرو بێدینی خۆیان.

چەند جۆرێکیتر لە عەزابی کافرەکان لە قیامەت دا

ﭐنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾ ٱنطَلِقُوٓاْ إِلَىٰ ظِلّٖ ذِي ثَلَٰثِ شُعَبٖ ﴿٣٠﴾ لَّا ظَلِيلٖ وَلَا يُغۡنِي مِنَ ٱللَّهَبِ ﴿٣١﴾ إِنَّهَا تَرۡمِي بِشَرَرٖ كَٱلۡقَصۡرِ ﴿٣٢﴾ كَأَنَّهُۥ جِمَٰلَتٞ صُفۡرٞ ﴿٣٣﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾ هَٰذَا يَوۡمُ لَا يَنطِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَلَا يُؤۡذَنُ لَهُمۡ فَيَعۡتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾ هَٰذَا يَوۡمُ ٱلۡفَصۡلِۖ جَمَعۡنَٰكُمۡ وَٱلۡأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ فَإِن كَانَ لَكُمۡ كَيۡدٞ فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾

لەوە پێش پەروەردگار هەڕەشەی لە کافرەکان کرد بەعەزابی رۆژی قیامەت، ئەمجار لێرەدا چۆنیەتی عەزابەکەیان دیاریی دەکاو دەفەرموێ:

﴿إنطلقوا الى ما كنتم به تكذّبون، انطلقوا الى ظلٍ ذي ثلاث شعب﴾
بەگاڵتە پێکردنەوە پێیان دەگوترێ: برۆن بۆ ژێر سێبەری دوکەڵی دۆزەخ کە سێ پەلە، لەبەر بەرزیو گەورەیی ئاگرەکە سێ لقی لێ بۆەتەوە. بووەتە سێفاق! مەبەستەکە ئەوەیە: ئەو دۆزەخییانە لە عەزابێکەوە دەچن بۆ ژێر عەزابێکیتر، لە هەموو لایەکەوە ئاگر دەورەیان دەداو هیچ دەرەتانیان بۆ ناهێڵێتەوە.

وەکوو لەئایەتێکیتردا دەفەرموێ: **﴿احاط بهم سرادقها﴾** **(الكهف/٢٩)**. واتە: دوکەڵی ئاگرەکە دەورەیان دەدا ، مەبەستیش بەدوکەڵەکە خودی ئاگرەکەیەو بەمەجاز تەعبیری لێ‌داوەتەوە. یان دەفەرموێ: **﴿لهم من فوقهم ظلل من النار، ومن تحتهم ظلل﴾**

(الزمر/١٦) یان دەفەرموێ: ﴿**یوم یغشاهم العذاب من فوقهم ومن تحت ارجلهم**﴾(العنکبوت/٥٥)

ئەمجار بەگاڵتە پێکردنەوە وەصفی سێبەرەکە دەکاو دەفەرموێ: ﴿**لاظلیلٍ ولا یغني من اللهب**﴾ ئەو سێبەرە گەرما گێڕەوە نیە، فێنکایی نابەخشێ، بڵێسەی ئاگرو گەرمای دۆزەخیان لێ دوور ناخاتەوە، چونکە ئەو سێبەرە لەناو دۆزەخ دایەو سێبەر نیە لەگەرمی ، سێبەری ئاساییەنیە، وەکوو سێبەری درەختەکانی بەهەشتیش نیە، نەفێنکاییدەبەخشێو نەگەرمی دەگێڕێتەوە، وەکوو لەئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿**في سمومٍ وحمیم وظلٍ من یحموم لا باردٍ ولا کریم**﴾ (**الواقعة/٤٤**).

﴿**إنّها ترمي بشرر کالقصر، کأنّه جمالة سفر**﴾ ئەو ئاگرەی نێڵە نێڵەیەتیو پڕیشکی جۆراو جۆر دەهاوێ، هەر پڕیشکێکی دەیهاوێ لەو پڕیشکانە دەڵێی کۆشك و باڵەخانەی بەرزو گەورەیە، هەروەها دەڵێی وشتری زەردە، یان لە درێژیدا دەڵێی گوریسی کەشتین. مانای یەکەم وێچوترە. واتە چونکە دوکەڵی ئاگر بە زەرد دەبینرێ، ئەو پڕیشکانە کە لێکدان لێکدان بەدوای یەکدا دێن دەڵێی کۆمەڵە حوشتری زەردی پرژو بڵاون.

جا لەکاتەدا کە بیرو هۆش و واقیان ورماوە سەرنج دەدەنە ئەو تەشبیهەو ئەو دیمەنە دێننە بەرچاوی خۆیان و بیری لێدەکەنەوە، دەفەرموێ: ﴿**ویلٌ یومئذٍ للمکذّبین**﴾ ریسوابون و سزای سەخت لەرۆژی قیامەت دا بۆ ئەوانەیە پێغەمبەران بەدرۆدەخەنەوە، پەیامی پێغەمبەر رەت دەکەنەوە.

ئەمجار پەروەردگار وەصفی وەزع و حاڵی کافرەکان دەکا لەو رۆژەدا ، دەفەرموێ: ﴿**هذا یوم لاینطقون، ولا یؤذن لهم فیعتذرون**﴾ ئەو رۆژە

رۆژێکە ئەوانە زمانیان گۆناکاو ناتوانن هیچ بلێن. کارەسات و رووداوەکان هێندە سامناکن، تاوانباران سەرسام و حەیران دەبن و واقیان وڕ دەمێنێ، رێگەیان پێنادرێ عوزرو پاساو بهێننەوە، بەڵگەیان لەسەر راست کراوەتەوە بۆڕدراون !

وەکوو لەئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿لاتعتذروا قد كفرتم بعد إيمانكم﴾(التوبة/٦٦) یان دەفەرموێ: ﴿يا أيها الذين كفروا لاتعتذروا اليوم، إنّما تجزون ما كنتم تعملون﴾(التحريم/٧) مەبەست ئەوەیە ئەوانە عوزریان بەدەستەوەنیە بیهێننەوە، هەرچی کردەوەیانە خراپەو تاوانکارییەو مێژووی ژیانیان ستەم و کوفرو بێدینییە . هێزو توانای ئەوەشیان نیە عەزابەکە لە خۆیان دوور بخەنەوە.

﴿ويلٌ يومئذٍ للمكذبين﴾ عەزابی سەخت و دژوار لە رۆژی قیامەت دا بۆ ئەوانەی پێغەمبەران بەدرۆدەخەنەوە و ڕو لەپەیامەکەیان وەردەگێڕن!

﴿هذا يوم الفصل جمعناكم والأولين﴾ پەروەردگار پێیان دەفەرموێ: ئەمڕۆ ئەو رۆژەیە کێشەی هەموو مەخلوقات یەکالا دەکرێتەوە، حەق و بەتاڵ لێك جیا دەکەینەوە، بەهێزو توانای خۆمان ئەی موشریکەکانی قورەیش؛ ئێوەو کافرە پێشینەکان هەر لەسەرەتای پەیدابوونی ئادەمیزاد تا کۆتایی دونیا لەسارای مەحشەردا کۆمان کردونەوە..

﴿فإن كان لكم كيدٌ فكيدون﴾ ئەگەر دەتوانن بەفرت و فێڵ خۆتان لەو عەزابە بپارێزن دە دەست بەکاربن، بەڵام دڵنیابن هیچتان بۆ ناکرێو چتان لەدەست نایە.

﴿ويلٌ يومئذٍ للمكذبين﴾ سزای سەخت و دژوار لەرۆژی قیامەت دا بۆ ئەوانەی بڕوایان بەزیندوبوونەوە نیە . لەو رۆژەدا بۆیان دەردەکەوێ: کە بێ دەسەڵات و هیچ لەبارا نەبوون ! هیوای قوتار بوون لەعەزابیان نامێنێ !!

نازو نیعمەتی بەهەشتیەکان و هەڕەشە لە کافرەکان

إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى ظِلَٰلٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَٰكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾ كُلُوا۟ وَتَمَتَّعُوا۟ قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱرْكَعُوا۟ لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَىِّ حَدِيثٍۭ بَعْدَهُۥ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

لەوەپێش پەروەردگار چەند جۆرە عەزاب و ریسواکردنێکی کافرەکانی بەیان کرد،ئەمجار لەبەرامبەری ئەوەدا وەزع و حالّی موسولّمانەکان لە قیامەت داو نازو نیعمەتی بەهەشتیان بەیان دەکا، ئەوە روون دەکاتەوە: کە نازو نیعمەتی دونیا کورت و کەم بایەخە و بەسەر دەچیّ، نازو نیعمەتی نەبڕاوەو بەنرخ نازو نیعمەتی بەهەشتە. ئەمجار سەرزەنشتی کافرەکان دەکا: کە گویّ بەپەیامی قورئان نادەن و ئیمانی پیّناهێنن. ئەگەر ئیمان بە قورئان نەهێنن، ئیمانهێنانیان بە پێغەمبەران و نامە ئاسمانییەکانی تر سودیان پیّناگەیەنن.

دەفەرمویّ: ﴿إنّ المتقين في ظلال و عيون، و فواكه مما يشتهون﴾ بێگومان خوداپەرستان و لەخوداترسان و خۆپارێزان لە قیامەت دا وان لەژێر سێبەری درەختی گەلاّپڕی پۆشناخ دا ، هەروا لەژێر سێبەری کۆشك و تەلاردان، بەچوار دەوریان دا جۆگاو جۆبارو کانیاوە، هێندەیتر

جوانیو رازاوەیی بەدیمەنەکە دەبەخشن. بەپێچەوانەی وەزع و حاڵی کافرەکان لە دۆزەخ دا کە لەژێر سێبەری دوکەڵی رەش دان و لە هەموو لایەکەوە ئاگر دەوری داون..

﴿وفواکه مما یشتهون﴾ جۆرەها میوەجات و بەروبوومیان بۆ بەیدەستەو چۆنیان بویێ ئاوا بۆیان ئامادەیە.

﴿کلوا واشربوا هنیئاً بما کنتم تعملون﴾ لە قیامەت دا پێیان دەگوترێ: ئەی خوداپەرستان، بخۆن و بخۆنەوە لە میوەو میوەجات و کانیاوی جۆراو جۆری بەهەشت . بەهۆی کردەوە باشەکانی دونیاتان .

﴿إنّا کذلك نجزي المحسنین﴾ ئێمە بەو جۆرە پاداشتی چاکەکاران دەدەینەوە ، بەوێنەی ئەو پاداشتە گەورەیە بۆ لە خوداترسان پاداشتی هەموو چاکەکان دەدەینەوە، پاداشی کەس بەفیرۆ نادەین. وەکوو لەئایەتێکیتردا دەفەرموێ: ﴿إنّا لانضیع اجر من احسن عملاً﴾ (الکهف/٣٠).

﴿ویلٌ یومئذٍ للمکذبین﴾ عەزابی سەخت و ریسوایی لەرۆژی قیامەت دا بۆ ئەوانەی بڕوایان بە خودا نیە ، پەیامی پێغەمبەر رەت دەکەنەوە .

ئەمجار خیطاب ئاڕاستەی ئەوانە دەکا: کە بڕوایان بە قیامەت نیە، دەفەرموێ: ﴿کلوا و تمّتعوا قلیلاً، إنّکم مجرمون﴾ ئەی بێ باوەڕان: لەم ژیانە کورتەی دونیاتان دا خۆراك و ئاوو شلەمەنی بخۆن و بخۆنەوە، لەززەت و خۆشی لەنازو نعمەتەکانی دونیا وەربگرن، ماوەیەکی کورت و کەمخایەن بەئارەزوی خۆتان رابوێرن، پاشان ئێوە راپێچی دۆزەخ دەکرێن ، ئێوە تاوانبارو ستەمکارن ، هاوەڵتان بۆ خودا داناوە، دۆزەخیش سزای هەموو تاوانبارو ستەمکارێکە.

﴿ویلٌ یومئذٍ للمکذبین﴾ عەزابی سەخت و دژوار بۆ ئەو موشریك و تاوانبارانەی گوێ بەفەرمان و جڵەوگیرییەکانی پەروەردگار نادەن، پەیامی

قورئان بەدرۆدەخەنەوە. سەرگەرمی خەوو خواردنن، بیٔئاگا لە خوداو ئەرکی سەرشانیانن بەرامبەر بەدیهێنەریان.

﴿وإذا قيل لهم: اركعوا لايركعون﴾ هەرکاتیٔ فەرمانیان پیٔبکریٔ بە ئەنجامدانی نوێژو باقی فەرزەکانی تری سەرشانیان ، نوێژەکانیان ناکەن، پشت لەتاعەتی خودا هەڵدەکەن و ئەرکی سەرشانیان جیٔبەجیٔ ناکەن. سوورن لەسەر کوفرو بێدینی خۆیان.

﴿ويلٌ يومئذٍ للمكذبين﴾ عەزابی دۆزەخ لەو رۆژەدا بۆ ئەوانەی تەکذیبی فەرمان و جڵەوگیرییەکانی خودا دەکەن ! پەیامی قورئان رەت دەکەنەوە. ئەگەر ئەوانە بڕوا بە قورئان نەکەن ﴿فبأيّ حديث بعده يؤمنون ؟﴾ ئەدی بەچ کەلامێك بڕوا دەکەن؟ ئەگەر ئەوانە ئەم قورئانەی کە پڕە لە بەڵگەو دەلیل لەسەر هەبوونی خوداو تاك و تەنهاییو دەسەڵاتی رەهای بەسەر هەموو شتێك دا، لەسەر راستی پێغەمبەرێتی حەزرەتی موحەممەدﷺ و رابوونی قیامەت و زیندوبوونەوە ئەدی بەچ نامەیەکی تر جگە لە قورئان بڕوا دەکەن ؟؟

بە یارمەتی خودا جزئی تبارك تەواو بوو، خودا تۆفیقم بدا بۆتەواو کردنی جوزئی (عمّ) و تەواوکردن و بە چاپگەیاندنی هەموو بەرگەکانی ئەم تەفسیرە پیرۆزە.

ملا محمود أحمد
سلێمانی/ گەڕەکی قازی
٢٤ /١/ ٢٠٠٣ ز

پێڕستی بابەتەکان

لاپەڕە	بابـــەت